

Sorin BOCANCEA & Radu CARP
(coordonatori)

CALEA EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

DE LA MITOLOGII ȘI INDECIZII LA ACȚIUNE

SORIN BOCANCEA
RADU CARP (COORDONATORI)

CALEA EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

DE LA MITOLOGII
ȘI INDECIZII LA ACȚIUNE

2024
 POLIS
BOOKS IAȘI

Lector: Sorin Bocancea
Concepția grafică a copertei: Andrei Cucu

© 2024 Polis Books pentru prezenta ediție

Reproducerea parțială sau totală a prezentei cărți fără acordul Editurii
constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Editura Polis Books
Iași, str. Bălușescu nr. 2, jud. Iași
polisbook@revistapolis.ro

Sorin Bocancea, Radu Carp (coordonatori), *Calea europeană a Republicii Moldova.
De la mitologii și indecizii la acțiune*, 244 p., 2024

ISBN: 978-606-95777-5-2

Cuprins

<i>Abrevieri</i>	6
<i>Introducere</i> (Sorin Bocancea, Radu Carp).....	7

PARTEA I

REPERE ISTORICE

Basarabia. Vicsitudinile unei provincii românești (<i>Simion Gheorghiu</i>)	20
Republicile Meșterului Manole (<i>Sorin Antohi</i>).....	27
Republica Moldova și Europa în anul 2050: o perspectivă pentru un sfert de secol (<i>Marius Văcărelu</i>)	43
Administrația moldovenească, de la medieval la era postsovietică. Repere istorice și politice (<i>Ana-Maria Ambrosă</i>)	54

PARTEA A II-A

PRIVIND SPRE UNIUNEA EUROPEANĂ DIN PRIDVORUL EURASIEI

Între Europa și Eurasia: cazul Republicii Moldova (<i>Oleg Serebrian</i>)	67
Moldova la ceasul ficțiunilor sinucigașe (<i>Petre M. Iancu</i>)	72
De ce este șubred mitul european la Chișinău (<i>George Damian Mocanu</i>)	78
Republica Moldova, Occidentul, Rusia și Unirea (<i>Vitalie Ciobanu</i>).....	82
Urmele adânci ale „milei” Imperiului (<i>Radmila Popovici</i>)	95
Ce fel de stat este Republica Moldova? (<i>Cristian Bocancea</i>).....	99
Republica Moldova. Reflecții asupra unui moment-cheie al parcursului european (<i>Radu Carp</i>)	107

Neutralitate sau angajare? Republica Moldova între aderarea la NATO și sistemul de securitate ruso-centric, în contextul războiului din Ucraina (<i>Șerban Filip Cioculescu</i>)	111
Lungul drum spre Europa al Republicii Moldova (<i>Sorin Bocancea</i>)	125

PARTEA A III-A

EUROPENIZAREA.

DE LA MITOLOGII LA ABORDAREA PRAGMATICĂ

Parcursul european al Republicii Moldova – între mit și realitate (<i>Natalia Gîrjeu</i>)	134
Unirea cu Uniunea Europeană (<i>Mircea V. Ciobanu</i>)	141
Rolul crizelor de origine externă în formularea discursului politic din Republica Moldova. Studiu de caz: criza ruso-ucraineană, ediția 2022 (<i>Angela Grămadă</i>)	172
Între speranțe și amenințări: locul în care orice este posibil până în 2030 (<i>Valentin Naumescu</i>)	179
Continuarea parcursului european al Republicii Moldova și șansa unei vieți mai bune pentru cetățenii săi (<i>Sabin Drăgulin</i>)	188
România – Moldova. Vremea podurilor reale (<i>Radu Magdin</i>)	206
Între frică și independență. Cum a învins Republica Moldova dependența de gazul rusesc? (<i>Ludmila Stuparu</i>)	212
Studiu analitic privind probleme de securitate în regiunea transnistreană și în localitățile Zonei de Securitate (<i>Vitalie Guțu</i>)	218
Moldova, mereu la răscruce (<i>Iulia Badea-Guéritée</i>)	232
<i>Note despre autori</i>	237

Abrevieri

AIE – Alianța pentru Integrare Europeană
ANCOM – Autoritatea Națională pentru Administrare și Reglementare în
Comunicații
ANRCETI – Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice
și Tehnologia Informației
CAE – Consiliul de Afaceri Externe (al Uniunii Europene)
CSI – Comunitatea Statelor Independente
CUC – Comisia Unificată de Control
DCFTA – Deep and Comprehensive Free Trade Areas (Zona de Liber Schimb
Aprofundată și Cuprinzătoare)
EPF – European Peace Facility (Facilitatea Europeană pentru Pace)
EUPM Moldova – European Union Partnership Mission in the Republic of
Moldova (Misiunea de Parteneriat a Uniunii Europene în Republica Moldova)
GKCP – Comitetul de stat pentru starea de urgență (Государственный комитет
по чрезвычайному положению)
GRU – Direcția Generală de Informații (Главное разведывательное управление)
NKVD – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne (Народный комиссариат
внутренних дел)
OSCE – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
PAS – Partidul Acțiune și Solidaritate
PCUS – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (Коммунистическая партия
Советского Союза)
PLDM – Partidul Liberal Democrat din Moldova
PSAC – Politica de Securitate și Apărare Comună
PSRM – Partidul Socialiștilor din Republica Moldova
RASSM – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească
RSFS – Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă
RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
RSSU – Republica Socialistă Sovietică Ucraineană

Introducere

Sorin Bocancea
Radu Carp

Aflată la întâlnirea unor falii geostrategice, Republica Moldova reunește toate provocările politice posibile. Folosită de-a lungul istoriei ca monedă de schimb între diverse blocuri politice, problema fundamentală a fost apartenența la lumea Estului sau la cea a Vestului. Independența de stat nu i-a adus o existență liniștită, ea intrând într-un proces de tranziție spre modelul occidental, ce a fost mult timp mai degrabă o promisiune slab onorată. Situația dilematică a acestei mici republici postsovietice este vizibilă în clivajul existent în clasa politică, actorii politici declarându-se fie „pro-europeni”, fie „pro-ruși”. Lucrurile se complică însă când forțele politice pro-europene mășcăluiesc alături de cele pro-ruse, astfel încât electoratul este aruncat într-o totală confuzie.

În ultimul deceniu, cea mai mare problemă a Republicii Moldova a fost faptul că partidele declarate pro-europene i-au compromis traiectul european prin scăparea de sub control a unui fenomen specific statelor postcomuniste: corupția. Dacă în zilele semnării Acordului de la Vilnius părea că nu mai este cale de întoarcere în europenizarea Moldovei, odată cu „furtul miliardului” acest proces a fost stopat, urmând un recul antieuropean. S-a vorbit atunci despre Republica Moldova în termeni de „stat captiv” și „stat eșuat”. Cine a fost de vină pentru criza politică prelungită? S-a aflat și important este că societatea moldovenească a dat dovadă de putere de refacere, astfel încât astăzi ponderea celor ce-și doresc integrarea în UE este mai mare de jumătate. Însă persistă unele întrebări: a făcut România tot ce se poate pentru destinul european al românilor de peste Prut? Cât contează „mâna Rusiei” la Chișinău? Cât contează promisiunile Bruxellesului? Ce este de făcut? Ce le este moldovenilor îngăduit să sper?

Am lansat aceste întrebări în zilele crizei politice de la începutul lui 2016 mai multor specialiști în științe socioumane și jurnaliști despre care știam că sunt preocupați de tema viitorului Republicii Moldova. A rezultat un volum intitulat *Calea europeană a Republicii Moldova*, publicat la Editura Adenium din Iași, ce a reunit 38 de contribuții, autorii fiind atât din România, cât și din Republica

Moldova. Provocarea noastră s-a redus doar la întrebările formulate mai sus, pentru că nu am dorit să inducem o anumită atitudine, mizând tocmai pe diversitatea opiniilor.

Au trecut de atunci opt ani și actualul context este radical schimbat față de cel în care a apărut volumul. În 2016, Republica Moldova tocmai intra într-o criză din care puțini mai credeau că va mai ieși. Din fericire, a fost depășită și astăzi putem vorbi din nou fără riscul de a fi utopici despre calea ei europeană, care este, în fond, drumul ei spre casă, spre locul firesc de unde condițiile istorice au smuls-o și unde cu greu reușește să revină. Contextul actual, al războiului din Ucraina, a adus după sine noi oportunități în ceea ce privește destinul european al Moldovei, iar anul 2024 va fi unul decisiv nu doar pentru această țară, ci pentru întreaga lume. Aceste două aspecte, războiul și anul electoral, ne-au determinat să lansăm provocarea pentru publicarea unei ediții aduse la zi. Între a edita un volum cu analize post-factum și unul care să intre în dezbateri în acest an decisiv am ales această ultimă variantă, deoarece considerăm că un asemenea produs editorial poate da consistență dezbaterilor publice care, de cele mai multe ori, se produc la un nivel superficial.

În invitația lansată le-am propus colaboratorilor trei variante: republicarea fără modificări a textului din 2016 (dacă acesta își păstra actualitatea), varianta revăzută și adăugită/actualizată a vechiului text sau un text nou. Astfel, contribuțiile din actualul volum se înscriu în una dintre aceste trei categorii, lucru indicat în notele de subsol care le însoțesc.

Din păcate, nu toți autorii ce au contribuit la ediția precedentă au mai dorit sau au reușit să participe și la prezenta ediție. Am lansat invitația și unor specialiști ce nu au participat la proiectul din 2016, dar unul singur a onorat invitația noastră. Astfel, prezentul volum reunește 22 de contribuții pe care le-am structurat în trei părți: „[Repere istorice](#)” (ce reunește texte de istorie a Republicii Moldova); „[Privind spre Uniunea Europeană din pridvorul Eurasiei](#)” (reunește contribuții ce surprind tensiunea dintre realitatea geopolitică, condiționările istorice și mitologiile Republicii Moldova și aspirațiile ei europene); și „[Europenizarea. De la mitologii la abordarea pragmatică](#)” (ce conține analize ale oportunităților pe care le are în prezent Republica Moldova în parcurgerea căii sale europene, a drumului spre casa europeană).

Prima parte, „[Repere istorice](#)”, care reunește patru contribuții ce ne pun în temă sau ne reamintesc cele mai importante evenimente din viața social-politică a ținutului dintre Prut și Nistru, debutează cu [studiul](#) istoricului [Simion Gheorghiu](#) (variantă revăzută și adăugită a celui din ediția precedentă), care consideră că istoriografia românească pe tema Basarabiei este restrânsă și nu s-a reușit constituirea ei „într-o direcție de cercetare statornică și sistematică”, deși există demersuri precum sinteza realizată de Alexandru Boldur *Istoria Basarabiei*, revista *Arhivele Basarabiei* (1929) și *Bibliografia istorică a Basarabiei și Transnistriei*,

întocmită de Ion Țurcanu (p. 20). În lumina acestor surse, autorul realizează o scurtă prezentare a evoluției istorice a ceea ce astăzi se numește Republica Moldova.

Pornind de la „spovedania” scriitorului Panait Istrati, istoricul [Sorin Antohi](#) analizează (în [studiul său revăzut și adăugit](#)) cazul Republicii Autonome Socialiste Sovietice Moldovenești (RASSM): „RASSM e doar una dintr-o serie de construcții ratate pe cele două maluri ale Nistrului, pe care le-aș grupa, dincolo de marile lor deosebiri, într-o categorie: Republicile Meșterului Manole. Acesta este, în opinia mea, cursul cel mai scurt de istorie a Republicii Moldova” (p. 30). O întreagă suită de republici autonome s-au succedat pe teritoriul de astăzi al Republicii Moldova, toate făcând parte dintr-un plan al marelui imperiu de la Răsărit. „Schema e simplă: pe un teritoriu de graniță adiacent unui stat pe care URSS a pus ochii pentru a-l anexa/domina într-un fel sau altul, se proclamă o asemenea regiune/republică în numele dreptului la autodeterminare al etniei/poporului X (numele variază conjunctural, se folosesc selectiv, după caz, atât elemente istorice, cât și pure invenții); în timp, regiunea/republica devine capul de pod pentru o anexiune teritorială propriu-zisă ori cel puțin o formă de presiune asupra statului vecin, bază pentru operațiuni (para)militare și de spionaj etc. Pe scurt, peștele mic e menit să-l înghită pe cel mare” (p. 32). Singura șansă a românilor dintre Prut și Nistru este astăzi, în opinia istoricului, câștigarea războiului cultural. „Este esențial ca româna să devină limba principală de înaltă cultură și excelență academică, precum și limba cea mai populară în spațiul mediatic respectabil și de consum popular” (p. 36). Efortul cultural ar duce la construirea unei entități politice viabile, „o *res publica* în locul Republicilor Meșterului Manole... Cum ar putea arăta *res publica*? S-ar putea baza pe un pact cultural-civic-politic multilateral, în care o viitoare cultură comună – organizată în jurul, dar nu sub dominația simbolică a culturii române – ar fi completată de o cultură civică inclusivă, ancorată în principiile universale ale omului și cetățeanului, precum și de o cultură politică având în centru patria comună” (p. 38).

În capitolul „[Republica Moldova și Europa în anul 2050: o perspectivă pentru un sfert de secol](#)”, [Marius Văcărelu](#) realizează o succintă trecere în revistă a unor momente esențiale din istoria spațiului dintre Nistru și Prut începând cu anul 1812, pentru că, în opinia sa, acesta este anul „care a trasat drumul spre ceea ce este azi Uniunea Europeană a Republicii Moldova, iar evenimentele din ultimii ani confirmă o dată în plus că această direcție este singura pe care economia o permite, implicit obligând factorii de decizie europeni să accepte inevitabilul – chiar dacă uneori diferite calcule și interese de nivel transcontinental ar spune altceva. [...] Răspunsul este dat de economie și geografie, raportat la situația economică a bazinului Mării Negre” (pp. 46, 46).

Situarea geografică ce plasează Republica Moldova între zone cu oportunități economice fără a avea acces direct la niciuna este realitatea de la care trebuie să pornească orice strategie. La aceasta se adaugă și prezenta criză demografică.

În aceste condiții, apare întrebarea: „este drumul către UE al Republicii Moldova singurul și cel mai bun posibil? La o analiză mai atentă, tindem să răspundem afirmativ, având certitudinea că până în anul 2050 o să avem mai multe clarificări și concluzii, despre care sperăm să fie în favoarea oamenilor dintr-un spațiu greu încercat în ultimele decenii” (p. 53), conchide autorul.

În studiul său actualizat, Ana-Maria Ambrosă expune momentele de reformă și contrareformă pe care le-a parcurs Moldova independentă, arătând că aceasta nu duce lipsă de un cadru normativ viabil, ci de aplicarea lui. Un element important în europeanizare ar putea fi aplicarea *Strategiei de descentralizare*, aprobată în 2012: „Strategiile de descentralizare și de reformă administrativă nu au lipsit, de-a lungul ultimelor două decenii, în Republica Moldova. Toate au clamat înaintarea pe calea europeană a transferului de competențe de la centru către nivelul local și regional, odată cu transferul de resurse financiare, cu descentralizarea patrimonială și cu creșterea capacității administrative. S-a îmbunătățit substanțial fondul doctrinar al dreptului administrativ și a progresat limbajul specific domeniului. Programele de cooperare internațională au contribuit la schimbări mari în practica administrativă moldovenească, iar noua generație de funcționari publici și de oameni politici pare determinată să ducă la bun sfârșit procesul anevoios de integrare europeană. Poate că, dincolo de legi (ale căror prevederi au fost constant optimizate), de reforme și strategii, *schimbarea mentalității* în rândul celor care gestionează treburile publice în Republica Moldova va fi «soluția miraculoasă» a așezării administrației publice dintre Prut și Nistru pe o cale autentic europeană” (p. 64).

A doua parte, pe care am intitulat-o „Privind spre Uniunea Europeană din pridvorul Eurasiei”, reunește nouă studii ce abordează situația tensionată în care se află Republica Moldova, ținută de propria istorie și de geografie în lumea eurasiatică și blocată în propriile mitologii, însă mereu cu privirea spre ceea ce-și dorește a fi viitorul ei: Uniunea Europeană.

În contribuția sa, „Între Europa și Eurasia: cazul Republicii Moldova”, politologul și diplomatul Oleg Serebrian arată că, la vechile de probleme de natură geostrategică (plasarea între două blocuri geopolitice și militare) se mai adaugă și altele: actualul război din Ucraina, apropierea de conflictuala regiune a Balcanilor, depărtarea de orice zonă de interes geoeconomic și criza demografică. Războiul din Ucraina a determinat începerea unui proces de integrare politică și societală a populației transnistrene, fapt îmbucurător. Și în domeniul bisericesc se produce o rupere de Moscova. „În pofida dificultăților de ordin social, economic și politic, perspectivele par mai promițătoare ca oricând. Frica de instabilitate, de război, coroborată cu imaginea deplorabilă a Rusiei pe plan internațional, dar și cu hotărârea cu care ucrainenii își apără țara și opțiunea euro-atlantică întăresc șansele de succes ale partidei pro-europene de la Chișinău. La rândul lor, cancelariile vest-europene și-au schimbat atitudinea față de

Republica Moldova. Depinde acum de societatea moldovenească, de clasa ei politică, dacă această șansă va fi valorificată” (p. 71), conchide autorul.

În [opinia](#) jurnalistului [Petre M. Iancu](#), Republica Moldova este o țară grav avariata, aflată „la ceasul ficțiunilor sinucigașe”: „ficțiunile au dominat mult prea mult timp această entitate în mare măsură artificială, greu de definit, și populația ei multiethnică. Ele i-au guvernat discursul politic și diplomatic așa cum l-au administrat și pe al altora, purtate în jurul conflictelor înghețate. Cel moldo-nis-trean nu putea face excepție. Oamenilor din aceste zone li s-a cerut obediență și renunțarea la o autodeterminare autentică, promițându-li-se în schimb o pace falsă” (p. 73). Abia ieșită de sub dominația sovietică, această țară a avut o istorie plină de incertitudini și mituri. Jocul Estului și insuficienta implicare a Vestului au dus la mafiotizarea țării și la revolta cetățenilor, „pentru ca să nu mai accepte, în covârșitoarea lor majoritate, să se lase guvernați de o coruptă clică în numele unei ficțiuni. A încă uneia. A fanteziei pro-europenismului fals” (p. 75). Ficțiunile pot ajuta la refularea unor neajunsuri și la crearea unui adăpost comod când realitatea este dură, dar ieșirea din ele este șocantă. În cazul ieșirii din ficțiuni a Republicii Moldova, o parte din notă va fi achitată de „politicienii români, care și-au ratat menirea firească de a-i ajuta concret, economic, politic și moral pe frații de dincolo de Prut să iasă din marasm și să renunțe la sinucigașele ficțiuni stângiste, pro-ruse și independentiste. Dar prețul cel mai piperat al deceniilor de abandon în brațele celor mai diverse iluzii și ficțiuni confortabile riscă să-l plătească, din nefericire, basarabenii” (p. 77).

Tot despre ficțiunile ce au populat mentalul colectiv moldovean [vorbește](#) și jurnalistul [George Damian Mocanu](#), în opinia căruia „pe lângă memoria războiului victorios subzistă miturile calității vieții în perioada sovietică, ale justiției sociale, o vârstă de aur când toată lumea era egală în sărăcie, fiind în același timp ocltate lipsurile materiale sau încălcarea unor drepturi fundamentale” (p. 80). În același timp, slăbiciunea Bruxellesului în comparație cu percepția forței venite din Est a dus la o slabă atractivitate a realității europene. De asemenea, mitul românesc a fost trecut în umbră. „Miturile pro-europene românești ar fi avut o forță de convingere mult mai mare în fața miturilor nostalgiei sovietice, însă nu au fost folosite la adevărata lor capacitate. Motive sunt multe, dar principala cauză este reprezentată de suprapunerea mitului românesc cu mișcarea unionistă, idee respinsă sau tratată cu maximă precauție, atât de autoritățile românești, cât și de statele și structurile UE. A fost aleasă calea cea mai simplă: promovarea unor mituri europene seci și lipsite de atractivitate în dauna mitului românesc. În aceste condiții, manifestările de forță ale Federației Ruse, alături de nostalgia pro-sovietică, au avut un cert câștig de cauză” (p. 81).

Despre crizele interne ale guvernării moldovenești [ne vorbește](#) scriitorul [Vitalie Ciobanu](#), care ne amintește de „statul captiv” ce a apărut din momentul în care un oligarh (Plahotniuc) l-a eliminat pe celălalt (Filat). „De atunci s-a

vorbit cu deplină îndreptățire de «stat captiv», stat care este doar o aparență de stat, cu instituții, servicii, miniștri, parlamentari, directori, ambasadori...” (p. 83). În opinia autorului, Republica Moldova a fost pentru o perioadă „un stat post-colonial, care nu și-a rezolvat problema de identitate. Și pe acest fundal al unei rupturi interioare foarte adânci a fost capturat de mafie. De o mafie transpartinică și transideologică” (p. 86). În condițiile în care la guvernare s-au perindat o sumedenie de pro-români și pro-europeni care au dezamăgit, singura soluție a rămas unirea, încă cu condiția ca România să-și extindă aria prietenilor, să atragă și reprezentanții minorităților. Încheierea, în 2019, a epocii oligarhilor și venirea la putere a Maiei Sandu au dus la reapropierea de UE. Iar războiul din Ucraina a accelerat procesul. Însă atât timp cât războiul nu s-a încheiat, soarta Republicii Moldova rămâne în suspensie.

O contribuție ce exprimă frustrările și temerile majorității românilor dintre Prut și Nistru este cea a [Radmilei Popovici](#), care atenționează asupra faptului că „mila Imperiului este un mit cu o răsunătoare denumire de Uniune Vamală Euroasiatică. Dar Europa? Ce nevoie are Europa de o țară fantomatică, când o parte din oamenii acestui pământ încă privesc, cu palma streășină, către falsa lucoare răsăriteană? Cu atât mai mult cu cât cel care se consideră până azi aici stăpân îi arată clar Europei pumnul” (p. 97). Nici România nu scapă de întrebări: „Ce simți tu, dragă Românie, pentru noi, cei care te știm a noastră și nu-ți cerem nimic altceva decât să ne recunoști în continuare? (...) Ni se va îngredi Prutul încă o dată? (...) Mâna Moscovei ne va acoperi iarăși gurile, mințile? Vom fi oare în stare noi, cei insuficient de mulți, dar nu chiar așa de puțini, să ne tragem unii pe alții de brațe din hăul în care ne aflăm către lumină și adevăr? Ne veți sprijini, voi, iubiți frați de peste Prut? Cui altcuiva să ne mai adresăm, de aici, noi, mereu vinovații sau, poate, uitații, pierduții, blestemații voștri moldoveni din stânga Prutului?” (p. 98).

La întrebarea [ce fel de stat este Republica Moldova](#), politologul [Cristian Bocancea](#) răspunde: „un stat mai curând artificial și «provizoriu», nici pe deplin suveran, nici sub ocupație, aparent unitar (în realitate federalizat), cu o democrație semifuncțională, în căutarea unei forme eficiente de guvernământ. Aceste caracteristici rezultă neîndoiește din *istoria nașterii sale*” (p. 103). Autorul realizează o scurtă incursiune în istoria contemporană a Republicii Moldova, insistând îndeosebi asupra calității de stat independent la care ține foarte mult majoritatea politicianilor moldoveni: „Soluția menținerii unui stat moldovenesc independent (pe care România s-a grăbit să-l recunoască) este rezultatul dorinței majorității clasei politice de peste Prut de a savura pe îndelete, cu înghițituri mici și bine mestecate, o independență îndelung râvnită, pentru care a făcut multe și complicate viraje politice printre jaloanele strânse ale KGB-ului, PCUS-ului și ale tuturor structurilor imperiale moscovite. Adepții independenței nu sunt, probabil, mai puțin «patrioți» (în sens românesc) decât unioniștii declarați. Sunt însă

mai realiști în privința rolului pe care ar putea să-l joace în politica dâmbovițeană; sunt mai atrași de funcțiile înalte dintr-o mică republică cu aere de Elveție răsăriteană decât de avantajele căii europene scurte, reprezentate de unire. Pragmatici cum îi știm, moldovenii din clasa politică și-au luat de mult pașapoarte românești. Pentru ei, unirea s-a făcut la nivel personal. Poporul de rând mai are de așteptat; or, pentru el, atâta vreme cât trăiește cu salarii de câteva sute de lei (moldovenești) pe lună, aproape că nu contează ce fel de stat e Republica Moldova” (p. 106).

Asupra cauzelor situației în care se află Republica Moldova astăzi s-a oprit politologul *Radu Carp*. Iată câteva dintre acestea: „lipsa de interes a UE și a Federației Ruse, preocupate să rezolve probleme mai importante decât Republica Moldova: problema refugiaților, războiul civil din Siria, situația din Ucraina, la care se adaugă poziția SUA, interesate de securitatea globală la Marea Neagră și mai puțin de evoluțiile dintr-un stat anume; devoalarea mecanismului transpartinic de devalizare a băncilor; lipsa unui plan economic pe termen lung; accentuarea sărăciei, a migrației în statele UE după renunțarea la vize. Există de asemenea un alt factor care a contribuit la accentuarea situației de criză politică la Chișinău: lipsa unui plan unitar de acțiune al României, problema Republicii Moldova făcând parte mai degrabă din arsenalul confruntărilor politice interne” (p. 109). În opinia sa, nu este suficientă demantelarea unei clase politice compromise, ci este nevoie de încurajarea apariției unei noi. Astfel, „în condițiile în care Republica Moldova va avea o justiție puternică și independentă și lideri politici atașați valorilor europene (și nu propriilor interese de natură economică), iar România va avea o reformă administrativă prin care să devină atractivă, cele două țări vor avea un destin comun în Europa. Cetățenii din România și din Republica Moldova vor putea astfel decide ei înșiși, în cunoștință de cauză, cum anume vor dori să valorifice acest destin comun, în interiorul unui singur stat sau separat. Este și motivul pentru care oficialii occidentali vorbesc despre Republica Moldova la București mai mult decât în alte capitale europene” (p. 110).

Una dintre ficțiunile în care a trăit și trăiește încă Republica Moldova este neutralitatea, pentru că, în chiar momentul înscrierii ei în Constituție, pe teritoriul său erau deja forțe de ocupație rusești. Specialistul în geostrategie *Serban Filip Cioculescu* ne arată că această ficțiune inutilă „a devenit unul dintre reperele majore ale politicii externe și de securitate a republicii. (...) Nici ieșirea din CSI spre a respecta legea constituțională nu a fost multă vreme un scenariu viabil, deși Chișinăul s-a abținut să participe la activitățile politico-militare ale acestui bloc de state, dominat clar de Rusia” (p. 114). Toată politica din timpul lui Voronin a fost făcută pe baza ficțiunii neutralității, cu toate că politicienii de la Chișinău nu au putut convinge pe nimeni de statutul pe care și-l arogau. În prezent, în ceea ce privește neutralitatea Republicii Moldova, nici occidentalii

nu sunt coerenți. „Totuși, Republica Moldova are printre țările UE și NATO adepți ai aderării, fiind vorba de România, Polonia, statele baltice etc., plus unele cercuri din SUA. Câtă vreme Occidentul și Rusia nu ajung la un mare acord de securitate paneuropeană (reamintesc Planul Medvedev din 2009), până nu rezolvă cumva situațiile litigioase precum Crimeea, Donbas și celelalte teritorii anexate de ruși, nu se pune problema unei înțelegeri privind garantarea neutralității moldovenești. Mai ales că Rusia e mefientă și față de extinderea UE, nu doar a NATO” (pp. 122-123).

Despre o unire prin integrare europeană [vorbește](#) politologul [Sorin Bocancea](#): „Singura modalitate prin care cele două țări românești pot să se regăsească în aceeași entitate politică rămâne, dacă nu se va petrece vreo minune geostrategică, integrarea Republicii Moldova în UE. Nu se știe cum vor sta lucrurile după război, când ceea ce pare riscant azi ar putea fi ceva firesc atunci. Câți mai credeau în anii '60 în reunificarea Germaniei? Iată că ea s-a produs atunci când contextul politic a permis acest lucru. Dacă contextul favorabil va veni mai repede, cu atât mai bine. Însă noi trebuie să fim pregătiți pentru un drum mai lung. Și apoi, pregătirea susținută pentru integrarea europeană va face mai ușoară și unirea, dacă dumnezeul geostrategiei o va aduce mai devreme. Important este ca, atunci când trenul va sosi, să ne găsească cu bagajele pregătite. În concluzie, ceea ce au de făcut guvernanții de la Chișinău este o bună comunicare și mobilizarea populației în efortul de integrare. Trebuie ca ei să demonstreze că au în spate un popor. Din experiența sa postsovietică, Rusia știe că te poți bate cu o armată, dar nu cu un popor. Și UE va fi mai aproape de posibilele probleme ale acestui popor, mai ales atunci când o mare parte din el e format deja din cetățeni ai săi” (p. 132).

A treia parte a volumului, pe care am intitulat-o „[Europenizarea. De la mitologii la abordarea pragmatică](#)”, conține nouă contribuții ce semnalează pașii concreți realizați de Republica Moldova pe drumul europenizării, precum și ceea ce ar mai trebui făcut pentru atingerea obiectivului.

Despre o ieșire din mit pentru înscrierea pe un real drum european [vorbește](#) [Natalia Gîrjeu](#), care [arată](#) că este pentru prima dată după independență când „opinia publică s-a unit, în ciuda apartenențelor etnice, politice sau a preferințelor geopolitice. Cele două tabere au demonstrat caracterul civic care lipsea acestei țări, au demonstrat că pot lupta împotriva unui dușman comun – corupția. Iar cel mai important lucru este că au demonstrat că nu mai contează eticheta *pro-european* sau *pro-rus*, contează să fii *pro-Moldova*” (p. 134). Până acum, prezentarea manipuloare a situației din Republica Moldova prin prisma acestor etichete a făcut posibilă indicarea la Est a unicului vinovat pentru dezastru. Dar, consideră autoarea, chiar fără „mâna Moscovei”, politicienii de la Chișinău au reușit să destabilizeze țara (p. 136). Venirea la putere a Maiei Sandu și obținerea majorității parlamentare de către PAS au relansat Republica Moldova pe calea europeană. „Evenimentele regionale precum războiul din Ucraina au

acelerat parcursul european al Moldovei, subliniind necesitatea consolidării angajamentului său față de valorile europene într-un context geopolitic complex și schimbător. Prin urmare, fiecare etapă a parcursului european al Moldovei reflectă nu numai progresele sale în direcția integrării europene, ci și capacitățile sale de adaptare și reziliență în fața provocărilor și oportunităților din regiune” (p. 140), conchide autoarea.

În afară de condițiile tehnice (ce țin de domeniile energetic, militar, economic, politic etc.), integrarea presupune efortul unei întregi comunități. Există o categorie destul de mare de cetățeni care au luat-o înaintea clasei politice, **consideră** scriitorul **Mircea V. Ciobanu**. „Oficialilor noștri le scapă că lumea s-a integrat în Europa de mult, pe cont propriu. Nu datorită eforturilor guvernării, ci în pofida piedicilor. Pe acești oameni, «integrați» cu de la sine putere, nu-i vezi la manifestările partinice pro-Europa: ei nu au timp pentru asta. Ei își construiesc (aici, acasă, în Europa sau în America) destinul, învățând ori lucrând în proiecte comunitare” (p. 144). Urmând acest model al celor mai inteligenți și mai mobili, s-au putea aplica un „unionism pragmatic”, o „unire cu UE” astfel: „După cum basarabenii solicită masiv cetățenia română din considerente pragmatice, zic să cerem această *cetățenie europeană* pentru toți. Adică Unirea. Unirea cu țara-mumă pentru unii, cu frații de sânge, de istorie, de cultură pentru alții, unirea cu marea familie a popoarelor europene pentru toți! E o mică șmecherie aici, dar ar fi în beneficiul tuturor! Dacă unionismul sentimental a fost îmbrățișat numai de o parte din populație, poate că unionismul pragmatic va fi convingător pentru cei mulți!” (p. 147). În noile condiții ale războiului din Ucraina, evadarea din spațiul lumii ruse este condiția supraviețuirii. Nu neutralitatea este soluția, ci asumarea unui proiect în care cetățenii Republicii Moldova să vină cu o ofertă pentru viitorii lor parteneri: „Pentru prima dată de la ruperea de imperiu, avem șansa să ne integrăm în această lume, văzută ca *Pământ al Făgăduinței*. Numai că nu ar fi frumos să ne «integrăm» acolo doar în calitate de consumatori ai *civilizației construite fără noi*. Că nu suntem niște neisprăviți. Iar ca să nu fim doar consumatori, trebuie să și contribuim. Aici e un subiect aparte, dar esența e asta: *după ce se vor încheia războaiele și tranzițiile, cât de viabili vom fi noi într-un mediu al performanțelor și meritocrației?*” (p. 167). Și autorul avertizează: „integrarea, unirea plus intrarea în NATO, nu elimină automat, peste noapte, toate problemele: *tatarbunarele* noastre ipotetice, absolut reale, absolut posibile, abia așteaptă semnalul de la Moscova ca să distorsioneze și să compromită orice tentativă de a ieși din raza defunctului imperiu, azi în agonia cea mai periculoasă pentru vecini” (pp. 170-171).

Angela Grămadă analizează **schimbările** pe care le-a adus conflictul din Ucraina în regiune, ceea ce a impus Chișinăului o schimbare de abordare: „autoritățile guvernamentale de la Chișinău au realizat că nevoia de a avea politici bune de securitate și o strategie de abordare a conflictului transnistrean nu mai

este doar o formalitate discursivă, pe care o poți folosi în campanii electorale, dar este o nevoie reală, care schimbă multe opțiuni și discursuri politice” (p. 173). Dacă până la extinderea conflictului din Ucraina formatul negocierilor în ceea ce privește Transnistria era de „5 + 2”, după 2022 acest a devenit „1 + 1”, Chișinăul urmând a discuta direct cu liderii separatiști de la Tiraspol. În aceste condiții în care Rusia încurajează separatismele, autoritățile de la Chișinău au lansat ideea organizării referendumului pentru integrarea europeană, fapt ce necesită din partea lor un efort uriaș de comunicare în care să dea dovadă de maturitate politică și de voința de a acționa cu fermitate. „Criza, sau războiul în situația aceasta, trebuie să fie tratată și ca oportunitate, nu doar ca generatoare de dificultăți pentru actul decizional” (p. 177), conchide autoarea.

În contribuția sa, specialistul în relații internaționale **Valentin Naumescu** arată că, după criza în care a intrat partea preeuropeană a clasei politice din Republica Moldova, ce a culminat cu alegerea lui Igor Dodon, a apărut din nou speranța europenizării prin alegerea în funcția de președinte a Maiei Sandu. La această oportunitate s-a adăugat cea oferită de războiul din Ucraina. „Până la borna simbolică a începutului deceniului următor (1 ianuarie 2031), între *scenariul extrem-optimist* (aderarea deplină la UE până la sfârșitul lui 2030) și *scenariul extrem-pesimist sau catastrofal* (ocuparea de către Rusia și dispariția efectivă a Republicii Moldova ca stat suveran, în cazul puțin probabil al căderii Odessei), orice este, teoretic, posibil” (p. 182). Și autorul prezintă următoarele cinci scenarii: aderarea până la sfârșitul deceniului, prelungirea negocierilor de aderare după 2030, stagnarea procesului de aderare, suspendarea procesului până la modificarea Tratatului european și dispariția statului moldovean în urma invaziei rusești. Dintre acestea, primele trei sunt mai probabile. „Este esențial ca acum, atât timp cât curentul pro-european și pro-lărgire este favorabil, Chișinăul și Bruxellesul să facă pași importanți înainte, pentru a construi o fundație solidă, dincolo de care procesul de integrare europeană să devină la un moment dat ireversibil. Eventual să fie mai lung decât speră acum autoritățile de la Chișinău, trecând dincolo de orizontul lui 2030, dar să fie oricum ireversibil. Deocamdată nu suntem în acel punct fără întoarcere” (p. 187), conchide Valentin Naumescu.

Istoricul și politologul **Sabin Drăgulin** realizează **un util inventar** al pașilor pe care Republica Moldova i-a realizat pe calea europenizării. Dacă până-n 2014 evoluția în acest sens a fost lentă, cu un ritm imprimat de limitările guvernărilor, după acest an s-a produs o răcire a relațiilor cu UE, ca urmare a crizei politice de la Chișinău și a venirii în funcția de președinte a pro-rusului Igor Dodon. Abia în 2019, odată cu venirea în funcția de președinte a Maiei Sandu, relațiile dintre cele două părți s-au relansat, documentul esențial fiind Planul de redresare economică a Republicii Moldova propus de Comisia Europeană. Începând cu 2022, UE a adoptat încă șase măsuri pentru integrare. La acestea se adaugă demersurile pe care le-a realizat România pentru acest obiectiv. Se observă că „din 2020, forțele

pro-europene și reformatoare din RM au început să implementeze măsurile de reforme solicitate de UE, beneficiind, în plan intern, de o majoritate confortabilă în Parlament și de sprijinul doamnei președinte, iar în exterior de cel al României și ulterior al structurilor UE” (p. 202). Iar aceste acțiuni își arată rezultatele în cifrele ce exprimă procesul de dezvoltare în care se află Republica Moldova.

Specialistul în comunicare [Radu Magdin](#) vorbește despre faptul că în prezent sunt semne clare ce arată că integrarea europeană a Republicii Moldova este un obiectiv realist și că pot fi făcute lucruri mult mai îndrăznețe ca până acum în acest sens. El recurge la [o trecere în revistă](#) a pașilor concreți spre integrare realizați de Republica Moldova în parteneriat cu UE și cu România. Dar, „dincolo de decizii politice majore, viitorul Republicii Moldova se va decide în proiecte foarte concrete, în care România poate juca un rol consistent. Totul începe cu realizarea deplină și necondiționată a *Planului național cu privire la acțiunile pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024–2027*, ce prevede acțiuni specifice de armonizare și transpunere a acquisului UE, reorganizarea instituțiilor publice, un redesign al administrației publice centrale și locale” (p. 210). Și autorul enumeră câteva dintre acțiunile ce ar trebui întreprinse de România și Republica Moldova pentru integrarea europeană a țării dintre Prut și Nistru.

Dintr-o perspectivă tehnică, a politicii energetice, [analizează](#) condițiile căii europene a Republicii Moldova [Ludmila Stuparu](#). Prezentând date din surse guvernamentale, autoarea arată cum a depășit Republica Moldova dependența de resursele energetice rusești. Prima cale a fost interconectarea cu sisteme românești de electricitate și gaz, iar a doua este proiectul BRUA – coridorul conductei de transport Bulgaria-România-Ungaria-Austria, cu finanțare europeană, care deschide accesul la noi surse de gaze naturale din sectorul românesc al Mării Negre. Deși la Chișinău dependența de resursele energetice rusești era prezentată ca o problemă insurmontabilă, odată rezolvată aceasta s-a dovedit că „nu dependența energetică a Republicii Moldova a reprezentat un factor care bloca democratizarea și europenizarea reale ale țării, ci lipsa voinței politice. Ultimele evoluții din sectorul energetic moldovenesc ne demonstrează că Republica Moldova a avut tot ce-i trebuie pentru a se elibera de dependența față de Rusia și ar fi putut realiza acest lucru cu mulți ani înainte. A fost strict o problemă de voință politică” (p. 216).

Despre situația din Transnistria [ne vorbește](#) jurnalistul [Vitalie Guțu](#), care a coordonat un proiect prin care a analizat evoluția riscului de securitate ca urmare a dezinformării în *Zona de Securitate* și în *regiunea transnistreană*. El a realizat o inventariere a factorilor ce amplifică riscul de securitate în această zonă, precum și a actorilor ce-și asumă responsabilitatea de a gestiona aceste riscuri și de a asigura reziliența în regiune. În opinia autorului, problemele de securitate sunt generate de abuzurile din domeniul educației și din domeniul drepturilor politice,

18 de dependența energetică față de Rusia, de subminarea ordinii constituționale și de încălcarea drepturilor la liberă exprimare. El trece în revistă și elementele specifice „războiului hibrid” ce constituie amenințări față de care autoritățile de la Chișinău nu sunt suficient de rezistente. În final, Vitalie Guțu formulează câteva recomandări ce sunt tot atâtea acțiuni pe care autoritățile de la Chișinău ar trebui să le întreprindă pentru a contracara amenințările venite din partea Rusiei.

Jurnalista [Iulia Badea-Guéritée analizează](#) modul în care actuala conducere de la Chișinău realizează momentul istoric în care se află. Războiul din Ucraina și cerințele celor două entități, Transnistria și Găgăuzia, de a fi apărate de Moscova sunt dovezi clare că Putin are un plan cu Republica Moldova. La Chișinău este vizibilă o ofensivă diplomatică pentru a cuceri Occidentul pe mai multe paliere. Totodată, la Chișinău au interes și UE, și România, și Ucraina. „Căderea Moldovei ar însemna apropierea Rusiei, la frontierele directe ale UE, de România. Ar fi doar un aspect. Interesele României sunt pur patriotice, reunirea, undeva, cândva, și eforturile sunt pe măsură. Logistic, această reunire ar putea exista doar în frontierele UE, nu pe sistemul Germania de Est/Germania de Vest, ci pe un sistem hibrid adecvat situației. Ucraina are același interes, să împiedice capturarea Moldovei și deschiderea unui alt front în acea zonă” (pp. 235-236). Chișinăul realizează situația în care se află, iar cele două enclave sunt mari probleme: „este greu de crezut că Uniunea își va băga cadavrul în casă de una singură. De fapt, două. Este aceeași situație cu Georgia și Abhazia ei secesionistă. Până și Ucraina. Din aceste puncte de vedere, deschiderea negocierilor pare să fie ceva gen «deschisei fereastra, dar mai vedem». Mă tem că Chișinăul se îmbată cu apă rece în lipsa unei politici clare și vizionare de spălare a rufelor înainte de a merge la bal” (p. 236), conchide autoarea.

Le mulțumim tuturor celor ce au reușit să se implice în realizarea acestui volum, având în vedere că a fost, ca și în cazul volumului precedent, un efort *pro bono*. Costurile editării volumului au fost suportate de Universitatea „Petre Andrei” din Iași.

Coordonatorii,
20 mai 2024

PARTEA I

REPERE ISTORICE

Basarabia.

Vicisitudinile unei provincii românești¹

Simion Gheorghiu

În finalul volumului său publicat în 1905, Nicolae Iorga descria Basarabia drept o provincie „pe care trebuie s-o cunoaștem bine, în așteptarea viitorului”². Îndemnul marelui istoric nu a fost urmat în măsura cuvenită. Istoriografia Basarabiei, rezultată din cercetările românești, este destul de restrânsă și ea nu s-a constituit într-o direcție de cercetare statornică și sistematică. Se cuvine însă amintită sinteza realizată de Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*³, întemeiată pe cunoașterea unei bogate literaturi ruse de specialitate; revista *Arhivele Basarabiei*, apărută din ianuarie 1929⁴, a strâns contribuțiile cele mai importante pentru cunoașterea trecutului teritoriului dintre Prut și Nistru. *Bibliografia istorică a Basarabiei și Transnistriei*⁵, întocmită de Ion Țurcanu, reprezintă cel mai valoros instrument de lucru aflat la dispoziția cercetătorilor. Chiar dacă după destrămarea Uniunii Sovietice problema basarabeană a atras interesul cercetătorilor români, bibliografia acestei teme a rămas în dimensiuni modeste, iar marele public are cunoștințe precare despre trecutul acestei provincii românești.

În capitolul de față ne propunem să schițăm, în lumina surselor documentare și narrative apărute în cursul ultimilor decenii și a literaturii de specialitate celei mai noi, principalele momente ale istoriei basarabene.

Numele însuși al teritoriului dintre Prut și Nistru, deși dat de autoritățile ruse după anexarea lui în 1812, este o amintire a prezenței românești la nord de

-
1. Prezentul capitol a fost publicat sub același titlu în volumul din 2016.
 2. Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, București, Editura Librăriei Socecu, 1905, p. 234.
 3. Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, ediția a II-a, București, Editura Victor Frunză, 1992.
 4. Vezi și Ion Șpac, *Revista Arhivele Basarabiei (1929-1038). Studiu documentar-informativ*, Chișinău, Bons Offices, 2006.
 5. Ion Țurcanu, *Bibliografia istorică a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău, Litera, 2005.

gurile Dunării. Inițial, termenul *Basarabia* s-a folosit pentru a desemna zona stăpânită de domnii Țării Românești la nord de brațul Chilia. Creație a dinastiei Basarabilor, statul medieval român de la sud de Carpați a fost numit și Țara Basarabească, iar autoritatea voievozilor munteni s-a extins și „către părțile tătărăști”¹, în zona Bugeacului, adică a stepei din partea de sud a teritoriului dintre Prut și Nistru². Conflictul dintre domnii munteni și moldoveni pentru controlul Dunării de Jos, cu precădere al Chilie, s-a încheiat cu biruința statului moldovean, al cărui nucleu de formare îl reprezentase o structură politico-teritorială de pe valea râului Moldova, afluent al Siretului.

Statul medieval moldovean a cuprins teritoriul dintre Carpați și Nistru, lanțul de cetăți de la Hotin la Cetatea Albă marcând frontiera acestui voievodat. S-au făcut adesea confuzii în privința frontierei de est a Moldovei, mai ales în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în perioada 1941-1944, când a existat o administrație civilă românească în spațiul dintre Nistru și Bug (Transnistria). Este de netăgăduit că există la est de Nistru o populație românească, doritoare în 1918 de a se reuni și ea cu România. Este adevărat de asemenea că domnul Moldovei, Gheorghe Duca, a stăpânit și la est de Nistru, în perioada 1681-1683, dar autoritatea lui venea din calitatea de reprezentant al Porții³. Gheorghe Duca a fost domnul român care a avut trei tuiuri (cozi de cal), întrucât domnii Țării Românești și Moldovei erau echivalați în ierarhia otomană cu un pașă cu două tuiuri⁴, iar Gheorghe Duca, câpătând *hătmănia Ucrainei* de la turci în 1681, a mai primit și un al treilea tui.

Pentru a proteja frontiera pe Nistru și a controla voievodatul Moldovei, Poarta a creat pe teritoriul Basarabiei mai multe raiale, teritorii aflate sub administrație otomană directă. În decursul timpului, începând cu anul 1484 și terminând cu 1713, au fost înființate raialele Chilia, Akkerman (Cetatea Albă), Bender (Tighina), Izmail și Hotin. Aceste raiale au existat până la Tratatul de la Kuciuk-Kainargi, care a stabilit retrocedarea zonelor enumerate Moldovei⁵.

1. Cunoscuta formulare din titulatura lui Mircea cel Bătrân. *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I: 1247-1500, volum întocmit de P.P. Panaitescu și Damaschin Mioc, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, pp. 64, 67, 70, ș.a.
2. Vezi Virgil Ciocîltan, „Către părțile tătărăști” din titlul voievodal al lui Mircea cel Bătrân”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»*, 24, 1987, pp. 349-355; Șerban Papacostea, „Basarabia – un nume de țară”, în *Revista Istorică*, nr. 21, 2010, pp. 209-216.
3. Vezi, pe larg, N. Iorga, „Ucraina moldovenească”, în *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXXV, 1912-1913, Memoriile Secției istorice, pp. 347-360.
4. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a, revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic, 2008, p. 148.
5. Nicolae Ciachir, *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812-1917)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992, p. 13.

Declinul Imperiului Otoman după despresurarea Vienei a fost însoțit de expansiunea Rusiei spre sud. În 1792-1793, în urma Păcii de la Iași (1792), respectiv a celei de-a doua împărțiri a Poloniei (1793), Rusia ajunge la Nistru, devenind vecină cu Moldova, pe atunci un teritoriu aflat sub suzeranitatea Porții, dar beneficiind, ca și Țara Românească, de un statut de autonomie.

Ecaterina a II-a a intenționat să aducă cele două principate dunărene sub autoritatea ei, existând la un moment dat chiar intenția de a face din ele un stat încredințat favoritului împărătesei, feldmareșalul Grigori Aleksandrovici Potemkin. Fiul Ecaterinei a II-a, Aleksandr I, a intenționat să extindă frontiera Imperiului Rus pe Dunăre, anexând Moldova și Țara Românească. Ocupate de armatele imperiale încă de la începutul Războiului Ruso-Turc (1806-1812), cele două Principate au fost declarate anexate de către Imperiul Rus, după ce la întâlnirea de la Erfurt (1808) Napoleon și-a dat consimțământul la această extindere a stăpânirii Rusiei la Dunărea de Jos. Imperiul Otoman nu a acceptat pierderea acestui grânar al Porții care era Moldova și Țara Românească și a continuat războiul. Deteriorarea raporturilor dintre Sankt-Petersburg și Paris l-a obligat pe Aleksandr I să renunțe la obiectivul său inițial de război. Pe măsură ce se contura apropierea conflictului militar cu Franța, el s-a văzut obligat să renunțe progresiv la pretențiile sale în spațiul carpato-dunărean, pentru ca, în final, când invazia franceză era iminentă, să se mulțumească cu teritoriul dintre Prut și Nistru¹, anexat prin Pacea de la București (16/28 mai 1812). Dacă ne plasăm în spațiul istoriei contrafactice (ce s-ar fi întâmplat dacă?), am putea spune că, dacă Poarta ar fi prelungit negocierile cu încă o lună (Napoleon a anunțat începutul campaniei împotriva Rusiei la 10/22 iunie 1812, trupele intrând pe teritoriul rus la 12/24 iunie²), țarul Aleksandr I ar fi fost obligat să încheie rapid pacea cu otomanii pentru a evita un război pe două fronturi. Aflată pe o poziție de forță, Poarta nu ar fi acceptat cedări teritoriale, astfel că Basarabia ar fi rămas în frontierele Moldovei și ale Imperiului Otoman. Revenind la istoria reală, se poate afirma că Pacea de la București a inaugurat litigiul teritorial româno-rus/sovietic.

Intrat sub autoritatea Rusiei țariste, teritoriul dintre Prut și Nistru a primit de la noii săi stăpâni numele Basarabia, prin extinderea denumirii dată până atunci părții sale de sud. Autoritățile țariste au acordat inițial un regim special de autonomie Basarabiei, căreia i s-a pus capăt în 1828, când țarul Nikolai I a impus, prin noul statut, rusa ca „unica limbă admisă în administrație și justiție”³.

1. Vezi, pe larg, Sergiu Columbeanu, „Contribuții privind situația internațională a Țărilor Române între anii 1806-1812”, în *Revista de istorie*, tom. 29, nr. 5, 1976, pp. 657-676.
2. Albert Manfred, *Napoléon Bonaparte*, Moscova, Progres, 1980, p. 547.
3. Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 33.

Politica autorităților imperiale a urmărit rusificarea populației, obiectiv facilitat de comunitatea de confesiune ortodoxă.

Războiul Crimeii (1853-1856), încheiat cu înfrângerea Rusiei, a obligat-o pe cea din urmă să cedeze sudul Basarabiei (județele Cahul, Bolgrad și Ismail) Imperiului Otoman, adică Moldovei. Un rol important în includerea acestei clauze în Tratatul de la Paris l-a avut preocuparea Marii Britanii de a vedea îndepărtată Rusia de la gurile Dunării. La acea dată, Marea Britanie, principala putere industrială a Europei, importa cereale din principatele dunărene. Prezența Rusiei la gurile Dunării constituia o amenințare permanentă pentru circuitul cerealier pornit de la Dunărea de Jos prin Marea Mediterană spre insulele britanice. Redobândirea sudului Basarabiei de către Moldova s-a datorat așadar intereselor economice britanice. De îndată ce aceste interese s-au modificat, ca urmare a apariției pe piața mondială a grâului american (de calitate superioară și mult mai ieftin), Marea Britanie a devenit dezinteresată de gurile Dunării, astfel că, în 1878, Rusia a reanexat, prin armistițiul de la San Stefano și Congresul de la Berlin, sudul Basarabiei¹.

În perioada stăpânirii țariste, Basarabia a fost o provincie cu o economie agrară, căpătând chiar o anumită faimă în ceea ce privește produsele sale agricole și viticole. De pildă, la începutul secolului XX, producția ei de vin reprezenta mai mult de 50% din producția vinicolă a Rusiei².

Așa cum s-a arătat mai sus, politica de rusificare desfășurată de autoritățile țariste în Basarabia a avut mult mai mult succes decât politica de maghiarizare promovată de guvernul de la Budapesta după instituirea dualismului austro-ungar (1867). În ajunul intrării României în Primul Război Mondial, Constantin Stere (strălucitul basarabean, integrat în viața politică a Vechiului Regat) avea dreptate când observa că o mie de ani de stăpânire maghiară în Transilvania nu au afectat identitatea etnico-lingvistică a românilor ardeleni în timp ce, după ceva mai mult de o sută de ani de stăpânire rusă în Basarabia, românii de acolo erau amenințați cu pierderea naționalității³. Pe temeiul acestei constatări, ca și pe acela al primejdiei reprezentate de Rusia țaristă, obsedată să ia în stăpânire strâmtorile (or, drumul spre strâmtori trecea peste România), Constantin Stere s-a pronunțat în favoarea alăturării României puterilor centrale.

Prăbușirea țarismului, în urma Revoluției din februarie 1917, a creat condițiile pentru afirmarea revendicărilor naționalităților din defunctul Imperiu Rus. În Basarabia, exponentul mișcării naționale a fost Partidul Național Moldovenesc,

1. Ștefan Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, București, Cultura Națională, 1925, pp. 112-113.

2. Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 79.

3. Vezi Constantin Stere, „Patru zile în Ardeal. Impresii fugitive”, în *C. Stere. Scrieri*, ediție, studiu introductiv și note de Z. Ornea, București, Minerva, 1979, pp. 137-217.

creat la 31 martie 1917¹. Guvernul provizoriu, condus de Aleksandr Kerenski, a trimis ca emisari în Basarabia pe Ion Inculeț și Pantelimon Erhan². Pentru autoritățile de la Petrograd, Basarabia era o posibilă *Vendée* contrarevoluționară și guvernul provizoriu nu excludea ca ea să devină un bastion al contrarevoluției. Trimișii Petrogradului s-au alăturat însă puternicului curent de emancipare și unitate națională, astfel că la 27 martie/9 aprilie 1918, Ion Inculeț, devenit președintele Sfatului Țării, organul suprem al Basarabiei – declarată independentă în chiar ziua unirii Principatelor (24 ianuarie/6 februarie) –, a anunțat unirea Basarabiei cu România ca urmare a votului dat de acest organ (86 voturi pentru, 3 împotriva, 36 abțineri, 13 absențe)³.

Unirea Basarabiei cu România a fost expresia exercitării dreptului la auto-determinare al popoarelor și ea s-a făcut în condițiile exprimării libere a opțiunilor membrilor Sfatului Țării. Teza istoriografiei sovietice, care circulă și astăzi la Chișinău în rândurile celor ostili apartenenței Basarabiei la România, este că votul de unire ar fi fost rezultatul presiunilor armatei române prezente în Basarabia. În realitate, trupele române, venite la începutul anului 1918, au îndeplinit două funcții:

- paza depozitelor de echipament și provizii ale armatei române instalate în Basarabia din cauza spațiului îngust de care dispuneau autoritățile române în Moldova;
- împiedicarea minorității bolșevice violente de a-și impune voința.

Militarii români nu au intervenit în niciun fel în dezbaterile din Sfatul Țării care au precedat votul. Cel care a izbutit să-i convingă și pe ezitanți a fost Constantin Stere⁴.

Inițial, unirea a fost condiționată, întrucât exista temerea că guvernul conservator al lui Alexandru Marghiloman n-ar fi dorit să mențină măsurile luate după Revoluția din februarie. Ulterior s-a renunțat la orice condiții, unirea devenind astfel necondiționată.

Rusia sovietică nu a recunoscut niciodată unirea Basarabiei cu România și a încercat pe căi diplomatice, militare și subversive să redobândească această provincie. În articolul trei din protocolul adițional secret al Pactului

1. Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări. 1918*, Chișinău, „Tipografia Centrală”, 1998, p. 13.

2. Alexandru Chiriac, „Mic dicționar al membrilor Sfatului Țării din Chișinău (21 noiembrie 1917 – 27 noiembrie 1918)”, în *Patrimoniul*, nr. 4, 1991, pp. 51-55, 71-75.

3. Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România...*, pp. 269-284.

4. Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918*, Chișinău, Știința, 1992, pp. 403-405.

Molotov-Ribbentrop (23 august 1939) s-a înscris acordul Germaniei față de revendicarea Basarabiei de către URSS. La 28 iunie 1940, în urma notelor ultimative sovietice, guvernul român a cedat Basarabia și nordul Bucovinei (cărora URSS, printr-un act de forță, le-a adăugat și Ținutul Herța), teritorii intrate în componența Uniunii Sovietice. Stalin a rupt unitatea istorico-teritorială a Basarabiei, incluzând o fâșie din nordul ei, precum și sudul provinciei în RSSU, Basarabia astfel mutilată fiind proclamată republică unională. La teritoriul ei s-a adăugat o parte a RASSM, creată în octombrie 1924 în stânga Nistrului, pentru a internaționaliza litigiul teritorial sovieto-român și a exercita presiuni asupra României. Cealaltă parte a RASSM a fost inclusă în RSSU¹. Așa-numita Republică Nistrenă de astăzi este continuatoarea directă a acestui fragment din RASSM din 1924.

Eliberată de armatele române și germane în 1941, Basarabia a fost reocupată de Armata Roșie în 1944. Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944 și Tratatul de pace din 10 februarie 1947 au confirmat apartenența Basarabiei și nordului Bucovinei la Uniunea Sovietică.

Destrămarea URSS în 1991 a dat posibilitatea RSSM să se proclame independentă la 27 august 1991. Perspectiva unirii ei cu România, ratată în 1990-1991, a determinat Moscova să încurajeze separatismul din stânga Nistrului, ceea ce a dus la războiul din 1991-1992, încheiat prin consolidarea așa-numitei Republici Nistrene, cu capitala la Tiraspol. Recentele evenimente de la Chișinău arată că problema basarabeană este departe de a fi încheiată și, în ce ne privește, credem că românii aflați de o parte și de alta a Prutului au un cuvânt hotărâtor de spus.

Bibliografie

- BOLDUR, Alexandru, *Istoria Basarabiei*, ediția a II-a, București, Editura Victor Frunză, 1992.
- CAZACU, Petre, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918*, Chișinău, Știința, 1992.
- CHIRIAC, Alexandru, „Mic dicționar al membrilor Sfatului Țării din Chișinău (21 noiembrie 1917 – 27 noiembrie 1918)”, în *Patrimoniu*, nr. 4, 1991, pp. 51-55, 71-75.
- CIACHIR, Nicolae, *Basarabia sub stăpânire țaristă (1812-1917)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992.
- CIOCÎLTAN, Virgil, „«Către părțile tătărăști» din titlul voievodal al lui Mircea cel Bătrân”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”*, nr. 24, 1987, pp. 349-355.

1. Anton Moraru, *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, Universul, 1995, pp. 312 și urm.

- 26 COLUMBEANU, Sergiu, „Contribuții privind situația internațională a Țărilor Române între anii 1806-1812”, în *Revista de istorie*, tom. 29, nr. 5, 1976, pp. 657-676.
- CONSTANTINIU, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a, revăzută și adăugită, București, Univers Enciclopedic, 2008.
- IORGA, Nicolae, *Neamul românesc în Basarabia*, București, Editura Librăriei Socecu, 1905.
- IORGA, Nicolae, „Ucraina moldovenească”, în *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXXV, 1912-1913, Memoriile Secției istorice, pp. 347-360.
- MANFRED, Albert, *Napoléon Bonaparte*, Moscova, Progres, 1980.
- MORARU, Anton, *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, Universul, 1995.
- PANAITESCU, P.P. & MIOC, Damaschin, *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I (1247-1500), București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966.
- PAPACOSTEA, Șerban, „Basarabia – un nume de țară”, în *Revista Istorică*, nr. 21, 2010, pp. 209-216.
- STERE, Constantin, „Patru zile în Ardeal. Impresii fugitive”, în *C. Stere. Scrieri*, ediție, studiu introductiv și note de Z. Ornea, București, Minerva, 1979, pp. 137-217.
- ȘPAC, Ion, *Revista Arhivele Basarabiei (1929-1038). Studiu documentar-informativ*, Chișinău, Bons Offices, 2006.
- ȚURCANU, Ion, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări. 1918*, Chișinău, Tipografia Centrală, 1998.
- ȚURCANU, Ion, *Bibliografia istorică a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău, Litera, 2005.
- ZELETIN, Ștefan, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, București, Cultura Națională, 1925.

Republicile Meșterului Manole¹

Sorin Antohi

Panait Istrati a avut nevoie de două vizite în Uniunea Sovietică (cam douăzeci de mii de kilometri parcurși în vreo paisprezece luni), despărțite de două luni agitate în Grecia, ca să adune și pentru alții probele de netăgăduit ale unui adevăr intuit de el încă din primul voiaj în noua lume, de la granița cu Letonia la Moscova. Nu numai că idealismul său de vagabond universal, de rebel în raport cu toate dogmele și mișcările politice posibile („omul care nu aderă la nimic”) era incompatibil (și) cu utopia comunistă, deși eroul picaresc se declarase gata să se mute definitiv pe tărâmul ei. Dar nici comuniștii de o anumită calitate umană, chiar sincer convingși de doctrină (ori incapabili să abjure) și cu vocația disciplinei de partid, nu aveau cum salva de la catastrofă nici distopia pe care o făureau, nici iluziile ei și, în multe cazuri, nu se puteau salva nici pe ei înșiși. Și totuși, primele exaltări sovietice ale lui Istrati îi surprinseseră până și pe cei care-i împărtășeau întrucâtva zbuluciumul și speranțele. Două exemple dintr-o listă lungă: Cristian Racovski, alături de care Istrati călătorise de la Paris la Moscova, militant internaționalist de frunte, socotit util o vreme, dar rechemat din postul de ambasador, surghiunit (Istrati avea să-l revadă în această condiție de paria, tocmai la Astrahan) și asasinat de o revoluție care-și devora și eroii, nu doar tovarășii de drum; Nikos Kazantzakis, aflat și el în pelerinaje sovietice, în căutarea unui „metacomunism” eretic (termenul dintre ghilimele e al său; epitetul, folosit de un comunist occidental pentru a-l critica, a fost asumat de vizionarul cretan) la fel de cvasimistic (chiar într-un registru creștin, nu modernist/antimodernist – cum erau toți revoluționarii epocii, stângiști, dreptiști ori metapolitici), de himeric și de anarhist, tovarăș de luptă de clasă și în lunile lor grecești dintre cele două periopluri sovietice.

Dintre multele episoade povestite de Istrati însuși, de Kazantzakis, de soția acestuia, Eleni, ori de alții, care ni-l arată pe brăileanul dunăreano-chefalonit străbătând drumul de la o „flacăra” la alta (una, cea comunistă, tocmai stinsă; cealaltă, încă neaprinsă, neștiută), unul îmi inspiră acest scurt text despre Republica Moldova la 25 de ani de la proclamarea independenței sale de stat: scurta vizită a lui Panait Istrati în RASSM.

1. Prezentul capitol este varianta adăugită a celui publicat sub același titlu în volumul din 2016.

Voi începe cu o rapidă evocare a acestei experiențe – deopotrivă suprarrealistă și paradigmatică – folosind mărturia lui Istrati din *Spovedanie pentru învinși* (versiunea franceză originală din 1929, parte din volumul colectiv *Vers l'autre flame*, în care mai scriau Victor Serge și Boris Suvarin, a deschis practic procesul comunismului în Occident), coroborată cu texte din indispensabila culegere *Panait Istrati – Omul care nu aderă la nimic. Documente din Rusia sovietică* editată de Zamfir Bălan și Serghei Feodosiev¹. Apoi voi trece în revistă câteva dimensiuni esențiale ale Republicii Moldova: geografia simbolică și situația (geo) politică; cultura și societatea; o (im)posibilă trecere de la utopie și ucronie la *res publica*.

Meșterul Manole în țara Sovietelor: RASSM

În a doua sa vizită în Uniunea Sovietică (martie 1928 – ianuarie 1929), începută pe ger la Odessa, Panait Istrati, care văzuse deja în 1927 neopotemki-niada celei de-a zecea aniversări a Revoluției din octombrie (serbată și printr-un congres mondial al amicilor URSS – cu vreo două mii de participanți mai mult sau mai puțin cinici, răsfățați de tirania proletară care-și înfometa și ucidea supușii), regăsește locuri cunoscute și descoperă altele noi. Butaforia paradisului terestru proletar, neconvingătoare chiar în perioada festivă, fusese deja uitată chiar în epicentrul bolșevismului. Ce se mai putea ascunde/spune departe de acel epicentru? Iată descrierea lui Istrati: „Simt, totuși, că serbarea s-a sfârșit. Din fericire. Străzile nu mai sunt pavoazate, vitrinele sunt mai puțin fastuoase; tam-tamul a dispărut. De astă dată, avem de-a face cu patria sovietică de toate zilele”².

Istrati și prietena sa, împreună cu Kazantzakis și soția acestuia, au acum un alt statut. Nu sunt nici mereu încadrați de gazde, nici nu umblă chiar pe unde vor, nu mai au tratament VIP, trebuie să mai plătească și din buzunar. Dar li se dau drepturi de autor mai mult sau mai puțin meritate, se bucură de ospitalitatea spontană (ori nu) a oficialităților din regiuni îndepărtate, iar la nevoie vilegiaturiștii pot da telefoane la Moscova (la ștabii din Partid, GRU, presă), unde toți așteaptă de la ei reportaje frumos aduse din condei, dar în orice caz entuziaste, tocmai bune pentru propaganda internă și externă. Astfel, cei patru reușesc și câteva escapade care, deși nu pot fi libere, sunt remarcabil de puțin

1. Editura Istros – Muzeul Brăilei. Casa Memorială „Panait Istrati”, 1996. Ambele volume merită parcurse.
2. Panait Istrati, *Spovedanie pentru învinși. După șaisprezece luni în U.R.S.S.*, cuvânt înainte și traducere de Alexandru Talex, Dacia, Cluj-Napoca, 1990, p. 66. Citez din motive istorice această traducere slabă, cu multe contrasensuri, îndreptând-o pe alocuri tacit.

supravegheate și orchestrate de autorități (acestea, desigur, aveau alte urgențe) la periferiile dictaturii proletarietului, adică acolo unde nicio iluzie nu mai era cu putință. Peste tot, Utopia stalinistă ceda tot mai mult spațiu Arhipelagului Gulag. Umblând prin vastul teritoriu în care istoria și geografia se aflau în plină mutație distopică, Istrati debarcă la un moment dat în RASSM, unde avea să regăsească un spirit afîn, Ecaterina Arbore. Militanta și publicista socialistă era comisar al poporului pentru Sănătate în RASSM, un post pentru care o recomandau deopotrivă istoria de familie, profesia de medic și profesiunea de credință.

Capitolul din *Spovedanie* despre RASSM (Istrati scrie: „RSSAM, inițiale al căror sens nu va fi ghicit de prietenii mei români”, p. 81 – deci încurcă și el ordinea literelor din acest acronim) e scurt, de numai o pagină și jumătate, e lipsit de evocări și fapte concrete, dar conține mai multe din concluziile definitive care aveau să ducă la despărțirea lui Istrati de sovietism și de toate formele de comunism real: și în RASSM, ca peste tot în URSS, oamenii sunt comuniști numai cu numele, fiindcă nimic nu este în comun; există bune intenții, dar fără rezultat; URSS poate fi înțeleasă mai bine la marginile sale, în „lacurile mici” (p. 81); în ansamblu, moașa care ar trebui să ajute la nașterea lumii noi („copilul de mâine”) e „lipsită de răbdare, de iscusință”, „nu vrea să audă de dreptate”, e de fapt „o bătrână târfă, pe care orgoliul unei nașteri cu orice preț o interesează mai mult decât sănătatea copilului și condițiile în care el se va naște” (p. 81). Sigur, în Moldova și Armenia, mai mult ca în alte unghere ale URSS, oamenii simpli sunt plini de elan și spirit de sacrificiu, iar opera de construcție a noii realități merge înainte.

Și totuși...

„Și totuși, facticele pânđește opera, o amenință cu prăbușirea, exact ca în frumoasa legendă a mănăstirii Argeș, ale cărei ziduri se prăbușeau noaptea, pe măsură ce le ridicau ziua. Ce sacrificiu va trebui deci făcut, pentru a pune capăt nenorocirii? În legendă, a fost suficient un suflet de femeie. Și arhitectul, meșterul Manole, nu a șovăit să-și zidească propria nevastă, pentru ca opera să învingă. Ce vor trebui să sacrifice arhitecții comuniști pentru a vedea triumful operei lor? N-au ei oare o nevastă, care se numește Doctrina și care este mai vinovată decât inocenta femeie a meșterului Manole? Nu [...] Doctrinei se datoresc toate nenorocirile operei socialiste?

Vai! în zilele noastre, oamenii își iubesc mai puțin opera decât nevestele. Nu mai este niciun meșter Manole”¹.

Cu alte cuvinte, ceva nu merge. De fapt, nimic nu merge.

Nu vreau să insist asupra semnificațiilor ambigue și chiar contradictorii ale citatului de mai sus, care se pretează mai multor lecturi. Mă voi opri doar la una

1. *Ibidem*, p. 82.

din lecturile posibile, și anume la cea mai pertinentă în contextul istoric dat: Panait Istrati crede că RASSM (și întreaga URSS) ar avea nevoie de un nou Meșter Manole, gata de un mare sacrificiu (în mod enigmatic, Istrati nu se referă explicit și la sacrificiul de sine al Meșterului Manole, ieșind deci și în acest sens din cadrul baladei); sau măcar de un mic sacrificiu, fiindcă Doctrina nu este inocentă (ca Ana din baladă), ei datorându-i-se „toate nenorocirile operei socialiste”, pentru a opri astfel ciclul infinit de creație și distrugere. Oricât de dialectică, această alternanță, formulată memorabil de un Dumnezeu răzbunător în Deuteronom și introdusă de Proudhon în canonul comun al socialiștilor, utopiștilor, comuniștilor (mai sensibili la replica promptă a lui Marx), anarhiștilor, libertarilor (motivul biblic *destruam et aedificabo* – versiunea din *Vulgata* – deschide *Misère de la philosophie*) e un exercițiu monstruos și criminal, în care creația recade mereu în nimic, Ființa în Neant.

RASSM este așadar Republica unui Meșter Manole care nu se asumă.

Mai mult, RASSM e doar una dintr-o serie de construcții ratate pe cele două maluri ale Nistrului, pe care le-aș grupa, dincolo de marile lor deosebiri, într-o categorie: Republicile Meșterului Manole. Acesta este, în opinia mea, cursul cel mai scurt de istorie a Republicii Moldova. (M-aș putea extinde și dincoace de Prut, unde Meșterul Manole e mai cunoscut – iar Republica de la Ploiești nu e unica sa realizare politică –, și mult dincolo de Nistru, până la Strâmtoarea Behring, unde există fenomenul, deși legenda n-a ajuns.)

Geografie simbolică, istorie, (geo)politică

Spuneam mai sus că originile Ecaterinei Arbore (născută în 1873 la Geneva), una din fiicele colaboratorului cernăuțean al lui Bakunin, socialistul/anarhistul Zamfir Arbore, pe lângă competența ei profesională (atestată și de specializarea la Sankt-Petersburg cu laureatul Nobel Ilia Mecinikov, descendent al lui Nicolae Milescu Spătarul) și devotamentul pentru cauză o recomandaseră pentru postul de comisar al poporului la Sănătate în RASSM. Din altă perspectivă, se poate considera că, la înființarea în 1924 a „republicii autonome”, un fel de cal troian exhibit *extra muros*, Ecaterina Arbore își începuse deja declinul, fiindcă la Moscova mai multe elemente ale biografiei sale, printre care și relația cu Troțki (Istrati îl întâlnise fugitiv pe acesta la București, prin sora Ecaterinei Arbore, Nina¹), deveniseră, din calități, defecte. Declinul Ecaterinei Arbore avea să continue până la „judecarea” și împușcarea ei de către NKVD pe 2 decembrie 1927, în cadrul Marii Epurări. Dar în acel început de august 1928, când Panait Istrati și Ecaterina Arbore s-au întâlnit la Tiraspol, ambii erau încă utili. Astfel că

1. *Ibidem*, pp. 37-38.

intervențiile lor publice au fost consemnate minuțios de presa din RASSM, în ziare ca *Plugariul roș*, rescrise (în special prin utilizarea fonetismelor regionale, dar și cu alte diferențe) în neverosimila *limbi moldovineasci*, unul din idiomurile testate de cei ce se jucau de-a Meșterul Manole în Transnistria. Istoria acestor limbi pe jumătate artificiale (hibrid de *patois* și *Newspeak*) cu viață scurtă, precum și cea a culturilor oficiale construite pornind de la ele, ar fi de ajuns pentru a ilustra legenda Meșterului Manole în sensul privilegiat de mine aici. Cea mai bună carte pe acest subiect a fost dată de Petru Negură: *Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni și puterea sovietică în epoca stalinistă*¹ – scrisă în franceză ca teză de doctorat și apărută la L'Harmattan în 2009, lucrarea a fost revizuită și adăugită pentru ediția românească.

RASSM a fost gândită de la început ca diversiune identitară, simbolică și (geo)politică, precum Raioanele Autonome Poloneze în raport cu Polonia, sau RASS Kareliană în raport cu Finlanda. După prăbușirea Imperiului Rus, în haosul Revoluției și Războiului Civil, vastele întinderi ale stepei se pretau la asemenea experimente cu etnii, națiuni, limbi, frontiere (mereu schimbătoare și nesocotind cât mai multe frontiere istorice ori naturale, identități colective etc.).

Românii, chiar cei cu o anumită formație intelectuală, ignoră complexitatea spațiului în care se află, sărind de regulă de la geografie la geopolitică. Dar fără un recurs metodic la geografie simbolică, antropogeografie și istorie, acest salt blochează înțelegerea unui univers al tranziției, liminalității, transferurilor, fluidității, amestecului, confuziei, precarității. Iar dacă orizontul balcanic și cel central-european sunt totuși ceva mai prezente în mintea românilor, orizontul răsăritean rămâne practic necunoscut sau, și mai rău, prost înțeles. Contribuțiile generațiilor de bucovineni și basarabeni formate în universitățile Rusiei imperiale au fost în general uitate (cine-l mai citește azi competent pe Ion Nistor, pentru a da un singur exemplu?), iar în actuala generație, formată după 1989/1991, cei mai buni specialiști ai acestor chestiuni, cu mici excepții, provin din Republica Moldova. De pildă, tinerii istorici Andrei Cușco (bazat la Chișinău și Iași, după studii la Chișinău și CEU) și Victor Taki (stabilit în Canada ca profesor la University of Alberta, după studii în aceleași două centre), autorii unei cărți excepționale despre Basarabia în Imperiul Rus, 1812-1917, apărută în limba rusă la Moscova în 2012 și care ar trebui tradusă cât mai curând în românește. Cei doi au publicat și separat, în engleză, rusă și română, așa cum au făcut și alți autori din Republica Moldova, formați acolo, în România și/sau în Occident (care începe practic de la CEU) și afirmați în ultimul deceniu, ca Igor Cașu, Sergiu Musteață, Svetlana Suveică, Diana Dumitru și alții. În România, numai câțiva specialiști „autohtoni” din aproximativ aceeași generație s-au făcut remarcați,

1. Petru Negură, *Nici eroi, nici trădători. Scriitorii moldoveni și puterea sovietică în epoca stalinistă*, trad. rom. de Gabriela Șiclovan, Cartier, Chișinău, 2014.

cum ar fi Dan Dungaciuc și Armand Gheorghiu, ceilalți provenind din Republica Moldova. Deficitul de expertiză este frapant în România și în acest domeniu, deși tematica Moldovei de Est (numele oficial pe care l-aș propune pentru Republica Moldova ar fi însă România de Est, deși nici acest nume nu include Bugeacul), ca și cea a Bucovinei de Nord, deși abordată mai ales superficial și adesea greșit, nu lipsește de pe agenda publică. Ba chiar generează un verbiaj semidoct care acoperă tot spectrul ideologic-discursiv, de la naționalism sentimental la neolegionarism și suprematism autohtonist, de la (justificate) pledoarii pentru apropierea pe toate planurile între Republica Moldova și România la multiculturalism politic corect și ONG-ism oportunistic, gata să servească orice cauză cât timp obține o finanțare. Mi-ar plăcea să văd chiar mai mult activism civic autentic pe acest teren foarte important, în ciuda dificultăților crescânde de a obține fonduri occidentale pentru cauze politic incorecte, ca să nu mai vorbesc de faptul că aștept în continuare o acțiune mai decisivă la nivelul Parlamentului, Guvernului, Președinției. Chiar dacă nu e simplu să se găsească tonul potrivit și politicile inteligente pe acest tărâm, mai ales în condițiile concrete ale României (stat slab, corupție, facțiuni mereu nemulțumite ale cetățenilor de origine maghiară, care formulează revendicări ambițioase, mergând până la repunerea în discuție a Constituției, migrație masivă, lipsă de viziune la nivelul UE, noua agresivitate rusă etc.), trebuie mereu încercată depășirea impasului actual, ori cel puțin îmbunătățită analiza lui, printr-o discuție savantă și publică serioasă.

Lista tuturor regiunilor autonome și „republicilor autonome” (evident, nu erau republici, nu erau autonome; dar erau pe o treaptă mai jos decât „republicile” – le erau practic subordonate) e lungă, principiile construcției lor sunt similare, iar efectele urmărite sunt identice, supraviețuind URSS și servind proiectele geopolitice ale Rusiei de azi. Schema e simplă: pe un teritoriu de graniță adiacent unui stat pe care URSS a pus ochii pentru a-l anexa/domina într-un fel sau altul, se proclamă o asemenea regiune/republică în numele dreptului la autodeterminare al etniei/poporului X (numele variază conjunctural, se folosesc selectiv, după caz, atât elemente istorice, cât și pure invenții); în timp, regiunea/republica devine capul de pod pentru o anexiune teritorială propriu-zisă ori cel puțin o formă de presiune asupra statului vecin, bază pentru operațiuni (para)militare și de spionaj etc. Pe scurt, peștele mic e menit să-l înghită pe cel mare. De pildă, la limită (pare absurd, dar s-a luat în calcul), RASSM să înghită nu numai Basarabia, ci toată România; în aceeași logică, structurile partidului comunist formate în Basarabia și RASSM urmau să absoarbă partidul comunist din România, după care să-l transforme în partid-stat. Vitalie Ponomarev, de la Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul, a reconstituit și a analizat foarte bine în ultimii ani aceste planuri delirante „pe linie de partid”.

Pe teritoriul care corespunde în linii mari celui actual al Republicii Moldova, republicile au viață scurtă, identitate incertă și instabilă, geografie variabilă, dizolvată în vasta geografie simbolică a teritoriilor de graniță, eterogene și hibride prin excelență. Republica Democrată Moldovenească, proclamată pe 15 decembrie 1917 și declarată independentă pe 6 februarie 1918, a dispărut cel mai pașnic, prin unirea cu România pe 9 aprilie 1918. Republica mai mică era deci înghițită de regatul mai mare. Dar sovieticii au creat la scurt timp (mai 1919) o Republică Sovietică Socialistă Basarabeană mai curând teoretică, proclamată ca guvern în exil, continuând să lucreze la un proiect diversionist mai detaliat. Potrivit acestuia, așa cum s-a înțeles din paragraful de mai sus, o regiune autonomă urma să devină republică autonomă, apoi să servească ingineriei etno-lingvistice prin care să se creeze poporul și limba moldovenești, precum și expansiunii comunismului în România și în Balcani. Pe un plan mai modest, dar cu oarecare potențial, regiunea/republica autonomă putea inspira și secesionisme interne ale minorităților naționale din Basarabia (bulgari, găgăuzi etc.), eventual din toată România Mare, ceea ce i-ar fi grăbit acesteia pieirea. România realiza aceste riscuri și pericole, astfel că a refuzat orice plebiscit pe teme etno-naționale în Basarabia și a rămas vigilentă, ca în cazul răscoalei de la Tatarbunar (15-18 septembrie 1924), instigată de sovietici, ori în cazul altor manevre și operațiuni, cum ar fi cele prevăzute de Comintern, Federația Comunistă Balcanică și alte asemenea organizații controlate de sovietici.

Oricum, deși există un plan al creării RASSM datat 4 februarie 1924, discuțiile în contradictoriu și ezitățile aveau să continue. Chiar strategia mai prudentă, de creare la început a unei regiuni autonome, era considerată prematură de Comisarul Poporului pentru Afaceri Externe al URSS, Gheorghe Cicerin, conștient de reversul medaliei: posibilitatea ca propaganda românească să se extindă pe teritoriul primei Transnistrii. O asemenea unitate administrativă (cu potențial de comunitate politică și de subiect de drept internațional) era și recunoașterea implicită, printr-un efect neintenționat al formării ei, a existenței unui teritoriu cu o anumită populație de etnici români și purtând un nume românesc (moldovenii, o știau prea bine și sovieticii, erau români). Cicerin, care simbolizează prin originile sale aristocratice continuitatea dintre imperialismul rus și cel sovietic, a murit în 1936. Dacă ar mai fi fost în viață în 1941, când România a creat și a anexat a doua Transnistrie (i-aș spune Transnistria Mare), transformând-o într-un vast șantier al românizării extrateritoriale (mergând de la reorganizare administrativă cvasicolonială și delegare de cadre din metropolă la transferuri de populație, eugenism, deportări și genocid), Cicerin ar fi socotit probabil că avusese dreptate din capul locului. În 1940-1941 și 1944-1991, când URSS a anexat Basarabia, topind-o într-o nouă RSSM (cu Bugeacul făcut cadou Ucrainei), precum și Bucovina de Nord, topind-o în Ucraina, a fost însă infirmat,

cel puțin parțial (URSS, deși a încercat, nu a reușit să înghită integral nici Bucovina, nici Moldova). Dar în 1924 punctul de vedere maximalist părea îndreptățit și a avut câștig de cauză: cu Chișinăul drept capitală oficială „vremelnic ocupată”, regiunea autonomă a fost creată pe 7 martie 1924, pentru a fi declarată republică autonomă pe 12 octombrie. Din 1929 și până în 1940, capitala *de facto* a fost orașul Tiraspol, o localitate rămasă până astăzi un focar al expansionismului rus prin crearea unilaterală a celei de-a treia Transnistrii, cea post-sovietică, oficial parte a Republicii Moldova (dar numai privind de la Chișinău), dar practic bază militară a armatei ruse, câmp de luptă al unui conflict fierbinte (2 martie – 26 iulie 1992), apoi înghețat, dar nu și uitat în frigiderul istoriei.

Această a treia Transnistrie, și ea un fel de republică-fantomă (a unui ambițios și cinic Meșter Manole rus), pseudostat ce pare gata să treacă de la operetă la tragedie, a devenit și mai credibil amenințătoare după anexarea Crimeii de către Rusia pe 18 martie 2014. Iar când UE se declară, prin vocea lui Jean-Claude Juncker, președintele Comisiei Europene, dezinteresată de extindere spre Est în următoarele decenii (Parteneriatul Estic și alte asemenea pseudoproiecte părănd a rămâne deci – previzibil – vorbe goale), situația devine și mai îngrijorătoare, lăsând pentru viitorul Republicii Moldova doar scenariul intrării în UE prin unirea formală cu România. Scenariul invers – unirea tacită cu România prin intrarea în UE – este utopic. Orice s-ar spune, o utopie e ceva mai solidă decât o himeră, deși ambele țin de imaginar. Din păcate, Rusia a devenit tot mai prezentă la Marea Neagră, iar ofensiva ei către Vest și Sud-Vest nu pare să fi ajuns la final. Iar Ucraina nu va lăsa vreodată din mână Bugeacul și Bucovina de Nord, ci le va ucrainiza în continuare, profitând de indiferența orientalistă și neputința militară a Occidentului. Cui îi pasă la Bruxelles ori Berlin de conflictele atavice de la periferia multiplă estică? Nici anexarea Crimeii nu a provocat altceva decât mici tirade de ocazie, uitate pe măsură ce erau rostite. Iar discrepanța de competențe și determinare între Rusia și UE e uimitoare, în special când țări ca Polonia nu sunt angajate în dialogul celor două tabere. Parcă-l văd pe Serghei Lavrov convorbind cu Federica Mogherini și, ca să nu se simtă subîntrebuințat, dezlegând mintal probleme de șah.

Vorbind de RASSM, am spus că aceasta a fost un laborator al „războaielor culturale” din stalinism, transferate după 1944 în toată RSSM. Vorbind de Transnistria Mare, am amintit politicile de românizare aplicate în acea zonă după includerea ei în România, măsuri extreme care au culminat în genocid – statul român își testa acolo viitorul creuzet eugenic și biopolitic, rămas din fericire neterminat la prăbușirea regimului care-l planificase și începuse să-l construiască. Cea mai bună carte pe această temă, tratată de autor ca parte a întregului fenomen din România Mare, a fost dată în 2009 de Vladimir Solonari, originar din Republica Moldova, actualmente conferențiar la University of Central Florida: *Purifying*

*the Nation: Population Exchange and Ethnic Cleansing in Nazi-Allied Romania*¹. Este deci cazul să adaug că RASSM a fost și laboratorul represiei politice și violenței colective de tip sovietic, extins în RSSM în perioadele 1940-41 și după 1944, apoi, de la 30 decembrie 1947, când a fost proclamată RPR, aplicate întregului popor român. Perioada de vârf a acestor practici criminale în cele două republici de dincolo de Prut a fost minuțios reconstruită documentar și analizată la nivelul internațional al domeniului de Igor Cașu într-o serie întreagă de lucrări, între care și o monografie indispensabilă: *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956*².

Cum se poate observa din cele de mai sus, Republicile Meșterului Manole au recurs pe scară largă la violența sistematică (violența ilegală a unui stat ilegal), așa cum au făcut toate statele cu veleități totalitare/distopice de peste tot și dintotdeauna: ca în toate narațiunile mitologice ale antropogenezei prin *trial and error*, Omul Nou își dezamăgește mereu demiurgul, iar acesta o ia mereu de la capăt, distrugându-și mai întâi creaturile ratate, rebele, ingrate. Meșterul Manole are de construit mai mult decât o ontologie. Principalul său șantier e cel antropologic. Cam asta era și propunerea swiftiană a lui Brecht din poemul său *Die Lösung*, scris după revolta din 1953 în RDG: autoritățile trebuie să dizolve poporul și să aleagă altul.

Cultură și societate

Cu unele dintre observațiile de mai sus am prefăcut cumva câteva rapide notații despre cultura și societatea din Republica Moldova, pe care le prezint în continuare. Mă voi rezuma la prezent și viitor, deși rădăcinile problemelor în discuție sunt înfipite adânc în trecut.

Văzută din România, cultura Republicii Moldova este într-o adevărată efervescență. Până și un stoic (ca mine) are motive de speranță (moderată, ca toate emoțiile unui stoic) când asistă la acest fenomen cu adevărat uimitor. O nouă generație foarte puternică de literați și artiști a devenit cunoscută și dincoace de Prut, inclusiv prin stabilirea unor creatori aici ori în Occident, de regulă la capătul unor stagii de studii. Mă refer în acest text numai la cultura înaltă și la sfera

1. Vladimir Solonari, *Purifying the Nation: Population Exchange and Ethnic Cleansing in Nazi-Allied Romania*, Woodrow Wilson Center Press, Washington and The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2010. Vezi *Purificarea națiunii. Dislocări forțate de populație și epurări etnice în România lui Ion Antonescu*, trad. rom. de Cătălin Drăcșineanu, Iași, Polirom, 2015.
2. Igor Cașu, *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956*, prefăcută de Vladimir Tismăneanu, Cartier, Chișinău, 2014.

academică, deși tabloul e mult mai larg, fiind de altfel dominat statistic și ca impact public de artiștii din cultura populară, de la muzică de toate genurile la dans clasic și modern. Cum am mai spus-o uneori, mă mândresc cu contribuția mea personală la inițierea și lansarea primului program masiv de burse românești pentru elevii și studenții din Republica Moldova, în 1990-1991. Așa cum mă bucur că am avut la CEU numeroși studenți de acolo, între care câțiva foarte buni, iar unul extraordinar: Andrei Cușco. I-am cunoscut cu diverse ocazii pe unii dintre colegii, mentorii și părinții lor, am încercat să inițiez și să sprijin (când eram în măsură să dau mai mult decât sfaturi) programe internaționale de care studenții avansați și universitarii să poată profita și strategic, adică pe termen mediu și lung. Revista *Contrafort*, lansată în octombrie 1994 cu sprijinul Institutului Cultural Român, a fost unul dintre cele mai bune periodice culturale în limba română din lume, iar arhiva ei ar trebui studiată sistematic pentru a radiografia emergența unui postmodernism panromânesc de nivel înalt, care include în primul rând poeți, critici și teoreticieni literari, dar și figuri din alte domenii umaniste. O revistă savantă lansată în 2013 de Igor Cașu cu mica lui echipă, susținută de parteneri internaționali, are unele șanse de succes pe o piață altminteri suprasaturată: *Dystopia. Journal of Totalitarian Ideologies and Regimes*. Editura Cartier are un palmares remarcabil și este de mulți ani o prezență semnificativă la târgurile de carte și în librăriile din România. Aceste trei exemple, pe fundalul general al intenselor schimburi culturale și academice care leagă cele două state românești au creat deja bazele unei culturi comune vii, depășind impasul dialogului oficios din anii 1980 și 1990, în general marcat de nostalgie adesea bahică, trecuturi mitologice, poduri de flori și lipsă de viziune. Explicația reușitei acestei noi culturi române transfrontaliere ține atât de nivelul individual al creatorilor și animatorilor ei, cât și de unele (modeste) intervenții instituționale ale statului român (ca în perioada echipei H.-R. Patapievic la ICR), precum și de emergența unor rețele profesionale active, promovate în special de cei mai disperat interesați, românii din Republica Moldova. Nu pot intra în amănunte, domeniul își merită însă din plin tratările monografice. Așa că voi formula un singur punct în finalul acestei secțiuni. După mine, este punctul crucial.

Pe scurt, românii din Republica Moldova au o singură opțiune: să câștige războiul cultural din țara lor multiculturală. Asta nu înseamnă că românii de peste Prut trebuie să limiteze în vreun fel înflorirea culturală a celorlalte comunități etno-lingvistice (acești ultimi trei termeni, fiecare și în diverse combinații, desemnează de altfel un evantai larg de identități individuale și de grup). Dar este esențial ca româna să devină limba principală de înaltă cultură și excelență academică, precum și limba cea mai populară în spațiul mediatic respectabil și de consum popular. Astfel, păstrând tradițiile proprii de bilingvism și multilingvism ale regiunii, chiar dacă ele au fost impuse de alții, românii ar trebui să-și încurajeze concetățenii de alte limbi și etnii să se apropie de cultura română ca

de o cultură înaltă, de tip european, o moștenire și mai ales o temelie prezentă și viitoare a patriotismului teritorial comun. Contez pe discernământul cititorului acestor rânduri, care va înțelege că nu pledez pentru aplicarea în Republica Moldova a unor modele politic corecte ratate și în Vest, și în Est, așa cum nu susțin transformarea lumii noastre într-un salon anacronic de terapie intensivă, specializat în resuscitarea unor mituri democratice care au eșuat în țările de origine.

Dar cred, așa cum voi repeta și în secțiunea următoare, că o viitoare *Leitkultur* comună, formulată de majoritate în limba română, dar inteligibilă și acceptabilă pentru vorbitorii tuturor celorlalte limbi din Republica Moldova, este una din condițiile edificării în acel spațiu a unei *res publica* în care toți să fie și să se simtă acasă.

(O ultimă notă despre diversitatea internă a Republicii Moldova ca resursă, nu ca handicap: nu numai diversitatea actuală, ci și cea trecută și, sper, cea viitoare. Cei care trăiesc sau au trăit cândva între Prut și Nistru au produs culturi de o bogăție extraordinară, în general reciproc ostile sau necunoscute, dar uneori secante și hibride. Această bogăție, care o completează pe cea din România, ar trebui explorată și readusă în spațiul public, ca trăsătură definitorie a culturii comune. Și nu cenzurată din ignoranță, șovinism, rasism, în numele unei purități etno-spirituale fictive, eternă reîntoarcere iluzorie a identicului fabricat. Un singur exemplu: extensia globală, prin cei plecați din Basarabia de ieri și de azi, în cele patru zări, a imaginarului social basarabean. De klezmer și hasidism știe toată lumea, de germanii din Basarabia au auzit mai toți, culturile rusă și ucraineană nu au nevoie de laudele mele, traducerea Bibliei în găgăuză e un miracol în sine etc. Dar, ca să încerc o singură întrebare simplă, câți au citit micul roman semidocumentar din 2004 al lui Edgardo Cozarinsky, *El rufián moldavo*, tradus în engleză de Nick Castor în 2009 ca *The Moldavian Pimp*? Vă asigur că merită să vedeți, pornind de acolo, cum lumea evreilor din Basarabia, Bucovina și Ucraina se întâlnește cu lumea lui Borges, Casares, Silvina Ocampo etc.)

Utopie, ucronie, *res publica*

Românii nu au excelat în domeniul utopismului. Deși a dat unul dintre puținele experimente utopice propriu-zise – falansterul de la Scăieni, înființat de Teodor Diamant¹ –, ficțiunea speculativă utopică românească e săracă, iar proiectele utopice sunt și mai rare. Ceva îi oprește pe români de la asumarea unui

1. Vezi capitolul respectiv în cartea mea din 1994, *Civitas imaginalis. Istorie și utopie în cultura română*, acum disponibilă gratuit la <http://www.polirom.ro/catalog/carte/civitas-imaginalis-292/>

orizont utopic vrednic de acest nume, iar în ultimele decenii mi se pare că viitorul însuși a dispărut cu totul din spațiul nostru mental. Nu cred că de vină este doar excesul utopic/distopic al comunismului de stat, fiindcă – insist – nici înainte de el nu eram prea buni la acest „exercițiu asupra posibilelor laterale” (definiția dată de Raymond Ruyer metodei utopice). Întâmplarea că tânărul student Demetriu G. Ionnescu, mai cunoscut sub numele său de politician și prim-ministru ca Take Ionescu, a scris în 1875 o utopie a viitorului îndepărtat (anul 3000) rămâne un caz izolat. Nu e la mijloc nici vreo propensiune nihilistă, fiindcă nihilistul nostru suprem, Cioran, pleda pentru păstrarea orizontului utopic (ca proces și deschidere), chiar dacă (sau mai ales dacă) suntem împotriva utopiei ca rezultat. Pentru Republica Moldova, un fiu răătăcitor al Basarabiei, Paul Goma, a propus un text utopic *sui generis*, în care spațiul natal al autorului este transfigurat într-o ecotopie a abundenței bucolice, cu coame de deal reîmpădurite ca înainte de venirea rușilor în 1812, herghelii de cai, populație sănătoasă, iubitoare de curățenie în general și igienă corporală în special etc. Poate că toate acestea sună din cale afară de utopic, ba chiar himeric. Dar numele celui ținut al fericiților este Nistria. Nu e unul tradițional, dar sună splendid și ar rezolva problema onomastică a Republicii Moldova, această țară fără nume. Sau, mai rău, cu nume voit confuze (de pildă, prin preluarea de către ruși în 1812 a numelui Bugeacului actual, Basarabia, pentru întreaga lor posesiune), fără etnonim real.

Ucronia cea mai timpurie pe tema Republicii Moldova ar putea începe astfel: cum ar fi arătat istoria Moldovei și a României dacă rușii nu ar fi pierdut în 1711 bătălia cu turcii de la Stănilești? De atunci până azi, multe alte ucronii s-ar putea scrie. Iată alte posibile puncte de pornire: dacă rămâneau rușii în Principate cu una din ocaziile pe care le-au avut în secolul XIX? (Filoruși se găseau, cum știm, și nu doar de calitatea colonelului Lăcusteanu.) Dacă nu lăsau sovieticii din mână România în secolul XX? Cum ar fi fost ca în 1991 să se unească Republica Moldova cu România? Și așa mai departe, trecând din ucronie în SF.

Propun să lăsăm însă scriitorilor de ficțiune aceste exerciții speculative, reținând doar ceea ce ne învață metoda utopică, adică tehnica experimentelor mentale, mai puțin costisitoare decât cele istorice.

Părăsind domeniul imaginarelor sociale fără să ne abandonăm însă cu totul capacitatea vizionară, ar trebui să se prefigureze și, în timp, să se construiască, o *res publica* în locul Republicilor Meșterului Manole. (În această categorie intră fără îndoială și republicile private pe care le încearcă din când în când câte un Meșter Manole răsărit dintre oligarhi și din serviciile secrete.) Cum ar putea arăta *res publica*? S-ar putea baza pe un pact cultural-civic-politic multilateral, în care o viitoare cultură comună – organizată în jurul culturii române (dar nu sub dominația ei simbolică și/sau administrativ-politică) – ar fi completată de o cultură civică inclusivă, ancorată în principiile universale ale omului și cetățeanului,

precum și de o cultură politică având în centru patria comună. Toate acestea riguros instituționalizate, transparent și loial servite de toți cetățenii, indiferent de origini și opțiuni.

Concluzii

Nu cred că voi trăi suficient pentru a vedea cum înflorește sau măcar cum înmugurește România Mare 2.0, cu toate calitățile celei vechi și niciunul din defectele ei. Dar sper să apuc momentul când Republica Moldova, alături de România, dar nu neapărat unită cu ea, va ieși pentru totdeauna din paradigma Meșterului Manole. Oricum ai citi această legendă, ca Panait Istrati ori ca Mircea Eliade, ea trebuie să rămână în trecut, alături de alte mituri cosmologice, alegorii politico-ideologice, ontologii etnice, morale metafizice. Pentru viitor e nevoie de alte viziuni și, în lumina acestora, de proiecte raționale și amănunțite, de demersuri deopotrivă inteligente, abile, ambițioase și pragmatice. Nu știu dacă ne e scris ca acestea să apară și să fie aplicate vreodată, ieșind din litera vie a literaturii, din cea de lemn a politicii și din cea moartă a istoriei. Nici nu pot face profeții în și pentru patria mea ideală, din care face parte și actuala Republică Moldova.

Dar soarta acestui spațiu pare că se decide, probabil pentru multă vreme, chiar acum, într-o epocă de convulsii continentale și globale, care poate fi prefăta disoluției unor aranjamente considerate multă vreme ideale, asemeni UE, cea mai bună dintre lumile posibile (la început aproape în sensul lui Leibniz, iar în anii din urmă, tot mai mult, în sensul lui Voltaire din *Candide*). Cei care vor să joace vreun rol în toată povestea trebuie să se angajeze cu tot ce pot da, de la idei la acțiune, înainte ca situația să se stabilizeze. Rușii dau semne că au înțeles urgența. O vor înțelege oare cândva și românii de pe ambele maluri ale Prutului? Sper să înțeleagă înainte ca majoritatea populației active din România și Republica Moldova să-și ia lumea în cap, preferând utopiei comune (care se năruie, se dovedește a fi *outopia*, adică locul care nu există) proiectele unor utopii individuale (cu speranța că fiecare va avea parte de *eutopia*, locul fericit).

București, 7-9 și 13 martie 2016

Post-scriptum

A trecut mult timp (opt ani, o lună și o săptămână) de la scrierea textului de mai sus, reluat în versiunea revizuită și adăugită folosită și pentru această

republicare în volum de *Trivium. Revistă de gândire simbolică*, X:2(35), aprilie-iunie 2018, pp. 307-326. Dar tot ce scriam atunci mi se pare pertinent și acum. Istoria și-a continuat deriva, confirmând deopotrivă așteptările cele mai optimiste (un *Drang nach Osten* luminos al UE) și anxietățile cele mai radicale (un *Drang nach Westen* sumbru al Rusiei). Acest adaos liminar nu face decât să sugereze liniile unei posibile continuări a reflecției și analizei inițiale, deschizând o cale de ridicare și extindere de la metafora Republicile Meșterului Manole la conceptul omonim. Conceptul devine astfel o cheie pentru înțelegerea altor regiuni și mezonegiuni istorice, a altor epoci, a altor eroi, a altor procese. Istrati deplângea *absența* Meșterului Manole (nu atât din punctul vedere al meșteșugului, cât din cel al abnegației încununată de ucidere sacrificială și sinucidere, al iubirii mai mari pentru operă decât pentru soție și, l-aș completa pe idealistul pătit și devenit pesimist, pentru sine). Eu deplâng *prezența* ubicuă a Meșterului Manole transfigurat (păstrez cadrul teologic, dar îi răstorn sensul și semnificația) în arhetip negativ și distructiv. Ca într-o răsturnare gnostică. Bogomilă, pentru a rămâne în cadrul mental al Balcanilor, în care s-a născut însuși Meșterul Manole prototipic. Meșteri Manole adesea exogeni, cu ucenici și tovarăși (de drum) interni și externi, concurând între ei pentru monopolul asupra șantierului interminabil chiar după ce s-a sacrificat aproape totul (iar mitul s-a rescris mereu, ca minciună de partid și de stat devenită treptat Apocalipsă fără mântuire). Și, din păcate, lăsați (de cei care altminteri i-ar putea opri, măcar cu gândul că le-ar putea veni rândul pe agenda Meșterilor Manole) să (des)facă aproape în voie tot ce vor și li se năzare.

Început pe 20 februarie 2014 și părănd a fi sortit o vreme înghețului, războiul ruso-ucrainean s-a relansat în forme virulente pe 24 februarie 2022, iar sfârșitul său e încă dincolo de linia orizontului. Nu a fost nici *Blitzkrieg*, cum poate voiau inițial rușii, nici invazie a întregii Ucraine, nici contraatac reușit al ucrainenilor. Nu a fost niciun război local, niciunul asumat până la capăt ca Război Mondial, dar a avut deja efectele tipice ale unui război de uzură și de redefinire geopolitică și economică la scară globală. În primele zile ale sângerosului conflict am scris un eseu care-l aduce în scenă pe Meșterul Putin, un Meșter Manole scelerat, constructorul unei distopii înrădăcinată în utopia de stat rusă și în versiunile agresive ale unei fantasme începute ca reflecție lingvistico-antropologică și devenite doctrină neoimperială, Eurasia¹. Am revenit asupra subiectului din perspectiva istoriei ideilor și studiilor utopice în intervenția mea la conferința anuală Utopian Studies Society/Europe din 2022, ținută la Brighton

1. „Distopia lui Putin”, în *Observator cultural*, două numere din 2022 (XXXIII:1099, 2-8 martie, p. 5, și XXXIII: 1100, 9-15 martie, pp. 6-7), accesibile online; versiunea revizuită și adăugită, în *Trivium. Revistă de gândire simbolică*, XIV, 2(51), aprilie-iunie 2022, pp. 218-232.

(„Putin’s Dystopia: Russian State Utopianism, Eurasianism, Apocalypse”, 15 iulie); și, din perspectiva istoriei ideilor și antropogeografiei, în comunicarea „The End of Liminality. From Borderlands to Borders in Europe’s East”, la conferința *Geographical Imaginaries in Central and Eastern Europe: Space in Politics, History, Culture and Religion after 1989* (Lund, 26-27 mai 2023).

Am reluat motivul Meșterului Manole (așa cum promiteam în 2016) extinzându-l la întregul spațiu al României Mari – de la o referință a lui Cantemir luată literal de Bălcescu la dezbaterile din *Țiganiada*, de la Republica de la Ploiești și Republica Bănățeană (maghiaro-germană, 1918-1919, repropusă în 1920 la Conferința de pace de la Paris) la RPR și RSR – în comunicarea „Toate republicile Meșterului Manole. Idei utopice și experiențe istorice”, Colocviul Regal V, *Republica la români. Idei, istorii, memorii*, București, 9-10 decembrie 2022. Reiau aici, din această din urmă prezentare publică încă inedită, două scurte fragmente direct relevante și în acest context.

*

În textul republicat acum explorasem ideea, strategia și o pagină din sumbra istorie a RASSM, a cărei logică a fost moștenită de avatarul ei mai mic, Transnistria. RASSM a fost inventată de sovietici pentru a fi un fel de *Doppelgänger*, de dublu negativ, al Basarabiei intrate în 1918 în componența României Mari. Existența RASSM nu semnala doar supraviețuirea idealului comunist în coasta României Mari, dar și proiectul unei Moldove Mari, poate chiar al unei României Mari recucerite printr-o campanie pornită de pe malul drept al Nistrului. (Proiectul Moldova Mare a avut o viață lungă. Ultima, dacă este ultima, variantă ambițioasă este cea propusă de... moldoveanul Nikita Salogor. Acesta revendica la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial toată Moldova rămasă în România, părți din Maramureș – nu veniseră de-acolo descălecătorii Moldovei istorice? – și din Ucraina. Probabil de la acest iredentism moldovenist care viza Ucraina i s-a și tras mazilirea.)

Mai mult, RASSM e doar una dintr-o serie de construcții ratate pe cele două maluri ale Nistrului, pe care le-aș grupa, dincolo de marile lor deosebiri, într-o categorie: Republicile Meșterului Manole. Acesta este, în opinia mea, cursul cel mai scurt de istorie a Republicii Moldova.

*

Sub ochii noștri, istoria, dacă nu se repetă, face o aluzie destul de transparentă. Iar Meșterul Putin (actualul Meșter Manole rus, înscris în tradițiile amintite) e gata să creeze multe republici din fragmentele Ucrainei, poate chiar sacrificându-se pe sine. Cum se vede tot mai clar, distopia lui Putin, aflată în curs de realizare, nu s-a oprit la cele trei „republici” Crimeea, Donețk și Lugansk

(ultimele două, „populare”; formula nu se mai putea folosi pentru primul pseudostat, intrase deja în istorie în anii 1917-1918). În timp ce mă întrebam, împreună cu prietenii din Republica Moldova, ce se întâmpla în Transnistria, absentă complet din știri în primele zile de război (cu tot cu Armata a 14-a), „republica” și-a proclamat independența. Oficial, acel teritoriu aparținând Republicii Moldova este, pentru autoritățile ilegale de la Tiraspol și în distopia lui Putin, o „republică moldovenească”, adică ceva mai ținut decât o „republică populară”.

În orice caz, trebuie să reținem că *Pridnestrovskaia Moldavskaia Republika* sau *Pridnestroviie* reprezintă un memento, o amenințare și un model pentru Găgăuzia, această enclavă cu populație relativ recent imigrată, turcică, dar creștină, și cu ambiții de Republică Populară, tot mai prezentă geopolitic sub conducerea bașcanei-marionetă Evghenia Guțul, război înghețat cu mare potențial geopolitic.

*

În orice caz, revenind la ziua de astăzi, Găgăuzia a devenit și mai vizibilă, inclusiv prin vizitele recente ale bașcanei la Putin și prin încercările de a aduce de acolo tot felul de cadouri otrăvite. Mai mult, chiar altminteri obscură mini-Găgăuzie bulgară, Taraclia (teritoriu fragmentar, arhipelag arid, cu micro-istorie exogenă și geometrie variabilă), oricât ar părea de disproporționat, exprimă prin reprezentanți neașteptate idealuri de republică interioară a Meșterului Putin. Formula republicilor interioare ale diversilor Meșteri, nu doar cea a republicilor exterioare (chiar aflate în discontinuitate teritorială, uneori spectaculoasă, cu republica-mată) există și la case mai mari, începând cu România și mergând până-n Occident, sub forma regiunilor ori chiar republicilor/regatelor/ducatelor autonome. Iată maxima extensie a metaforei mele, pe drumul ei spre concept.

București, 20 aprilie 2024

Republica Moldova și Europa în anul 2050: o perspectivă pentru un sfert de secol

Marius Văcărelu

1

În urmă cu aproape un deceniu (2016), le propuneam cititorilor de limbă română un text intitulat „ResPublica Moldova: Finis politicae”, care încerca să descrie o realitate practică privind modurile în care diferiții actori interesați în acest areal își promovează interesele politice. Anii au trecut, „împliniri mărețe” au avut loc la nivelul continentului european, ceea ce obligă la o privire spre viitor a unui spațiu geopolitic care a cunoscut prea puțin liniște în ultimele secole, și care va avea un viitor – cel puțin apropiat – destul de zbuciumat.

Nu avem pretenția că vom reuși integral să „fotografiem” situația continentului nostru și a spațiului dintre Prut și Nistru peste 25 de ani, dar poate că acest exercițiu va fi folositor celor ce vor dori să dezvolte strategii care să aducă în partea cea mai frământată a Europei mai multă legalitate și prosperitate. Evident, textul nu va fi un manual de guvernare pentru perioada următoarelor decenii, dar istoria ne-a învățat că nu o dată atragerea atenției asupra unor fenomene a folosit la calibrarea ideilor pe care diferiții lideri politici – uneori prea convinși de propria perspectivă asupra lumii – le aveau asupra unor teme importante pentru societate.

O privire atentă asupra zilei de mâine nu poate pleca decât de la ziua de ieri, iar o analiză a ceea ce ar fi continentul nostru și Republica Moldova în următorii ani va porni de la ceea ce s-a întâmplat în urmă cu câteva decenii, deoarece anumite decizii sau caracteristici politico-economice au fost fixate – de regulă, fără vreun profit real adus societății – imediat după al Doilea Război Mondial sau chiar înainte. În absența cunoașterii obiective, orice text despre situația continentului sau a unei părți a acestuia se transformă în altceva: propagandă, minciună, incompetență etc. Iar această precizare este cu atât mai necesară cu cât în ultimii ani a pornit o avalanșă de scrieri de slabă calitate, care mai mult fac rău – și asta, inclusiv autorilor lor.

Fiindcă o analiză extinsă a temei ar putea face obiectul unui studiu în volum, preferăm să oferim câteva gânduri asupra acesteia, urmând a încerca o revenire asupra subiectului la fiecare alți 10 ani, poate într-o continuare a acestui volum, fără a exclude participarea la alte proiecte de cercetare având ca obiect această temă.

2

Analizele parcursului politic pe care liderii de la Chișinău l-au avut din 1991 încoace este de regulă realizată în funcție de diferitele simpatii ale autorilor, iar în anii tensionați ce au marcat arealul larg pruto-nistean obiectivitatea a apărut mai degrabă ca excepție. Totuși, există o caracteristică specifică acestui spațiu geopolitic, pe care economia ne-o relevă cu o forță extraordinară, imposibil de combătut cu mijloace politice. Este de fapt unul din acele teritorii unde omul este mai degrabă subsidiar economiei, iar nu invers, și multe proiecte politice au eșuat tocmai pentru că cei care le-au propus nu au ținut cont de perspectivele comerciale ale zonei, care au fost singure capabile să modifice sau să anuleze planurile guvernanților din diferitele capitale interesate.

Anul-cheie în istoria arealului pruto-nistean – o să folosim mai mult această formulă, pentru că ea exprimă mai corect situația Republicii Moldova decât o fac liniile administrative de frontieră, raportat în special la determinismul economic – este totuși 1812, iar nu 1940, 1944 sau 1991. Paradoxal, tocmai anul 1812 este cel care a trasat drumul spre ceea ce este azi UE a Republicii Moldova, iar evenimentele din ultimii ani confirmă o dată în plus că această direcție este singura pe care economia o permite, implicit obligând factorii de decizie europeni să accepte inevitabilul – chiar dacă uneori diferite calcule și interese de nivel transcontinental ar spune altceva.

Trebuie adăugat un fapt deosebit de relevant, mai ales într-un areal sărăcit de conduceri politice de slabă calitate, exercitate timp de secole: economia este puternic influențată de geografie, ceea ce face dificilă munca liderilor politici care nu pot aduce investiții în orice punct al țării – spre exemplu, a se compara situația statelor enclavate cu aceea a celor care au acces la mare – și care sunt forțați practic să accepte dezvoltarea statului pe diferite niveluri financiare. De aici, o discuție simplă: o situație geografică într-o zonă nefavorabilă investițiilor va necesita o anumită acțiune politică, iar dacă decidenții nu vor fi capabili să o asigure, sărăcia se va înstăpâni în arealul respectiv, urmând apoi alte dezvoltări pe plan politic, inclusiv al separării de un centru politic incompetent și alăturarea la unul care are realizări substanțiale pe plan economic. Republica Moldova – prin poziționarea sa geografică – se află sub incidența ambelor contextualizări, economice și geografice, iar viitorul său va fi jalonat în continuare tot de acțiunea lor implacabilă, indiferent cât de diferite vor fi voințele politice din zonă.

Evident, geografia nu acționează singură, anumiți factori putând oferi mai multe posibilități de aplatizare sau – dimpotrivă – de diminuare a potențialului natural, oferit de relieful fiecărei țări. Demografia joacă un rol important – atât prin dimensiunea sa numerică, cât și prin aceea a densității locuirii, iar alături de aceasta mai regăsim și alți factori ignorați uneori, dar foarte importanți în practică, dintre care menționăm situația lingvistică a unui areal geopolitic, deoarece el favorizează anumite trasee de investiții și migrație economică în interiorul formațiunilor politice, precum și anumite alianțe de politică externă.

Concret, liniile de dezvoltare care nu urmăresc geografia și anumite afinități lingvistice se pot impune doar cu imensă greutate, care necesită inclusiv acțiuni de forță brutală – masacrări și/sau strămutări de populație, mai precis – pentru a schimba ceea ce timp de secole natura și oamenii au creat. De fapt, întregul proces european de unificare a statelor a urmat fără ezitare aceste legități, iar faptul că opoziția diferitelor imperii a fost mare în anumite momente nu a însemnat de fapt decât că s-a ajuns ceva mai târziu la rezultatul fixat anterior de geografie și dispunerea etnică pe un teritoriu-dat, crescând însă resentimentele pe termen lung între cei care și-au unificat cu greu teritoriul și cei care au opus „rezistență imperială” – spre exemplu, a se vedea întregul complex de relații dintre Belgrad și Viena, ulterior Berlin dintre anii 1878 și 1945.

Se pune întrebarea logică de ce această largă introducere a unui articol, care prin tematică ar putea fi tratat mai degrabă într-un volum. Răspunsul acestei proporții este dat de contextul actual tehnologic și geopolitic, în care se intersectează atât anumite acțiuni strict geopolitice – războaie, confruntări etc. –, cât și mai ales implementarea tehnologiilor Inteligenței Artificiale (AI). Practic, după cum sublinia un cercetător de la Brookings Institute, perioada aceasta este mai întâi aceea a implementării acestor tehnologii și abia apoi a geopoliticii, dar același studiu remarcă un fapt: cine va conduce cursa AI în anul 2030 va conduce lumea până la finalul secolului. Or, în acești ani se stabilește o ierarhie globală, dar implicit și una regională în arealul larg al continentului european, iar în această complexă competiție tehnologică și spațiul dintre Prut și Nistru are partea sa de „joc”, deoarece economia, geografia și demografia își „joacă și ele ultimul rând de cărți”.

În realitate, acest deceniu și cele ce vor urma vor reduce spațiul dintre Dunăre și Urali la o sintetizare a potențialului propriu, ceea ce va face ca anumite zone să aibă o anumită ascensiune, iar altele să își vadă poziția generală în scădere, fără ca această calibrare tehnologică să fie ireversibilă, raportat la diferitele strategii naționale ce vor apărea. Însă această sintetizare va oferi în spațiul dintre Prut și Nistru o reducere cvasicompletă a opțiunilor geopolitice, rămânând doar aceea a UE, după cum vom observa în rândurile următoare.

3

De ce a devenit anul 1812 momentul-cheie pentru întreg teritoriul dintre Prut și Nistru? Răspunsul este dat de economie și geografie, raportat la situația economică a bazinului Mării Negre. Cercetătorii care au studiat temeinic acest spațiu au observat că evoluția zonei s-a oprit după acest moment, pentru că de la preluarea spațiului pruto-nistrean de către Imperiul Rus s-a realizat o unificare politico-administrativă a două zone economice complet opuse, ceea ce a făcut să nu existe decât modeste beneficii pentru populație și pentru proprietarii de exploatații agricole-industriale, evident, neexistând la acel început de secol.

Concret, Eurasia are o particularitate în partea sa nordică, fiind o imensă câmpie, care constituie în același timp și un *Sprachbund* (uniune lingvistică)¹, iar separarea sa de partea sudică se face printr-un complex de munți, o peninsulă (a Asiei Mici, Turcia de astăzi) și câteva deșerturi. Astfel, lanțul alpino-carpato-balcano-caucaziano-pamiro-himalayan, coroborat cu deșerturile din Iran și estul Asiei Centrale (Turkestan) separă popoare și mai ales opțiuni economice și geopolitice, forțând conducătorii politici să acționeze preponderent în interiorul arealului lor, pentru că depășirea acestor limite este foarte costisitoare și se face fără a avea un sprijin coerent din partea propriilor populații, care ar fi astfel obligate să depășească limitele naturale, pentru care nu sunt pregătite. Discuția asupra acestei conduite geopolitice ar fi una prea vastă pentru dimensiunea alocată studiului nostru, dar pentru a sublinia această realitate să observăm că Imperiul Roman nu a depășit cu adevărat limitele nordice acestui lanț decât până la o frontieră naturală foarte puternică, anume fluviul Rin; că Habsburgii nu au putut să-și dezvolte articulat la sud de Carpați capacitatea politico-administrativă; că Imperiul Rus s-a blocat spre vest în același lanț carpatic; că cea mai mare tentativă chineză de expansiune spre vest a fost stopată într-o singură mare bătălie în anul 750 de către musulmanii Asiei Centrale etc.

Unde apare aici spațiul dintre Prut și Nistru? El apare ca efect al întăririi puterii Rusiei moscovite și ulterior petersburgheze. Momentul în care țările rușii au ajuns la Marea Neagră a însemnat apariția unei probleme comerciale: cum se vor exporta grânele din bazinul fluviului Volga? Evident, Rusia avea nevoie de porturi, iar aici s-au construit câteva, alături de cele care existau deja la Marea de Azov și-n Crimeea. Cel mai important dintre acestea avea să fie Odessa, iar rolul său va deveni important pentru majoritatea traficului comercial din ceea ce

1. John D. Bengtson, *The languages of Northern Eurasia: Inference to the best explanation*, în John D. Bengtson (ed.), *In Hot Pursuit of Language in Prehistory: Essays in the four fields of anthropology*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 2008, pp. 241-262.

astăzi se află situat în Federația Rusă și Ucraina – practic, beneficiind de o foarte bună așezare naturală, acest oraș va prelua cea mai mare parte a exportului de grâne al imperiului țarist.

Momentul în care teritoriul dintre Prut și Nistru este anexat de către Petersburg însă creează o problemă majoră locuitorilor care aveau capacitatea de a cultiva pe largi exploatații grâne. Concret, râul Prut este mai mic decât fluviul Nistru, iar cel care dorea să exporte prin intermediul Odesei avea de străbătut un drum mai lung și mai ales de plătit costurile transbordării peste fluviu. Or, până atunci traficul comercial al Țărilor Române se făcea pe două direcții – fie pe ruta sudică, folosind Dunărea și Marea Neagră, fie pe ruta nordică, ce căuta să atingă punctele comerciale ale Imperiului Habsburgic din Transilvania sau Liov, cu specificitatea geografică logică, în care Principatul Moldovei avea relații mai importante în acest oraș (Liov)¹, pentru că în final drumul comercial ajungea la Lipsca/Leipzig. Or, anexarea rusă nu a adus vreo înlesnire latifundiarilor dintre Prut și Nistru, pentru că produsul lor principal era practic forțat să ajungă exclusiv la Odessa, fără a mai avea contact și bani din vestul Europei, ceea ce se exprima și prin cvasitotala rupere a legăturilor culturale cu partea dezvoltată a continentului.

Desființarea raialelor turcești de pe Dunăre (în anul 1828) va avea ca efect creșterea traficului comercial al Țărilor Române, ceea ce va complica și mai mult situația locuitorilor dintre Prut și Nistru, care nu puteau beneficia deloc de avântul pe care porturile românești le dovedeau începând din acel interval. Gheorghe Brătianu sublinia în mai multe volume și articole că eliminarea controlului turcesc asupra Dunării va aduce un progres real țărilor riverane, traficul comercial crescând substanțial, alături de impozitele colectate de către guvernele locale². Or, separarea indusă arbitrar în anul 1812 va avea ca efect sărăcirea părții de vest a principatului Moldovei, aspect care nu va putea fi remediat până în anul 1918.

Cum marea parte a imperiului era la est de Nistru, era la fel de logic ca majoritatea intereselor politice și economice ale guvernelor de la Petersburg să fie către această imensă zonă (de ordinul a peste 20 milioane km²), iar nu a unei provincii de câteva zeci de mii de km². Însă mai important era faptul că Nistrul constituia o limită geopolitică efectivă și coerentă între spațiul de limbă rusă și

-
1. Prezența românească era inclusiv la nivel de biserică – vezi Adrian Nicolae Petcu, „Biserica românilor din Lemberg (Lvov)”, *Lumina*, <https://ziarullumina.ro/societate/historica/biserica-romanilor-din-lemberg-lvov-13607.html>, consultat la 19.03.2024.
 2. Vezi, pe larg, Gheorghe Brătianu, *Chestiunea Mării Negre*, Litera Internațional, București, 2022, în mod special capitolul XVI din partea a II-a, „Negotul european la Dunăre 1829-1850”, pp. 728-741, și lucrările menționate de către acesta în bibliografie.

cel de limbă română, ceea ce obliga *ab initio* la folosirea altor trasee comerciale de-a lungul istoriei, fără a fi fost nevoie de intervenția Imperiului Otoman. Acesta din urmă acționase și el împotriva geografiei, căutând să acapareze exportul de produse al tuturor țărilor aflate în sfera sa de ocupare sau influență, reușind doar să creeze sărăcie și să blocheze contactul cu inovația industrială din vestul continentului¹.

4

Revenirea în granițele naturale ale spațiului dintre Prut și Nistru va avea ca efect readucerea sa în spațiul economic european real, astfel încât transferul de tehnologie și cultură – în limitele timpului, evident – vor reprezenta un salt uriaș pentru locuitorii acestui areal, care vor beneficia în plus și de protecția statului român împotriva campaniei de distrugere a satelor pe care PCUS o va implementa în perioada anilor 1920-1935. Astfel, o parte importantă a populației va ajunge în lagărele comuniste în perioada în care acestea aveau să cunoască cea mai mare întindere, ceea ce avea să se dovedească hotărâtor relativ la speranța de viață a locuitorilor în timpul deceniilor de stăpânire sovietică. Ca efect demografic pozitiv, vom nota că la finalul existenței acestui stat multinațional, RSSM² nu era entitatea sovietică cu cea mai redusă speranță de viață, poluarea neavând dimensiunea din alte republici unionale, unde atât industria neperformantă, cât și diferite experimente militare au afectat calitatea solului, apelor și aerului.

Cea mai mare problemă pe care locuitorii Uniunii Sovietice au întâmpinat-o timp de peste 70 de ani a fost o specificitate intelectuală proprie oamenilor cu grad redus de educație, anume subordonarea ideologică față de o doctrină aberantă economic și care nu avea legătură cu realitatea nici măcar la momentul în care aceasta fusese expusă în scris – autorul întemeindu-se pe date false sau vechi de 20 de ani sau mai mult³. Fixarea mentală a liderilor sovietici postbelici de o doctrină elaborată cu mai mult de un secol înainte era în sine sursa unei inevitabile stagnări economice, iar pierderea cursei pentru tehnologiile informației era inevitabilă, cu toate consecințele care au urmat. De fapt, acest proces va fi

1. Gh. Bratianu, *Chestiunea ...*, *op. cit.*, partea a II-a, capitolul II, intitulat „Marea Neagră, lac turcesc. Monopolul economic”, pp. 538-550.
2. Republica Sovietică Socialistă, tipul superior de entitate politico-administrativă al Uniunii Sovietice. Toate erau dotate cu aparat guvernamental propriu, și – cu excepția celei mai mari republici – cu organizații de partid comunist proprii, care vor avea un rol important în procesul destrămării Uniunii Sovietice.
3. Vezi pe larg P. Johnson, *Intellectualii*, Humanitas, București, 2012, pp. 83-123.

imposibil de corectat și după desființarea Uniunii Sovietice în majoritatea entităților politice succesoare, pentru că aplicarea acestei ideologii timp de peste 70 de ani va elimina aproape orice altă perspectivă de gândire economică, implicit de organizare socială și politică – iar după 1991 singurele „reinventări” au aparținut țărilor baltice, care aveau ca fundament nu doar o așezare geografică favorabilă, ci și o populație redusă, ceea ce a făcut mai rapidă examinarea/soluționarea unei părți importante a doleanțelor populației în noile state independente.

Pentru că ideologia comunistă privilegia industria grea, îi era foarte greu unui teritoriu mic, periferic, să se dezvolte – în speță, spațiul dintre Prut și Nistru –, mai ales că el nu se regăsise în interiorul Uniunii Sovietice încă de la început. Astfel, raportat la distribuția geografică a resurselor naturale necesare acestui tip de industrie, precum și la dimensiunea și distribuția teritorială a populației, a fost necesară dezvoltarea preponderent a celor două republici sovietice care le dețineau în cantități mari, anume RSFSR¹ și RSSU. Ca rezultat, la finalul existenței statului sovietic vom nota că populația cumulată a celor două mari republici era de 200 milioane de locuitori, din 289 milioane recensate pentru întreaga URSS în anul 1989², pe când aceea a RSSM de doar 4,4 milioane (reprezentând 1,5%), dispuși teritorial însă într-o formulă deloc avantajoasă economic și politic – în această ordine.

Această dispunere periferică relativ la centrul economiei sovietice a făcut deci ca cea mai mare parte a teritoriului dintre Prut și Nistru să nu conteze în planificarea tipologică marxistă, lipsind în primul rând resursele naturale pentru aceasta, dar mai ales fiind foarte greu să se organizeze transportul eficient de bunuri spre un posibil export către alte țări decât cele europene-comunizate. Deși Nistrul era „fluviu intern sovietic”, nu înseamnă că era facil de trecut cu trenul la o frecvență ce ar fi permis un export de bunuri real. Din acest motiv, în Uniunea Sovietică majoritatea exporturilor vor fi făcute fie prin conducte (după 1970, inclusiv către Europa Occidentală), fie aerian (de regulă armament) sau prin marile porturi de la Marea Neagră sau la Marea Baltică – iar prin prisma desenului teritorial sovietic, RSSM nu avea ieșire la mare.

1. Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă, entitatea politică centrală a statului sovietic, care va constitui după 1991 actuala Federație Rusă. Va fi singura entitate care nu va avea un partid comunist propriu, pentru că, prin dimensiunile sale demografice – întotdeauna mai mult de 50% din populația URSS –, ar fi dobândit un monopol în cadrul organizațiilor de partid, după cum le-a fost evident liderilor sovietici încă din anul 1917.
2. U.S. Bureau of the Census, *USA/USSR: Facts and Figures*, U.S. Government Printing Office, Washington, DC, 1991, disponibil la <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GOVPUB-C3-PURL-LPS111794/pdf/GOVPUB-C3-PURL-LPS111794.pdf>, consultat la 19.03.2024.

Planificarea de la Moscova nu putea deci favoriza industrial Chișinăul și nici arealul larg pruto-nistean, astfel încât menirea acestui areal era în primul rând de natură agricolă, aspect care se regăsea în imnul RSSM din perioada anilor 1945-1980, care chiar din rândul doi al primei strofe făcea referire la această dimensiune specifică: „cu poamă și pâine pe dealuri și văi”¹. Din același motiv al forței segmentului agricol, RSSM nu va fi colonizată decât în mediul urban cu etnici ne-români, pentru că în tipologia politică comunistă muncitorul de la oraș din uzine/fabrici/întreprinderi era cel privilegiat, iar mediul rural aparținea celor considerați de către „coriferii comunismului” drept inferiori – oameni care până în anul 1974 nu aveau nici măcar acte de identitate, pentru a nu putea părăsi legal satele².

Pentru a complica și mai mult viața economică, liderii comuniști din Moscova vor căuta timp de decenii să realizeze întreprinderi care să coopereze trans-național, astfel încât producția unor bunuri să însumeze piese din localități diferite și nu o dată din republici diferite, ceea ce complica atât situația costurilor de producție, cât și ritmicitatea aprovizionării cu materiale. Ulterior însă anului 1991, această problemă avea să aibă consecințe mult mai grave, deoarece noile state nu mai puteau să realizeze vechile produse, deoarece lumea liberă intervenise pe piața postsovietică cu bunuri de calitate, care au dus la faliment întreprinderi și segmente întregi ale noilor economii. Practic, puteai produce în continuare bunuri sau piese, dar știai că de cele mai multe ori nu le pot cumpăra decât fostele întreprinderi-partenere din timpul Uniunii Sovietice, dar care la rândul lor nu erau sigure că vor găsi cumpărători pentru produsul final. Ca efect direct, economia chineză va înlocui o bună parte a produselor pe care fosta economie sovietică le realiza, iar pentru cele mai ridicate standarde vor fi cumpărate, după 1991, produse realizate de către companiile occidentale.

Vom mai adăuga un singur aspect: rezultatul larg al organizării economice incompetente comuniste va fi exprimat atât sub forma unei speranțe de viață mai scăzute, în medie, cu 8 ani față de aceea a statelor vest-europene (iar această diferențiere se aplică doar statelor comuniste „avansate”, europene, în Asia și Africa intervalul temporal fiind chiar mai larg³), dar mai ales în faptul că în mai puțin de trei ani (1989-1991) sistemul comunist s-a prăbușit tocmai în Europa, atrăgând după sine și dezmembrarea Uniunii Sovietice. Numărul total de vieți

1. Disponibil la https://www.youtube.com/watch?v=3M4cBregQgg&embeds_referring_euri=https%3A%2F%2Flostmediawiki.com%2F&feature=emb_imp_woyt&ab_channel=DeroVolkTV, consultat la 19.03.2024.
2. Mihail Karpov, «Мы только лет 30 назад вышли из крепостного права». Паспорт СССР делал человека бесправным. Последствия ощущаются до сих пор, disponibil la <https://lenta.ru/articles/2019/10/19/pass/>, consultat la 19.03.2024.
3. World Life Expectancy, disponibil la <https://www.worldlifeexpectancy.com/history-of-life-expectancy>, consultat la 19.03.2024.

omenești pierdute în acei trei ani a fost în URSS și-n țările europene comunizate de mai puțin de 5.000, ceea ce a stârnit multe resentimente la adresa liderilor de la Moscova din acei ani, „deoarece nu au fost capabili să păstreze ceea ce se obținuse prin moartea a multor milioane de persoane” în al Doilea Război Mondial.

5

Momentul destrămării Uniunii Sovietice a pus în fața tuturor liderilor postsovietici trei realități: geografice, economice și demografice – în această ordine. Geografia oferea perspective de dezvoltare mai mari sau mai reduse, în raport de vecinii pe care îi aveau; economia le arăta ce putea merge și în noile tipuri de organizare politică, iar demografia – aspect deloc de neglijat – era cea mai vulnerabilă secțiune a noile state.

Concret, pentru noul stat Republica Moldova geografia și economia arătau *ab initio* că nu poate să se dezvolte prea mult, fiind înconjurată fie de rămășițele economice ale fostei URSS – în speță, Ucraina și ca inel exterior, Federația Rusă –, fie de o lume care-și căuta și ea un drum nou, dar care se întrezărea mai ușor, anume spre Comunitatea Economică Europeană. Complicațiile inerente desovietizării vor fi însă augmentate de un război început aproape imediat după obținerea independenței, iar ca rezultat Chișinăul pierde aproape orice speranță față de o desfășurare lină a politicii sale interne și internaționale.

Poziția cvasiencclavizată a Republicii Moldova și tipologia complicată a sistemului de transport feroviar s-au dovedit obstacole majore în calea oricărei investiții cu adevărat substanțiale, iar faptul că toată fosta Uniune Sovietică trecea în primii ani postcomuniști printr-o criză economică gravă a antrenat și fragila economie dintre Prut și Nistru pe aceeași pantă descendentă. Astfel, la nivelul anului 1999, circa 70% din populația Republicii Moldova era înregistrată sub pragul de sărăcie, iar în 2007 producția totală de bunuri era doar 52% din cea înregistrată în anul 1990¹, aspecte care nu puteau să aducă satisfacție omului obișnuit.

O astfel de scădere economică nu putea fi compensată în realitate de nimic, după cum se va vedea la fel de bine în următorii ani. Criza economică globală începută în anul 2008 va afecta puternic estul Europei, care nu-și va reveni la fel de repede cum o vor face țările din vestul continentului, iar criza ruso-ucraineană izbucnește în anul 2014 și reprezintă practic lovitura de grație oricărei

1. ENPI 08-14. Analizele piețelor muncii în regiunea Mării Negre. Moldova: raport de țară, ianuarie 2009, p. 63, disponibil la https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/A7EF13806672987FC12579C9003A8C76_NOTE7SEDRA.pdf, consultat la 19.03.2024.

posibile dezvoltări a spațiului postsovietic. Scăderea PIB-ului Federației Ruse cu aproape un trilion de dolari între 2013 și 2015 – de la 2,28 trilioane dolari la 1,25 trilioane¹ – aduce cu sine o problemă majoră pentru mulți locuitori ai Republicii Moldova, care fie nu mai obțin pentru munca prestată salarii bune în Federația Rusă, fie nu mai pot primi remitențe rezonabile din aceeași țară. Astfel, rapoartele bancare au consemnat pentru anul 2020 că doar 15% din remitențe veneau din CSI, 47% din UE, 18% din Israel și 7,9% din Mare Britanie².

Anii 2020 și 2022 aduc pentru estul Europei o conștientizare brutală a înapoierii proprii, consacrată în rate mari de îmbolnăvire cu virusul SARS-Cov-2, pe de o parte, și o la fel de dură înțelegere a faptului că perspectivele economice de dezvoltare nu se mai pot face decât prin intermediul unei apropieri susținute și substanțiale de vestul Europei. La acest sentiment se adaugă – mai ales în cazul Republicii Moldova – o altă realitate înfricoșătoare: prăbușirea demografică, rezultat al unei emigrări uriașe. De la cele 4,4 milioane de locuitori ai întregii RSSM din anul 1990 se va ajunge – e drept, neluând în considerare populația din așa-zisa Republică Transnistreană – la doar 2,512 milioane de persoane la 1.01.2023³. Evident, din motive economice și militare, migrația locuitorilor Republicii Moldova este preponderent către țări din afara spațiului CSI, care au monede mai puternice și pace în interiorul granițelor.

Tot contextul ultimelor decenii a pus o presiune puternică asupra spiritului locuitorilor Republicii Moldova, care s-au văzut mai degrabă actori într-o piesă scrisă de alții, pe care nu o pot modifica aproape deloc. Această tensiune se repercutează asupra psihologiei fiecărui cetățean, iar cine-și pierde echilibrul mintal adoptă decizii dezastruoase pentru sine și pentru toți cei dragi, iar în final și pentru stat. Fiind o zonă geografică nefavorabilă unei dezvoltări economice substanțiale, Republica Moldova este doar cu mare greutate capabilă să-și facă singură destinul, pentru că orice strategie pe termen lung este redusă la o simplă hârtie în absența unei finanțări corespunzătoare.

Războiul de la est de Nistru nu este unul care să se termine prea curând, iar efectele sale se vor întinde pentru decenii. Economiiile țărilor din zonă vor avea multe vulnerabilități, ceea ce se va traduce în scăderea nivelului de trai și a

1. Russia GDP – Gross Domestic Product, 2015, disponibil la <https://countryeconomy.com/gdp/russia?year=2015>
2. Banca Națională a Moldovei, *Evoluția transferurilor de mijloace bănești din străinătate efectuate în favoarea persoanelor fizice prin intermediul băncilor din Republica Moldova în anul 2020 (decontări nete)*, 02.02.2021, disponibil la <https://www.bnm.md/ro/content/evolutia-transferurilor-de-mijloace-banesti-din-strainatate-efectuate-favoarea-33>, consultat la 19.03.2024.
3. Biroul Național de Statistică a Republicii Moldova, *Situația demografică în anul 2022*, 16.06.2023, disponibil la https://statistica.gov.md/ro/situatia-demografica-in-anul-2022-9696_60460.html, consultat la 19.03.2024.

speranței de viață a locuitorilor, favorizând o dată în plus atât emigrarea către vestul Europei, dar mai ales o opțiune geopolitică. După cum sublinia Henry Kissinger în introducerea uneia din ultimele sale lucrări¹, opțiunile liderilor sunt limitate de contextele economice și demografice, iar la acest aspect vom adăuga că omul obișnuit are chiar mai puține posibilități de a-și alege profesia sau locul de muncă, pentru că el va acționa subsecvent unor decizii politice pe care nu le poate eluda – spre exemplu, simplul fapt al nașterii îi „oferă un pașaport” cu valoare de circulație mai mică sau mai mare, implicit cu o posibilitate de migrație economică mai mult sau mai puțin substanțială.

Oricare lider politic va conduce țările din estul Europei nu va avea în realitate decât o singură opțiune, pe care evenimentele ultimului deceniu au făcut-o imposibil de eludat: UE. Uneori ne gândim la o melodie celebră a grupului Pet Shop Boys, numită *Go West...* Realitatea este întotdeauna mai puternică decât visul, iar propaganda trebuie să țină cont de această relație dacă dorește să fie eficace. Oricât de mari sunt frustrările unora sau altora, când este vorba de viitor – al nostru sau al copiilor –, știm bine că ne dorim o viață lungă, în care siguranța persoanei să nu fie amenințată fizic, juridic sau economic, iar veniturile să fie cât mai substanțiale. În contextul acestor evenimente, estul Europei mai ratează o altă cursă, dar la care cu onestitate trebuie să remarcăm că nu ar fi putut „să o ducă” pe termen lung: implementarea Inteligenței Artificiale, ceea ce va mări ecartul patrimonial între cele două părți ale continentului, forțând și mai mult statele încă nemembre ale UE să facă eforturi pentru a fi acceptate de către aceasta.

Republica Moldova este astăzi cel mai sărac stat european, fără opțiuni reale – prin prisma geografiei, economiei, demografiei și contextului general european –, dar cu o singură direcție de urmat, limpede ca cel mai pur cristal. Este dificil pentru orice persoană care ar dori să devină președinte sau ministru să-și atingă întregul potențial intelectual și politic în absența simțului realității, iar contextul ultimului deceniu face ca orice activitate dintr-un birou guvernamental de la Chișinău să fie mai degrabă reactivă la evenimentele majore produse în alte spații, mai mult sau mai puțin depărtate.

Uneori însă geopolitica ne-a arătat că o direcție impusă de diferitele contexte este în același timp și cea mai bună posibilă – iar în acest sens a doua jumătate a secolului XIX stă mărturie. De aici, întrebarea logică: este drumul către UE al Republicii Moldova singurul și cel mai bun posibil? La o analiză mai atentă, tindem să răspundem afirmativ, având certitudinea că până în anul 2050 o să avem mai multe clarificări și concluzii, despre care sperăm să fie în favoarea oamenilor dintr-un spațiu greu încercat în ultimele decenii.

1. Henry Kissinger, *Leadership. Șase studii de strategie mondială*, Litera Internațional, București, 2022.

Administrația moldovenească, de la medieval la era postsovietică. Repere istorice și politice¹

Ana-Maria Ambrosă

Organizarea administrației locale în teritoriul actualei Republici Moldova a evoluat istoric în funcție de apartenența sa succesivă la diverse structuri statale: voievodatul medieval al Moldovei, imperiul țarist, Regatul României și Uniunea Sovietică. Fiecare epocă a lăsat urme mai mult sau mai puțin adânci în structurile formale ale administrației noului stat independent moldovenesc (proclamat în 1991), ca și în mentalul colectiv privitor la fenomenul administrativ; cu precădere din era sovietică s-au perpetuat instituții și obiceiuri, concepte și concepții care explică în bună măsură mersul anevoios al reformelor actuale în această materie.

La porțile Orientului și ale stepei ruse

În perioada Moldovei medievale (care se întindea de la Carpați la Nistru), teritoriul era împărțit în ținuturi, târguri și comune. Administratorii epocii feudale nu erau funcționari publici plătiți; veniturile lor rezultau din aplicarea discreționară a unor impozite, din prelevarea unei părți din amenzile aplicate și din „plăți ocazionale” (plocoane de genul „curcanului isprăvnicesc”, ipostaziat de Alecsandri în piesa *Chirița în provincie*), efectuate de oamenii de rând pentru a li se rezolva anumite probleme.

În epoca modernă, teritoriul dintre Prut și Nistru a evoluat sub semnul consecințelor Tratatului ruso-turc de la București din 1812, prin care o parte însemnată a voievodatului Moldovei a fost cedată Imperiului Rus de către

1. Prezentul capitol este varianta revăzută și adăugită a celui publicat sub același titlu în ediția din 2016.

otomani, fără ca ei să fi avut acest drept. Prin tratat, otomanii mai cedau și posesiuni propriu-zise de-ale lor: raiaua Hotinului și Basarabia istorică (ținutul Bugeacului, cum îi spuneau turcii). Tot acest teritoriu a fost numit de ruși Basarabia, pentru a-i da o identitate în virtutea căreia ar fi putut revendica ulterior și alte posesiuni (ale dinastiei Basarabilor) în Țările Române.

Regiunea ocupată de ruși a avut până în 1828 statutul de provincie relativ autonomă, care conserva organizarea pe județe și rânduielele tradiționale moldovenești, chiar dacă guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei deținea o mare autoritate. Actul administrativ aprobat de țar în august 1812 (*Înființarea administrației provizorii în oblastia Basarabiei*) va fi înlocuit în 1817 de o lege cu caracter provizoriu: *Așezământul obrazovaniei oblastii Basarabiei* (Regulamentul privind constituirea regiunii Basarabia). Așezământul „provizoriu” a avut o viață destul de lungă, până în 1828. În virtutea lui, tot mai multe elemente de autonomie au fost eliminate, pregătindu-se introducerea formelor guberniale în administrarea provinciei. *Institutul pentru administrarea ținutului Basarabiei* – noul act administrativ semnat de țar la 2 februarie 1828 – a finalizat procesul de rusificare, inclusiv în privința limbii oficiale folosite în administrație. La 28 octombrie 1873, are loc transformarea Basarabiei în *gubernie*, statut ce va fi menținut până la sfârșitul anului 1917, când se destramă Imperiul Rus, ca urmare a revoluției bolșevice.

Revenirea în Europa, *via Dâmbovița*

Pe fondul degringoladei imperiului rus, Sfatul Țării de la Chișinău proclamă independența Republicii Democratice Moldovenești, la 24 ianuarie 1918. La scurt timp după eliminarea pericolului reprezentat de trupele rusești dezorganizate și de atentatele bolșevice, Sfatul Țării decide unirea cu Regatul României, la data de 27 martie 1918. În noua configurație statală, teritoriul moldovenesc (rămas cu numele Basarabia) a fost reorganizat administrativ în unități teritoriale numite *județe*, așa cum s-a întâmplat și cu celelalte provincii unite.

Implementarea modelului „regățean” de administrație, inspirat de doctrina franceză din secolul al XIX-lea, s-a realizat prin *Legea pentru unificarea administrativă nr. 85*, promulgată la 14 iunie 1925. În baza acestui act normativ au fost create 71 de județe, decupate pe cât posibil în ariile celor zece provincii istorice: Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina, Basarabia, Moldova, Dobrogea, Muntenia și Oltenia. Județele aveau ca subdiviziuni *plășile*, alcătuite din orașe (cele mai importante având rang de municipiu) și comune. În așa-numita Basarabie s-au conturat 9 județe: Hotin, Soroca, Bălți, Orhei, Lăpușna, Tighina, Cahul, Cetatea Albă și Ismail.

Deși reforma administrativă din 1925, promovată de majoritatea liberală, reușise să stimuleze unificarea deplină a României Mari, ea nu pusese deloc în aplicare niște principii fundamentale pe care le proclamase: autonomia locală și descentralizarea. Din acest motiv, odată ce ajung la putere țărăniștii, ei vor da o nouă lege administrativă, la 3 august 1929. Prin *Legea pentru organizarea administrațiunii locale*, au fost înființate 7 directorate ministeriale, cu sediile la Timișoara, Cluj, Cernăuți, Chișinău, Iași, București și Craiova. Acestea trebuiau să pună în operă autoadministrarea comunităților și descentralizarea serviciilor publice ale statului, așa cum bine argumenta raportorul parlamentar Petre Andrei:

„În conformitate cu principiile constituționale, realizate după mult zburc, poporul are dreptul să se conducă prin reprezentanții săi, să participe la întreaga viață de stat. Cu atât mai mult poporul are dreptul să se administreze. Și, desigur, cea mai bună administrație o pot face acei care își cunosc direct și imediat interesele. De aici decurge o consecință foarte naturală: autoadministrația. Dar aceasta e posibilă numai printr-o largă *descentralizare*”¹.

Legea din 1929 a fost modificată în mod repetat, până când, în 1935, s-a revenit la vechea formulă liberală din 1925. Era clar că epoca descentralizării încă nu venise. Mai mult, se vedeau tendințele unui nou centralism, pe care îl va consacra juridic reforma lui Carol al II-lea, menită să disloce structurile de putere locale și să creeze o castă de notabili locali devotată suveranului. Ca un paravan ideologic pentru această manevră de creștere a controlului regal asupra administrației, s-a clamat necesitatea instituirii unor unități administrativ-teritoriale în care să nu se poată delimita zone compacte de populație minoritară, evitându-se astfel „pericolul secesionist”.

La 14 august 1938, *Legea administrativă* instituie *ținutul* ca unitate administrativă de bază a României. Dacă arondarea județelor în cadrul celor 7 directorate ministeriale a ținut cont în mare măsură și de decupajul provincial, ținuturile din 1938 urmăreau să reunească foste județe aflate în două, trei sau chiar patru provincii diferite. Acest lucru a modificat semnificativ și organizarea teritorială a Moldovei de peste Prut. Astfel, fostul județ Hotin intra în ținutul Suceava; ținutul Dunărea integră Cahulul și Ismailul; în ținutul Prut, cu reședința la Iași, vor intra fostele județe Soroca și Bălți; ținutul Nistru, cu reședința la Chișinău, era singurul care nu cuprindea județe din alte regiuni istorice, el incluzând doar fostele județe Cetatea Albă, Lăpușna, Orhei și Tighina.

1. Petre Andrei, *Discursuri parlamentare (1929-1933)*, Ankarom, Iași, 1996, pp. 121-122.

Administrația în vremuri de război

Anul 1940 a dus la pierderi teritoriale însumând circa o treime din suprafața, respectiv din populația României interbelice. Astfel, în urma notelor ultimative sovietice din 26-28 iunie, România a evacuat Basarabia, nordul Bucovinei (județele Cernăuți și Storojineț și partea de nord a județului Rădăuți), precum și colțul nord-vestic al județului Dorohoi (așa-numitul „ținut al Herței”), niciodată înstrăinat până atunci. Două luni mai târziu, la 30 august, la Viena, Germania hitleristă și Italia mussoliniană „mediau” între România și Ungaria horthystă un așa-zis „arbitraj”, care atribuia statului vecin o însemnată parte a Transilvaniei. În fine, pe data de 7 septembrie, la Craiova, a fost încheiat Tratatul prin care România ceda Bulgariei județele sud-dobrogene Durostor și Caliacra (acest tratat fiind convenit în urma insistențelor lui Hitler, care condiționase garantarea frontierelor României de soluționarea diferendelor teritoriale cu toți vecinii revanșarzi, inclusiv cu Bulgaria).

În urma acestor cedări teritoriale, sprijinul popular față de regele Carol al II-lea devenise practic nul. În aceste condiții, după desemnarea ca prim-ministru a generalului Ion Antonescu (4 septembrie), acesta l-a silit pe rege să abdice. A fost reîncoronat ca rege Mihai I; adevăratul conducător al statului român, până la 23 august 1944 a fost însă Ion Antonescu.

Printre primele măsuri adoptate de acesta se număra și revenirea (prin *Decretul-lege din 21 septembrie 1940*) la vechea organizare administrativă bazată pe județe, ținuturile formate în 1938 fiind desființate. Au fost reactivate județele din perioada interbelică, cu unele modificări, ținând seama și de pierderile teritoriale recente.

Organizarea administrativă bazată pe județe a fost reinstaurată și în nordul Bucovinei și Basarabia, după eliberarea acestor teritorii în vara anului 1941. Legea din 4 septembrie 1941, dată pentru provinciile eliberate, nu restituia județelor (și nici plășilor) personalitatea juridică, așa cum se întâmplase cu un an mai devreme în restul țării; respectivele unități teritoriale funcționau doar ca circumscripții administrative de deconcentrare și control. Personalitate juridică aveau numai provinciile – Bucovina, respectiv Basarabia –, organizate în guvername, conduse de câte un guvernator. Reapariția județelor a fost însoțită și de o modificare teritorială, prin desprinderea estului județului Ismail, ca județ distinct, sub numele Chilia.

Ca o „compensație” față de pierderea nordului Transilvaniei (ocupat de Ungaria horthystă), în tratativele din interiorul alianței româno-germane s-a decis administrarea de către România a teritoriului dintre Nistru și Bugul de Sud (cunoscut sub numele Transnistria). Astfel, Germania se degreva administrativ de o zonă lipsită de importanță operativă imediată, iar pe de altă parte își

„repara” parțial gestul imoral al Diktatului de la Viena. Prin *Ordonanța nr. 8 din 12 septembrie 1941* s-a hotărât organizarea Transnistriei ca provincie cu personalitate juridică, împărțită tot în județe și plăși, de asemenea lipsite de personalitate juridică. Acest teritoriu de 40 000 km² și cu o populație de 2 327 000 de locuitori a fost împărțit în 13 județe (Movilău, Juguștru, Tulcin, Balta, Râbnița, Dubăsari, Ananiev, Golta, Berezhovca, Oceacov, Odessa, Tiraspol și Olviopol). Ca și la est de Nistru, Guvernământul Transnistriei era condus de un guvernator, cu sediul la Odessa.

Sovietizare și de-sovietizare

În vara lui 1944, Armata Roșie a ajuns la Prut, reocupând Basarabia și Bucovina de Nord. Aceste regiuni vor rămâne sub ocupație sovietică până la destrămarea imperiului comunist, urmând a fi reorganizate administrativ după regulile Kremlinului.

Încă din timpul primei ocupații, din 1940, în nou-proclamata Republică Sovietică Socialistă Moldovenească, s-a făcut reorganizarea teritorială pe raioane. De la nivel comunal și raional până la nivel statal, conducerea administrativă revenea așa-numitelor „soviete de deputați” (formal, instituții democratice alese de popor; în fapt, instrumente de guvernare ale partidului comunist).

Dobândirea independenței de stat în 1991 a repus în discuție organizarea administrativ-teritorială și a autorităților locale, în această materie confruntându-se viziunea *pro-sovietică* cu cea *pro-românească* sau *europenistă*.

Actele normative postsovietice în acest domeniu au fost elaborate, de regulă, pe „pachete” de legi, la care s-au adăugat hotărârile de guvern pentru punerea lor în aplicare. Procesul normativ a cunoscut trei momente principale, în anii 1994, 1998 și 2006 (ultimul fiind continuat prin legile adoptate în 2009, 2010 și 2012). Specialiștii moldoveni în drept administrativ operează și alte periodizări, așa cum fac, spre exemplu, Victor Popa, Igor Munteanu și Victor Mocanu¹. Ei spun că *o primă perioadă* (1990–1994) este cea de tranziție de la epoca sovietică la independența deplină a statului moldovenesc, dotat cu o constituție democratică. *A doua etapă* ar fi durat de la adoptarea Constituției (29 iulie 1994), până în decembrie 1998, când apar noile legi ale organizării administrativ-teritoriale și ale administrației publice locale (legi în baza cărora se aplică mai consecvent principiile europene ale autonomiei). *A treia etapă* este deschisă de legile administrative din 1998, în baza cărora s-a abandonat sistemul sovietic de organizare a teritoriului în 40 de raioane, optându-se pentru 10 județe (la care

1. Victor Popa, Igor Munteanu și Victor Mocanu, *De la centralism spre descentralizare*, Cartier, Chișinău, 1998.

se adăugau municipiul Chișinău și Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia – fostul raion Taraclia, cu aproximativ 44 000 de locuitori). *Etapa a patra* (survenită ulterior publicării lucrării autorilor citați) este deschisă în anul 2001, când se revine la raioane, prin *Legea nr. 764 din 27.12.2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova*.

Mihail Platon descrie și el evoluția sistemului administrativ moldovenesc, pornind de la momentul independenței (1991). În opinia sa, în intervalul 1991-1994,

„eforturile de realizare a reformei administrative aveau un caracter *ad-hoc*, scopul lor fiind pur și simplu ajustarea sistemului vechi la noile relații politice, economice și sociale din Moldova. Astfel, în procesul reformei erau luate în considerație mai ales aspectele operaționale, și nu cele strategice. Deși subiecții reformei conștientizau perfect necesitatea de a renunța la vechiul sistem administrativ, procedurile și metodele de administrare au suferit doar schimbări superficiale”¹.

O asemenea situație este explicată de faptul că autoritățile administrative ale acelei perioade parcurgeau un proces de adaptare la mecanismele reale ale guvernământului central și local „pe cont propriu”, în contextul în care partidul comunist – deținătorul *de facto* al puterii în era sovietică – fusese interzis. Noile autorități aveau mari dificultăți în a se reforma, pentru că moșteniseră un sistem hipercentralizat, în care guvernul se ocupa de toate detaliile administrative (nu numai de marile direcții de politică publică), iar partidul unic interfera în toate deciziile administrative. În absența „farului călăuzitor” al PCUS, libertatea de autoadministrare putea fi o adevărată povară...

A doua etapă în reforma administrativă identificată de M. Platon este între 1994 și 1997, când s-a adoptat un pachet de legi prin care erau create premisele noului sistem administrativ. Apoi, în etapa a treia (1998-2002), eforturile s-au canalizat către perfecționarea funcționării sistemului de administrație publică. În interiorul acestei perioade, se remarcă *referendumul din mai 1999* (concomitent cu alegerile locale), prin care populația Republicii (prezentă la vot în proporție de 58,3%) s-a pronunțat în favoarea reorganizării administrative, prin crearea județelor și prefecturilor. Concluzia autorului menționat este aceea că niciuna dintre cele trei etape din evoluția administrației moldovenești nu a avut succes. Mai ales în anul 2001, când Parlamentul era dominat de comuniști, s-au produs niște contrareforme cu efecte negative asupra administrației. Măsurile adoptate de majoritatea comunistă au deturnat evoluția pro-europeană a Republicii Moldova,

1. Mihail Platon, *Conducerea statului. Probleme, căutări, soluții*, Universul, Chișinău, 2009, p. 153.

îndepărtând-o de strategiile regionalizării. Pentru ca această tendință să fie consolidată, legislativul a adoptat și o nouă *Lege a administrației publice locale*, nr. 123 din 18 martie 2003.

Calea spre Europa trece prin reforma administrativă

În opinia noastră, o analiză sintetică a fenomenului administrativ local din Republica Moldova se subsumează unei istorii sociopolitice a capacității oamenilor care au fost socializați în regimul sovietic de a renunța la paradigmele centraliste autoritare, pentru a face loc unor noi concepții democratice și unor practici bazate pe libertăți civice și pe principiul subsidiarității. În această secvență de istorie recentă a Moldovei (ca și a României, de altfel), transpare cu ușurință un clivaj semnificativ între palierul declarativ al reorganizării sistemului administrativ, pe de o parte, și palierul acțiunii concrete de reformarea, pe de altă parte. Autoritățile moldovene și-au însușit rapid și folosesc cu același aplomb ca cele de la București limbajul european al descentralizării, deconcentrării, autonomiei locale, subsidiarității, regionalizării etc. În practica lor administrativă însă, centralismul rezistă fără probleme, generând o adevărată „sinusoidă” a modernizării.

Evoluția administrației în sensul curentului european și contra lui poate fi surprinsă pe coordonatele a cinci momente, ipostaziate în acte normative: (1) Legea nr. 306 din 7.12.1994 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova și Legea nr. 310 din 7.12.1994 privind administrația publică locală; (2) Legea Republicii Moldova nr. 186-XIV din 6.11.1998 privind administrația publică locală, act normativ care desființează cele 32 de raioane și înființează 10 județe; (3) „contrareforma administrativă”, realizată prin Legea nr. 764 din 27.12.2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova (sunt reintroduse raioanele); (4) pachetul legilor din 2006, completat cu actele normative emise până în 2010: Legea nr. 435 din 28.12.2006 privind descentralizarea administrativă; Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală; Legea nr. 438 din 28.12.2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova; Legea nr. 845 din 18.12.2009 cu privire la oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat; Hotărârea Guvernului nr. 608 din 5.07.2010 pentru punerea în aplicare a unor prevederi ale Legii nr. 435-XVI din 28 decembrie 2006 privind descentralizarea administrativă; (5) cel de-al cincilea moment legislativ a deschis posibile consolidări democratice în materia administrației publice locale, conform Legii nr. 68 din 5.04.2012 pentru aprobarea *Strategiei naționale de descentralizare* și a *Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de descentralizare pentru anii 2012-2015*; pe acest traiect, s-au operat cu intermitențe mici reforme punctuale în administrația publică, generate în principal de adâncirea relațiilor Republicii Moldova cu UE. Cooperarea pe

diverse planuri cu autoritățile de la Bruxelles și schimbul de experiență cu guvernele și cu autoritățile locale din țările membre au declanșat un efect de *domino al desovietizării*, care nu a mai putut fi stopat, nici măcar sub guvernările pro-moscovite.

Momentele cele mai semnificative ale parcursului european al Republicii Moldova au fost reprezentate de:

- a) *Acordul de Asociere* și prevederile *Zonei de Comerț Liber, Aprofundat și Cuprinzător* între Republica Moldova și UE (semnat pe 29 noiembrie 2013);
- b) acordarea statutului de țară candidată la aderare (23 iunie 2022);
- c) deschiderea negocierilor de aderare la UE (summitul Consiliului European din 14-15 decembrie 2023¹).

-
1. *Concluziile Consiliului privind extinderea* se referă pe larg la situația Republicii Moldova, recunoscându-i progresele din ultimii ani și determinarea de a continua evoluția pe calea europeană, în pofida ingerințelor rusești și a pericolelor multiple generate de războiul Rusiei împotriva Ucrainei: „105. Consiliul salută progresele substanțiale înregistrate de Moldova către îndeplinirea obiectivelor care stau la baza statutului său de țară candidată, în fața provocărilor semnificative generate de războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei și de acțiunile hibride împotriva Moldovei înseși (...). 108. În ceea ce privește elementele fundamentale, Consiliul recunoaște angajamentul clar al Moldovei față de procesul său de reformă și măsurile decisive luate și subliniază importanța menținerii unor progrese durabile și tangibile în materie de reformă, în special în domeniul statului de drept, al justiției și al drepturilor fundamentale, inclusiv al drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. 109. Consiliul încurajează Moldova să continue progresele în ceea ce privește reforma cuprinzătoare a justiției, inclusiv procesul de verificare, precum și lupta împotriva corupției, cu accent pe consolidarea instituțiilor relevante și pe obținerea în continuare de rezultate vizibile în ceea ce privește anchetele și condamnările, inclusiv în cazurile de corupție la nivel înalt. Consiliul salută abordarea sistemică a Moldovei referitoare la dezoligarhizare și încurajează continuarea punerii în aplicare a planului de acțiune. 110. Consiliul ia act de constatările preliminare ale OSCE/ODIHR, care indică faptul că alegerile locale din 5 noiembrie au fost pașnice și gestionate eficient în circumstanțe dificile. Cu toate acestea, au fost observate efecte negative asupra procesului electoral, atât din cauza ingerințelor străine, cât și din cauza măsurilor restrictive, impuse ca urmare a preocupărilor legate de securitatea națională. În perspectiva viitoarelor alegeri prezidențiale și parlamentare, Consiliul invită Moldova să se asigure că măsurile de combatere a ingerințelor răuvoitoare sunt în conformitate cu standardele internaționale (...). 114. Consiliul salută eforturile susținute ale Moldovei de a-și consolida administrația publică și cadrul de gestionare a finanțelor publice și invită Moldova să își consolideze în continuare capacitatea administrativă și instituțională la toate nivelurile. Angajamentul sistemic față de societatea civilă în ceea ce privește reformele ar trebui să continue, cu consultări mai rapide și mai transparente în procesul legislativ. 115. Consiliul își reafirmă angajamentul de a sprijini suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova în cadrul frontierelor sale recunoscute

Aceste trei momente au dat țării un obiectiv clar și tangibil, grație căruia s-a putut menține efortul reformator și s-au putut demonta narativele pro-rusești referitoare la „moldovenism”, la „pericolul românizării” sau la caracterul nociv al integrării europene.

În mediile academice din Moldova au fost corect sesizate provocările multiple ale europenizării, înțelegându-se că în drumul spre democrație și prosperitate, în marea familie a UE, vor exista dificultăți de parcurs, chiar sacrificii de făcut. În acest sens, Sergiu Cornea spunea, într-un articol din 2014:

„Semnarea (...) Acordului de Asociere va aduce Republicii Moldova nu numai beneficii, dar va însemna și un efort considerabil pentru alinierea la standardele europene, mult mai înalte decât cele existente. Urmează un amplu proces de reformare și modernizare a tuturor sferelor vieții cu un scop foarte clar – ralierea la aceste standarde. Una din problemele primordiale care trebuie soluționate prioritar este cea a unei administrări eficiente a treburilor publice. Parcursul European al Republicii Moldova este irealizabil fără eficientizarea și modernizarea administrației publice care, prin rolul pe care îl îndeplinește și mijloacele de acțiune de care dispune, poate impune societății direcțiile, etapele, ritmurile, prioritățile și standardele de dezvoltare”¹.

Observațiile profesorului Cornea, formulate cu un deceniu în urmă, sunt încă valide, în sensul că administrația moldovenească de după 2003 (anul în care a fost pusă în aplicare *Legea nr. 764191-XV din 27.12.2001* privind revenirea la raioane) a continuat să lucreze în parametrii centralismului și ai lipsei de eficiență economică. Raioanele „renăscute”, cu scopul declarat de a apropia administrația de beneficiarii săi direcți, au adus în primă instanță creșterea aparatului birocratic: „Imediat după implementarea antireformei, numărul consilierilor raionali a crescut de la 344 la 1 284, numărul angajaților în aparatele președinților de raioane era de 4 640 față de 2 060 în aparatele consiliilor județene. Numărul angajaților în primăriile rurale a crescut de la 6 534 până la 9 306, iar al celor din primăriile orășenești de la 989 la 1 173”². Fragmentarea administrativă a

la nivel internațional. 116. Consiliul salută poziția fermă și principială a Moldovei de a condamna agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei. Consiliul salută angajamentul strategic al Moldovei față de calea către aderarea la UE și creșterea semnificativă a gradului său de aliniere la pozițiile și măsurile restrictive din cadrul politicii externe și de securitate comune a UE. UE încurajează Moldova să continue această evoluție pozitivă către alinierea deplină, inclusiv în conformitate cu principiile suveranității și integrității teritoriale” (Consiliul Uniunii Europene, *Concluziile Consiliului privind extinderea*, Bruxelles, 12 decembrie 2023, 16707/23, pp. 26-28).

1. Sergiu Cornea, „Este necesară o reformă teritorial-administrativă în Republica Moldova?”, *Moldoscopie*, 2014, nr. 3 (LXVI), p. 43.
2. *Ibidem*, p. 47.

făcut, de asemenea, ca cele mai multe dintre colectivitățile locale să nu dețină propriile resurse pentru asigurarea serviciilor publice, situație în care statul „salvator” este nevoit să-și împartă bugetul sărac în și mai multe firmituri, recoltând în schimb obediența notabililor locali.

Într-o asemenea situație, perpetuată aproximativ un deceniu, guvernanții au dorit să dea impresia că înțeleg criza cu care se confruntă și că au soluții pentru ea. Dar așa cum se întâmplă atunci când contează decorurile, și nu structura sau funcțiile de profunzime, autoritățile de la Chișinău au adoptat o *Strategie națională de descentralizare* (5 aprilie 2012), în care se anunțau proiecte de reformă bazate pe „examinarea oportunităților de raționalizare a structurilor administrativ-teritoriale”: o „raționalizare” care nu trebuia să se atingă de raioane, care respingea cu un „NU” ferm revenirea la județe (potrivit declarației președintelui Parlamentului, Marian Lupu) și care menținea fiefurile principalilor lideri din capitală. Ce mai conta că 94% dintre UAT-uri nu se puteau autofinanța pentru a oferi servicii publice? Important era ca modelul european al reorganizării administrativ-teritoriale să rămână un obiectiv de perspectivă, iar raionul micilor interese partizane să se „înveșnicească”!

Dacă *Strategia de descentralizare* (din 2012) a amânat voluptuos schimbarea de substanță, sub stindardul unui limbaj politic europenist, un alt document de politică publică a dus mai departe măiestria conservării sistemului ineficient de administrare: *Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020*,

„elaborată în vederea implementării angajamentelor asumate prin *Acordul de Asociere între Republica Moldova și UE*, *Obiectivele de Dezvoltare Durabilă*, *Strategia Națională de Dezvoltare «Moldova 2020»*, *Strategia națională de descentralizare*. *Strategia privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020* a calificat efectele ciclului precedent de reformă a administrației publice (2005-2016) drept infime, precizând că doar unele aspecte ce țin de reorganizarea structurii Guvernului, reformarea serviciului public, managementul financiar și eficientizarea procesului decizional au fost realizate. Necesitatea relansării reformei administrației publice a fost determinată de faptul că până în anul 2010 modernizarea administrației publice a ținut aproape exclusiv de mecanismele interne ale Guvernului la nivel central”¹.

Autoarea citată mai sus, Angela Popovici, are perfectă dreptate: ideea reformei administrative a ignorat multă vreme, în Republica Moldova, chestiunea eficientizării actului administrativ mai jos de nivelul guvernamental, respectiv în structurile locale. Deși are o anumită logică, schimbarea „de sus în jos” nu ar fi

1. Angela Popovici, „Eficientizarea administrației publice din Republica Moldova: oportunități și provocări actuale”, în *Administrarea publică: teorie și practică*, nr. 2/2018, p. 35.

trebuie să implice și o succesiune temporală, întrucât palierul central și cel local sunt profund interconectate, eficiența unuia dintre ele depinzând de buna reformă a celuilalt. Abia la orizontul anului 2018 s-a ajuns, în sfârșit, la concluzia că reforma administrației publice trebuie realizată „la firul ierbii”, în colectivitățile locale.

„În comparație cu ciclul de reformare anterior, Strategia se vrea *axată mai mult pe cetățean* (reforme nu mai sunt axate exclusiv pe funcționarea internă a birocrăției, ci au scopul să eficientizeze modul de acordare a serviciilor de către administrație cetățenilor, inclusiv aspectele ce țin de amplasare, cost, viteză și satisfacția clienților); *mai cuprinzătoare* (nu se limitează doar la autoritățile publice centrale, ci vizează și autoritățile publice locale); *mai coordonată* (procesul de monitorizare și supraveghere la nivel central se axează pe prioritățile și sinergia între domenii și presupune termene mai stricte și indicatori verificabili).”¹

Strategiile de descentralizare și de reformă administrativă nu au lipsit, de-a lungul ultimelor două decenii, în Republica Moldova. Toate au clamat înaintarea pe calea europeană a transferului de competențe de la centru către nivelul local și regional, odată cu transferul de resurse financiare, cu descentralizarea patrimonială și cu creșterea capacității administrative. S-a îmbunătățit substanțial fondul doctrinar al dreptului administrativ și a progresat limbajul specific domeniului. Programele de cooperare internațională au contribuit la schimbări mari în practica administrativă moldovenească, iar noua generație de funcționari publici și de oameni politici pare determinată să ducă la bun sfârșit procesul anevoios de integrare europeană. Poate că, dincolo de legi (ale căror prevederi au fost constant optimizate), de reforme și strategii, *schimbarea mentalității* în rândul celor care gestionează treburile publice în Republica Moldova va fi „soluția miraculoasă” a așezării administrației publice dintre Prut și Nistru pe o cale autentic europeană.

Bibliografie

- ANDREI, Petre, *Discursuri parlamentare (1929-1933)*, Ankarom, Iași, 1996.
- CERNENCU, Mihai, ANDREI GALBEN, Gheorghe RUSNAC, Constantin SOLOMON, *Republica Moldova: istoria politică (1989-2000)*, volumele I și II, USM/ULIM, Chișinău, 2000.
- CORNEA, Sergiu, „Este necesară o reformă teritorial-administrativă în Republica Moldova?”, în *Moldoscopie*, 2014, nr. 3 (LXVI).

1. *Ibidem*.

PLATON, Mihail, *Conducerea statului. Probleme, căutări, soluții*, Universul, Chișinău, 2009.

65

POPA, Victor, Igor MUNTEANU, Victor MOCANU, *De la centralism spre descentralizare*, Cartier, Chișinău, 1998.

POPOVICI, Angela, „Eficientizarea administrației publice din Republica Moldova: oportunități și provocări actuale”, în *Administrarea publică: teorie și practică*, nr. 2/2018.

PARTEA A II-A

PRIVIND SPRE UNIUNEA
EUROPEANĂ DIN
PRIDVORUL EURASIEI

Între Europa și Eurasia: cazul Republicii Moldova¹

Oleg Serebrian

Situată la confluența a trei regiuni politico-geografice – Europa Centrală, Europa de Sud-Est și Europa de Est –, Republica Moldova, în pofida complexității situației sale geoistorice și geopolitice, a fost multă vreme un caz neglijat de către factorii de decizie și de analiștii politici din Occident. Abia evenimentele din Abhazia și Osetia de Sud din vara anului 2008, urmate de anexarea Crimeii de către Federația Rusă în martie 2014 au trezit interesul lor pentru regiunea Mării Negre, inclusiv pentru Republica Moldova. Aceasta nu înseamnă că Republica Moldova a primit îndată un „pașaport european” și un credit nelimitat de simpatie din partea vechilor democrații. Chiar și după anexarea Crimeii, unii oameni politici din Occident continuau să pledeze pentru renunțarea (în sens geopolitic) la Republica Moldova (și nu doar) în favoarea Federației Ruse, considerând că apropierea acesteia, ca și a altor state ex-sovietice din regiune, de UE ar complica și mai mult raporturile Occidentului cu Moscova. Abia invadarea Ucrainei de către forțele militare ruse la 24 februarie 2024 a revoluționat percepția americanilor, dar mai cu seamă a vest-europenilor, față de Chișinău: la 23 iunie 2022 Consiliul European avea să recunoască perspectiva europeană pentru Republica Moldova, oferindu-i statutul de țară candidată pentru aderare la UE².

Deși din punct de vedere geografic Republica Moldova este plasată practic în centrul Europei, mulți factori de decizie și experți din Vest o includeau până recent – din inerție sau din comoditate – în spațiul politico-geografic numit frecvent „eurasiatic”, un areal ce coincide cu fosta URSS, fără cele trei state baltice. Confruntarea dintre „eurasianiști” și „europeiști” a devenit, mai cu seamă după alegerile parlamentare din vara anului 2009, leitmotivul ideologic al luptelor de pe scena politică de la Chișinău. Dacă în primul deceniu al existenței

-
1. Prezentul capitol este varianta revăzută și adăugită a celui publicat sub același titlu în ediția din 2016.
 2. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/enlargement/moldova/>

tânărului stat bătaia se dădea între „stataliști” (adeptii menținerii Republicii Moldova ca stat independent) și „unioniști” (partizanii unirii cu România), apoi, după 2001, între procomuniști și anticomuniști, din 2009 asistăm la o „geopolitizare” continuă a confruntării politice din Republica Moldova. Acest fenomen, care părea să se tempereze în vara anului 2019, a luat o amploare fără precedent după agresiunea rusă contra Ucrainei.

Până nu demult, principala caracteristică geostrategică a Republicii Moldova consta în poziția-tampon a acesteia între două grupări politico-militare: NATO și alianța militară a CSI. Atât timp cât rivalitatea dintre aceste două blocuri militare nu era foarte vizibilă, câtă vreme antagonismul geopolitic dintre Federația Rusă și Vest era unul latent, această particularitate geostrategică a Republicii Moldova nu era bine observată. Abia ultimele valuri de extindere a NATO spre Est și agresiunea rusă împotriva Ucrainei au scos în relief această stare de lucruri. O altă caracteristică importantă este interesul strategic și politic pentru Republica Moldova al unei mari puteri, Rusia, care continuă să-și mențină aici și o prezență militară. În plus, aceasta întreține politic și spiritual regimul separatist din estul Republicii Moldova, care rămâne unul dintre cele mai importante focare de instabilitate regională din zona Mării Negre.

În afara celor două motive menționate deja mai există altele două, care decurg tot din amplasarea geografică a Republicii Moldova: vecinătatea directă cu o putere regională implicată într-un conflict militar de interes global – Ucraina, precum și relativa apropiere de o altă zonă de înaltă seismicitate geopolitică – Balcanii. Printre marile dezavantaje geopolitice ale Republicii Moldova s-ar număra depărtarea de orice zonă de interes geoeconomic și lipsa unui interes geoeconomic direct în Republica Moldova. În condițiile „economizării” tot mai accentuate a politicii internaționale, acest detaliu nu poate să nu se răsfrângă asupra conduitei principalelor centre de putere în raport cu Republica Moldova.

Republica Moldova a pășit spre independență cu stângul. E un lucru știut. Separatismul teritorial din raioanele de est și de sud, confruntările interetnice, o clasă politică neprofesionistă sau controlată de fostele structuri sovietice de securitate, ca și lipsa oricărei agende politice au lansat din start Republica Moldova pe o traiectorie greșită, a indeciziei. De-a lungul timpului s-au adăugat și o serie de probleme noi, cum ar fi „interlopizarea” clasei politice. Deși de la proclamarea independenței Republicii Moldova s-a scurs o treime de veac, perioadă în care ambianța geopolitică din Europa s-a schimbat mult, problemele-cheie cu care se confruntă țara în plan geopolitic rămân încă nesoluționate: declinul demografic, separatismul, dependența energetică. Dacă printr-un efort al guvernării, cu sprijinul masiv al partenerilor externi, inclusiv al României, s-au produs pași importanți în vederea unei mai mari autonomii energetice a Republicii Moldova, atunci în dosarul demografic lucrurile continuă să degradeze. În 2023 pe teritoriul controlat de autoritățile constituționale moldovenești locuiau

2,5 milioane de persoane¹. Alte cca 400 000 locuiesc în raioanele de est ale țării². Amintim că, la momentul proclamării independenței, Republica Moldova avea cca 4,5 milioane de locuitori³. În decurs de 33 de ani, țara a pierdut 1,6 milioane de locuitori, sau 35,5% din populație. Pierderile sunt și mai palpabile dacă ținem cont de faptul că cei plecați sunt persoane tinere, apte de muncă. Economia moldovenească a început să ducă lipsă de personal, dar și să sufere de o îngustare tot mai vădită a pieței de desfacere. Din exportator de brațe de muncă, Republica Moldova devine importator⁴.

În dosarul transnistrean s-a reușit o stabilizare a lucrurilor, ba chiar o avansare în procesul de reintegrare economică și societală. Ca urmare a războiului din Ucraina, majoritatea covârșitoare a locuitorilor din raioanele de est ale țării, aflate sub controlul regimului-marionetă de la Tiraspol, au cerut cetățenia Republicii Moldova⁵. Faptul că 90% din locuitorii regiunii sunt cetățeni moldoveni reprezintă un pas înainte foarte serios pe calea refacerii integrității teritoriale a țării. La fel de importante sunt și mutațiile economice. Practic, toți agenții economici din zona controlată de separatiști s-au înregistrat în ultimii doi ani la Agenția de Servicii Publice a Republicii Moldova, operând ca întreprinderi moldovenești⁶. Totodată, cea mai mare parte a exportului din raioanele de est ale Republicii Moldova – 80% – este direcționat către piețele din UE⁷. În pofida controlului militar și politic exercitat de Kremlin în această parte a Republicii Moldova, societatea și economia se îndreaptă spre UE. Integrarea europeană devine un factor facilitator al procesului de reintegrare a țării.

Chiar și pe tărâmul bisericii, eurasianismul pierde teren în favoarea unui vector vestic, românesc. Agresiunea rusă împotriva Ucrainei și poziția favorabilă Kremlinului luată de Biserica Ortodoxă Rusă au zdruncinat loialitatea Mitropoliei Moldovei față de Patriarhia de la Moscova. Tot mai mulți preoți și enoriași trec la Mitropolia Basarabiei, parte a Bisericii Ortodoxe Române. În toamna anului 2023, mitropolitul Vladimir al Moldovei și Chișinăului îi expedia patriarhului

1. https://statistica.gov.md/en/statistic_indicator_details/25

2. <https://www.moldova.org/populatia-transnistriei-inregistreaza-o-scadere-de-aproape-59-mii-de-oameni/>

3. <https://tvrmdova.md/social/onu-in-urmatorii-15-ani-r-moldova-ar-putea-ramane-cu-mai-putin-de-2-milioane-si-jumatate-de-locuitori/>

4. <https://stiri.md/article/social/criza-fortei-de-munca-moldova-va-trebuie-sa-accepte-muncitori-din-india>

5. <https://stiri.md/article/social/peste-357-000-de-locuitori-ai-regiunii-transnistrene-detin-cetatenia-r-moldova>

6. <https://stiri.md/article/social/agentii-economici-din-transnistria-se-inregistreaza-la-chisinau-motivul>

7. <https://newsmaker.md/ro/record-marimea-exporturilor-din-transnistria-catre-ue-a-ajuns-la-80/>

rus Chiril o scrisoare, vorbindu-i despre „circumstanțele tot mai presante care împing Biserica Ortodoxă din Moldova, cu viteză accelerată, la periferia societății moldovenești” din cauza legăturii sale cu Patriarhia Moscovei¹.

Sub impulsul schimbărilor geopolitice radicale din regiune și din lume, lucrurile se schimbă, într-un final, și în Republica Moldova, dar trei decenii au fost pierdute. Speranțele unei generații întregi au fost sacrificate. Războiul de pe Nistru din 1992, guvernările șovăielnice din perioada 1991-2001 și cei opt ani de guvernare comunistă (2001-2009) au întârziat apropierea Republicii Moldova de UE. Între timp, România devenise membru al Alianței Nord-Atlantice, iar de la 1 ianuarie 2007 și membru al UE, ceea ce a schimbat radical ambianța geopolitică a regiunii noastre. Succesele României au dat speranțe că și starea de lucruri din Republica Moldova ar putea să se îmbunătățească. Elanul optimist a crescut după evenimentele din 2009 și venirea la putere a AIE. Nimeni nu poate nega faptul că până în octombrie 2014, când a ieșit la iveală „frauda bancară” comisă cu complicitatea unor influenți lideri politici din Alianță, guvernele AIE au adus schimbări importante în raporturile dintre Chișinău și Bruxelles și au generat o întremare a stării democrației interne. Anume în această perioadă a fost semnat acordul de liber schimb RM-UE, a fost liberalizat regimul de intrare a cetățenilor moldoveni în spațiul Schengen, iar Republica Moldova a devenit stat asociat al Uniunii. S-a produs și o schimbare calitativă a raporturilor dintre Chișinău și București, dar și dintre Chișinău și Kiev. Crizele politice succesive care au tulburat societatea moldovenească din februarie 2013 până în iunie 2019 au limitat impactul acestor succese, așa încât, către începutul anului 2016, bunăvoința partenerilor externi ai Republicii Moldova părea să se fi risipit definitiv. Analistii străini începeau din nou să-și pună întrebări despre viitorul Republicii Moldova ca entitate suverană și independentă. Popularitatea crescândă a formațiunilor pro-Kremlin și victoria liderului socialist Igor Dodon în alegerile prezidențiale din 2016 îi făcea pe unii să creadă că societatea moldovenească se îndreaptă ireversibil pe calea eurasianistă.

Odată cu alegerile prezidențiale din toamna anului 2020 lucrurile au început să se limpezească, iar agresiunea rusă contra Ucrainei a produs o schimbare deplină în societatea moldovenească, punând capăt dualității agendei de politică externă a Chișinăului. Majoritatea cetățenilor moldoveni dau în sondajele de opinie un răspuns clar – țara trebuie să meargă spre UE². Deși într-un ritm lent, opțiunea eurasiatică pierde din susținători, mai cu seamă printre moldovenii din exterior. S-a produs o mutație interesantă și în geografia comunităților

1. <https://newsmaker.md/ro/scrisoarea-mitropolitului-vladimir-catre-patriarhul-kirill-rusia-ne-trateaza-ca-un-popor-periferic/>
2. <https://stiri.md/article/politica/sondaj-cati-moldoveni-ar-vota-pentru-aderarea-la-uniunea-europeana/>

moldovenesți din afara hotarelor țării. Dacă până recent cei mai mulți cetățeni moldoveni lucrau în Rusia, acum aceștia caută să migreze spre Germania și țările Europei de Nord¹. Deja alegerile prezidențiale din toamna anului 2020 scoteau la iveală faptul că numărul de moldoveni care votează în Germania (26 000) e incomparabil mai mare decât cei care s-au prezentat la urne în Rusia (6 000), chiar dacă numărul secțiilor de vot deschise în Federația Rusă a fost simțitor mai mare (17 în Rusia și doar 11 în Germania)².

Așadar, în pofida dificultăților de ordin social, economic și politic, perspectivele par mai promițătoare ca oricând. Frica de instabilitate, de război, coroborată cu imaginea deplorabilă a Rusiei pe plan internațional, dar și cu hotărârea cu care ucrainenii își apără țara și opțiunea euro-atlantică întăresc șansele de succes ale partidei pro-europene de la Chișinău. La rândul lor, cancelariile vest-europene și-au schimbat atitudinea față de Republica Moldova. Depinde acum de societatea moldovenească, de clasa ei politică, dacă această șansă va fi valorificată.

-
1. <https://agora.md/2023/08/15/russia-goodbye-o-mare-parte-dintre-migrantii-de-munca-ar-putea-parasi-in-viitorul-apropiat-federatia-rusa-tara-nu-mai-este-atractiva-pentru-gastarbaiteri>
 2. http://alegeri.md/w/Votarea_%C3%AEn_str%C4%83in%C4%83tate_la_alegerile_parlamentare_2021

Moldova la ceasul ficțiunilor sinucigașe¹

Petre M. Iancu

Instalați în varii ficțiuni, ne cumpărăm un strop de calpă veșnicie. În sfera politică, prețul lor e libertatea noastră. Moldova ilustrează și costul eșecului reformei românești, și tragedia societăților postcomuniste.

E curios cât de lesne amăgim și ne autoamăgim. Cât de ușor izbutim să ne ascundem îndărătul unor ficțiuni verbale și nonverbale. Ne facem promisiuni ferme, dar intenabile. Ne clamăm speranțe invincibile, dar zadarnice, atașamentul veșnic la o iubire, loialitatea neclintită față de o comunitate, o divinitate, un tărâm. Apoi, invariabil parcă, urmează trădarea. Ne trâmbițăm, bătându-ne poate cu pumnul în piept, dragostea perpetuă pentru un pământ strămoșesc, pentru o țară care sfârșește prin a se reconfigura sub impactul cine știe cărui cataclism ori prin a se deteriora treptat și a ne dezamăgi, coruptă fiind, pas cu pas, chiar de elitele ei.

În intervalul dintre declarațiile noastre de inebranlabilă loialitate și prăbușirea vizibilă a raporturilor de devotament pe care le întreținem cu obiectul angajamentelor noastre, chipurile eterne, ne simțim protejați. Ne bucurăm în consecință de liniște și de stabilitate. Ne cufundăm în pace. Cu prețul minciunii, părem ori poate suntem eficienți.

În spatele ficțiunilor verbale ne cumpărăm astfel un strop de calpă veșnicie, despre care intuim la un moment dat că nu va dura mult defel, dar de care avem senzația că nu ne mai putem lipsi. Când, de fapt doar binecuvântările subversive și blestemele în genul celui încasat de Cain, pentru fratricid, par eterne.

N-or fi ele utile. Totuși, iluziile sunt „un leagăn plăcut”, ca să împrumut o expresie utilizată de Cioran în *Schimbarea la față a României* pentru a desemna (efectul) „soluției” unor „mari culturi”, precum „cea greacă, sau franceză”, deficiențele celor mici fiind „așa de mari încât, lăsate în cursul lor firesc degenerază în caricaturi”. Nu mă pot împiedica să reflectez, citind aceste rânduri, la grotescul unor „pro-europeni” care au prefăcut Republica Moldova în fieful oriental al unei mafii eurasiatice. Mai greu de spus este de ce oare continuăm să ne întreținem iluziile chiar și când realizăm că prelungirea artificială a duratei lor de întrebuințare este rea, căci face dificilă, dacă nu chiar imposibilă, câștigarea pariului cu realitatea dură.

1. Prezentul capitol a fost publicat sub același titlu în ediția din 2016.

Degringolada Bătrânului Continent și impactul asupra Europei răsăritene

Multe asemenea ficțiuni sunt active în diverse spații de pe scena internațională. Ca să exemplificăm, o asemenea ficțiune este „soluția celor două state” din Orientul Mijlociu, o adevărată mantră a Comunității Internaționale. Cu toate că soluția a murit, din cauza faptului că majoritatea palestinienilor a considerat din capul locului inacceptabilă ideea recunoașterii unui stat evreu și din cauză că israelienii s-au oprit brusc și aparent irevocabil din tentativa lor de a o impune, mantra soluției celor două state a continuat totuși să fie intonată în marile cancelarii ale lumii, cu o regularitate demnă de o cauză mai lesne de transpus. UE și-a supraviețuit, nominal, sieși, deși pare clar că, în fond, a murit odată cu despărțirea Franței și Austriei de Germania, în sîajul crizei migrației. Structurile și birocrăția ei, purtate de inerție, vor mai rezista un timp. Cât timp? Cine știe. E clar însă că dezagregarea ei are un efect extrem de pernicios asupra Europei răsăritene.

Azi, când lumea s-a schimbat din temelii sub impactul globalizării, al crizei migrației care a desființat Europa așa cum o știam, al expansiunii militare și propagandistice a Rusiei și al anilor de neoizolaționism american, ni se destramă, fatal, și iluziile despre Republică Moldova. Și, mai ales, despre independența ei prezumtivă, în fapt nicicând existentă, după războiul moldo-rus pentru controlul zonei nistrene, încheiat în 1992.

Privind spre fosta Moldovă sovietică, descoperim o țară uimitor de grav avariata. Ficțiunile au dominat mult prea mult timp această entitate în mare măsură artificială, greu de definit, și populația ei multietică. Ele i-au guvernat discursul politic și diplomatic așa cum l-au administrat și pe al altora, purtate în jurul conflictelor înghețate. Cel moldo-nistrean nu putea face excepție. Oamenilor din aceste zone li s-a cerut obediență și renunțarea la o autodeterminare autentică, promițându-li-se în schimb o pace falsă.

Negocierile „5 + 2”, de pildă, n-au soluționat chestiunea esențială. Au rezolvat, ce-i drept, după cum scrie Armand Goșu, unul dintre cei mai competenți experți în istorie postsovietică, „o sumedenie de mici probleme concrete, foarte importante pentru comunitatea de acolo, de la repararea unui pod la restabilirea legăturilor feroviare”. Dar aceste mici înlesniri au inclus și neajunsul alimentării iluziei potrivit căreia se va ajunge la potou pe spinarea pașilor mici ai unei real-politik dibace. Când, de fapt, asemenea litigii nu sunt pur și simplu doar inter-etnice și culturale, ci și confruntări de sisteme, care se tranșează, în genere, doar după degringolada militară sau economică finală a celui autoritar, antiliberal și antimodern. Cu toate acestea, negocierile „5 + 2” au supraviețuit ani la rând. De ce? Au reprezentat de la Bruxelles, Berlin și Washington până la București,

Kiev și Moscova o formulă aproape iliesciană, „pentru liniștea noastră”, menită să escamoteze convenabil dorința Vestului și, nu în ultimul rând, a Germaniei de a evita pe cât posibil orice conflict cu Rusia, indiferent de gravitatea malversațiunilor Kremlinului.

Moldova și pariurile ei pierdute

Fosta republică sovietică Moldova e o țară la propriu și la figurat mică. E mai diversă și mai inconfortabil diversă, căci contradicțiile ei naționale i-au fost utilizate multiplu de stăpânii și colonizatorii ei în spiritul lui *divide et impera*, într-o măsură mai mare decât majoritatea statelor de dimensiunile ei minuscule. Colac peste pupăză, e strivită între țări și puteri parțial foarte ostile, dar integral ambițioase. S-a trezit la un sfert de veac de la ieșirea din dublul ei coșmar sovietic și comunist șifonată serios de o istorie dificilă, a cărei noimă le-a scăpat celor mai mulți locuitori ai ei. Giganticul ei potențial de tragedii, crime în masă și memorie trădată s-a materializat inclusiv în pogromurile și în Holocaustul românesc, ca și în refularea exterminării a zeci și sute de mii de evrei nevinovați. Este, parțial, depopulată de efectele mizeriei și ale tendințelor migratoare firești în epoci de globalizare. E dotată cu o geografie blândă, dar grevată de un trecut plin de capcane, de un prezent sufocat de oligarhie și de un viitor inexistent, de vreme ce se află într-o poziție strategic nu doar vulnerabilă, ci nesustenabilă. Concomitent e văduvită de repere consensuale. Are o Biserică scindată, între Patriarhia Moscovei și Patriarhia Română, cu ierarhi parțial corupți, folosiți ca pârgii de stăpâni rămași, mental, în parte, cantonați în totalitara logică a vechilor poliții politice. E chinuită, concomitent, de o elită și o oligarhie postcomunistă fără vreo rușine. În aceste condiții, Moldovei i-ar fi fost oricum greu să iasă la lumina unei economii eficiente, neminate de corupție, a democrației și statului de drept.

În plus, indiferența stranie a multor români față de ideea reunificării cu frații de aceeași limbă și de același sânge – din cauza căreia Bucureștiul, cum pe drept regretă Armand Goșu, n-a prezentat decenii la rând „niciun proiect (unionist) serios” – s-a perpetuat cu efecte catastrofale. La umbra ei, eșecul unionismului în sfertul de veac despărțind prăbușirea imperiului sovietic de expansiunea celui putinist a devenit inevitabil. Cuplat cu tergiversarea reformei și a democratizării României și cu degringolada occidentală, acest eșec i-a pecetluit destinul.

Va fi greu de explicat de ce Vestul a omis să investească economic și ideologic îndestulător într-un teritoriu mic, dar strategic valoros, lăsându-l să devină un stat eșuat. Sigur, se poate argumenta credibil, împreună cu Armand Goșu, că Occidentul n-a investit din cauza incapacității moldovenilor de a-și construi o justiție funcțională și de a combate corupția și pentru că „guvernele succesive de

la Chișinău au fost ostile investițiilor occidentale, cum sunt și azi”. Perfect adevărat! Dar mai există diplomația și ceea ce se numește *soft-power*, influența mediatică, dacă se dorește exercitarea ei – pe scurt, o raportare adecvată în termeni de interes și atenție. Dar au lipsit în prea mare măsură.

Aceste carențe explică ușurința cu care în stânga Prutului s-a impus, pentru o lungă perioadă, o restrânsă gașcă politico-economică ajunsă, sub girul lui Vlad Plahotniuc, să se înstăpânească politic și economic. S-a înșurubat un sistem care a controlat „economia prin taxarea fluxurilor de capital ce intră și ies din țară, acumulând frustrare publică, eliberată apoi periodic prin răbufniri sociale”, după cum nota Răzvan Dumitru în paginile revistei 22. Potrivit lui, „acest control este exercitat de monopoluri prezente în toate sectoarele economice și asigurat cu susținerea instituțiilor statului, care sunt controlate direct, sau prin oameni loiali, de aceeași oligarhi. Din aceste monopoluri administrate privat, dar protejate politic, sunt extrase resursele menținerii sistemului, atât politic, cât și economic. Din monopolul comerțului și al altor servicii destinate populației, al schimburilor și transferurilor la vedere și ascunse din bănci, din convertiri și spălări de bani trăiește bine” rețeaua oligarhiei, cu tot cu rude, clienți și prieteni.

Modelul mafiotizării statelor slabe, transformate de polițiile lor politice, vremelnice cel puțin, în plăci turnante ale crimei organizate și în spălătorii de bani, e comun, ce-i drept, întregului spațiu postcomunist și privește toate societățile postsovietice. Dar o țară postcomunistă mică, precum Republica Moldova, ar fi fost mai lesne de salvat și reformat decât cele mari și mijlocii, precum Rusia, Ucraina sau România. Sub impactul mafiotizării, al descoperirii proporțiilor în care s-a devalizat țara, în cursul unui proces, în interiorul căruia furtul unui miliard de dolari n-a constituit decât un episod, ce-i drept dramatic, erodarea credibilității guvernării așa-zis „pro-europene” s-a accelerat enorm. N-a mai fost nevoie de multă propagandă rusă și de *agitprop*-ul variilor facțiuni ale oligarhiei pentru ca moldovenii să se înfurie. Pentru ca să nu mai accepte, în covârșitoarea lor majoritate, să se lase guvernați de o coruptă clică în numele unei ficțiuni.

A încă uneia. A fanteziei pro-europenismului fals. Încât regimul Plahotniuc, instalat în taină, la adăpostul nopții, precum o curvă trișând în iatacul stăpânei, prin investirea guvernului Pavel Filip, creditat fictiv ca pro-european de girul jenat al României și al Vestului, s-a văzut nevoit să cârmuiască așa cum s-a înscăunat. Nedemocratic, dacă nu antidemocratic, conducând împotriva voinței manifeste a poporului guvernat. Care, culmea tragediei sale, s-a reprogramat la furie, din mânia pe care i-au iscat-o și alimentat-o falșii europeni, ajungând să cotizeze plener la ficțiunea sinucigașă a propășirii sale la umbra euroasiatismului rusesc. La fantezia belșugului care s-ar putea obține din preluarea, de către basarabeni, a unui rol „hermetic”, de Hermes Trismegistos, pendulând rentabil și nu tocmai onest între Rusia, Ucraina și români.

Un viitor incert

Adevăratul destin al Republicii Moldova nu poate fi decât unul european. Și, *ipso facto*, unionist, dacă România își va proba durabil vocația democratică europeană. În cele din urmă, viabilitatea unei țări depinde de aderența unei mase critice a populației sale la demnitate și adevăr. Ce șanse are partidul omonim, al cărui nume trădează intuiția formidabilă a celor care au inventat „platforma DA”?

Ieșirea aproximativă dintr-un totalitarism nedepășit complet nici după un sfert de veac a României postceaușiste a demonstrat în chip incontestabil că a construi și, mai cu seamă, a construi democrații ne-fracturate, ne-originale, ne-defectate e net mai greu decât a critica o putere plenar discreditată. Dar însăși apariția acestui protest articulat e remarcabilă, semn clar că, în societatea informațională și globală, nicio oligarhie nu e la adăpost de schimbări – iar dacă explodează mămăliga, de revoluții.

Ficțiunile sunt sau par din capul locului cu totul altceva decât simple construcții, menite să ne ajute să ne refulăm neajunsul de a fi nestatornici, failibili, muritori, de a ne escamota carențele, erorile sau, cine știe, impotența. Au scopul de a ne crea un alibi și un adăpost comod, când realitatea ne confruntă tot mai crunt și mai necruțător cu probleme aparent prea complexe pentru a nu ne contrazice credința în capacitatea noastră de a le rezolva rapid. E probabil ca, inițial, să lipsească unei majorități covârșitoare conștiința futilității unor asemenea ficțiuni.

Cu atât mai dur e șocul ieșirii din halucinații. Cu atât mai greu suportabilă e priveliștea obscenității lumii gogonate în care ne-am complăcut. Cu atât mai atroce e confruntarea cu oribilitatea integrală, nemachiată, a fizionomiei finale a unui Dorian Gray vicios, păcătos și îmbătrânit literalmente în rele, ajuns la capătul fatal al drumului, la al cărui debut surâzător, rozaliu și optimist un tânăr își vânduse sufletul Satanei contra unei făgăduieli deșarte. Ridurile de pe chipul său desfigurat de moarte obturează priveliștea unor copii lăsați de izbeliște în orașele basarabene de părinți plecați la muncă, femei, poate marcate de violențe domestice, vânzându-și trupurile în lupanare occidentale, bătrâni uciși cu zile din lipsă de pensii, medicamente și spitale. E un spectacol de Oliver Twist, Dickens și secolul XIX. A irumpt între noi în plin secol XXI.

Fapt e că datele problemei basarabene nu s-au schimbat esențial doar pentru că oribilul regim sovietic s-a văzut substituit la Chișinău, de o altă administrație, în parte mafiotă. Nu le va modifica înlocuirea unei guvernări rele cu alta, mai rea sau nu mai puțin rea. În lumea actuală, așa cum e configurată, nu se întrezărește, realist vorbind, șansa supraviețuirii, pe termen lung, a țărilor mici în zona gri dintre puteri. Nici eventualitatea perpetuării unor state eșuate, acaparate de structuri mafioate. Mai devreme sau mai târziu vor trebui plătite oalele sparte.

Vor achita o parte din notă nu în ultimul rând politicienii români, care și-au ratat menirea firească de a-i ajuta concret, economic, politic și moral pe frații de dincolo de Prut să iasă din marasm și să renunțe la sinucigașele ficțiuni stângiste, pro-ruse și independentiste. Dar prețul cel mai piperat al deceniilor de abandon în brațele celor mai diverse iluzii și ficțiuni confortabile riscă să-l plătească, din nefericire, basarabeni.

Cum se convertește un blestem în binecuvântare? În niciun caz prin refuzarea trecutului sau memorii concurente. Și nici prin derobarea de obligația edificării unei justiții veritabile. Dar se vor putea demantela rețelele securisto-oligarhice din fostul univers comunist care împiedică edificarea democrațiilor? Are statul de drept vreo șansă? Într-un editorial dedicat condamnării definitive, pentru corupție, a oligarhului român Dan Voiculescu, scriam în context, în 2014, că ex-securistul Felix „ar fi vrut să se afișeze ca erou și cavaler-mântuitor, care a răpus presupusul balaur băsist (generator de independență a justiției) și merită prin urmare să conducă România”.

Nu știam atunci că tenebrosul ev felixiot nu va lua sfârșit nici după ce „mogulul” avea să ajungă după gratii, întrucât ficțiunile puse în circulație de imperiul său economico-politico-mediatic aveau să supraviețuiască și să continue să ucidă minți. Știu, în schimb, că libertatea vine ori de câte ori un copil e perceput îndrăznind să strige că împăratul e gol, iar lumea, auzind, se trezește și luptă, omorând balaurul minciunii.

De ce este șubred mitul european la Chișinău¹

George Damian Mocanu

În copilăria mea petrecută pe lângă Brașov nu exista vreun standard de calitate peste standardele de calitate din Germania. Tot ce era de proveniență germană era în mod cert cel mai bun lucru pe care îl puteai deține. Germania era o țară a abundenței și a calității, aflată undeva departe, foarte departe, dar din când în când unele din artefactele acestei civilizații avansate își făceau drum către orașelele din Țara Bârsei, mulțumită mai ales sașilor care încă viețuiau alături de români pe acolo. Știam de existența altor țări occidentale, știam că americanii au ajuns pe Lună – însă nimic nu se putea compara cu un casetofon Grundig sau orice chestie pe care scria „Made in Germany”. Din când în când auzeam că vreun tânăr a reușit să „fugă în Germania” și îl invidiam în secret – deși riscurile erau imense. Mulți băieți tineri dispăreau brusc pentru câteva luni, după care se întorceau rași în cap și extrem de tăcuți, semn al unei încercări eșuate de fugă din lagărul socialist. Mitul sovietic exista și el la un nivel oficial, însă nu interesa pe nimeni și oricum la sfârșitul epocii Ceaușescu propaganda oficială aproape uitase de fratele mai mare de la Răsărit, pomenit când și când mai mult din politețe.

Nu este de mirare că mitul european are rădăcini puternice în mentalul public din România. Cine nu dorea în anii '90 să facă parte dintr-un club în care se găsea și Germania? Alternativa sovietică era decedată și oricum fără niciun fel de atracție pentru români, în vreme ce democrația originală a primilor ani de după decembrie 1989 a fost în mod evident una profund coruptă și falimentară. Dincolo de forța unor concepte abstracte precum drepturile omului și statul de drept care au început să se facă simțite practic abia recent în România, mitul bunăstării occidentale și al importării mecanismelor sale a stat la baza susținerii covârșitoare a proiectului pro-vestic de către majoritatea cetățenilor români. Cu totul altfel stau lucrurile la Chișinău.

Republica Moldova a făcut parte din Uniunea Sovietică și urmele celor aproape 50 de ani de apartenență la imperiul sovietic au rămas adânc înrădăcinate în mințile oamenilor. Vasile Ernu explică în volumul *Născut în URSS* toată

1. Prezentul capitol a fost publicat sub același titlu în ediția din 2016.

această nostalgie postsovietică în spațiul dintre Prut și Nistru: regretul ruperii de un imperiu de talie globală, apartenența la un spațiu vast și puternic. Bineînțeles, mitul nostalgiei postsovietice șterge dintr-o trăsătură de condei întreaga istorie neagră a dominației sovietice, deportările, represiunile politice și anularea drepturilor cetățenești. Însă mitul nostalgiei după apartenența la o forță de talie globală persistă, lucru vizibil în sondajele de opinie care reflectă la Chișinău existența unei societăți rupte în două segmente ce susțin direcții divergente de dezvoltare a statului: una către proiectele politice și economice ale Moscovei, cealaltă către propunerea de dezvoltare reprezentată de UE.

Pentru mulți pare inexplicabil acest clivaj din societatea Republicii Moldova, unde există încă aderenți ai miturilor sovietice. Marele Război pentru Apărarea Patriei – așa cum este denumit al Doilea Război Mondial în istoriografia de factură sovietică – este cât se poate de „viu” în Republica Moldova, mai ales în forma narațiunii sovietice, promovat și ținut activ mai ales de partidele cu înclinații pro-moscovite. Eforturile mai multor istorici de analiză a conflictului și urmărilor sale sunt inefficiente în interiorul unor largi segmente de populație – este cu mult mai atractivă poziția de învingător care a luptat pentru o cauză dreaptă. (Însăși formularea „Marele Război pentru Apărarea Patriei” este una declarat ideologică și care lasă de-o parte o serie de realități, precum Pactul Ribbentrop-Molotov sau invazia sovietică a Poloniei în toamna anului 1939; memoria Uniunii Sovietice este impusă ca fiind a unui război justificat.) O simplă analiză asupra declanșării celui de-al Doilea Război Mondial elimină mitul războiului just al Uniunii Sovietice, pornind de la întrebarea: când a început războiul?

Manualele de istorie și istoricii noștri răspund simplu: al Doilea Război Mondial a început pe 1 septembrie 1939, când Hitler a invadat Polonia. Simplu și clar. Știm când a început, știm cine este vinovat. Treaba e clară, nu mai avem nevoie de lămuriri suplimentare. Însă ce făcea Uniunea Sovietică în septembrie 1939? Invada Polonia pe 17 septembrie și apoi trupele sovietice defilau cot la cot cu trupele naziste la Brest-Litovsk. Și, totuși, Uniunea Sovietică nu are nicio responsabilitate cu privire la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial.

Care este data intrării Uniunii Sovietice în cel de-al Doilea Război Mondial? Toată lumea este de acord asupra datei: 22 iunie 1941, când Uniunea Sovietică a fost invadată de Germania nazistă și aliații ei (printre care se număra și România). Avem de-a face cu o incoerență: al Doilea Război Mondial începe pe 1 septembrie 1939 prin invadarea Poloniei de către Germania nazistă, Uniunea Sovietică se alătură invadării Poloniei pe 17 septembrie 1939 și totuși... Uniunea Sovietică participă la război abia din 22 iunie 1941! Soldații germani și polonezi morți în septembrie 1939 au participat la al Doilea Război Mondial, dar soldații sovietici morți în Polonia în septembrie 1939 nu au participat la al Doilea Război Mondial...

În istoriografia rusă (și nu numai!), în perioada dintre 1 septembrie 1939 și 22 iunie 1941 Uniunea Sovietică este considerată... neutră! Aproape doi ani de neutralitate în care al Doilea Război Mondial bântuia prin toată lumea, iar Uniunea Sovietică rămânea neutră. A fost atât de neutră în acești doi ani Uniunea Sovietică, încât a reușit să cucerească 23 de milioane de oameni, invadând câteva țări cu adevărat neutre. Dar să vedem în ce a constatat neutralitatea Uniunii Sovietice de la 1 septembrie 1939 până la 22 iunie 1941.

Pe 30 noiembrie 1939, neutra Uniune Sovietică (neparticipantă în acel moment la cel de-al Doilea Război Mondial!) a declanșat invadarea Finlandei. A urmat un război crâncen care a durat până pe 13 martie 1940, război încheiat cu un tratat de pace valabil și în ziua de azi. În timpul luptelor din Finlanda, neutra Uniune Sovietică a înregistrat 126 000 de soldați morți și dispăruți plus 188 000 de răniți. Tot ca un act de neutralitate, în toamna anului 1939 Uniunea Sovietică a transmis țărilor baltice ultimatumuri prin care a impus instalarea de baze militare sovietice. Continuând această originală politică de neutralitate, Uniunea Sovietică a anexat țările baltice în iunie 1940. Tot în iunie 1940, Uniunea Sovietică a transmis României un ultimatum prin care a cerut Basarabia și Bucovina. România a cedat, dar, dacă nu ar fi făcut-o, cu siguranță am fi avut de-a face cu un alt exemplu de neutralitate manifestat sub forma unui război.

Uniunea Sovietică își motivează „neutralitatea” spunând că nu au existat declarații de război în conflictele enumerate mai sus. După această logică, și Germania nazistă a fost la fel de neutră. Când a invadat Danemarca și Norvegia, pe 9 aprilie 1940, Hitler nu a declarat război acestor țări, ci a spus că a venit să le apere neutralitatea. Practic, acțiunile Uniunii Sovietice sunt identice cu ale Germaniei naziste în perioada 1 septembrie 1939 – 22 iunie 1941. Și totuși Uniunea Sovietică a fost neutră, iar Germania nazistă a declanșat cel de-al Doilea Război Mondial.

Pe lângă memoria războiului victorios subzistă miturile calității vieții în perioada sovietică, ale justiției sociale, o vârstă de aur când toată lumea era egală în sărăcie, fiind în același timp ocultate lipsurile materiale sau încălcarea unor drepturi fundamentale. Această amintire a vârstei de aur sovietice este suprapusă de politica asertivă a actualei Federații Ruse, de percepția asupra actualei Rusii că este continuarea Uniunii Sovietice și de proiectul refacerii măreției sovietice.

Pe de cealaltă parte, mitul european este extrem de sec. Principalul atribut pozitiv este reprezentat de cuvântul-cheie „calitate”, în principal calitatea vieții. Construcția complexă și abstractă a drepturilor omului și statului de drept este foarte puțin înțeleasă și aproape deloc simțită. „Evroremont” sau „euro-reparație” este un concept care subsumează înțelegerea UE în Republica Moldova – calitatea materialelor și a lucrărilor pentru renovarea unui apartament de locuit. Țevi, robinete, zugrăveală și geamuri izolatoare, gresie și faianță – cam aici se oprește percepția directă asupra UE a unui larg segment de populație. Campaniile

de presă pentru promovarea UE sunt în mare parte inutile și inefficiente, fiind concentrate în principal asupra sprijinului financiar acordat de structurile de la Bruxelles și asupra seturilor de valori europene. La acestea se adaugă problemele curente ale UE – criza economică declanșată de criza financiară a Greciei și criza imigranților din lumea musulmană –, probleme tratate cu un aer de indecizie și în ritmul extrem de scăzut specific UE. Rezultă o percepție de ansamblu de slăbiciune și lipsă de hotărâre, care, comparată cu asertivitatea și percepția de forță venite din direcția Federației Ruse, duce la o scădere masivă a atractivității reprezentate de structura supranațională cu sediul la Bruxelles.

În mod inexplicabil, a fost trecut în umbră mitul românesc. Identitatea lingvistică și națională, comunitatea culturală, amintirea „vârstei de aur” din perioada interbelică – au fost lăsate deoparte toate aceste elemente deținătoare ale unei forțe demult superioare „evroremontului” și ansamblului abstract și teoretic al valorilor europene. Mai mult, efectele modernizării europene (mai ales extrem de vizibila campanie de combatere a corupției la nivel înalt, dar și modernizarea infrastructurii și a administrației), care sunt perceptibile la nivel practic în România, au fost și ele ocultate sau suprapuse de campanii de imagine negative. Miturile pro-europene românești ar fi avut o forță de convingere mult mai mare în fața miturilor nostalgiei sovietice, însă nu au fost folosite la adevărata lor capacitate. Motive sunt multe, dar principala cauză este reprezentată de suprapunerea mitului românesc cu mișcarea unionistă, idee respinsă sau tratată cu maximă precauție, atât de autoritățile românești, cât și de statele și structurile UE. A fost aleasă calea cea mai simplă: promovarea unor mituri europene seci și lipsite de atractivitate în dauna mitului românesc. În aceste condiții, manifestările de forță ale Federației Ruse, alături de nostalgia pro-sovietică, au avut un cert câștig de cauză.

Republica Moldova, Occidentul, Rusia și Unirea¹

Vitalie Ciobanu

„România trebuie să fie atentă, empatică, să acționeze în interesul cetățenilor, nu al puterii de la Chișinău.” E o frază dintr-un articol al meu care încerca să semnaleze disjunția – cum au perceput-o mulți – dintre nevoile și aspirațiile imediate ale basarabenilor și politicile oficiale ale Chișinăului. Este timpul, *era* timpul ca Bucureștiul să facă distincția între declarațiile pro-europene ale guvernanților moldoveni și faptele lor, care au adus Moldova la sapă de lemn. Psihologic, o asemenea cecitate putea fi înțeleasă. După aproape nouă ani de regim comunist românofob al lui Voronin, „normalizarea” relațiilor dintre București și Chișinău, odată cu investirea noii puteri, declarat pro-europene, după evenimentele dramatice din aprilie 2009, în Basarabia, a stimulat o atitudine de creditare nelimitată din partea României, un entuziasm nereflectat. Am avut foarte multe gesturi simbolice în primii ani ai noii puteri de la Chișinău, care trimiteau la epoca romantică a „podurilor de flori”, și aș aminti doar secvența cu Vlad Filat (premierul de atunci, nu pușcăriașul de mai târziu), care mergea la Prut și tăia o bucată din sârma ghimpată – relicva frontierei sovieto-române –, cu droaia de jurnaliști și cameramani din urma lui...

Au fost, e drept, și câteva fapte, realizări cuantificabile, mai ales în primii ani ai noii guvernări: semnarea *Acordului de Asociere* cu UE, eliminarea vizelor, inaugurarea gazoductului Iași-Ungheni și altele. Dar toate acestea reprezentau o perdea cu franjuri și ozoare frumoase. Cu timpul, ilegalitățile noilor guvernanți au zdrențuit cortina iluziilor. AIE, în cele trei ediții ale sale, fusese clădită pe un viciu originar, ale cărui efecte nici măcar noi, cei din stânga Prutului, nu le-am

-
1. Prezentul capitol este varianta revăzută și adăugită a celui publicat sub același titlu în ediția din 2016, la rândul său un fragment din „Republica Moldova: proiecție, atenție, discurs și realitate”, interviu realizat de Cristian Pătrășconiu, în *LaPunkt*, publicat pe 29 februarie 2016 – cf. <http://europunkt.ro/2016/03/02/interviu-vitalie-ciobanu-republica-moldova-proiectie-atentie-discurs-si-realitate/>

perceput prea repede: partajarea instituțiilor de drept între partidele componente ale coaliției – Procuratura Generală, Centrul Național Anticorupție (CNA), Serviciul de Informații și Securitate (SIS), Comisia Națională de Integritate (CNI) ș.a. –, structuri ce trebuiau să rămână în afara controlului politic.

Primul semnal foarte grav a fost dat în ianuarie 2013, cu prilejul scandalului din Pădurea Domnească, atunci când la o vânătoare „a protipendadei”, la care participaseră judecători, politicieni și procurorul general, fusese omorât un om, pe numele său Sorin Paciu. Un accident sau un omor intenționat, nu știm (la vânătoare multe se întâmplă...), dar ceea ce a provocat o adevărată explozie de indignare în opinia publică a fost încercarea de tănuire a acelui omor. A fost ca o electrocutare: niște guvernanți care ne tot vorbeau despre statul de drept și integrarea europeană, deodată, se dovedeau o șleahță imorală, o adunătură de interese fetide. Tot ce voiau ei era să-și apere privilegiile și condiția intangibilă. Ne transmiteau un mesaj lipsit de echivoc: legea e pentru voi, cei mulți și proști; noi, aleșii, decidem cine poate fi judecat și cine nu.

De atunci, treptat, statul moldovean a început să intre în ceea ce se cheamă captivitatea unor cercuri politico-oligarhice. Lupta crâncenă între cei doi magnați – Vlad Filat și Vlad Plahotniuc – ne-a adus în situația ca Republica Moldova să fie guvernată prin interpuși. Erau, pe de o parte, instituțiile legale și vizibile – guvernul, parlamentul, președinția ș.a.m.d. – și, de cealaltă parte, puterea ocultă, invizibilă a „patronilor” cu sau fără funcții publice. Deciziile se luau nu în sesiunile de stat, ci în fiefurile de partid. Grijă partidelor din AIE era nu să guverneze mai eficient, ci să se blindeze cu tot felul de acorduri și organisme de control prin care să nu admită ca fragilul echilibru dintre ele să se rupă. Se pândeau reciproc și se urau în taină. Cu alte cuvinte, responsabilitatea politică nu era asumată la vedere – adică la modul clasic: ai eșuat în alegeri sau în aplicarea unor reforme, pleci, îți dai demisia, îi lași pe alții să continue, ci erau schimbați premierii și picate guvernele pentru a da iluzia unei asumări, dar fără ca în ecuația puterii reale, controlate de oligarhi, ceva să se modifice cu adevărat.

Situația s-a răsturnat atunci când unul dintre cei doi mari rivali, Plahotniuc, l-a anihilat pe Filat și a devenit unicul stăpân, patronul din umbră al Moldovei. De atunci s-a vorbit cu deplină îndreptățire de „stat captiv”, stat care era doar o aparență de stat, cu instituții, servicii, miniștri, parlamentari, directori, ambasadori... Concesionarea Aeroportului Chișinău unor firme rusești, conectate la cercurile politice din Moldova, atacurile raider din bănci, preluarea ostilă a mai multor întreprinderi, dispariția miliardului de dolari, spălarea altor vreo 20 de miliarde de dolari ale mafiei ruse prin complicitatea Băncii Naționale a Moldovei (că altfel nu s-ar fi putut!), toate acestea au fost efectele vizibile, spectaculoase ale pânzei de păianjen criminale în care s-a încurcat acest stat. Am trăit într-o hologramă, într-un grandios simulacru pe calculator, numit Republica Moldova, și nu am reușit să spargem ecranul, să atingem realitatea, care rămânea învăluită, presupusă...

România nu a sesizat sau poate era conștientă de aceste malversațiuni în care luneca puterea de la Chișinău, dar mult timp a preferat să nu se amestece. Ca și occidentalii, care aveau nevoie de „povești de succes” la porțile Europei (cel puțin, „într-o țară luată separat”, vorba lui Lenin), astfel încât Moldova devenise premiantul Parteneriatului Estic. Dar un fals premiant, un premiant fraudulos. Unul care își lua „bac”-ul copiind. Nu degeaba, semnificativ, politicianul cu cea mai mare popularitate printre basarabenii cultivați este Maia Sandu, cea care a reușit în Educație o minirevoluție, sporind exigențele în sistem, instalând camere de luat vederi și ridicând în trei ani coeficientul de reușită și promovabilitate la bacalaureat. Tot ea a eliminat câțiva funcționari compromiși din minister (pe care însă justiția noastră coruptă i-a restabilit în posturi după ce Maia Sandu n-a mai fost ministru), a introdus obligativitatea concursului pentru ocuparea funcției de director în școli și licee... Moldova este un elev repetent, un chiu-langiu care trebuie băgat într-o sală de curs din care să nu iasă decât cu lecția corectitudinii și buneii purtări învățată: „Să nu furi, să nu minți, să te ții de cuvânt, să-ți respecti părinții și profesorii!...”. Să reînvete Decalogul sub veghea unor dascăli din țările protestante.

Prestigiul României va fi grav afectat dacă nu se face această distincție netă: de o parte regimul Plahotniuc, de cealaltă poporul, cetățenii. Pentru că agenții de influență ai Moscovei, media pro-rusă din Republica Moldova insistă pe ideea că România și Statele Unite susțin oligarhia de la Chișinău care le-a promis că va aduce Basarabia între granițele României, ba chiar pretind că ar exista un plan secret, diabolic, de încorporare. Deci acesta e marele pericol: compromiterea cauzei românești și pro-europene prin asociere cu regimul mafiot din Moldova.

Un „capăt de drum” pentru Moldova

Vorbesc de sfârșitul unui drum care începea la 27 august 1991, atunci când a fost proclamată independența, și nu unirea cu România. I-am avut pe toți la putere în acești ani: pe agrarieni (fosta nomenclatură a colhozurilor), pe comuniștii revanșarzi și pe noii democrați, pe frontiştiții lui Iurie Roșca, pe moldoveniştiții „soft” ai lui Lupu și Diacov și pe o parte dintre cei care au făcut studii în România și care ne-au dezamăgit crunt, mă refer la Vlad Filat și la colegii săi de generație, i-am avut (ii avem) la guvernare pe versatili pro-români Mihai Ghimpu și Dorin Chirtoacă – cu toții au împrumutat rapid culoarea și moravurile locului. Nu ne-a mai rămas decât unirea. Adică o țară nouă și o istorie nouă – și tocmai acest obiectiv e atât de greu de îndeplinit, pentru că avem o societate debusolată, scindată pe diverse paliere. Deși suferința e comună – regimul oligarhic –, lumea vede în mod diferit soluțiile. Unii vor cu România și cu Occidentul, altora li se

pare că reapropierea de Rusia lui Putin ar putea să ne scape de Plahotniuc. Dar nu realizează că în locul oligarhiei locale va veni mafia rusă, care ne va arunca în sub-istorie, ne va băga într-un nou gulag. Pe asta mizează autoritățile de la Chișinău, pe acest șantaj își construiesc argumentele, pe teama de ruși (reală sau butaforică), pe lectura eminamente geopolitică a situației din Moldova din partea României și a partenerilor noștri externi.

Când am spus „capăt de drum” am avut în vedere sentimentul de exasperare și insolvabilitate pe care îl resimțea majoritatea moldovenilor după șapte ani de guvernare pseudo-proeuropeană și la aproape un sfert de veac de la proclamarea independenței. Era nevoie de o schimbare radicală.

La Chișinău s-a instalat arbitrariul absolut. Puterea a fost concentrată în mâinile unei cleptocrații cinice, având în frunte un personaj lipsit de scrupule, care a construit mereu scheme, a adunat dosare, a stocat filmulețe video prin care i-a șantajat pe politicienii din Moldova, dar și pe cei din România (pe unii dintre ei) și poate și din alte țări. Un personaj fabulos, dacă ar fi rămas în literatură... În acea perioadă, în parlamentul de la Chișinău cel mai numeros grup îl constituia neafiliații, adică transfugii pe care oligarhul i-a smuls de la celelalte fracțiuni parlamentare: de la PLDM, de la comuniști și de la socialiști. Partidul Liberal al „unionistului” Ghimpu a fost capturat *in corpore*, a devenit, practic, o filială a Partidului Democrat. Nu e nimic mai nesigur decât să încerci să descifrezi trucurile „iluzionistului” Plahotniuc, nimic mai puțin previzibil decât un sistem al puterii construit pe corupție și șantaj. Comportamentul unei guvernări care s-a ghidat după o doctrină, după niște precepte ideologice, oricât de controversate ar fi, încă mai poate fi anticipat – de pildă, Tsipras în Grecia; dar un regim oligarhic, imoral și amoral, este o enigmă. Cei care-l slujesc pe „castelan” visează să scape de el pentru că le-a răpit libertatea personală, desigur, cu acceptul lor. E drept că multe „insecte” din plasa oligarhului sfârșesc prin a crede că prizonieratul e o stare naturală și încep să-i urască pe foștii lor colegi de partid care au rezistat „ofertelor” lui Plahotniuc. De fapt, se urăsc pe ei înșiși. Pe cei care au fost cândva și care, uneori, tot mai rar, îi probozesc din oglindă...

Occidentul a avut vina că nu a intervenit la timp ca să-i sancționeze pe mafioții de la Chișinău. A vărsat bani cu nemiluita, știind că-i varsă într-un butoi al Danaidelor, și abia târziu s-a trezit și a pus condiții. Între timp, „integrarea europeană” a ajuns o vorbă de ocară în Moldova.

Ce fel de stat este Moldova

Republica Moldova a fost un stat postcolonial, care nu și-a rezolvat problema de identitate. Și pe acest fundal al unei rupturi interioare foarte adânci a fost capturat de mafie. De o mafie transpartinică și transideologică. Oligarhul nr. 1 de la Chișinău, așa cum știți, are nume diferite, mai multe pașapoarte. „Chipurile” răului, ca la Denis de Rougemont... Acest rău are o capacitate de a se metamorfoza incredibilă. A existat o convingere foarte puternică la Chișinău, că nicio reformă, nicio demisie, nicio „alinieră” cerută de forurile europene nu putea fi autentică atât timp cât în spatele lor se afla acest personaj malefic, atâta timp cât „mașinăria” pe care a creat-o nu ar fi fost dezasamblată.

Ce face și ce *s-ar cuveni* să facă România în raport cu Moldova

România face multe: burse pentru tineri, cetățenie pentru toți basarabenii care se încadrează în prevederile legii (și legislația a devenit mai permisivă), investiții în infrastructură: drumuri și grădinițe pentru copii în sute de localități de la noi, autobuze școlare, SMURD Moldova, Radio Chișinău și TVR Moldova. A început construcția, din temelii, a unui nou teatru dramatic la Cahul, dintr-un grant oferit de guvernul României. Tot din banii contribuabililor români va fi renovată Sala cu Orgă și va fi restaurat Muzeul de Arte Plastice din Chișinău. Institutul Cultural Român, Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, Ministerul Culturii de la București finanțează publicații culturale, edituri și biblioteci, cursuri pentru profesori, tabere și școli de vară, festivaluri de literatură, film și teatru. Și nu doar statul, o fac și asociațiile de creație, cum ar fi Uniunea Scriitorilor din România și o serie de ONG-uri. De pildă, reforma în justiție este promovată de Expert Forum (EFOR), de Societatea Academică din România (proiectul „România curată” – „Moldova curată”) prin traininguri și schimb de experiență. Se pot da și alte exemple.

În același timp, România trebuie să-și lărgască cercul prietenilor, să nu mizeze exclusiv pe unioniștii declarați, dintre care unii au cam trădat-o. România ar trebui să discute cu toate grupurile sociale și etnice din Moldova. Să aibă mesaje pentru ei. Haideți să pornim de la ipoteza că ne-am decis să facem uniunea. Dar nu ne unim doar cu etnicii români din Moldova, ci și cu ceilalți, cu minoritățile, cu întreaga Moldovă (cel puțin cu cea dintre Prut și Nistru)! Cum îi atragem de partea noastră, cum ne împrietenim cu ei? Memoria, educația, statutul pe care l-au pierdut după destrămarea URSS, propaganda de azi a Rusiei – foarte abilă și manipulatorie – sunt obstacole greu de depășit.

Argumentul pro-unire nu mai poate fi doar identitatea de limbă, cultură și istorie. Și Ceaușescu a fost român, și C.V. Tudor. Român e și Voiculescu (mi-am spus, nu de puține ori: ce bine e că în Basarabia nu se prind „Antenele”, pentru că altfel din cele 21% de unioniști declarați în sondajele de anul trecut am rămâne doar cu vreo 2%, așa cum apăreau în măsurătorile lui Voronin). Argumentul forte al României în Republica Moldova este statul de drept și lupta anticorupție. Iar cel mai eficient agent al unirii azi este DNA. Nu degeaba se scanda la Chișinău: „«DNA, treceți Prutul!» Nu «soldați români» – pentru că nu ne aflăm sub ocupație străină în Basarabia –, ci «procurori români, treceți Prutul», pentru că ne-au ocupat briganzii noștri naționali”¹.

Cetățenii moldoveni, indiferent de etnia lor, ar trebui să știe că *valori românești înseamnă valori europene*. De aceea, viziunea președintelui Klaus Iohannis în chestiunea unirii mi se pare corectă și rațională: să-i ajutăm pe moldoveni să iasă din criza politică, să-i ajutăm să aducă la putere forțe politice cu adevărat pro-europene, să-și întărească instituțiile, să iasă din sărăcie și din dependența economică față de Răsărit, inclusiv prin poduri peste Prut, prin interconectarea rețelelor energetice, prin extinderea gazoductului până la Chișinău, prin construirea unei linii de cale ferată cu ecartament european, prin investiții românești directe etc. Avem nevoie de un „Pact Snagov” pentru Republica Moldova, de o strategie coerentă, care să nu fie abandonată odată cu succesiunea garniturilor politice de la București. Or, asta s-a întâmplat, din nefericire, în 2013, când ICR a sistat finanțarea revistelor de cultură basarabene: am fost victimele colaterale ale războiului politic intern românesc. Continuitatea marilor proiecte face diferența dintre o țară evoluată și o mentalitate provincială.

Există deja inițiative care încearcă să condenseze o viziune pe termen lung: strategia PNL „Republica Moldova – prioritate a României”. O altă idee a fost lansată de Fundația Universitară a Mării Negre: „Fondul Moldova – un Plan Marshall al României”. Salut acest efort analitic aplicat, pentru că tocmai o largă dezbateră națională pe această temă ne-a lipsit. Poate în sfârșit va începe. Ne obligă și contextul geopolitic. Moldova este o adevărată provocare pentru orgoliul și inteligența românească. E o problemă de securitate națională.

Despre „ghinioanele” Moldovei și cum trebuie ele înțelese

Moldova a fost urmărită de ghinion de la bun început, prin situarea ei geografică: este provincia cea mai estică a spațiului românesc. Deci și cea mai expusă, cea mai lovită, cea mai vulnerabilă. Nu-mi place să mă victimizez, urăsc să mă

1. <https://europunkt.ro/2016/03/02/interviu-vitalie-ciobanu-republica-moldova-proiectie-atentie-discurs-si-realitate/>

victimizez. Dar uneori e necesar să ne amintim niște lucruri. La 1812, Rusia și-a dorit nu Basarabia, ci toată Moldova, până la Carpați. Apoi Moldova până la Siret. În cele din urmă s-a mulțumit cu teritoriul dintre Prut și Nistru și a fost o pradă nesperată în preajma invaziei napoleoniene... Vreau să spun că puțin a lipsit ca România să nu fie în forma ei actuală, ci să aibă o suprafață de două ori mai mică sau să nu existe deloc. Puteam fi un fel de Kurdistan din nordul Balcanilor, un popor disipat, lipsit de propria statalitate. Nu sunt ucronii, nu sunt istorii contrafactuale, ci posibilități care ne-au trecut precum glonțul pe lângă ureche.

Acum, tot despre ghinion: pe 28 iunie 1940, Basarabia și Nordul Bucovinei au fost cedate fără luptă – cunosc argumentele celor care susțin că a fost singura opțiune valabilă, dar îți dai seama că această explicație nu-i face pe moldoveni mai fericiți. Un alt ghinion a fost că nu am urmat exemplul țărilor baltice care, odată cu implozia URSS în august 1991, au revenit la *starea de normalitate*, la situația lor antebelică de state independente. Pentru Moldova normalitatea ar fi fost reunirea cu România. Și ghinionul ne urmărește până în prezent, căci nu ne-a mers nici cu actualii guvernanți „pro-europeni”. Un uriaș ghinion ar fi să încăpem iarăși sub ruși, să-i fim livrați lui Putin ca un dar nesperat în situația în care Rusia are atâtea probleme pe cap. Să devenim un avanpost al agresiunii rusești în spatele Ucrainei și în pragul lumii euroatlantice.

Moldova a avut noroc doar când a fost împreună cu țara, cu România; de unii singuri suntem condamnați la izbeliște. Pentru că nu avem potențialul uman pentru a supraviețui ca entitate aparte. Am încercat să ne facem un stat al nostru, după 1991, dar am eșuat, statul moldovean e o pocitanie caraghioasă. Și când spun „am eșuat”, „am falimentat”, nu e neapărat o declarație dramatică. Un stat nu e o structură perenă, transcendentă, ci un *instrument* care trebuie să servească unor scopuri precise: binele cetățenilor săi. Dacă acest instrument s-a perimat, s-a tocit, el trebuie înlocuit cu altul mai eficient, cu un alt stat care să satisfacă aspirațiile de fericire și împlinire ale celor care îl locuiesc. Limba, cultura, națiunea sunt altceva, sunt semnificații și realități ce desfid frontierele. Statele sunt perisabile, rezistă sau nu rezistă.

Norocul nostru ar fi putut fi o clasă politică onestă. Dar de unde s-o luăm? Abia acum, după atâtea dezamăgiri și lovituri sub centură încasate de la „aleșii” noștri, noile formațiuni politice pro-europene, aflate în opoziție, vorbesc insistent despre nevoia unor criterii de integritate. Dacă aceste angajamente vor fi respectate, atunci, da, vom avea o adevărată revoluție.

De ce este așa de impredictibil mediul politic basarabean

Explicația e simplă. Puțini, foarte puțini oameni politici de la Chișinău au convingeri, au o credință, puțini dintre ei sunt oameni de cuvânt. Majoritatea sunt oportuniști și vânează profitul imediat. Născuți în familii sărace, cad ușor în ispită. Conduita lor traduce un simptom mult mai profund, și anume *provi-zoratul*. Balada Meșterului Manole, mănăstirea care ziua se ridică și peste noapte se ruinează. Dacă nu s-ar fi născut grec, Sisif ar fi trebuit să fie român. Român basarabean. Basarabia a fost mereu parte a ceva, și acum „partea” asta e frisonată, pentru că își caută întregul, fără să fi reușit să devină ea însăși un „întreg”... Un teritoriu multiplu tranzacționat a sfârșit prin a „secreta” o mentalitate tranzacționistă. Nimeni n-a luat în serios Republica Moldova și în primul rând politicianii săi, care au fost mereu „în trecere” pe aici, au avut mize mici, meschine, de bătaie joasă. Tot așa și restul populației: trăiește de pe o zi pe alta.

Pe urmă, important: în Republica Moldova nu s-a făcut o lustrație politică, nu avem o lege a accesului la dosarele KGB. Se spune că aceste dosare nici n-ar mai exista. Foștii... sau niciodată „foștii” agenți ai Moscovei o duc foarte bine. Presa, clasa politică, „mediul de afaceri” chiftește de ei. Politicieni democrați, în care ne-am pus speranțe în acești aproape 25 de ani, au defectat când ne era lumea mai dragă... Cum s-a întâmplat, de exemplu, în noiembrie 1999, când a fost demis guvernul Ion Sturza de către o alianță „împotriva naturii” dintre comuniști și un partid de dreapta (PPCD), cu doar câteva săptămâni înainte de summitul de la Helsinki, din 10-11 decembrie al aceluiași an, summit la care UE invitase o serie de state din fostul bloc sovietic, inclusiv România și țările baltice, ca să înceapă negocierile de aderare. Se spune că Republica Moldova ar fi avut șanse să fie prezentă și ea la Helsinki, dacă nu cădea guvernul.

Cu asemenea antecedente catastrofale, este încă de mirare că am reușit Acordul de Asociere la UE. Se pare că *furișatul* este singura noastră modalitate de a avansa prin istorie, în rest avem un talent neîntrecut în a ne sabota interesele naționale.

Ce n-ar trebui să facă Occidentul cu Moldova

Cea mai proastă idee ar fi să ne abandoneze. Să se aranjeze o nouă „Ialtă”, pe motiv că Europa a obosit, că se confruntă cu criza refugiaților, cu terorismul islamic, că are nevoie de resurse energetice din Federația Rusă ș.a.m.d.

Când moldovenii s-au revoltat și au cerut alegeri anticipate – asta se putea întâmpla prin repetata nominalizare la funcția de premier a lui Ion Sturza după

respingerea, pe 13 ianuarie 2016, a lui Vlad Plahotniuc de către președintele Nicolae Timofti –, Occidentul a preferat un alt scenariu, cel al „stabilității”, și a salutat formarea noii majorități, deși știa cât de vicioasă este această majoritate. Dar a preferat să-i dea lumină verde pentru a evita riscul readucerii la putere a partidelor pro-rusești, care au îmbrățișat, oportun, sloganele anticorupție. Era, *este* un pericol real. Mai ales că noile formațiuni de centru-dreapta – Platforma „DA” și Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) al Maiei Sandu – sunt abia la început de drum. Republica Moldova se singularizează între statele din fostul bloc sovietic prin faptul că aici nu avem o simplă succesiune democratică stânga-dreapta. Aici alternativa este toxică, „stânga” în Moldova nu vine să schimbe niște politici, ci să dea peste cap identitatea unui popor, valorile fundamentale, modelul de civilizație... De aceea sunt atât de complicate lucrurile la noi.

Înțelegând considerentele geopolitice, în același timp nu-ți poți refuza un dram de melancolie: constăți că nu ești decât „o piesă” pe tabla de joc a celor mari. Când îți descoperi demnitatea și dorința de libertate, cei spre care ți-ai îndreptat privirile cu speranță îți spun că nu e momentul acum, că vei tulbura niște calcule globale. Acesta e momentul „ingenuu” al revoltei și stupefecției: să realizezi, deodată, că nu ești de capul tău în acest colț de lume, că ai o responsabilitate și față de aliații tăi. Însă nu pot occidentali să ia decizii în locul nostru. Este datoria noastră să ne maturizăm, să fim lucizi, să fim responsabili. Rusia – da, ea vine peste tine fără să te întrebe. Am mai trecut prin asta, ar fi fost bine să fi învățat lecția.

Jocurile și mizele Rusiei la Chișinău. Când îți fac rușii un bine...

Rusia nu-și depune niciodată ouăle, cum se spune, într-un singur cuibar. Au fost comuniștii lui Voronin, apoi socialiștii lui Dodon și populiștii „haiducului” Usatii. De asemenea, separatiștii din Transnistria, extremiștii din autonomia găgăuză. Rusia l-a manevrat și pe Plahotniuc, adică profită de coruptibilitatea clasei politice moldovenești așa cum exploatează egoismul, imoralitatea și aviditatea unor politicieni din Vest, fobiile antiamericane din Europa Occidentală. Mizele Rusiei nu se schimbă, servitori ei da, în funcție de împrejurări.

Nu putem ignora cultura rusă, avantajul de a-i fi citit în original pe Tolstoi, Cehov și Dostoievski. Am făcut, în *Contrafort*, cu mai mulți ani în urmă, o dezbatere: „Cultura rusă în Basarabia – un atu sau un handicap?”. Sigur că știm limba rusă și avem din acest punct de vedere un avantaj: deschiderea spre un vast orizont de informație și consum cultural. Dar această „deschidere”, nu neapărat între ghilimele, din perioada URSS s-a însoțit cu o închidere pe alt plan, cu interzicerea culturii române în Moldova. Cu alfabetul chirilic în locul celui latin.

Noi de acest gen de interdicții și constrângeri am suferit sub sovietici. Evident, am luat de la ei, în același timp, ce se putea lua pozitiv în materie de artă, de creativitate. De exemplu, filmografia lui Andrei Tarkovski – o sursă inepuizabilă de sugestii estetice și filozofice. Mulți dintre noi, intelectualii și artiștii basarabeni, ne simțim apropiați de sensibilitatea acestui mare cineast rus și universal deopotrivă. Tot prin intermediul limbii ruse participam și la convenția „fructului oprit”, a satirei inimitabile a lui Ilf și Petrov, la absurdul subversiv și grotesc din romanele lui Bulgakov, sau gustam „șopârlele” liberale (primejdios de liberale!) din filmele lui Ryazanov, din comediiile lui Gaidai ș.a.m.d. Privesc și azi cu plăcere acele filme, care emană, așa, un vag farmec nostalgic... Cultura rusă ne-a influențat, pe noi, moldovenii, multora ne-a marcat destinul. Și Basarabia își va păstra acest specific, cred, chiar și între fruntăriile României unite, aducând o contribuție interesantă și benefică metabolismului cultural românesc. Această interferență, de altfel, deja se produce de când ne putem vedea și călători liber.

Binele făcut de Rusia a reprezentat o consecință a încorporării Moldovei în Imperiul Rus și în Uniunea Sovietică. De pildă, aprovizionarea cu gaze sau imensa piață de desfacere rusă, unde putem ne-am vândut strugurii și merele; doar că între timp piața asta s-a închis, pentru că e parte din arsenalul politic rusesc împotriva fostelor sale colonii. Și abia în acești ani au început să înțeleagă și moldovenii că piața și gazele rusești sunt o formă de perpetuare a sclaviei, a dependenței noastre față de Rusia.

Mai există și reminiscențele propagandei sovietice, referitoare la „binele” rusesc. Îmi aduc aminte de un articol al scriitorului Ion Druță, din a doua jumătate a anilor '90, care acuza România că a abandonat Basarabia în 1940 și tot acolo mulțimea Rusiei, popoarelor din URSS că ne-au ajutat să ne ridicăm după război... Bună logică, nu? În loc să le mulțumim americanilor pentru Planul Marshall, care n-a mai venit, le mulțumim rușilor! Sper că Ion Druță a regretat acel text. De altfel, el n-a mai dat de mult prin Moldova, a locuit la Moscova și nu l-am auzit să spună ceva despre agresiunea rusă în Ucraina. Tocmai el, care scrisese în tinerețe o frumoasă nuvelă, intitulată *Murgul în Crimeea!* Bietul murg, înhămat la o căruță a armatei române pe frontul de Est...

Situația e mai delicată și nici pe departe univocă când vorbim de oameni, când ne referim la nivelul interpersonal, al existenței cotidiene. Avem numeroase familii mixte în Moldova și copii născuți din aceste familii (trăiesc și ei o criză de identitate), de aceea trebuie să avem grijă, căci sunt concetățenii noștri. Au fost, de asemenea, în anii '50, specialiști în diverse domenii, de pildă savanți medici, veniți de la Moscova și Petersburg (Leningrad), care au pus bazele Școlii medicale moderne într-o Basarabie devastată de război și de politica de epurare a regimului sovietic. Aceste lucruri nu pot fi ignorate, sunt realități.

Cum o realitate este și memoria Holocaustului românesc în Basarabia și Transnistria. La Chișinău, între iulie '41 și mai '42, a existat un ghetou în care

au fost concentrați și triați evreii basarabeni înainte de a fi deportați în lagărele de dincolo de Nistru. A fost o mare tragedie, pe seama căreia s-a păstrat și înainte, și după 1991 o lungă tăcere vinovată... Valorile României de azi nu au nimic comun cu acele vremuri. România a condamnat Holocaustul, România este parte a lumii democratice, a lumii euroatlantice, și moldovenii, cei care simt și se vor români, nu pot avea alte convingeri.

Proiectul unionist în dezbaterea publică

Proiectul unirii este unul firesc, legitimat nu doar istoric și identitar, ci este privit azi de tot mai mulți moldoveni, și nu doar de românii etnici, ca soluție practică, ca ultimă șansă de a scoate Moldova din captivitatea oligarhică și din câmpul minat al influenței rusești. Este absurd și imposibil, pe considerentul inoportunității (cine decide ce este oportun și ce nu în destinul unui popor?), să zăgăzuiești o asemenea dezbateră, care nici nu a prea existat, cu atât mai mult că acum s-au copt și premisele pentru o discuție de acest fel. Admir entuziasmul tinerilor basarabeni care clamează idealul național și nu se rezumă doar la manifestații organizate la Chișinău, ci merg și în satele noastre să vorbească cu oamenii.

Ce mă deranjează în discursul unionist este recursul la argumentul „materialist”, cel cu pensiile și salariile din România – „mai mari de trei sau de cinci ori decât în Republica Moldova”. Desigur, moldovenii o duc greu, nu sunt orbi și pot să compare foarte bine diferențele de nivel de viață de pe cele două maluri ale Prutului. Politica, știu, se face în general cu promisiuni care trec prin stomac. Dar în același timp, ca intelectual, ca om care servește cultura română, mi se pare cumva umilitor genul acesta de pledoarie. Doar pentru salarii mai mari să ne unim cu România? Nu ne mai leagă nimic altceva? Vrem unirea pentru a ne delega propria responsabilitate „fraților români”, vrem să trecem pe umerii lor povara mediocrității noastre (ca să parafrazez titlul unui cunoscut roman al aceluiași Ion Druță, care vorbea despre „povara bunătății noastre”)?...

România este țara noastră, ne-o asumăm cu reușitele ei formidabile din ultimii ani, dar și cu încă numeroasele ei neîmpliniri și scăderi. Vrem să le învingem, să le depășim împreună. Așa este onest și așa este corect.

Cât de realistă este unirea

Îmi place și mie simetria istorică 1918-2018, însă cei care apelează la ea rămân cumva fixați în fascinația orbitoare a centenarului Marii Uniri și nu ne-au

spus *cum* să ajungem acolo. E o proiecție mai degrabă *estetică* decât una politică. Nu spun că ar fi fost imposibil, dar ar fi trebuit să se întâmple ceva cu totul excepțional și n-aș fi vrut ca acest „excepțional” să rezulte dintr-o nouă invazie rusească, cum a fost în 1918. Pentru ca un proiect să reușească, el are nevoie de o studiere prealabilă a datelor de la fața locului. Să cunoști „materia primă” cu care vei lucra, pentru a formula mesaje valide și acțiuni eficiente, nu să aprinzi focuri de paie...

Politicienii de la București spun că România nu este suficient de bine cunoscută între Prut și Nistru, că jandarmul român e ținut minte, nu și deportările în Siberia, de unde puțini s-au întors. Și că deci soluția ar fi surmontarea acestui deficit de informație și cultură. De acord. Problema însă nu este că România ar fi prost cunoscută în Basarabia – vechile prejudecăți induse de sovietici se erodează rapid –, ci că Moldova de azi nu este cunoscută în România. Moldova de azi, nu Basarabia interbelică, Republica Moldova cu toate contradicțiile și complicațiile ei. Cum nu știm prea multe nici despre românii din sudul Basarabiei și nici despre cei din Nordul Bucovinei, aflați și ei într-o situație diferită decât cea descrisă în manualele de istorie.

Fără idealism nu se poate. Este nu doar frumos, ci și necesar să ai obiective înalte, elanuri altruiste. Ideile mișcă lumea și creează realități. Doar că unirea trebuie tradusă în termenii și în vocabularul lumii de azi, altfel va rămâne o utopie.

Epoca de după Plahotniuc

Regimul statului captiv, girat de oligarhul Plahotniuc, s-a încheiat după alegerile parlamentare din 24 februarie 2019, când, după trei luni de suspans, guvernarea oligarhică a fost demantelată prin antamarea unei alianțe „contra naturii”, s-a spus, între Blocul ACUM, al partidelor antioligarhice și pro-europene, și socialiștii lui Dodon. Plahotniuc a dat bir cu fugiții, au reușit să fugă peste hotare și Șor, asociatul său la furtul miliardului, Platon și alți interlopi mai mari sau mai mici.

Guvernul Maia Sandu a restabilit rapid relațiile cu UE și Statele Unite, a inițiat un program de reforme, dar, pentru că era împotriva intereselor Rusiei, a fost demis după cinci luni de o majoritate ad-hoc, formată din PSRM și Partidul Democrat, dornic de revanșă. În toamna lui 2020, în plină pandemie, Maia Sandu câștiga alegerile prezidențiale în fața pro-rusului Igor Dodon și, câteva luni mai târziu, reușea să provoace alegeri parlamentare anticipate. Scrutinul a avut loc pe 11 iulie 2023 și a fost câștigat cu o mare majoritate de voturi de PAS, pro-prezidențial.

Republica Moldova a intrat pe un trend rapid al apropierii de Occident, dar agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei, declanșată în 24 februarie 2022, a pus fragilul stat românesc din stânga Prutului în fața unui pericol existențial acut. Noul context geopolitic a accelerat anumite procese, Moldova și Ucraina au devenit țări-candidate pentru aderarea la UE, însă, atât timp cât războiul din Est nu s-a tranșat în favoarea lumii libere, destinul Basarabiei stă în balanță, așa cum s-a aflat mereu, de fapt, de la 1812 încoace. Trăim un perpetuu *déjà-vu*.

Despre cum ar arăta normalitatea în Republica Moldova, colectiv și individual

„Un loc în care să poți trăi omeneste” – aceasta-i normalitatea. Moldova, cu profilul său etnic, cultural, geografic, dar care să corespundă în datele ei de bază civilizației europene. Eu vreau să trăiesc într-o țară în care să nu primesc ceva drept compensație că mi s-a luat altceva, niște valori la fel de importante pentru mine, ca om și ca intelectual. Vreau ca viața mea să fie produsul propriei mele alegeri, nu consecința unor împrejurări coercitive. Vreau să nu mai aștepte basarabenii mei, ore în șir, sculați cu noaptea-n cap, la ușa Serviciului de Stare Civilă din Chișinău pentru a dobândi documentele de arhivă necesare perfectării actelor pentru cetățenia română, doar ca să fugă cât mai departe de baștina lor, pentru că nu au de lucru aici și nu se simt în siguranță. Și nici să stea alte zeci de ore la coadă ca să-și depună actele la birourile din România. Vreau să se simtă liberi, într-o țară liberă, indiferent cum se vor mai trasa frontierele.

Și mai vreau, ca scriitor, să nu mai fiu un „cronicar al dezastrului”, ci să-mi permit răsfățul de a fi cartograful ținuturilor mele imaginare, vreau să fac literatură, nu doar publicistică angajată. Să răspund și unor chemări interioare, nu doar „comandamentelor naționale”, peste care oricum nu pot trece, pentru că au devenit de mult parte din mine. Măcar de n-ar avea această cauză nobilă gustul amar al cenușii sub limbă.

Urmele adânci ale „mlei” Imperiului¹

Radmila Popovici

Satul meu, Florițoaia Veche, se află nu departe de orașul Ungheni din stânga Prutului. De fiecare dată când pronunț numele acestui râu, simt un fior. La școală ni se spunea că Prutul, cu fâșia lui de sârmă ghimpată, ne apără de țara neprietenă, România, iar orașul nostru „închis” (de frontieră) ne asigură somnul liniștit și pacea. Straniu... gândeam eu atunci: de ce părinții mei ascultă „Teatru la microfon” difuzat de români, iar bunica îmi povestește despre fratele ei care a trecut Prutul și că bine a făcut?! În același timp, credeam noi, copiii, „Moscova iubită” este o „mamă” protectoare de marii dușmani ai lumii. Iar apărarea RSSM de România era o dovadă clară că țara din apropiere nu ne era apropiată. După zeci de ani de ideologie comunistă și elogiare a URSS, Revoluția română ne-a pus în fața altei realități, diametral opuse. Astfel, începusem intuitiv, dar și conștientizând niște lucruri, să admirăm și să simțim solidaritate pentru oamenii din partea cealaltă, întrebându-ne tot mai mult care este diferența dintre noi.

Eu și fratele meu am avut mare noroc de părinți intelectuali, care au știut să ne vorbească nuanțat, inițiindu-ne în adevăruri nediscutate în alte case. Tatălui meu, Dumnezeu să-l odihnească, profesor de matematică și fizică, om de mare caracter, nu o dată i s-au propus funcții, dar a refuzat categoric orice era legat de regim și putere, începând cu comsomolul, ceea ce i-a creat nu o dată probleme și i-a închis multe uși. De la el am învățat și principiul *a fi sărac, dar curat*. Ai mei au avut curaj să ne boteze în taină și să ne spună, în perioada când biserica din sat era depozit pentru otrăvuri, că Dumnezeu există. Se bucurau când ne auzeau, serile, cum ne rugăm, căci bunica a avut grijă să ne învețe și asemenea lucruri. Totodată, recepționau Europa Liberă cu antene improvizate și ascultau, serile, cu mare atenție vocea Occidentului. În casa noastră au lipsit multe, dar niciodată cărțile, mama lucrând la librăria din sat din tinerețe până aceasta a fost închisă, paradoxal, tocmai după ce am devenit Republica Moldova. Dar tot de la părinți știu că bunicii mei au făcut școala la români, acele câteva clase, de altfel foarte bune, și că au scris cu caractere latine.

1. Prezentul capitol este varianta revăzută și adăugită a celui publicat sub același titlu în ediția din 2016.

Am fost o școlăriță eminentă, activă, purtătoare demnă a cravatei roșii, iar mai târziu, eliminată din rândurile comsomoliștilor pentru îndrăzneala de a pune prea multe întrebări, de a comenta și de a nu fi de acord cu tot ce ni se spunea. Germenele identității și al cunoașterii creștea încă de pe atunci în mine și eu, de fiecare dată când treceam prin Ungheni, priveam în direcția Prutului ca înspre ceva de neatins, tainic, ademenitor. Parcă așteptam dintr-acolo o minune.

Și ziua aceea a venit! Căderea regimului ceaușist, care a precedat destrămarea URSS, a adus cu sine adevărul istoric pentru cei deschiși să-l cunoască și să-l accepte. Cu câtă bucurie, prin '89-'90, la Școala Pedagogică din Călărași, care pe atunci încă purta numele „N.K. Krupskaia”, învățam, pe ascuns, a scrie românește! Vedeam din ce în ce mai limpede cum se armonizau literele și sunetele acestei limbi și ieșea mai cumplit la suprafață mutilarea ei prin chirilice. Tot atunci ne pregăteam să mergem, în calitate de surori medicale, în Transnistria. Dar această pornire a fost oprită de directorul școlii, căci, cu toate cunoștințele noastre căpătate la orele sanitare, eram niște copile, cu mult entuziasm patriotic. Odată cu aflarea scrisului latin, creștea și dorința de a-i cunoaște pe români, de a-i citi, de a-i vizita și de a-i îmbrățișa!

În 1991, am mers la Universitate și am ales Facultatea de Filologie Română, tocmai din acest motiv, dar și cu gândul de a fi transferată la Iași, mai aproape de casa părintească. Nu voi uita vreodată starea copleșitoare din 31 august al aceluiași an, când ziua mea de naștere a devenit Sărbătoare a Limbii Române, iar eu, odată cu ea, studentă la anul I la Litere. Aveam încrederea că toate stelele au „lucrat” ca să trăiesc și în manieră personală acea fericire pe care o împărtășea o bună parte a concetățenilor mei. În primul an de facultate am dus o luptă insistentă, dar fără sens, pentru transferul meu la Facultate la Iași sau oriunde în România. Chiar dacă notele mele erau mari, mai mari decât ale altora care au fost aleși să plece, nu aveam spete, nici înțelegere. Mi se spunea: „Avem nevoie și aici de studenți buni!”. De aceea drumurile mele la părinți, când treceam prin Ungheni, pe lângă Prut, îmi acutizau și mai mult fiorul. Enigma de cândva devenise dorință imensă, dar neîmplinită. Abia în anul II de studenție am trecut podul peste doritul meu Prut. Era primăvară devreme și am mers la Iași, într-o excursie care a cuprins mai multe popasuri. Țin minte că luasem cu mine o sticlă cu ceai și trei felii de pâine. Nici pomină de lei românești, la Chișinău fiind în circulație cupoanele, iar eu – o studentă îmbrăcată foarte modest și mai mereu flămândă. Dar ce feerie acea călătorie! Mă simțeam atât de acasă la bojdeuca lui Creangă, la teiul lui Eminescu, în mănăstiri! Prindeam din aer vorba românească, care-mi îndulcea auzul și mă ciupeam la tot pasul ca să realizez că trăiesc clipele aieveau. Atunci am atins întâia oară moaștele Sfintei Parascheva, rugându-mă pentru sănătatea familiei mele și, culmea!, cerându-i o mare iubire, neștiind că avea să-mi fie chiar România.

Au mai trecut niște ani și Prutul nu mai era piedică, ci „poartă de aur” către o lume fascinantă. Despre cum am descoperit această lume aș povesti cu nesaț zile în șir, cum nu cred că aș face-o în raport cu Rusia, cu toate meritele ei.

N-a fost nevoie să mă obișnuiesc cu Țara! Nici cu oamenii ei, nici cu vorbirea mai *altfel*. Erau toate ale sufletului și trăiam o copleșitoare stare de libertate!

Iată că, în mai mult de douăzeci de ani de limbă română și căi deschise, atât spre România, cât spre alte țări din Europa, grație pașaportului românesc, m-am simțit pur și simplu om. Cu toate problemele ce au existat și continuă să existe în spațiul dintre Nistru și Prut, inclusiv cu buba lui transnistreană. România și celelalte țări pe unde am călătorit în acest răstimp m-au îmbogățit mult numai prin șansa de a le atinge cu privirea – prin geamul automobilului, trenului, avionului –, nemaivorbind de bucuria de a păși pe pământurile lor. Câtă cultură! Ce nivel de civilizație! Să tot înveți din cele noi și frumoase, să le tot cucerești, cunoscându-le la suprafață și în miez! La început de una singură, apoi cu prietenii, cu familia, părinții, cu cele două fiice ale mele, care vorbesc și, de asemenea, gândesc românește, europenește.

De la un timp însă, în special după *maidanul* ucrainean, am început a simți o neliniște. O adiere de „furtună” dinspre Est, care s-a făcut, pe zi ce trece, mai perceptibilă. Or, povestea acestui timp de independență (mai mult declarată decât trăită) are prea mulți balauri, prea puțini feți-frumoși rămași și ei în ipostaza de făt și câteva Ilene Cosânzene disperate.

Nu în zadar mi-am parcurs biografia, ci ca să înțelegem mai clar ce ni se întâmplă. Și mă întreb câți dintre conaționalii mei au biografii, viziuni și trăiri similare. Realizez că mulți, dar nu suficient de mulți, odată ce mai aud sintagma *limbă moldovenească* și expresia „era mai bine înainte, cu *soiuzul*!” (Uniunea Sovietică). Pe departe suficienți, odată ce ani la rând, la alegeri, câștigă partide pro-rusești, socialiste, comuniste; deloc suficienți, odată ce am ajuns să fim umiliți de propriii conducători și efectiv trași pe sfoară fără scrupule, la lumina zilei, în timp ce Moscova freacă, mulțumită, palmă de palmă. Cine suntem noi, dacă tot „dintr-ai noștri” îi pupă poala și îngenunchează în fața ei, după ce ne-a dus neamul prin siberii și ne-a distrus cel mai bun rezervor genetic? Nici să ne acapareze nu e nevoie, nici să ne cumpere, căci, iată!, ne așternem de bunăvoie.

Cine suntem, ai cui și, mai ales, cui trebuie? Imperiului? Poate, dar numai nu pentru a fi sălțați din genunchi ori hrăniți ori încălziți, ci pentru a ne supune lui în continuare, după ce ne-a făcut praf de-a lungul istoriei identitatea, integritatea, intelectualitatea, libertatea și tot ce ne face oameni. Prin urmare, mila Imperiului este un mit cu o răsunătoare denumire de Uniune Vamală Euroasiatică.

Dar Europa? Ce nevoie are Europa de o țară fantomatică, când o parte din oamenii acestui pământ încă privesc, cu palma streășină, către falsa lucoare răsăriteană? Cu atât mai mult cu cât cel care se consideră până azi aici stăpân îi arată clar Europei pumnul.

Mă întreb și ne întrebăm aceste toate, dar și multe altele, noi, cei care nu suntem îndeajuns de mulți, dar nici puțini, încât să ne împăcăm cu destinul decapitaților și al dezrădăcinaților. Sunt doar una dintre cei care se consideră

români din stânga Prutului, dintre cei care au hotărât să nu plece de acasă pentru o viață mai bună. Gândesc, vorbesc, scriu și respir românește, ca întreaga mea familie. Am mulți prieteni în România, în Europa și-n America și nu suport gândul că mai poate fi tăiat vreodată trupul acestui pământ cu râul Prut, care îi este arteră principală.

Ce știi și crezi tu, dragă Europă, despre mica Moldovă sacrificată? Cine ar putea repara această greșală istorică?, te întreabă un popor ars de viu în focul intereselor altora. Care putere a lumii ar trebui să fie solidară cu necazurile popoarelor mici, separate de țara-mamă, amputate fără jenă pentru maxilarele de oțel ale celor mai influenți, mai amenințători și mai indiferenți față de adevărurile capitale? Cine ne va asigura reîntregirea și libertatea, dacă nu cei care promovează aceste valori și au un cuvânt de spus în momentele critice?

Ce simți tu, dragă Românie, pentru noi, cei care te știm a noastră și nu-ți cerem nimic altceva decât să ne recunoști în continuare? Ce plan o fi având Divinitatea pentru acest popor? Ni se va îngădi Prutul încă o dată? Ni se va închide „poarta de aur” către lumea în care ne simțim liberi? Vom avea pace? Mâna Moscovei ne va acoperi iarăși gurile, mințile? Vom fi oare în stare noi, cei insuficient de mulți, dar nu chiar așa de puțini, să ne tragem unii pe alții de brațe din hăul în care ne aflăm către lumină și adevăr? Ne veți sprijini, voi, iubiți frați de peste Prut? Cui altcuiva să ne mai adresăm, de aici, noi, mereu vinovații sau, poate, uitații, pierduții, blestemații voștri moldoveni din stânga Prutului?

Privesc Prutul. Era încă al nostru. Suspina și suspinam.

Ce fel de stat este Republica Moldova?¹

Cristian Bocancea

O întrebare de demult

Pe la mijlocul anilor '90, un profesor de la Université Libre de Bruxelles, aflat în misiune academică la Iași, m-a rugat să-l însoțesc la Chișinău, ca să vadă orașul în care trăise o vreme bunicul său, comerciant evreu din epoca interbelică. Am acceptat cu strângere de inimă să fac o asemenea călătorie, temându-mă de imersia într-o lume pe care, de la adăpostul brumei noastre de europenism, o percepeam ostilă și periculoasă. Anii de național-comunism, în care mi se plantaseră în minte reprezentări sociale deloc măgulitoare în raport cu spațiul sovietic, își pusese rădăcinile în plină amprentă pe atitudinea mea față de o țară nou-nouță, născută pe ruinele URSS, pe care ar fi trebuit să o tratez ca pe o „soră mai mică”: Republica Moldova.

N-aș fi vrut în ruptul capului să trec Prutul, cu toate că o anumită curiozitate mă îmboldea și pe mine uneori, căci și eu avusesem un bunic: nu fusese proprietar de prăvălie sau spițerie, dar servise ca soldat în trupele de grăniceri din garnizoana Florești, pe linia de frontieră a Nistrului; amintirile lui din vremuri de pace și din vremuri de război îmi intraseră, din copilărie, în zestrea de povești despre România Mare – povești atât de vii, încât puteam să-mi imaginez cu ușurință oamenii și locurile acelea de la marginea de odinioară a țării. Așadar, cu sentimente amestecate, n-am avut cum să-mi refuz colegul belgian; n-am putut să-i spun că mi-e frică să fac un drum de 150 de kilometri într-o țară în care se vorbea (și) românește. Eram, oricum, destul de stânjenit și pentru că, aflat la o zvârlitură de băț de Chișinău, nu văzusem încă acel oraș – capitala unei țări din Europa.

Am pornit dimineața devreme, în speranța că vom trece rapid prin vămi. La Sculeni n-am avut probleme; doar privirile piezișe ale polițiștilor de frontieră, care se întrebau, probabil, ce caută un belgian în Basarabia. Dacă ar fi știut ei că belgianul mă bombarda cu idei federaliste, sigur i-ar fi găsit vreo hibă la pașaport... În vama de peste Prut, lucrurile s-au complicat: viza, taxa ecologică, asigurarea

1. Prezentul capitol este varianta revăzută și adăugită a celui publicat sub același titlu în ediția din 2016.

mașinii, taxa de drum, taxa de dezinfecție, taxa de intrare în Republica Moldova – fiecare la alt ghișeu, numai în lei moldovenești, cu lungi completări de date ale proprietarului mașinii și ale pașapoartelor pasagerilor, dar și cu interminabile calcule ale ratei de schimb leu/leu; sume relativ mici, luate în parte, dar cu un total destul de consistent. Doamnele operatoare, cu o înfățișare corespunzătoare ideii mele despre femeia sovietică, vorbeau oarecum românește și zâmbeau profesional, fără conotații ideologice, numai că mulți termeni ai limbajului lor (pe care nu-i mai am acum în minte) mi se păreau de neînțeles. Nici grănicerii și nici vameșii nu m-au speriat prea tare; doar caschetele lor ca niște farfurii zburătoare, ascunzând fețe triste cu tăieturi aspre de stepă, și kalașnikoavele expuse ostentativ mă făceau să mă simt în inima Rusiei sovietice. Oricum, am trecut cu bine; iar șoseaua n-a fost cu mult mai proastă decât la noi. Pe alocuri, pâlcuri de mestecenii cu frunzele pârguite reușeau să-mi evoce picturile impresionismului rus; compensatoriu – pentru o brutală trezire din reverie –, în mai toate localitățile pe care le-am traversat, se șteau la noi monumente ale eroilor sovietici (ființe umane, cai, tancuri și tunuri) care, chipurile, alungaseră fascismul românesc de pe meleagurile moldave. Singurele care nu induceau judecăți istorice erau cârdușurile de găște și de rațe lăsate în voia bălților din marginile de sate.

În Chișinău nu ne-am abătut mult de la strada centrală, câțiva pași la stânga sau la dreapta, cât să inspirăm aerul locului și să găsim o casă de schimb valutar. Am vizitat Bazarul (unde răsunau cântecele Valentinei Cojocaru, alături de nesfârșita tristețe a acordurilor rusești) și nu ne-a oferit nimeni spre vânzare vreo mitralieră sau vreun Makarov. Poate pentru că nu vorbeam rusește... Toți cei din jur comunicau doar în limba lui Esenin. N-am folosit rusa nici la restaurantul unde ne-am oprit să mâncăm (deși unul din membrii „echipajului” nostru o știa); discutam doar în franceză, sub motiv că așa se cădea să procedăm față de oaspetele belgian; de fapt, franceza devenise *ad-hoc* un scut european pentru orice neplăcere care ar fi putut să ne tulbure călătoria în fostul lagăr sovietic.

„Cafeneaua Mămăliguța” a fost prima mea descindere într-un local basarabean și nu m-a încântat deloc: un singur fel de mâncare (pulpă de pui prăjită, cu... mămăliguță, firește), o toaletă jenantă (mult mai murdară decât în România), cu tălpi turcești și multă rugină, iar pe post de șervețele – niște triunghiuri de hârtie decupate din caietul de matematică al vreunui școlar buimac, prins la mijloc între două alfabete, două limbi, două civilizații.

Poate că vremea de toamnă mohorâtă nu m-a ajutat să văd atunci farmecul Chișinăului (pe care aveam să-l descopăr abia după un deceniu și jumătate); poate că n-am dat din prima peste cine trebuia, ca să mă facă să-mi placă Moldova de peste Prut. Cu sentimentul că „am făcut-o și pe asta”, am plecat precipitat spre Iași. Se însera și promisem de la diverși cunoscuți sfatul să nu înnopțăm pe șoselele basarabene, că nu se știe ce se poate întâmpla. Umblau la noi zvonuri că poți fi oprit la drumul mare de falși polițiști care te jefuiesc. Pe

noi ne-au oprit unii veritabili. Barajul rutier ne-a făcut să ne simțim ca într-un teatru de război. Dar șoferul nostru mai fusese o dată în Republică și știa *ce-i de făcut*: o „atenție” tovărășească de câțiva lei a înmuiat inima polițistului pus pe control riguros. Ni s-au adus pașapoartele, împreună cu un gutural „drum bun”. Pe înserat, după o destul de lungă orbecăială pricinuită de lipsa indicatoarelor rutiere, am ajuns în vamă. La orizont se vedeau luminile Occidentului! Am mai plătit doar nouă lei taxa de ieșire din Republica Moldova și ne-am bucurat nespuse la vederea grănicerilor români. Pentru prima oară am simțit cât de europeană e România...

Tot pentru prima oară, m-am întrebat la modul serios: ce fel de stat e Republica Moldova? În afara infrastructurii de frontieră moștenite de la defuncta URSS, în afara unor însemne încropite în viteză, după moda afirmării identității popoarelor sovietice, mai are ceva distinctiv și viabil pe termen mediu și lung? Ce fel de stat e acela în care o parte a teritoriului e sub controlul unei armate străine, în care cetățenilor de dincolo de Nistru nu li se pot garanta drepturile de care se bucură cei de dincoace, în care structurile de putere locală din unele regiuni sfidează guvernul central etc.? Ce viitor poate avea o țară de două-trei milioane de locuitori, dintre care jumătate rusofoni colonizați din tot imperiul? Le place acelor oameni să trăiască într-un stat cu identitate incertă și cu structuri politice fragile?

Când nu avem răspunsuri, căutăm în Istorie

După prima călătorie la Chișinău, nu am căutat neapărat un răspuns sistematic, organizat, limitându-mă la întâmplările și observațiile pitorești pe care le povesteam cunoscuților, dând impresia unei profunde radiografii a țării de peste Prut. La urma urmei, pe atunci nu știam prea bine nici măcar ce fel de stat e România „patrulaterului roșu”¹, cu discursul ei duplicitar despre democrație și economia de piață, cu clasa ei politică izvorâtă majoritar din nomenklatura ceaușistă, cu minerii sprijiniți demonstrativ în băte și cu intelectualii săi eterați – mânânați ideologic spre țarcuri opuse. Retrospectiv, îmi dau seama că aveam serioase probleme de identitate politică și la nivel personal, întrucât comunismul își făcuse bine treaba în materie de socializare. Totuși, aflasem din lectura filosofiei politice a lui Hobbes că, dacă vrei să înțelegi cu adevărat un lucru, atunci trebuie să-i cercetezi geneza. Ca să înțeleg ce fel de stat e Republica Moldova, trebuia să-i cercetez așadar *Facerea*.

1. Așa a fost denumită la începutul anilor '90 coaliția politică dintre Partidul Democrației Sociale din România (PDSR), Partidul România Mare (PRM), Partidul Unității Naționale Române (PUNR) și Partidul Socialist al Muncii (PSM).

Nașterea, creșterea și dispariția statelor sunt fenomene istorice care, deși țin de mersul natural și firesc al civilizațiilor, sunt ambalate fastuos și ritualizant în câte o mitologie sau o *hagiografie* în lumina căreia își proclamă caracterul „excepțional”. Lucrul acesta e observabil deopotrivă la vechile cetăți și imperii, la regatele și republicile moderne cu un solid fundament național, ca și la construcțiile etatice de dată recentă, apărute din disoluția unor imperii sau federații pe care le-a măcinat lipsa coeziunilor profunde. În jurul anului de grație 1990, numai în spațiul nostru european s-au destrămat Iugoslavia, URSS și Cehoslovacia, rămânând în loc numeroase state succesoare. Despre cele defuncte și despre cele nou-născute nu încetează să apară povești, bocete și cântece de ursitoare, unele în tonuri propagandistice (când de rău și când de bine), altele în acorduri declarate științifice, de analiză constituțională: cum s-a scris actul de deces al unui stat, cum s-a încondeiat certificatul de naștere al altuia?

Teoriile cu privire la originea și esența statului se pun de acord asupra faptului că acesta trebuie privit ca o comunitate umană sau „o societate în care există legi” (după expresia lui Montesquieu) și că nașterea sa – indiferent dacă o concepem ca pe un fapt istoric ce a avut loc într-un moment determinat sau dacă o analizăm ca pe o ipoteză abstractă și anistorică – este fundamental legată de instaurarea ordinii în relațiile dintre oameni. Statul instituie ordinea în societățile omenești, dă temei juridic diferențelor dintre indivizi și apără ordinea instituită, făcând apel (în ultimă instanță) la violența organizată și legitimă, asupra căreia deține monopolul. O astfel de caracterizare concentrată vorbește despre esența statalității, independent de spațiul în care se manifestă sau de timpul istoric căruia îi aparține; indiferent că statul este mare sau mic, antic, medieval sau modern, unitar sau federal, democratic sau totalitar, el produce și aplică legi.

Ordinea socială bazată pe norme și pe instrumente coercitive a existat însă și în afara organizării etatice. De aceea, pentru a nu extinde în mod nejustificat conceptul statului la întreaga sferă a politicului, este necesară identificarea acelor elemente care dau consistență statului în raport cu celelalte forme de organizare socială. Juriștii și politologii identifică două astfel de elemente:

- unul trimite la comunitatea națională, definită prin tradiția istorică și printr-o anume formă de unitate (teritorială, etnică, lingvistică, culturală, economică); astfel, statul este o realitate umană, geografică, culturală și simbolică;
- celălalt element constă în matricea instituțională care asigură producția normativă și acțiunea administrativă.

Pe baza unor astfel de elemente (*populația, teritoriul și organizarea politico-juridică*), Thomas Fleiner-Gerster definește statul ca „o entitate constituită de către un popor și un teritoriu și în sânul căreia puterea politică se exercită în manieră rațională și ierarhizată, sub forma suveranității în interior și a independenței în exterior” (*Théorie générale de l'État*, 1986).

Astfel definite, statele pot fi clasificate după trei criterii: forma de guvernământ, structura și regimul politic. După forma de guvernământ distingem: monarhiile constituționale, republicile parlamentare și republicile prezidențiale/semiprezidențiale. În funcție de structură, există state național-unitare, state federale și confederații de state suverane. Regimul politic face distincția între democrații și dictaturi. În cadrele analitice enunțate, revenim la întrebarea: ce fel de stat este Republica Moldova? Răspunsul, pe scurt, e următorul: un stat mai curând artificial și „provizoriu”, nici pe deplin suveran, nici sub ocupație, aparent unitar (în realitate, federalizat), cu o democrație semifuncțională, în căutarea unei forme eficiente de guvernământ. Aceste caracteristici rezultă neîndoielnic din *istoria nașterii sale*, de care ne vom ocupa în cele ce urmează.

Moldova dintre Prut și Nistru a dobândit prima oară caractere statale la 2 decembrie 1917, pe fondul disoluției Imperiului Rus și al degringoladei Armatei Albe. Creată în ideea includerii sale într-o viitoare Rusie federală, Republica Democratică Moldovenească a schimbat direcția politică, proclamându-se independentă la 24 ianuarie 1918. După doar două luni de la independență, Sfatul Țării a adoptat decizia de unire cu Regatul României (27 martie 1918).

De îndată ce puterea sovietică a reușit să se consolideze în mare parte din fostul imperiu pravoslavnic, a fost reînviată ideea existenței unei republici moldovenești „independente”, prin crearea, la 12 octombrie 1924, a unui stătuț fantomatic în teritoriul dintre râurile Nistru și Bug (aproximativ actuala Transnistrie): RASSM, inclusă în componența Ucrainei sovietice.

A treia republică cu nume moldovenesc a fost înființată pe 2 august 1940, printr-un decret al lui Stalin. Teritoriul alocat RSSM nu cuprindea însă întregul spațiu ocupat de sovietici după ultimatumul din 26 iunie; nordul Bucovinei, ținutul Herța și județele Hotin, Ismail și Cetatea Albă au fost atribuite RSSU. RSSM primea, în schimb, o parte din teritoriul RASSM, care dispărea cu acest prilej.

După declanșarea războiului contra URSS, în iunie 1941, România recupează teritoriile cedate cu un an înainte, administrându-le până în primăvara-vara lui 1944, când vine din nou ocupația sovietică. La a doua instalare a puterii sovietice, reactivata RSSM își mărește puțin hotarele, preluând mici părți din județele pe care le avusese în administrare Ucraina. În cele patru decenii și jumătate de ocupație sovietică, Moldova dintre Prut și Nistru a făcut unele demersuri de recuperare a teritoriilor românești de la Ucraina (motivând importanța lor pentru un mai bun echilibru economic al RSSM), însă Kremlinul nu a dat curs doleanțelor Chișinăului. Politica imperială sovietică utiliza pe tot cuprinsul URSS amestecul de populații și transferul de teritorii în administrare, pentru a împiedica structurarea unor mișcări naționaliste concentrate.

Spre sfârșitul erei gorbacioviste, când mișcările naționaliste n-au mai putut fi stopate, Moldova sovietică s-a angrenat și ea într-un proces complicat și desul de lung de „renaștere”. Pe 31 august 1989, Sovietul Suprem face un prim pas

spre independență, prin adoptarea Legii cu privire la statutul limbii de stat (limba „moldovenească”); apoi, pe 27 aprilie 1990 se adoptă drapelul tricolor. La data de 23 iunie 1990, Sovietul Suprem adoptă Declarația suveranității RSSM, în virtutea căreia, chiar dacă formal erau încă valabile Constituția sovietică din 1978 și apartenența la URSS, Moldova se definea ca stat suveran, unitar și indivizibil, cu deplin control asupra frontierelor și resurselor sale de tot felul. Legislația URSS avea valabilitate pe teritoriul moldovenesc numai dacă era ratificată de Sovietul Suprem, iar cetățenia dublă (moldovenească și sovietică) era înlocuită cu cetățenia RSSM. Pe 27 iulie, un nou document emis de parlament impulsionează mersul spre independență: Decretul cu privire la puterea de stat. Acesta explicitează principiul separației puterilor în stat, instituie clar răspunderea executivului în fața legislativului și elimină amestecul dintre funcțiile publice și cele din cadrul partidelor politice. La 28 iulie 1990, Sovietul moldovenesc hotărăște aderarea republicii la Declarația Universală a Drepturilor Omului și ratificarea pactelor internaționale din acest domeniu (acte politice pe care le realizează doar statele independente, nu și membrii federațiilor).

Ruperea formală de URSS avea să se realizeze prin Declarația de independență din 27 august 1990, survenită la scurt timp după eșuarea puciului anti-Gorbaciov de la Moscova. În scurt timp, au fost emise legi prin care s-a înființat Garda Națională (2 noiembrie 1990), prin care s-a schimbat stema statului (3 noiembrie), s-a reorganizat poliția (18 decembrie) și s-a stopat migrația dinspre celelalte republici ale URSS spre Moldova (19 decembrie).

Gustul independenței s-a făcut simțit, apoi, în blocarea referendumului de menținere a URSS (planificat de Moscova pentru 17 martie 1991). Moldova a propus în contrapartidă, la 19 februarie 1991, un proiect de Tratat asupra Creării Comunității de State Suverane, pentru a-și arăta disponibilitatea menținerii bunelor relații cu foștii stăpâni. Dar a continuat pașii desovietizării, prin Hotărârea Parlamentului nr. 589-XII din 23 mai 1991 privind schimbarea denumirii statului: RSS Moldova devenea astfel Republica Moldova.

Un capitol aparte din istoria statalității postsovietice a Republicii Moldova l-a constituit acela al aderării la CSI. Așa cum detaliam într-un studiu relativ recent, prezența statului moldovean în CSI a avut motivații dominante economice, pentru că mulți cetățeni lucrau în spațiul rusesc și cele mai multe exporturi se realizau către acesta:

„Moldova (...) a aderat la CSI doar pentru componenta economică (liberul schimb de produse și circulația neîngrădită a forței de muncă – estimându-se că peste două sute de mii de moldoveni lucrează în Rusia), neparticipând la componenta de securitate, în condițiile în care Constituția sa proclamă neutralitatea. Dar nici măcar liberul schimb nu a fost un câștig constant pentru Moldova în raport cu CSI, Rusia impunând de mai multe ori limitări ale

exporturilor moldovenești de băuturi și alimente. Ținând seama și de nefasta prezență a armatei ruse în Transnistria și de incitățile la separatism din Găgăuzia, Republica Moldova a căutat o cale de compensare a statutului său marginal în CSI prin relații tot mai strânse cu România și UE, ajungând să primească statutul de țară candidată la aderare, în urma summitului UE din 23 iunie 2022. Pentru liderii de la Chișinău, ieșirea din CSI a devenit astfel tot mai mult o temă de «proiect de țară», rămânerea pe termen scurt în această organizație având doar menirea preventivă de a nu agita prea mult opoziția internă pro-rusă și autoritățile separatiste de la Tiraspol¹.

Așa cum era ușor de anticipat, a venit și momentul abandonării formale a CSI, după episoadele repetate de distanțare șovăielnică de respectiva organizație (denunțarea unor acorduri CSI, în 2022, ca și retragerea Moldovei din Adunarea Parlamentară a CSI, în iulie 2023). Mărțișorul anului 2024 l-a constituit, pentru cetățenii moldoveni, declarația președintei Maia Sandu cu privire la ruptura finală:

„Noi nu avem nimic împotriva rușilor. Noi avem împotriva tancurilor rusești. Noi vrem doar ca Federația Rusă, la fel ca alte state, să respecte Republica Moldova. Să respecte cetățenii Republicii Moldova. Să respecte alegerea cetățenilor Republicii Moldova. Noi suntem o țară democratică. Aici, oamenii aleg, da, încă trebuie să mai consolidăm această democrație, dar oamenii decid ce fac, unde merg, cu cine cooperează. Și decizia cetățenilor pornește de la interesul cetățenilor noștri. Asta este firească”².

Între timp, Moldova a început să fie tot mai frecventabilă din perspectivă europeană. Pe 1 iunie 2023, țara a găzduit cea de-a doua reuniune a Comunității Politice Europene, cu participarea a 45 de lideri de pe continent. Președinta Maia Sandu a reușit să dea acelui eveniment un aspect festiv și afectiv totodată, prezentându-și țara ca pe un copil educat, cu lecțiile făcute și cu dorința de a se apropia de rudele sale bune, pe care se bazează pentru o evoluție rapidă a democrației și prosperității. Urmărind reuniunea, am fost destul de invidios pe „frații basarabeni”, gândindu-mă admirativ la efortul lor pentru a-și curăța structurile politice de balastul sovietic și pentru recăpătarea demnității, după lungi decenii de supunere față de ruși. Echipa guvernamentală de la Chișinău are tot mai mult aspect european și arată, pe zi ce trece, că știe să gestioneze provocările uriașe ale momentului, păstrându-se în parametrii statalității moldovenești.

1. „CSI, CICA și BRICS: «tovarăși vremelnici» ai Rusiei pe drumul noii ordini mondiale”, în Sorin Bocancea (coord.), *Războiul din Ucraina. Un conflict regional cu efecte globale*, Polis Books, Iași, 2023, pp. 223-224.
2. <https://www.europafm.ro/republica-moldova-iesire-csi-maia-sandu-nu-avem-nimic-impotriva-rusilor-ci-a-tancurilor-rusesti/>

Desigur, nu toți cetățenii îi împărtășesc pozițiile: unii critică distanțarea de Rusia, pe când alții se plâng de prea lentă europenizare și securizare militară (prin NATO), care ar trebui să se producă instantaneu, prin unirea cu România (și nu prin lungul și problematicul proces de negociere a aderării, pe parcursul probabil al unui deceniu întreg).

După ce am văzut parcursul politic de peste trei decenii al Moldovei post-sovietice, nu încetăm să ne întrebăm: ce trebuie să devină, mai departe, Republica Moldova? Ce fel de stat?

Epilog la Independență

Mulți se pot întreba de ce autoritățile vremii de la Chișinău nu au finalizat procesul desprinderii de URSS prin reunificarea cu România. Așa s-ar fi rezolvat multe probleme: lichidarea parțială a consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov (ținând seama de administrarea ucraineană a Bucovinei de nord și a sudului Moldovei de peste Prut); evitarea crizelor generate de capacitatea administrativă redusă a unui construct etatic marcat de centralismul și de totalitarismul sovietic; atenuarea tendințelor secesioniste ale minorităților rusofone și găgăuze etc.

Soluția menținerii unui stat moldovenesc independent (pe care România s-a grăbit să-l recunoască) este rezultatul dorinței majorității clasei politice de peste Prut de a savura pe îndelete, cu înghițituri mici și bine mestecate, o independență îndelung râvnită, pentru care a făcut multe și complicate viraje politice printre jaloanele strânse ale KGB-ului, PCUS-ului și ale tuturor structurilor imperiale moscovite. Adepții independenței nu sunt, probabil, mai puțin „patrioți” (în sens românesc) decât unioniștii declarați. Sunt însă mai realiști în privința rolului pe care ar putea să-l joace în politica dâmbovițeană; sunt mai atrași de funcțiile înalte dintr-o mică republică cu aere de Elveție răsăriteană decât de avantajele căii europene scurte, reprezentate de unire. Pragmatici cum îi știm, moldovenii din clasa politică și-au luat de mult pașapoarte românești. Pentru ei, unirea s-a făcut la nivel personal. Poporul de rând mai are de așteptat; or, pentru el, atâta vreme cât trăiește cu salarii de câteva sute de lei (moldovenești) pe lună, aproape că nu contează ce fel de stat e Republica Moldova.

Republica Moldova. Reflecții asupra unui moment-cheie al parcursului european¹

Radu Carp

Situația actuală din Republica Moldova nu este ușor de înțeles – nu a fost de fapt niciodată, dar acum grilele de analiză care și-au dovedit eficiența în trecut nu-și mai au vreo finalitate. Pe măsură ce situația pare a nu mai putea fi înțeleasă chiar și de către actorii politici de la Chișinău care acționează din ce în ce mai mult potrivit instinctelor de moment, apar în România persoane gata să ofere o explicație cât mai concisă și, totodată, cât mai îndepărtată de adevăr cu putință. Este vorba doar de un aparent paradox: în politică, cu cât răspunsurile sunt mai complexe, cu atât tentația populismului și a falsei cunoașteri devine irezistibilă pentru marea majoritate.

Republica Moldova a început europenizarea (și nu integrarea europeană, cum greșit se vehiculează în spațiul public; europenizarea implică nu doar instituțiile de stat, ci și cele din mediul privat) cu formarea în 2009 a primei alianțe politice care a avut ca scop declarat apropierea de UE: AIE. Numitorul comun al partidelor care au făcut parte din această alianță a fost europenizarea țării. Partidele componente au fost ținute împreună într-un mod forțat câtă vreme a existat un obiectiv comun. De fiecare dată când un actor dorea să părăsească alianța, puterea centripetă a europenizării l-a tras înapoi. Apogeul acestei logici a unei alianțe politice care rămâne alianță de guvernare deoarece se prezintă a fi purtătorul de cuvânt al unui interes național a fost atins odată cu semnarea Acordului de Asociere UE – Republica Moldova, în toamna anului 2013. Republica Moldova căpăta garanția că va putea exporta mai mult bunurile sale în statele membre UE, păstrând în paralel și avantajele prezenței pe piața rusă.

1. Prezentul capitol este varianta revăzută și adăugită a celui din ediția precedentă, care inițial a fost publicat sub același titlu, pe data de 19 ianuarie 2016, pe blogul autorului de pe site-ul ziarului *Adevărul*.

Alipirea Crimei, războiul civil din Donbas și sancțiunile UE la adresa Federației Ruse au pus capăt acestui vis economic. Piața rusă nu a mai fost atât de favorabilă penetrării produselor moldovenești, iar Republica Moldova a trebuit să găsească alte modalități de tranzit – prin Belarus, de exemplu. Piața europeană nu a fost o supapă decât limitat, în condițiile în care produsele din Republica Moldova sunt în competiție cu produse similare din statele membre. Astfel, Republica Moldova s-a văzut nevoită să aibă o strategie complexă, de deschidere simultană față de două piețe aflate în conflict una cu cealaltă: cea a UE și cea a Federației Ruse.

Pentru a avea o asemenea strategie, ar fi fost nevoie de o clasă politică ce ar fi fost capabilă să înțeleagă rolul de intermediar între UE și alte țări din vecinătatea estică (nu doar Federația Rusă, ci și – ori, mai ales – Ucraina sau țăările din Caucaz). Din păcate, liderii politici de la Chișinău au ales strategia sublinierii exclusive a avantajelor UE sau ale Uniunii Euro-Asiatice, mai mult în funcție de afacerile personale derulate pe o piață sau alta decât pe baza unor convingeri personale. În loc să asistăm la o dezbatere economică, am avut parte de spectacolul unei dezbateri pur politice. De fapt, UE și Federația Rusă au fost folosite ca argument doar la nivel retoric, în funcție de interesele de moment. Din acest motiv, clivajul s-a adâncit la nivel politic și a început să penetreze societatea. Clivajul politic pro-europeni de dreapta și de stânga *versus* pro-ruși de stânga și populiști a început să nu mai fie relevant. Singurul partid care a dorit să se ridice întrucâtva deasupra noului clivaj a fost Partidul Democrat, asumat de stânga, afiliat socialiștilor europeni, un partid care și-a propus să fie un instrument de lucru al finanțatorului său și să devină astfel un pivot în jurul căruia să se adune partidele de stânga și cele pro-europene.

Vladimir Plahotniuc a fost produsul multiplelor ezitări ale Republicii Moldova între Est și Vest, având interese economice atât în spațiul ex-sovietic, cât și în UE. Acest aparent avantaj s-a transformat însă în vulnerabilitate atunci când s-a realizat că justiția ar putea să investigheze proveniența averii sale. Teama de justiție a făcut ca Vladimir Plahotniuc să încerce acapararea instituțiilor statului de drept, acționând întrucâtva preventiv, prin controlul politic dat de prezența partidului său într-o coaliție de guvernare. Plahotniuc știa că îndepărtarea sa din nucleul puterii ar fi putut face ca anchetele referitoare la forța sa economică să înceapă. Conflictul său cu statul de drept a dus la formarea unei alte majorități care a dorit să asigure guvernarea: o majoritate formată din personaje de stânga, uniونيști, europeniști etc. Această majoritate a fost una artificială, formată din traseiști, din persoane care nu pot sta la aceeași masă din cauza unor conflicte ancestrale. Ea a propus un candidat pentru funcția de prim-ministru, Pavel Filip. În opoziție au rămas populiștii pro-ruși ai lui Usatii, socialiștii pro-ruși ai lui Dodon, mișcarea politică Platforma DA, apropiată mai degrabă

de dreapta, și ce a mai rămas din PLDM. O opoziție la fel de conjuncturală ca și majoritatea.

Cum s-a reușit destructurarea sistemului de partide din Republica Moldova la doar un an de la alegerile parlamentare? Mai mulți factori pot fi luați în considerare: lipsa de interes a UE și a Federației Ruse, preocupate să rezolve probleme mai importante decât Republica Moldova: problema refugiaților, războiul civil din Siria, situația din Ucraina, la care se adaugă poziția SUA, interesate de securitatea globală la Marea Neagră și mai puțin de evoluțiile dintr-un stat anume; devalorarea mecanismului transpartinic de devalizare a băncilor; lipsa unui plan economic pe termen lung; accentuarea sărăciei, a migrației în statele UE după renunțarea la vize. Există de asemenea un alt factor care a contribuit la accentuarea situației de criză politică la Chișinău: lipsa unui plan unitar de acțiune al României, problema Republicii Moldova făcând parte mai degrabă din arsenalul confruntărilor politice interne. Acest factor nu trebuie subestimat dar nici supraestimat, așa cum o fac unele analize care cred că orice perspectivă venită din România poate explica automat evoluțiile politice din Republica Moldova.

Cel din urmă element de consens al sistemului politic din această țară este regimul parlamentar. Un regim semiprezidențial în Republica Moldova nu ar avea decât adepți: la argumentul potrivit căruia regimul parlamentar produce șefi de stat incapabili să propună un candidat la funcția de prim-ministru de succes nu va exista replică. Prestația foarte bună a președintelui Timofti în această poziție a înclinat balanța în favoarea menținerii regimului parlamentar. Într-un asemenea regim politic, controlat de o singură persoană care deținea și pârghiile economice, era esențial să existe o contrapondere puternică: un sistem de justiție independent.

Cheia rezolvării situației de la Chișinău a fost funcționarea instituțiilor statului de drept. Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană nu prevede prea multe instrumente în acest sens. Era nevoie de un mecanism de tip MCV: asistență financiară în schimbul respectării unor criterii care descriu o justiție independentă de puterea politică și funcțională. Dar la Bruxelles nu s-a prevăzut arhitectura unui asemenea mecanism. România l-ar fi putut propune și vocea ei ar fi fost ascultată, din simplul motiv că este considerată a fi un exemplu de succes în materie și are avantajul proximității geografice și al limbii comune. Nu era nevoie așadar de bani care să intre într-o gaură neagră, ci de un mecanism care să asigure transformarea clasei politice de la Chișinău.

Felul în care s-au derulat evenimentele din România arată că nu este suficientă demantelarea unei clase politice compromisă prin corupție, ci este nevoie și de încurajarea apariției alteia noi. În acest domeniu România poate juca un rol, prin folosirea inteligentă a multor generații de tineri din Republica Moldova care au studiat în școlile și universitățile românești. Implicarea sau neimplicarea

110 lor este crucială pentru reforma clasei politice. Nici în acest domeniu nu a existat o viziune integrată, pe termen lung.

Corupția din Republica Moldova și încercarea de a crea majorități parlamentare doar pentru a traversa o anumită conjunctură au devenit vizibile la Berlin, la Bruxelles și la Washington. Alternativa a fost lipsa unui guvern, alegeri anticipate cu rezultat greu de prevăzut (clișeul ajungerii la putere a unor forțe pro-ruse prin alegeri este răspândit dar în realitate este doar o ipoteză de lucru). Occidentalii au învățat lecția Primăverii Arabe și a conflictului din Siria: este nevoie de stabilitate guvernamentală și ulterior de aplicarea mecanismelor statului de drept, nu invers.

Republica Moldova a intrat pe agenda de politică externă care contează. Doamna Nuland a venit la București și a discutat această problemă în intervalul 17-18 ianuarie 2016, ministrul de Externe german Steinmeier a declarat în dimineața zilei de 18 ianuarie 2016 că va ridica problema Republicii Moldova în marja reuniunii CAGRE de la Bruxelles (de ce nu a reușit, este o altă discuție). Mesajele au fost oarecum identice: este nevoie de stabilitate guvernamentală, dar în același timp este nevoie de a înțelege dorințele cetățenilor care speră într-un viitor mai bun. Nici domnul Steinmeier, nici doamna Nuland nu au pronunțat nume de politicieni care trebuie susținuți sau blamați: în orice situație, singura busolă valabilă a rămas apelul la principii și la valori.

Acordul de Asociere UE – Republica Moldova ar fi trebuit însoțit de o condiționalitate de tipul celei aplicate României și Bulgariei în 2006, punând însă mai mult accentul pe mecanismele financiare care pot fi activate sau dezactivate în caz de abatere de la punerea în aplicare a unei justiții independente și de la funcționarea unor instituții de control al constituționalității legilor sau de integritate. Orice altă soluție generează o criză de dublă natură: o criză de încredere a partidelor din interiorul sistemului în relațiile dintre ele și o criză de încredere a cetățenilor în cei pe care i-au ales.

În condițiile în care Republica Moldova va avea o justiție puternică și independentă și lideri politici atașați valorilor europene (și nu propriilor interese de natură economică), iar România va avea o reformă administrativă prin care să devină atractivă, cele două țări vor avea un destin comun în Europa. Cetățenii din România și din Republica Moldova vor putea astfel decide ei înșiși, în cunoștință de cauză, cum anume vor dori să valorifice acest destin comun, în interiorul unui singur stat sau separat. Este și motivul pentru care oficialii occidentali vorbesc despre Republica Moldova la București mai mult decât în alte capitale europene.

Neutralitate sau angajare?

Republica Moldova între aderarea la NATO și sistemul de securitate ruso-centric, în contextul războiului din Ucraina¹

Șerban Filip Cioculescu

În luna august a anului 2024 se vor împlini treizeci și trei de ani de existență statală independentă pentru Republica Moldova, stat desprins din cadrul URSS în urma disoluției acesteia pe cale pașnică (1991). Mai exact spus, după ce URSS desprinsese anterior acest teritoriu din compoziția României Mari, folosind amenințarea cu forța (în 1940 și apoi reocuparea în anul 1944), ulterior l-a pierdut prin implozie geopolitică, iar Federația Rusă nu a mai putut formula nicio pretenție de posesiune directă din cauza distanței geografice și a slăbiciunii interne care a durat peste un deceniu. Pe 2 martie 1992, Republica Moldova devenea chiar stat membru al ONU, puțin după ce își proclamase independența. Însă Moscova nu a abandonat defel noua republică, după cum nici Ucraina, Georgia și alte state ex-sovietice nu au fost lăsate să-și aleagă libere drumul politic, din teama că vecinătățile sale imediate vor ajunge sub controlul unor poli de putere rivali, de pildă NATO și UE. Structura politică și etnică a republicii, dar mai ales interferența Rusiei au generat conflictul separatist din Transnistria, pe care armata moldovenească, slab dotată și instruită, nu a putut să-l câștige, ceea ce le-a asigurat separatiștilor pro-moscoviți transformarea într-un soi de cvasistat nerecunoscut de nimeni. Așadar, încă din 1991, pe teritoriul Republicii Moldova s-au găsit efectivele Armatei a 14-a (ulterior rebotezată Grupul Operațional Rus), care au înarmat și au instruit combatanți locali, împiedicând constant Moldova să recapete control statal asupra granițelor naționale.

-
1. Prezentul capitol este varianta revăzută și adăugită a celui publicat sub titlul „Neutralitate sau angajare? Republica Moldova între aderarea la NATO și sistemul de securitate ruso-centric” în ediția din 2016.

Scurtul și brutalul război moldo-transnistrean s-a soldat cu emergența unui conflict înghețat, minirepublica secesionistă fiind ajutată de Moscova să supraviețuiască economic și militar, dar fără a fi vreodată recunoscută *de jure* precum a procedat Rusia cu Abhazia și Osetia de Sud în 2008. De aceea, mulți politicieni, dar și experți de peste Prut au rămas cu impresia că Rusia păstrează nerezolvat acest conflict spre a se asigura că Republica Moldova nu se unește cu România sau spre a putea negocia mai bine cu Moldova și cu Occidentul o soluție de reconciliere, în speranța unor vremuri mai bune pe direcția Est-Vest. Nu s-a dovedit că Rusia ar vrea o revenire la statu-quo *ante* nici în epoca președintelui Elțin și nici în cea a perechii Putin-Medvedev. În noiembrie 2003, Dmitri Kozak, un apropiat al președintelui Putin, a ieșit la rampă cu un de atunci faimos plan de federalizare asimetrică a Republicii Moldova, aseasonat cu prevederea staționării forțelor rusești pentru încă 20 de ani pe teritoriul republicii. Dacă guvernul moldovenesc accepta, Tiraspolul ar fi putut bloca ușor deciziile politice și de securitate esențiale ale Chișinăului. Președintele moldovean Voronin avea să refuze *in extremis* planul, după ce a primit semnale negative pe linie din Occident (a se vedea rolul ambasadorului american William Hill în acest episod). Ulterior, Voronin a invocat neutralitatea spre a explica refuzul acceptării pe termen lung a trupelor ruse, deși era evident pentru orice ins lucid că Rusia nu avea să-și retragă contingentul militar din Transnistria, cu sau fără acceptarea planului Kozak. Rusia s-a mai „jucat”, de altfel, cu scenarii de federalizare încă din mai 1997, când așa-zisul „memorandum Primakov” prevedea statut de egalitate între Moldova și Transnistria cu Rusia pe post de garant¹. În 2002, Rusia alături de Ucraina au convins OSCE să își asume un plan similar de federalizare iar ulterior unele cercuri din Germania au sugerat tot o soluție federală, dar mai echilibrată. Oricum, e ridicol să crezi că tocmai Federația Rusă ar putea fi un model pentru alții, pozând în țară democratică, deși în realitate a devenit un stat pseudofederal, în care Putin și Partidul Rusia Unită au operat o centralizare despotică a puterii, în dauna nivelului regional.

Soldații ruși, milițiile rusofone, depozitul imens cu arme și muniții de la Colbasna dar și transformarea Transnistriei într-un hub al crimei organizate au generat probleme extrem de grave pentru Republica Moldova, care nu a putut nici să negocieze o revenire *de facto* a regiunii separatiste sub controlul său și nici nu și-a pus serios problema abandonării acesteia sau a unui ipotetic transfer către Ucraina, de pildă. În același timp, o parte semnificativă din clasa politică de la Chișinău a insistat constant pentru păstrarea neutralității, fie aceasta și „ciuntită” de existența situației transnistrene, ca garanție că Rusia nu va fi tentată să intervină direct, militar, în caz că Moldova se apropia prea mult de NATO, de Occident. Războiul de agresiune declanșat de Rusia contra Ucrainei în februarie 2024, prin violarea flagrantă a regulilor Cartei ONU, a determinat conducerea

1. Dan Dungaciuc, *Moldova ante portas*, Tritonic, București, 2005, p. 200.

Republicii Moldova să fie solidară cu Kievul și să adopte o linie de politică externă prooccidentală, fapt ce a înfuriat Moscova și a dus la lansarea unor amenințări la adresa independenței și suveranității Moldovei. O serie de incidente violente produse în Transnistria, agitația separatistă a autorităților de la Tiraspol și a celor din entitatea Găgăuzia (unde bașcana Evghenia Guțul se plânge rușilor de persecuții din partea partidului președintei Maia Sandu) au arătat că Moscova nu ar accepta pierderea influenței politice asupra statului moldovean. Moldova a obținut statutul de candidat la aderarea la UE, dar nu a renunțat la neutralitate și nu și-a declarat dorința de aderare la NATO. Prooccidentala și reformista Maia Sandu a înțeles că statele occidentale nu sunt încă dispuse să extindă din nou NATO către Est, iar Rusia ar reacționa extrem de violent în fața acestui scenariu. Ea a denunțat cu mult curaj agresivitatea Rusiei și s-a situat de partea Occidentului în ceea ce privește Ucraina¹.

Moldova își menține așadar deocamdată opțiunea de neutralitate pe termen nedefinit, iar plasarea prevederii în Constituție o face greu de abolit în lipsa majorității necesare. Neutralitatea unui stat are ca scop ferirea sa de invazii externe, agresiuni, distrugerii, atunci când elitele conducătoare ale statului decid că nu au acces imediat la o soluție de protecție alternativă, de tipul găsirii unui aliat solid sau al aderării la un bloc militar puternic. Sau când acel bloc e prea slab, iar aderarea statului respectiv nu îi sporește semnificativ capacitatea de descurajare față de adversari. Ca să fie efectivă nu ajunge proclamarea unilaterală a stării de neutralitate, mai trebuie să existe și recunoaștere internațională, eventual garanții, pe lângă situarea într-o configurație geostrategică benignă. Experiența istorică ne arată că unele țări au avut succes în politica lor de neutralitate, evitând angajarea în conflicte militare cu alte state, altele nu au reușit acest lucru, fiind invadate și supuse distrugerilor. Primul exemplu e Elveția, al doilea e Belgia, invadată de germani în ambele războaie mondiale.

Ceea ce individualizează Republica Moldova în grupul statelor ce s-au proclamat neutre (1994, Constituția Republicii Moldova, art. 11) – Austria, Elveția, Finlanda, Suedia² etc. – este că a avut neutralitatea înscrisă în Constituție, deși avea deja pe teritoriul ei forțe de ocupație rusești (nedorite și nesolicitate) și aderase și la CSI în 1993 semnând tratatul de la Alma Ata. Articolul 11 al

1. „Agresorul trebuie oprit și pedepsit. Altfel, întregul glob pământesc va fi în pericol. Dacă agresorul nu va fi oprit aici, se vor găsi entități și în alte părți ale lumii care vor zice: hai să intru peste vecin să ocup un nou teritoriu. Și atunci putem ajunge la un război de dimensiuni greu de imaginat”, a afirmat președintele Republicii Moldova. V. Călugăreanu, „Maia Sandu: «Ne desprindem definitiv de Rusia agresivă»”, *Deutsche Welle*, 1 martie 2024, www.dw.com/ro/maia-sandu-ne-desprindem-definitiv-de-rusia-agresivă/a-68417089.
2. Trebuie precizat că Finlanda și Suedia nu mai sunt țări neutre, ele aderând la NATO în 2023 și 2024.

textului constituțional din 1994 dispune astfel: „(1) Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă. (2) Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său”¹. Evident, punctul 2 nu se aplica la momentul adoptării Constituției deoarece existau deja trupele ruse în Transnistria (Armata a 14-a și forțele ruse de menținere a păcii), fără perspectiva clară de terminare a prezenței lor acolo), iar a pretinde că prevederea se va aplica doar în viitor reprezenta o problema de interpretare juridică majoră. La modul ideal, ar fi trebuit ca Rusia să-și retragă forțele din Moldova după un acord cu această țară și cu garanții din partea unor state occidentale, replicând scenariul „neutralizării” Austriei după al Doilea Război Mondial. Legea constituțională nu putea accepta excepții, nu putea defini un „viitor” în care se va intra pe deplin în legalitate, dar în realitate chiar așa s-a întâmplat, în mod implicit. Ficțiunea inutilă, cuprinsă în actul constituțional, a devenit unul dintre reperele majore ale politicii externe și de securitate a republicii. Dar cine a militat pentru introducerea în actul fundamental a neutralității? Majoritatea parlamentară socialistă și agrariană, formată după alegerile din 27 februarie 1994, deci forțele politice ostile apropierei de România. Efectul păgubos al neutralității a fost că populației i s-a dat falsă senzație că e protejată implicit de agresiuni externe iar dotarea armatei a fost neglijată.

Nici ieșirea din CSI spre a respecta legea constituțională nu a fost multă vreme un scenariu viabil, deși Chișinăul s-a abținut să participe la activitățile politico-militare ale acestui bloc de state, dominat clar de Rusia². Unii cercetători arată că adoptarea neutralității în 1994 a avut ca scop major evitarea participării la activitățile militare ale CSI³. În decembrie 2023, președinta Comisiei de Politică Externă a Parlamentului de la Chișinău, Doina Gherman, a afirmat că statul moldovean dorește să iasă din CSI până la finele anului 2024. Invazia rusă în Ucraina a determinat Guvernul de la Chișinău să denunțe mai multe acorduri adoptate în cadrul CSI și să își reducă la maximum activitatea în cadrul organizației. De asemenea, a decis să nu mai plătească nici cotizația anuală⁴. Decidenții

1. http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731, accesat pe 10 martie 2016.
2. Svetlana Cebotari, „The Republic of Moldova between Neutrality and NATO Membership Status”, *Postmodern Openings*, an 1, vol. 3, septembrie 2010, Lumen, Iași, <http://postmodernopenings.com/wp-content/uploads/2010/10/The-Republic-of-Moldova-between-Neutrality-and-NATO-Membership-Status.pdf>, accesat pe 8 februarie 2016.
3. Valeriu Mija, *Riscurile și beneficiile neutralității Republicii Moldova în contextul cooperării cu NATO*, 23 iunie 2015.
4. „Republica Moldova intenționează să părăsească CSI până la finalul lui 2024”, 20 decembrie 2023, www.hotnews.ro/stiri-international-26770727-republica-moldova-intentioneaza-paraseasca-csi-pana-finalul-lui-2024.htm. Republica Moldova a ratificat acordul de constituire a CSI prin Hotărârea Parlamentului Republicii

de la Chișinău și populația proreformistă au conștientizat riscul imens creat de o Rusie naționalistă și neoimperialistă¹, care dorește cu orice preț să-și decupeze o sferă de influență, anexând violent teritorii ale unui stat vecin în numele așa-ziselor drepturi politice ale etnicilor ruși din zona de vecinătate². Cum etnici ruși se găsesc destui și în Republica Moldova, și nu doar în Transnistria, teama de a suferi o agresiune rusească sub acest pretext a devenit extrem de presantă. Totuși, Maia Sandu și premierii moldoveni succesivi și-au dovedit solidaritatea față de Ucraina, mai ales primind numeroși refugiați și oferind constant susținere diplomatică.

Mai trebuie precizat că în documentele „Concepția de politică externă a Republicii Moldova”, din februarie 1995, și în „Concepția de securitate națională”, din mai 1995, se menționa din nou neutralitatea permanentă față de orice bloc politic, militar sau economic care ar fi putut organiza pregătiri de război. Moldova urma să nu permită vreodată folosirea teritoriului său de către un stat sau o alianță în scop agresiv. De asemenea, se declara refuzul față de producerea sau găzduirea de arme nucleare pe teritoriul statului.

Ce semnifică NATO pentru Republica Moldova?

NATO constituie pentru o parte a clasei politice din Republica Moldova un simbol și, în cuvintele lui Dan Dungaciu, „un proiect politic” bazat pe valorile democratice³. Semnifică mai ales puterea militară, economică și civilizațională a Occidentului, precum și rezistența comunității transatlantice față de dorința Rusiei revizioniste de a modifica statu-quo-ul teritorial din zona extinsă a Mării Negre, prin forța armelor. Alianța e simbolul cooperării pline de succes a Europei occidentale și Americii de Nord, care au învins finalmente URSS în Războiul Rece, nu prin luptă directă, ci prin superioritatea modelului economic și civilizațional occidental, prin forța ideilor reformiste; așadar, prooccidentalii moldoveni consideră că NATO ar putea scoate Moldova din haos, sărăcie, de sub dominația agresivă a Rusiei.

Moldova din 8 aprilie 1994, ulterior statutul CSI a fost ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 26 aprilie 1994. Ca să poată părăsi pe 8 februarie 2024 Adunarea Interparlamentară a CSI pe 8 februarie, guvernul de la Chișinău trebuia să plătească echivalentul a 341 000 de USD, spre a stinge complet datoriile față de CSI.

1. Timothy Snyder, „The War in Ukraine is a Colonial War”, *New Yorker*, 28 aprilie 2022, www.newyorker.com/news/essay/the-war-in-ukraine-is-a-colonial-war
2. C. Bendas, „Russia’s war in Ukraine will be seen as colonial war”, interviu cu Timothy Snyder, în *LRT*, 21.11.2023, www.lrt.lt/en/news-in-english/19/2128983/russia-s-war-in-ukraine-will-be-seen-as-colonial-war-interview-with-timothy-snyder, accesat în 4 aprilie 2024.
3. Dan Dungaciu, *op. cit.*, pp. 61-63.

Dar alianța aceasta este pentru populația pro-rusă reprezentarea detestabilă a hegemoniei americane. Un sondaj de opinie din august 2023, efectuat de Barometrul de Opinie Publică, a arătat că doar 26,5% din moldoveni ar fi votat pentru aderarea Republicii Moldova la NATO, iar 54% ar fi votat împotriva¹. Nu toți românofonii sunt automat pro-atlanțiști, după cum nici toți rusofonii nu sunt automat pro-Kremlin și antioccidentali, însă populația de etnie rusă tinde să se opună în marea ei majoritate proiectului atlantist al statului moldovenesc. Agresiunea Rusiei față de Ucraina are ca tendință polarizarea suplimentară a populației din republică și teama segmentului prooccidental (care o sprijină pe Maia Sandu și PAS) că rusofonii pot deveni un cal troian al Moscovei în situația în care Ucraina s-ar prăbuși militar iar armata rusă ar cucerii Bugeacul și ar ajunge la granițele Republicii Moldova, obținând astfel un acces terestru către Transnistria.

Momentan, rezistența extraordinară a Ucrainei ajută implicit Republica Moldova să fie protejată de planurile agresive ale Moscovei și să-și poată intensifica cooperarea cu SUA și alte state europene din cadrul NATO. Chișinăul depune eforturi diplomatice intense spre a-și consolida relațiile cu țările NATO și UE și spre a-și întări rapid forțele armate. În epoca ex-președintelui Igor Dodon, un apropiat al lui Putin, acestea au fost neglijate în bună măsură.

În momentul upgradării acestui studiu, în aprilie 2024, o stare de relativă acalmie domnește în Transnistria, unde forțele separatiste pro-ruse nu au inițiat ostilități în direcția Ucrainei, fie din teamă față de reacția Kievului, fie pentru că „stăpânii” de la Moscova nu le-au solicitat un sprijin direct. Desigur, lucrurile s-ar putea schimba brusc dacă trupele rusești s-ar apropia de gurile Dunării și de teritoriul transnistrean. Nici Ucraina nu a atacat aceste forțe separatiste, mai ales spre a nu pune Chișinăul într-o situație dificilă și spre a nu fi acuzată de agresiune, ceea ce ar risca să-i diminueze sprijinul militar extern. Desigur, executivul moldav nu a solicitat niciun fel de sprijin din afară în dosarul transnistrean și-n cel găgăuz.

Povestea relației dintre Moldova și NATO pornește din 1992, când Republica Moldova aderă la NACC (Consiliul de Cooperare Nord-Atlantic), iar din 1994 este în Parteneriatul pentru Pace, făcându-se remarcată prin participarea cu soldați la misiunea NATO de reconstrucție din Kosovo (KFOR). Adică a făcut pași identici cu cei ai vecinei România, cu excepția angajării pe calea aderării la Alianță. Discuții despre eventuala aderare la NATO au avut loc în rândul experților în securitate și politică externă din Moldova, în mod discret și în

1. D. Dermenji, „R. Moldova și NATO se pregătesc să treacă la o nouă formă de parteneriat”, Europa Liberă, 10 ianuarie 2024, <https://moldova.europalibera.org/a/r-moldova-si-nato-se-pregatesc-sa-treaca-la-o-noua-forma-de-parteneriat/32756264.html>

cercurile politice. Au venit semnale încurajatoare și dinspre România, Polonia sau SUA, în anii 2005-2008. Pe de altă parte, e clar că țări precum Germania, Franța, Grecia sau Italia nu au dorit să irite și mai tare Rusia, pe care deja au supus-o unor acțiuni de sancționare politico-economică după anexarea Crimeii și mai ales începând din martie 2024, punând-o în fața perspectivei ca granița NATO să ajungă pe Prut.

Între 2001 și 2009, Partidul Comunist a guvernat țara aducând în prim-plan fobiile Rusiei față de NATO, denunțând apropierea Alianței de granițele spațiului CSI, dar totodată evitând să dea satisfacție deplină Moscovei, adică să accepte o federalizare benefică mai ales Transnistriei și Găgăuziei. După eșecul planului Kozak, Voronin și apropiații săi au căutat oarecum mai multă deschidere spre Occident, cu toate că față de România a urmat o perioadă de acuzații din cele mai diverse, toate subsumate ideii că statul român e un fel de *big brother* nesuferit.

Evident, Chișinăul nu a reușit să convingă Rusia să își retragă forțele (devenite între timp de „menținere a păcii”) din Transnistria și nici comunitatea internațională, ca dovadă eșecul declarațiilor asumate sub egida summiturilor OSCE de la Istanbul (1999) și Porto (2000). Formatul „5 + 2” de negociere nu s-a dovedit viabil. Cei circa 2 000 de militari ruși, de asemenea cele câteva mii de soldați transnistreni sunt o amenințare constantă pentru Republica Moldova, a cărei armată, deși în urma cooperării cu NATO a avansat pe calea reformei, nu constituie o forță care să poată elibera teritoriul național, nici măcar de gherilele transnistrene. Dar leadershipul din Republica Moldova nu renunță la neutralitate deoarece ar trebui revizuită Constituția și există temerea că Rusia va acționa mai violent, instigând la revoltă segmentul pro-rus din republică, repetând cu brio scenariul „Donbas” cu care a blocat apropierea Ucrainei de Occident, după căderea regimului pro-moscovit Ianukovici în 2014. Iar NATO, văzut ca sumă a celor 32 de state membre, nu pare dornică să faciliteze primirea Republicii Moldova ca membru pe termen scurt sau mediu, lucru valabil acum dar și în perioada anilor 2009-2014, când Moldova era văzută în Occident ca „elevul silitor” care-și face cel mai bine temele în vederea unei ipotetice aderări la UE.

Venirea Maiei Sandu la președinție și a PAS la guvernare la finalul anului 2020 a accentuat clar trendul de racordare a Republicii Moldova la structurile occidentale. Însă adepții Blocului Comuniștilor și Socialiștilor, și Igor Dodon, se opun visceral acestei evoluții și militează pentru menținerea strictă a neutralității. Un sondaj IMAS de la finalul anului 2023 indica faptul că 55% dintre moldoveni doreau aderarea la UE a țării și doar 29% integrarea în NATO¹.

1. Alina Cotoros, „Sondaj: Maia Sandu, din nou, ar câștiga alegerile prezidențiale din Republica Moldova”, *Adevărul*, 19 decembrie 2023, <https://adevarul.ro/stiri-externe/republica-moldova/sondaj-maia-sandu-din-nou-ar-castiga-alegerile-2325582.html>

Chișinăul, anxios să aibă confirmarea traseului occidental fără accidente, a văzut desigur cum Ucraina și Georgia au eșuat între 2008 și 2014, nefiind primite în NATO, neprimind nici măcar MAP-ul („Planul de acțiune pentru aderare”, prima etapă pe calea aderării la organizație). La summitul Nord-Atlantic de la București, din aprilie 2008, Germania și Franța au reușit să-și impună punctul de vedere, contra SUA, Poloniei și României care doreau ca Tbilisi și Kiev să aibă parte de MAP, nu doar de promisiunea că vor deveni cândva membre ale Alianței. Ucraina, deși atât de mult susținută cu bani și arme de către statele NATO, spre a rezista agresiunii rusești, nici acum nu are o perspectivă clară a datei aderării la NATO și nu se știe dacă va adera cu tot teritoriul său sau doar cu partea pe care Rusia nu a putut-o cuceri. Iar Moldovei, NATO și țările membre i-au oferit cu „generozitate”, an de an, la summiturile ministeriale și la reuniunile bilaterale, satisfacția că recunosc republica ca stat unitar, cu toate teritoriile sale, fără a admite vreo legitimitate cât de mică pentru separatiștii transnistreni. Inclusiv la summitul NATO de la Vilnius (2023), statele membre au solicitat Rusiei să își retragă rapid forțele din Transnistria, afirmându-și sprijinul pentru independență și suveranitate, pentru menținerea neutralității, promițând cooperare intensificată pe linie militară cu Moldova, prin instrumentul numit Defence Capacity Building Package¹.

Pe de altă parte, guvernele și președinții succesivi ai Republicii Moldova au depus multe eforturi spre a convinge alte state să recunoască neutralitatea statului moldav, dar nu au obținut mereu rezultatele dorite. Este cunoscut de pildă cazul eșecului Pactului de Securitate pentru Republica Moldova propus de Vladimir Voronin cancelariilor occidentale în 2003, ca un fel de scăpare miraculoasă în fața ingineriilor geopolitice ale Rusiei, de pildă a „diabolicului” plan Kozak. PCRM și Voronin își făcuseră un punct de onoare din a apăra neutralitatea statală, mergând până la a redacta un proiect de lege a neutralității permanente, în aprilie 2011, din teama ca noii guvernanți pro-vestici să nu aleagă soluția aderării la NATO peste capul opoziției².

Cooperarea Moldova-NATO a continuat în ciuda prezenței comuniștilor la cârma statului, iar în iulie 2006 se semna Planul Individual de Acțiune și Parteneriat (IPAP), un semnal că Occidentul era pregătit să ofere mai mult sprijin pentru modernizarea statală, reforma militară și consolidarea democrației și securității peste Prut. Ulterior, din 2009, Moldova a fost guvernată de o coaliție prooccidentală pentru integrare, grup de forțe politice reformiste și care își propuneau

1. Vilnius Summit Communiqué, www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm, 11 iulie 2023.
2. Aurelian Lavric, „Problema neutralității Republicii Moldova în contextul asigurării securității sale”, 22 septembrie 2012, <http://aurelian-lavric.blogspot.ro/2012/09/problema-neutralitatii-republicii.html>, accesat pe 2 februarie 2016.

membershipul în UE. Din păcate, reformiștii, slabi și divizați, confrunțați cu creații ale Moscovei precum Socialiștii lui Dodon și Partidul Nostru al lui Usatîi, nu au reușit să sporească nivelul de trai și să combată corupția. Din contră, țara s-a afundat în sărăcie și nemulțumire, ajungând extrem de greu de guvernat.

Evident, Moldova este din 2022 stat candidat la primirea în UE și ar putea adera la aceasta peste un număr de ani, fără a adera și la NATO, la fel ca Austria, Malta, Irlanda. Dar este posibil să urmeze totuși calea Finlandei și a Suediei, dacă grosul populației va prefera acest lucru. Populația dezamăgită de clasa politică va continua să caute sprijin și simboluri identitare în afară, adică o parte spre Occident (aici incluzând, pentru unii, și România), iar cealaltă spre Rusia. Rezistența greu de anticipat a Ucrainei în fața Rusiei a dat mai mult curaj taberei prooccidentale și a diminuat aplombul celeilalte grupări. Lipsa unei majorități clare dăunează proiectului identitar național. Dorința de a adera la NATO probabil va rămâne pe termen lung sub pragul de 50% din opiniile exprimate, fiind mai ales preferința unioniștilor și a pro-vesticilor, a celor care se identifică cu Maia Sandu și PAS. Un sondaj al CBS Research, la comanda Comunității Watch Dog Moldova, efectuat în aprilie 2024, a arătat că doar 34% dintre moldoveni susțin aderarea la NATO, cu 10% mai mult decât în 2023. Dar 47% ar vota contra aderării republicii la NATO¹.

NATO nu are cum forța Rusia să-și retragă forțele din Transnistria, nici nu poate promite așa ceva. Nici Ucraina nu a trecut la acțiune în acest sens. Iar influența României, deși în creștere în ultimii ani, nu s-a concretizat încă în sporirea sprijinului popular pentru aderarea la NATO, într-o țară în care adepții occidentalizării și cei ai „eurasiatizării” sunt aproape la paritate de mai bine de un deceniu². Doar o înfrângere a Rusiei în războiul din Ucraina sau o dezintegrare a acesteia (greu de anticipat în prezent) ar da un avans clar taberei prooccidentale.

1. „Sondaj: Maia Sandu ar obține un nou mandat prezidențial, din al doilea tur de scrutin”, Europa Liberă, 16 aprilie 2024, <https://moldova.europalibera.org/a/sondaj-maia-sandu-ar-obține-un-nou-mandat-prezidențial-din-al-doilea-tur-de-scrutin/32907541.html>. De precizat că 35,1% ar fi votat cu Maia Sandu și 29,8% cu PAS. Dodon ar fi obținut 15,8%, Partidul Socialiștilor 16,2%, iar comuniștii 4,9%. Rezultă că circa 26% dintre cei ce se opun aderării la NATO nu sunt socialiști sau comuniști. Pentru aderarea la Uniunea Economică Eurasiatică s-au pronunțat 34,8%.
2. Barometrul Opiniei Publice, aprilie 2015, <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=733>, accesat pe 12 februarie 2016. Barometrul din 14 aprilie 2015 a arătat că, „dacă duminica viitoare ar avea loc un referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la NATO, 48% ar vota împotriva, 23% ar vota pro, 8% nu ar participa la referendum, celelalte 21% nu au decis sau nu au dorit să răspundă”. Așadar, propaganda politică proneutralitate a prins foarte bine în mentalul populației, nu doar a celei pro-ruse și rusofone. Circa 41% au fost pentru neutralitate și 21% pentru NATO. De semnalat că, în noiembrie 2004, un sondaj de opinie arăta că 34,7%

La finalul anului 2023, Republica Moldova a solicitat NATO prelungirea cu un an a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului cu NATO (IPAP), iar din 2025 urmează să ne negocieze trecerea la un nou program de cooperare, numit Program Adaptat Individual al Parteneriatului (Individually Tailored Partnership Programme – ITPP). ITPP nu e garanția aderării la Alianță, ci doar un instrument pentru intensificarea cooperării pe linie politică și militară. În martie 2021, la nivelul NATO s-a decis adoptarea sistemului „Un partener, un plan”, iar ITPP a devenit cadrul general în care toate acordurile anterioare cu statele partenere au fost strămutate, fiind modelat pe necesitățile fiecărui partener¹. Premierul Dorin Recean (într-o discuție cu secretarul general NATO, Jens Stoltenberg, la Bruxelles, în octombrie 2023) a afirmat că Moldova vrea să-și echipeze forțele militare conform standardelor NATO și ar putea participa la misiuni internaționale și exerciții militare, care să o ajute să-și „consolideze capacitățile și interoperabilitatea”². Secretarul general a mulțumit Chișinăului pentru sprijinul politic acordat Kievului și a condamnat presiunile, dezinformarea și șantajul energetic al Moscovei asupra Moldovei. El a amintit că la începutul anului 2023 la nivelul NATO s-a decis în principiu acordarea unui pachet substanțial pentru a ajuta Republica Moldova să-și consolideze securitatea cibernetică și comunicațiile strategice și pentru a intensifica astfel capacitatea de apărare. De asemenea, a laudat Moldova pentru participarea la misiunea NATO din Kosovo, KFOR³. Prin *Defence Capacity Building Package*, NATO a oferit Moldovei echipamente militare medicale în valoare de 700 000 de euro, primind aprecieri din partea ministrului apărării din republică, Anatolie Nosatii. Bilateral, Moldova a primit și ajutor în arme și muniții, de exemplu din partea SUA, care în august 2023 a oferit echipamente militare de 3 milioane USD. Scopul oficial e de a ajuta țara să-și apere democrația și suveranitatea. În aprilie 2024, militari moldoveni au participat la un exercițiu militar comun cu soldați americani și

dintre moldoveni ar fi fost de acord cu aderarea la NATO, iar 18,9% contra, cu 31,8% nedeciși. Așadar, sprijinul pentru NATO se află în declin, probabil din cauză că dezamăgiții coaliției pentru integrare europeană asociază eșecul acesteia cu tot ceea ce e legat de Occident. Vezi Dan Dungaci, *op. cit.*, p. 64.

1. *Individually Tailored Partnership Programmes*, www.nato.int/cps/en/natohq/topics_225037.htm, accesat pe 25 aprilie 2024.
2. „R. Moldova și NATO se pregătesc să treacă la o nouă formă de parteneriat”, Europa Liberă, 10 ianuarie 2024, <https://moldova.europalibera.org/a/r-moldova-si-nato-se-pregatesc-sa-treaca-la-o-noua-forma-de-parteneriat/32756264.html>.
3. Robert Lupițu, „Premierul R. Moldova, primit la NATO de Jens Stoltenberg: «Vom intensifica cooperarea practică și politică. Acest lucru vă va ajuta pe calea aderării la UE»”, www.caleaeuropeana.ro/premierul-r-moldova-primit-la-nato-de-jens-stoltenberg-vom-intensifica-cooperarea-practica-si-politica-acest-lucru-va-ajuta-pe-calea-aderarii-la-ue/, accesat pe 20 aprilie 2024.

români – JCET-2024 (Joint Combined Exchange Training), pe teritoriul republicii. Toate aceste elemente sugerează că statele NATO iau în calcul posibilitatea ca Rusia să încerce să ocupe Moldova și o pregătesc pentru a rezista mai bine. Invazie, pasivitate, nato-izare, finlandizare – scenarii peste scenarii...

Opinăm că acum „neutra” Republică Moldova nu are destulă forță militară spre a putea împiedica trupele ruse din Transnistria și nici voluntarii rusofoni să comită, de pildă, un atac contra Ucrainei, prin participarea la o ofensivă rusă pe direcția est-vest, dinspre Donbas și Crimeea către Odessa și Bugeac. Deși documentele de securitate națională precizează că nu se poate permite unor forțe străine să utilizeze teritoriul republicii în scop agresiv față de un stat terț, Chișinăul nu ar putea riposta decât atacând militar Transnistria și asumându-și implicit un nou război devastator. Doar dacă ar ataca simultan cu Ucraina și în cooperare cu aceasta ar avea o șansă, profitând de faptul că Rusia nu ar putea trimite rapid forțe de sprijin ci doar ar ataca cu rachete și drone pozițiile armatei și probabil orașele și capacitățile industriale moldovenești. Știm deja că armata rusă nu are precizie în atacuri dar lovește masiv și repetat. Dar ar face față forțele armate naționale unei asemenea lupte contra transnistrenilor și a aliaților lor ruși? Sau ar sta pasive, așteptând eventual ca trupe ucrainene victorioase să intre și să ocupe Transnistria, scutind implicit Chișinăul de a scoate „castanele din foc” cu propriile mâini. În acest caz, cum ar determina plecarea forțelor Kievului din enclavă?

Pe termen lung, se pune întrebarea: cum ar putea deveni Transnistria, cu soldații ruși staționați acolo, parte din teritoriul NATO, dacă Moldova va dori să adere și va avea unanimitatea statelor membre? Ar fi cumva ceva similar cu situația Estoniei cu puternica sa minoritatea rusească (22-24%), ajunsă în cadrul NATO încă din 2004. E greu de crezut că Rusia se va consola cu pierderea controlului asupra Transnistriei ca urmare a evoluției războiului său cu Ucraina. Nici măcar dispariția fizică a lui Vladimir Putin nu e sigur că ar facilita împlinirea unui asemenea scenariu. Dar dacă, în cazul unei înfrângeri (politică și militară) a Rusiei, Moldova ar face un schimb teritorial cu Ucraina, cedând Transnistria și primind la schimb Bugeacul sau o parte a acestuia, respectându-se criteriul etnic? Și acesta e doar un scenariu, puțin plauzibil în prezent.

Nu există suficientă determinare geopolitică și unitate strategică în Occident spre a pune Federația Rusă în fața unui fapt împlinit și, evident, nici intenția de a umili Moscova. Cu toate că ea este adversarul prin excelență al NATO, conform Conceptului strategic adoptat la Madrid în 2022. Rusia are mii de arme nucleare, nimeni nu vrea să riște prea mult în acest sens. Pentru că e clar că Moscova ar avea o reacție furibundă, la fel și segmentul de populație „moldovenească” pro-rusă (ruși, rusofoni, găgăuzi etc.) pe care îl controlează. Nici soluția transformării Transnistriei într-un Kaliningrad al zonei extinse a Mării Negre nu pare a fi

acceptabilă pentru Occident deoarece ar consfinți recunoașterea „dreptului” Rusiei de a controla acel teritoriu definitiv, legal. Rusia, stat agresor conform dreptului internațional, nu poate fi recompensată cu teritorii suplimentare. Iar o Transnistrie care să fie precum Kosovo, independentă, e de asemenea greu de conceput, fiind neviabilă economic și lipsită de recunoaștere internațională. După Euromaidan și trecerea Ucrainei în tabăra pro-Occident, Chișinăul și Kievul au limitat masiv fluxul de mărfuri și persoane în și dinspre Transnistria, cam și cum ar fi dorit să juggleze pseudostatul respectiv în plan economic. Noul cod vamal al Republicii Moldova a introdus taxe vamale pentru bunurile transnistrene iar liderii separatiști s-au plâns vehement Moscovei și au amenințat din nou cu separarea definitivă la începutul lui 2024.

Temerile că Rusia ar putea încerca o operațiune militară navală, folosind Crimeea ca platformă avansată, și accesul prin Odessa (în caz că va cucerii orașul) spre a pătrunde prin Bugeac și a crea o conexiune terestră cu Transnistria determină multă îngrijorare la Chișinău, dar și în România și în alte state NATO. Intrarea trupelor ruse în Moldova ar obliga România să decidă în ce fel va ajuta statul-frate, știind că descurajarea oferită de NATO se bazează pe decizia cu unanimitate de voturi în Consiliul Nord-Atlantic, acolo unde Turcia și Ungaria se feresc, de regulă, să antagonizeze Rusia și pot bloca deciziile cu grad mare de risc. Iar România fără sprijinul aliaților nu are cum înfrunta singură Rusia.

Concluzii

Ca și în cazul Ucrainei, înainte de 2022, analiștii occidentali arătau adesea că Rusia, dar și politicieni din țări precum Germania ori Franța ar fi preferat un scenariu de finlandizare a Moldovei, adică garanții de nonaderare la orice tip de alianță militară din partea Chișinăului. Dar Occidentul nu e coerent și oricum după agresiunea masivă a Rusiei contra Ucrainei încrederea în dorința acesteia de a respecta tratatele pe viitor este scăzută. Moscova nu a respectat *Carta ONU*, *Actul final* al OSCE și *Memorandumul* de la Budapesta; ce garanții există că va respecta neutralitatea Republicii Moldova? În fond și Ucraina, sub conducerea lui Ianukovici, se proclamase neutră (*no block policy*), dar acest lucru nu a ferit-o ulterior de invazia „soldaților verzi” ai Moscovei în Crimeea și apoi în Donbas, nici de agresiunea masivă începută în februarie 2022. Rusia are din păcate o tradiție în a nu respecta neutralitatea unor state mai mici și în a nu respecta tratate de drept internațional – a se vedea, din nou, cazul *Memorandumului* de la Budapesta din 1994 care juridic ferea Ucraina de pierderi teritoriale.

Totuși, Republica Moldova are printre țările UE și NATO adepți ai aderării, fiind vorba de România, Polonia, statele baltice etc., plus unele cercuri din SUA. Câtă vreme Occidentul și Rusia nu ajung la un mare acord de securitate

paneuropeană (reamintesc Planul Medvedev din 2009), până nu rezolvă cumva situațiile litigioase precum Crimeea, Donbas și celelalte teritorii anexate de ruși, nu se pune problema unei înțelegeri privind garantarea neutralității moldovenești. Mai ales că Rusia e mefientă și față de extinderea UE, nu doar a NATO. De pildă, Parteneriatul Estic, lansat în 2009 de Polonia și Suedia și asumat de UE ca parte a Politicii de Vecinătate, a fost denunțat de Rusia ca act ostil, vizând interferența în sfera de interes a acesteia.

Rusia „citește” conflictul cu Vestul în grila unui joc de sumă nulă, așadar soarta Republicii Moldova va fi probabil decisă printr-o meganegociere de lungă durată sau în urma unor reasezări geopolitice dramatice, care ar forța o Rusie brusc slăbită (sau chiar pe cale de dezintegrare) să facă brusc concesii.

Ipotetic, Republica Moldova ar putea juca și cartea aderării la NATO spre a pune presiune pe Rusia să-i recunoască neutralitatea (și să-și retragă trupele din Transnistria), cu toate că Moscova știe că se poate baza măcar pe Turcia și Ungaria (state dependente economic și energetic de spațiul rus) spre a bloca o asemenea evoluție. Nici obținerea de garanții de securitate din partea unor state NATO, fără aderare la Alianță, nu ar fi de prea mare folos Chișinăului deoarece și Ucraina beneficia de asemenea garanții ca urmare a *Memorandumului* de la Budapesta și tot a fost atacată de Rusia. Iar Rusia este acum exclusă de la orice negociere a arhitecturii de securitate din Europa de Est, câtă vreme continuă agresiunea contra Ucrainei.

Dotarea armatei moldovene și modernizarea ei în ritm accelerat sunt absolut necesare spre a descuraja un atac rusesc dar există riscul să nu se poată realiza la parametrii normali, și nu în timp util, deoarece Republica Moldova este un stat sărac și nu poate alocă destui bani în acest scop. De asemenea, nu se găsesc destule arme și muniții pe piață, deoarece frontul din Ucraina absoarbe cantități imense, zi de zi. Dar și mai puțin este mai bine decât nimic.

Conlucrarea cu statele NATO și cu Ucraina este esențială pe termen mediu și lung pentru Chișinău. Maia Sandu și președintele ucrainean Volodimir Zelenski văd Ucraina ca pe un scut aflat între Rusia și Moldova și probabil că și Putin are aceeași percepție. Câtă vreme Ucraina rezistă, Moldova încă nu este în pericol existențial.

Evident, dacă se va realiza cândva unirea Republicii Moldova cu România, populația și teritoriul primeia va deveni parte a NATO și a UE automat, fiind probabil ca România să anunțe din timp celelalte state membre din NATO și desigur din UE spre a le obține consensul. Dar oare să credem că Rusia postputinistă, ieșită extrem de delabrată din lungul război cu Ucraina, ar putea achiesa la acest scenariu ori că va fi în situația de a nu avea încotro, amintindu-ne nouă românilor de straniul an 1918? Când, deși învinși de Puterile Centrale, reușeam să aducem „acasă” Basarabia.

Bibliografie

- BENDAS, C., „Russia's war in Ukraine will be seen as colonial war”, interviu cu Timothy Snyder, în *LRT*, 21.11.2023, www.lrt.lt
- CĂLUGĂREANU, V., „Maia Sandu: «Ne desprindem definitiv de Rusia agresivă»”, *Deutsche Welle*, 1 martie 2024, www.dw.com
- CEBOTARI, Svetlana, „The Republic of Moldova between Neutrality and NATO Membership Status”, *Postmodern Openings*, an 1, vol. 3, septembrie 2010, Lumen, Iași, <http://postmodernopenings.com>
- COTOROS, Alina, „Sondaj: Maia Sandu, din nou, ar câștiga alegerile prezidențiale din Republica Moldova”, *Adevărul*, 19 decembrie 2023, <https://adevarul.ro>
- DERMENJI, D., „R. Moldova și NATO se pregătesc să treacă la o nouă formă de parteneriat”, *Europa Liberă*, 10 ianuarie 2024, <https://moldova.europalibera.org>
- DUNGACIU, Dan, *Moldova ante portas*, Tritonic, București, 2005.
- LAVRIC, Aurelian, *Problema neutralității Republicii Moldova în contextul asigurării securității sale*, 22 septembrie 2012, <http://aurelian-lavric.blogspot.ro>
- LUPÎȚU, Robert, „Premierul R. Moldova, primit la NATO de Jens Stoltenberg: «Vom intensifica cooperarea practică și politică. Acest lucru vă va ajuta pe calea aderării la UE»”, www.caleaeuropeana.ro
- MIJA, Valeriu, *Riscurile și beneficiile neutralității Republicii Moldova în contextul cooperării cu NATO*, 23 iunie 2015.
- SNYDER, Timothy, „The War in Ukraine is a Colonial War”, *New Yorker*, 28 aprilie 2022, www.newyorker.com
- ***, Barometrul Opiniei Publice, aprilie 2015, <http://www.ipp.md>
- ***, *Individually Tailored Partnership Programmes*, www.nato.int
- ***, „Republica Moldova intenționează să părăsească CSI până la finalul lui 2024”, 20 decembrie 2023, www.hotnews.ro
- ***, „R. Moldova și NATO se pregătesc să treacă la o nouă formă de parteneriat”, *Europa Liberă*, 10 ianuarie 2024, <https://moldova.europalibera.org>
- ***, „Sondaj: Maia Sandu ar obține un nou mandat prezidențial, din al doilea tur de scrutin”, *Europa Liberă*, 16 aprilie 2024, <https://moldova.europalibera.org>
- ***, *Vilnius Summit Communiqué*, www.nato.int, 11 iulie 2023.

Lungul drum spre Europa al Republicii Moldova¹

Sorin Bocancea

Pe ruinele fostului imperiu

Dacă în perioada Războiului Rece Moscova se oferea să apere cauza comunismului oriunde credea că aceasta era amenințată, de un deceniu a anunțat că apără cauza rușilor oriunde s-ar afla ei, fapt ce i-ar putea justifica orice anexare de teritoriu. La fel cum Hitler susținea în 1938 că apără interesele germanilor de oriunde din Europa. Și a pornit la anexat teritorii.

Nu mai există tratate pe care Rusia le-a semnat chiar cu mâna lui Putin, nu mai există instituții internaționale și legislație internațională pe care Rusia s-a angajat să le respecte chiar prin vocea lui Putin, ci există doar o istorie a poporului rus răspândit peste tot pe unde ar vrea acum Moscova să stăpânească. Putin face un salt într-o istorie contrafăcută. *Homo sovieticus* ieșit din proiectul comunist vrea acum să fie rus. Nu își mai vede originile în înțelepciunea lui Lenin și Stalin, ci merge mai departe în istorie pentru a-și găsi rădăcini pe care altă dată a încercat să le distrugă sau unele pe care doar le inventează. „Chiar și ucrainenii cred că limba rusă este limba lor, la fel și tătarii”, spune noul *Cezar sovieticus*. În acest ritm, este de așteptat să decreteze că tătarii sunt ruși de-a dreptul, că toți cei din fostele republici sovietice sunt ruși, că aceștia și-au spus și își spun

-
1. Prezentul capitol este varianta revăzută și adăugită a celui publicat sub același titlu în ediția din 2016 a volumului și reunește fragmente ale articolelor publicate pe blogul cotidianului *Adevărul*: „Zidul Kievului” (20 februarie 2014), „Îngrozitorii făcători de pace” (5 martie 2014), „Putin și al său Rasputin” (18 martie 2014), „Să percepem corect Rusia” (17.05.2014), „Republica Moldova. Unire prin integrarea europeană” (5 noiembrie 2013), „Republica Moldova și corupții săi” (17 ianuarie 2016). La acestea se adaugă: „România și Republica Moldova. De la podul de flori la tăceri pline de îngrijorare” (15 februarie 2023), în *Sun Media*, „Pacifismul și multiplicarea agresorilor” (14 aprilie 2024) și „The West first” (21 aprilie 2024), în *Media Quality*.

„tătari”, „ukraineni”, „moldoveni” ș.a.m.d. doar pentru că trebuia să poarte nume diferite în întrecerea socialistă dintre republicile sovietice, precum echipele de fotbal dintr-un campionat intern.

Știind că Rusia a absentat de la formarea Europei națiunilor pe motiv de revoluție comunistă, Putin vrea ca pe ruinele vechiului imperiu comunist să construiască o națiune rusă extinsă. De remarcat că nu aveam de-a face cu un naționalism clasic, care vrea doar să afirme identitatea unei comunități naționale, ci cu unul care afirmă că și alte naționalități susțin că le-ar fi structurale elementele naționalității ruse. „Cu toții suntem comuniști”, spuneau tătarii, ucrainenii, moldovenii ș.a. înainte de dărâmarea Zidului Berlinului, cu un sfert de secol în urmă; „cu toții suntem ruși”, ar vrea Putin să spună aceștia de acum înainte. „Ruși din toți conaționalii, uniți-vă!”, pare a fi sloganul noului proiect. Dintr-un comunist convertit la naționalism nu putea ieși decât un naționalist internaționalist, oricât de paradoxal ar părea acest lucru.

*

Suntem ființe istorice din țări istoric constituite cu speranța într-un viitor statornic. Valorile asumate și istoriile comunităților noastre, de la sate la națiuni, ne-au format simpatiile și idiosincraziile. Chiar dacă educația noastră europeană are ca pilon umanismul, pe care UE și l-a asumat în *Tratat*, tot ceea ce ni se întâmplă zi de zi este puternic marcat de vecinătăți și contingente. Iar una dintre cele mai traumatizante experiențe istorice a unei mari părți din Europa a fost provocată de URSS.

În numele păcii mondiale, URSS și agenții săi din fostul lagăr socialist au săvârșit crime ce le depășesc cantitativ pe cele săvârșite de către fasciști. Iar cea mai mare crimă este mutilarea morală a unor întregi comunități. Ingineriile sociale dictate de la Moscova au lăsat urme adânci și motive de conflict pe care astăzi tot Moscova le exploatează sub ipocritul motiv al apărării drepturilor unor oameni care nu s-au plâns că le-ar fi fost încălcate.

Istoria țărilor românești de pe cele două maluri ale Prutului a fost marcată în mod nefast de această vecinătate. Nu din Irak, nu din SUA, nu din Cuba, nu din Bolivia și nici din China le-au venit nenorocirile timp de peste jumătate de secol, ci de la Moscova, din capitala Imperiului Rus/URSS/Rusiei. În numele păcii mondiale și a unei ideologii universaliste, Moscova a trasat în această parte de lume hărți așa cum a dorit, a deportat pe cine a vrut, a jefuit cum a vrut ș.a.m.d. Acum, în numele unui naționalism în varianta lui tribală face aceleași lucruri.

Eu nu pot să accept astăzi demonstrațiile de violență ale Rusiei doar pentru faptul că și în altă parte se moare. Nu pot accepta pasiv această violentare a lumii mele doar pe motiv că, în general, în lume nu e pace sau pentru că și americanii

au ucis undeva pe glob. În istoria țării mele și în istoriile țărilor vecine țării mele rușii au ucis. Nu știu dacă irakienii, bolivienii sau cubanezii au fost empatici față de drama noastră de peste jumătate de secol, nu știu dacă i-au plăns pe deportații în Siberia sau pe cei uciși fără judecată de către staliști. Dar știu că europenii din această parte au trecut odată cu românii printr-o mare dramă provocată de Moscova.

Educația noastră de europeni este una în spiritul păcii pentru că europenii, pământeni cu cea mai violentă istorie, fac de peste șapte decenii efortul de a-și gestiona problemele astfel încât contextul să nu mai fie letal pentru nimeni. În acest context, la granița de Est a apărut din nou amenințarea Moscovei, care vede într-o asemenea educație o mare slăbiciune.

*

La 25 de ani de la prăbușirea Zidului Berlinului s-a ridicat unul nou: Zidul Kievului. În urmă cu un sfert de secol, Zidul Berlinului era simbolul separației dintre două lumi, aflate într-un război pe care echilibrul vulnerabilităților dintre cele două mari puteri nucleare (SUA și URSS) și crearea Comunităților Europene l-au păstrat în stadiul de „rece”. Zidul Berlinului a reprezentat granița dintre lumea democrației și cea a tiraniei, dintre lumea în care moartea este o tragedie și cea în care moartea este o chestiune de statistică.

Cu peste trei decenii în urmă, Germania era țara dintre cele două Europe (cea democratică și cea a lagărului comunist). Pe atunci exista și o graniță clar trasată. Acum, Ucraina este țara dintre două Europe: una democratică, a valorilor asumate de UE, pentru care a optat, și alta a postcomunismului sovietic, în care practicile guvernărilor au rămas aceleași ca în timpul URSS și de care dorește să se rupă în acest dramatic conflict. Spre deosebire de Germania, în Ucraina nu există un zid în mod concret și nicio graniță care să despartă două părți cu regimuri diferite ale aceleiași țări. Zidul de foc ridicat în Kiev a fost între populația ce voia valorile occidentale și guvernarea care perpetua practicile sovietice și voia intrarea într-o posibilă uniune eurasiatică. Acea guvernare a fost izgonită și în locul ei a venit adevăratul agresor.

*

Nici nu era de așteptat altă justificare din partea rușilor pentru agresarea Ucrainei decât protejarea unei părți a populației acesteia și instaurarea păcii. Protejarea față de ce? Simplu! Față de eternul inamic al comunismului: fascismul. Orice opinie plasată în afara celei de la Kremlin este etichetată drept „fascism”. Comuniștii, indiferent cum își mai spun acum, au rămas la același mod de gândire maniheist și simplist, incapabili să perceapă și să respecte diversitatea. Parafrazând o expresie kantiană, în noaptea minții lor toți opoziții sunt fasciști.

Dincolo de toate minciunile emise de la Kremlin, rămâne un fapt: Rusia a trimis militari, cu însemne și fără însemne militare, pe teritoriul altui stat. Apoi, a trimis tancurile. Deci este stat agresor ce se prezintă propagandistic ca făcător de pace. Poveștile cu apartenența Crimeii la Rusia ș.a.m.d. nu au nicio relevanță. Rusia a semnat un tratat pe care îl încalcă cu nonșalanța-i și disprețul bine-cunoscute în cazuri similare. Ce tratate urmează a fi încălcate?

A scuza agresiunea Rusiei arătând că și SUA au invadat țări iar nu are relevanță, cel puțin pentru noi, românii. În primul rând, nu pot exonera pe cineva de o vină pe motiv că mai sunt și alții ce au săvârșit fapte similare. În al doilea rând, România nu a avut experiența vreunei invazii americane, ci a uneia sovietice. Iar invazia sovietică i-a adus cele mai mari nenorociri: crime și jafuri, abuzul și mitocănia ca instrumente de guvernare. Căci invazia nu s-a făcut cu Dostoievski, Ceaikovski și Tarkovski, ci cu Chișinevski, Nikolski și... kalașnikov. De asta au așteptat în zadar atât timp românii venirea americanilor.

Slaba și tardiva reacție a responsabililor europeni față de „pacificarea” rusească a Ucrainei a fost revoltătoare nu atât pentru ucrainenii care au ieșit în Euromaidan pentru a alege calea europeană a țării lor, cât mai ales pentru noi, cotizanți ai UE, cu o experiență îndelungată în astfel de „pacificări” și „protecții”. S-a dovedit că tăcerea vinovată a Occidentului față de agresiunea Rusiei nu a fost de natură a evita escaladarea conflictului, cum tot ni se spune, ci a dus la escaladarea lui. Tăcerea a însemnat încuviințare.

Mai mult, din momentul în care Rusia a atacat Ucraina, a apărut un cor de voci internaționale care i-au cerut țării agresate să nu escaladeze conflictul. Mai exact, să nu se apere. Nu mai spun de cei care au început să cânte partitura Moscovei susținând de-a dreptul că Ucraina nu este un stat, că e tot Rusia și că președintele Zelenski este un clown ce și-a condamnat poporul la moarte prin faptul că s-a purtat normal, ripostând.

După cum spuneam, toleranța față de agresor nu aduce pacea, ci încurajează și alți agresori. Cine să mai creadă în principiile de drept internațional când cei ce ar trebui să le fie garanți privesc cu îngăduință încălcarea lor? Forța dreptului devine o poveste când dreptul forței este tolerat sub ipocritele îndemnuri la pace. Și, după cum spunea Machiavelli, amânarea unui război inevitabil nu te va scăpa de el, ci ți-l va face mai greu de purtat. Ca-n Ucraina, de exemplu.

*

Un lucru trebuie spus clar: nu este doar războiul unei țări ce vrea să aparțină civilizației occidentale, ci a Occidentului cu barbaria de inspirație asiatică. În Ucraina nu se joacă doar soarta Ucrainei, ci a întregii lumi libere. Nu prăbușirea URSS, cum susține Putin, ci înfrângerea Ucrainei ar fi cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului, pentru că odată cu ea s-ar prăbuși un sistem la care s-a lucrat de peste un secol, cel ce a legitimat cu greu forța dreptului. Dacă Rusia ar

învinge în Ucraina, orice rău ar deveni posibil. Oricine s-ar putea năpusti peste oricine invocând precedentul sau cine știe ce drept istoric. Dacă agresorului nu i se întâmplă nimic, de ce ar mai respecta ceilalți tratatele ce pot fi încălcate fără nicio consecință? *Bellum omnium contra omnes* ar coborî din lumea teoretică în cea reală, fiindcă Leviathanul a murit și nimeni nu mai poate garanta nimic. S-ar produce o nenorocită întoarcere la „stadiul natural” după cum și-o dorește Putin, pentru care toate statele sunt artificiale și numai Rusia crește natural, ca o iederă.

Revenirea acasă prin integrarea europeană

În această atmosferă își croiește Republica Moldova drumul spre UE, iar drama din Ucraina funcționează în cazul său ca un accelerator de istorie. Ceea ce devenise aproape o utopie după criza „furtului miliardului” ce a generat un recul antieuropean a devenit, ca urmare a revenirii pro-europenilor la guvernare și a războiului din Ucraina, un obiectiv realizabil.

Chiar dacă plasată la întâlnirea unor falii geopolitice, fapt ce-i face existența plină de tensiuni și de neprevăzut, Republica Moldova este, totuși, o țară al cărei popor are istoria și idealurile sale și își are politicienii săi (și buni, și răi), pe care-i legitimează periodic prin vot, și nu e un teren viran populat de un fel de hominizi ce trăiesc doar pentru a întreține terenul de joc al celor din stânga și din dreapta lor. Dacă la Chișinău ar fi decis autoritățile de la București sau Bruxelles, acum Republica Moldova era cel puțin în pragul semnării tratatului de aderare la UE; dacă la Chișinău ar fi decis autoritățile de la Moscova, acum Republica Moldova era în CSI. Nu s-a întâmplat niciuna dintre aceste variante, pentru că la Chișinău decid autoritățile de acolo, în condițiile geostrategice specifice. Nu putem abstrage guvernările de la Chișinău din istorie afirmând că ceea ce i se întâmplă Republicii Moldova vine doar de la Vest sau de la Est, așa cum reduționist se procedează adesea. Electoratul a trimis la guvernare politicieni care au privit fie spre Est, fie spre Vest.

În poziționarea față de Republica Moldova, autorităților de la București li se pot reproșa multe așa cum li se pot reproșa multe gesturi pe care le-au făcut și împotriva intereselor României. Însă nu se pot ignora lucrurile importante pe care România le-a făcut pentru Republica Moldova. Este o dovadă de crasă ignoranță să spui ironic că ajutorul României ar consta doar în câteva cărți și Dustere. Prin școlarizarea elevilor și studenților din Republica Moldova timp de peste trei decenii și prin acordarea cetățeniei române pentru cetățenii moldoveni cărora regimul comunist sovietic le-a luat-o în mod abuziv, România a contribuit la românizarea românilor de peste Prut și la desovietizarea lor. În timp, nespectaculos, astfel încât uneori și beneficiarii politicii educaționale a României au uitat cui datorează beneficiile carierei și ale plimbării nestingherite prin Europa

și chiar ale recunoașterii publice. Dar nu-i nimic, ingratitudinea rămâne în cota ei admisibilă.

În timp, cei ce au avut interesul ca Republica Moldova să nu se îndrepte spre România și spre UE au construit o realitate propagandistică prin emiterea de falsuri și inventarea de cauzalități:

- Republica Moldova a fost în timpul guvernelor pro-europene sub tutela României (fals);
- românii nu au ajutat Republica Moldova (fals);
- românii au dezvoltat în Republica Moldova un capitalism sălbatic (fals);
- românii sunt responsabili de devalizarea băncilor moldovenești (fals);
- moldovenii sunt pro-ruși (fals).

Așadar, România a împins Republica Moldova în brațele Rusiei (concluzie falsă în beneficiul agenților Moscovei).

Toate gesturile României în raport cu Republica Moldova sunt limitate de obligațiile pe care le are ca membru al NATO și UE. Tot timpul există riscul ca forțele antieuropene să o acuze de ingerință, așa cum s-a întâmplat pe vremea lui Voronin. Nimeni nu spune că România a exploatat la maximum posibilitățile de a ajuta Republica Moldova în parcursul ei pro-european. Însă de la critica justă, fundamentată pe dovezi, și de la disprețul față de responsabilii de la București până la a emite enormitatea că intervenția României a împins Republica Moldova în brațele Rusiei e cale lungă – ca de la adevăr la fals sau ca de la sănătate la boală.

*

De la începutul agresiunii ruse împotriva Ucrainei, întrebarea ce a persistat nu a fost dacă Republica Moldova este vulnerabilă, ci când va face Rusia pasul peste Nistru. Dacă Putin a avut îndrăzneala să se îndrepte împotriva uriașei Ucraine, nu s-ar mai fi împiedicat de o țărișoară cât o gubernie, mai ales că, în decursul anilor, aceasta și-a conturat un statut ce o face vulnerabilă față de oricine.

Pe 9 mai 2024, o oficialitate moscovită a anunțat că Republica Moldova este pe lista țărilor ce trebuie denazificate de pacificatoarea Rusie. Afirmția este una menită să amplifice îngrijorările unei țări care are statut de neutralitate stabilit prin art. 11 din constituția adoptată în 1994, care prevede că „nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său”. Însă pe teritoriul său se află Grupul Operativ al Trupelor Ruse, rămășițele Armatei a XIV-a a URSS, care se prezintă ca trupe „de menținere a păcii”. Cum să te bați cu pacifiștii?! Partitura păcii a fost mereu intonată la Chișinău de către pro-ruși, Voronin considerând că nu este cazul să se investească în armată, pentru că Moldova nu se bate cu nimeni, iar urmașul său, Dodon, a venit cu un motiv înduioșător și,

de aceea, irezistibil: în general, e bine să nu existe armate nicăieri, e bine să fie pace. Și cine să dea semnalul pacificării mondiale dacă nu Republica Moldova?!

Așa se face că, în prezent, Republica Moldova este o țară cu un uriaș grad de vulnerabilitate, cu cei circa 6 000 de militari care-i constituie armata și cu un buget de puțin peste 0,3% din săracu-i PIB. Chiar dacă legea fundamentală prevede că neutralitatea ține până la războiul de autoapărare, Republica Moldova nu are capacitate de ripostă, pentru că politicienii pro-ruși care au condus-o au neutralizat-o. Norocul Moldovei este că neutralitatea ei nu a fost recunoscută, în pofida demersurilor insistente ale lui Dodon în acest sens.

Rusia a încercat să destabilizeze Republica Moldova prin tentativa de lovitură de stat dată în vileag de președintele Volodimir Zelenski, pentru că Transnistria face parte din planul Rusiei pentru încercuirea Ucrainei. O guvernare pro-rusă nu ar garanta realizarea joncțiunii trupelor din Marea Neagră cu cele din Transnistria, dar ar crea mari probleme pentru Ucraina și pentru țările occidentale care sprijină Ucraina, fiindcă acea guvernare ar țipa ca din gură de șarpe că operațiunile de sprijinire a Ucrainei îi periclitează neutralitatea. Pentru că neutralitatea este o formulă menită să țină la distanță partenerii europeni, dar nu și pentru a o scăpa de armata rusă. Operează aceeași schemă specifică Moscovei: orice acțiune a Kremlinului este pace, iar orice ripostă este război.

Ce face România în acest caz, având în vedere realitatea că aproape jumătate din populația Republicii Moldova are cetățenie română? De când Maia Sandu și PAS guvernează la Chișinău, s-au făcut pași importanți în consolidarea relației dintre cele două țări de pe malurile Prutului și mă refer în primul rând la cei realizați pentru interconectarea sistemelor energetice și de gaze naturale. După reculul promoscovit de după Acordul de la Vilnius (2013), Republica Moldova și-a reluat calea europeană, iar România i-a oferit sprijin și asistență în acest dificil traseu, chiar dacă a făcut-o șoptit, pentru a nu deranja autoritatea tutelară moscovită. Ajutăm, dăm, dar să nu se vorbească despre asta. Și, în tot acest timp, propaganda rusă le-a tot vorbit moldovenilor despre marele popor prieten de la Răsărit și despre faptul că dinspre România vine doar corupție, iar din UE doar homosexuali.

Parafrazând o expresie ce a făcut carieră la vremea ei, sunt doi elefanți în încăpere, dar la București nu se văd: războiul din Ucraina și situația din Republica Moldova. Consider că este inadecvat ca autoritățile de la București să se comporte ca și cum războiul de la ușa noastră nu există și ca și cum ceea ce se pregătește pentru Republica Moldova, în acest context, este un joc cu pistoale cu apă. În Ucraina este un război greu, ce afectează întreaga Europă și pe noi cu atât mai mult. Iar Republica Moldova este o mingiuță aflată în terenul în care se înfruntă doi mari adversari: Rusia și Occidentul.

În acest context, cred că este necesară o colaborare strânsă și fățișă între România, Republica Moldova și Ucraina pentru rezolvarea problemei Transnistriei,

132 fiindcă de asta este interesantă Moldova pentru Kremlin, nu pentru mere și struguri. Acum este momentul rezolvării neutralității și a suveranității Republicii Moldova, cât Rusia este ocupată cu problemele din estul și din sudul Ucrainei. Dar pentru asta sunt necesare măsuri pragmatice și asumare. Așa cum peste podul de flori nu a putut trece vreodată niciun cărucior pentru butelii, nici tăcerile semnificative și „îngrijorările” nu pot fi sprijin pentru suveranitatea noului candidat la statutul de membru al UE, Republica Moldova.

*

În 2016, spuneam că, dacă o conjunctură favorabilă se va ivi, cu siguranță că niciun român nu se va opune unirii în varianta clasică susținută de unioniști. S-ar putea ca finalul războiului să vină cu o asemenea conjunctură, dar noi trebuie să gândim situația fără să ne bazăm pe minuni. În viața cotidiană, românii din Republica Moldova trebuie să susțină integrarea europeană, pentru că în actuala condiție mesajul unionist pune în situații delicate atât UE, cât și România. La nivelul UE și al NATO sunt tratate ce prevăd recunoașterea graniței de la Prut. Nici UE și nici NATO nu vor agreea ideea unirii statelor românești de pe cele două maluri ale Prutului, pentru că s-ar încălca tratatele și s-ar crea un precedent periculos pentru stabilitatea europeană. Deși utilă pentru consolidarea identității naționale, agitarea mesajelor unioniste ar afecta grav politica pragmatică pe care au început s-o aplice UE și România în raport cu Republica Moldova (acordarea liberei circulații a moldovenilor în UE, deschiderea pieței europene pentru produsele moldovenești, deschiderea gazoductului dintre România și Republica Moldova, acordarea cetățeniei române cetățenilor moldoveni cărora aceasta le-a fost luată abuziv de către regimul comunist ș.a.).

Consider că singura modalitate prin care cele două țări românești pot să se regăsească în aceeași entitate politică rămâne, dacă nu se va petrece vreo minune geostrategică, integrarea Republicii Moldova în UE. Nu se știe cum vor sta lucrurile după război, când ceea ce pare riscant azi ar putea fi ceva firesc atunci. Câți mai credeau în anii '60 în reunificarea Germaniei? Iată că ea s-a produs atunci când contextul politic a permis acest lucru. Dacă contextul favorabil va veni mai repede, cu atât mai bine. Însă noi trebuie să fim pregătiți pentru un drum mai lung. Și apoi, pregătirea susținută pentru integrarea europeană va face mai ușoară și unirea, dacă dumnezeul geostrategiei o va aduce mai devreme. Important este ca, atunci când trenul va sosi, să ne găsească cu bagajele pregătite.

În concluzie, ceea ce au de făcut guvernanții de la Chișinău este o bună comunicare și mobilizarea populației în efortul de integrare. Trebuie ca ei să demonstreze că au în spate un popor. Din experiența sa postsovietică, Rusia știe că te poți bate cu o armată, dar nu cu un popor. Și UE va fi mai aproape de posibilele probleme ale acestui popor, mai ales atunci când o mare parte din el e format deja din cetățeni ai săi.

PARTEA A III-A

EUROPENIZAREA. DE LA MITOLOGII LA ABORDAREA PRAGMATICĂ

Parcursul european al Republicii Moldova – între mit și realitate¹

Natalia Gîrjeu

Pentru Republica Moldova, 2015 a fost un an de cotitură, un an al decepțiilor politice și al devalorizării leului. Au fost investite guverne care nu au avut ocazia de a-și duce la bun sfârșit mandatele, iar pe întreg teritoriul republicii mii de oameni au protestat împotriva corupției. Totul a început de la informațiile vehiculate în mass-media precum că un miliard de dolari a „dispărut” din trei bănci moldovenești. Inițial, protestele au fost organizate de reprezentanții societății civile, în frunte cu Platforma Civică Demnitate și Adevăr (Platforma DA). Autoritățile nu au ținut cont de revendicările protestatarilor care cereau depolitizarea instituțiilor statului și investigarea furtului miliardului nici în septembrie, când protestele au luat amploare. În consecință, pentru a menține spiritul protestelor constant, în piața Marii Adunări Naționale a fost amplasată o tabără. Și pro-rușii, în frunte cu Igor Dodon și Renato Usatîi, s-au alăturat Platformei DA. Pentru prima dată în Moldova, în cei 25 de ani de independență, opinia publică s-a unit, în ciuda apartenențelor etnice, politice sau a preferințelor geopolitice. Cele două tabere au demonstrat caracterul civic care lipsea acestei țări, au demonstrat că pot lupta împotriva unui dușman comun – corupția. Iar cel mai important lucru este că au demonstrat că nu mai contează eticheta *pro-european* sau *pro-rus*, contează să fii pro-Moldova.

În decembrie 2015, furia opiniei publice a fost accentuată de propunerea lui Vlad Plahotniuc în calitate de prim-ministru (conform Barometrului Opiniei Publice², cea mai detestată persoană din Republica Moldova), candidatură care a fost respinsă de către președintele Republicii Moldova. În ianuarie 2016, în

1. Prezentul capitol este varianta actualizată a celui publicat sub același titlu în volumul din 2016.

2. <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&id=760&idc=156>

urma unei ședințe fulger, a fost investit guvernul condus de Pavel Filip, ce a depus jurământul spre miezul nopții.

La început de 2016, Republica Moldova se confrunta cu trei crize: politică, economică și morală. Criza politică era cauzată de schimbările de regim politic și de eșecul politicilor implementate de cei aflați la cârma statului. Investiția unui guvern care nu răspundea solicitărilor protestatarilor a adâncit și mai mult criza politică din țară. De asemenea, din cauza situației delicate în care s-a scufundat clasa politică, programele de asistență financiară pentru Republica Moldova au fost sistate, în absența lor guvernul riscând să nu mai poată plăti salariile bugetarilor.

Societatea s-a confruntat cu o criză economică și financiară, fapt ce a generat creșterea ratelor și scăderea importurilor și a exporturilor, precum și devalorizarea leului. Criza morală generată de corupție a atras după sine neîncrederea cetățenilor în propriii conducători, neîncrederea în vectorul european și în valorile democratice.

Cetățenii Republicii Moldova au cerut depolitizarea instituțiilor statului și investigarea furtului din cele trei bănci. Nu a mai contat nici parcursul european și nici implicarea Moscovei. Opinia publică acuza clasa politică de faptul că ar fi principala beneficiară a scandalului politic¹. De menționat că protestele nu au fost răspunzătoare de niciuna dintre crizele semnalate mai sus. Manifestațiile au atras atenția că Republica Moldova se îndreaptă într-o direcție greșită.

Cererea unor lideri politici de a depolitiza instituțiile de stat a avut consecințe grave, de la căderea guvernului Streleț și arestarea lui Filat până la instalarea guvernului Filip. Criza politică prelungită de la Chișinău a fost rezultatul guvernărilor superficiale și al discursului frumos sculptat pe principiile democratice și pe valorile europene. Dar guvernările pro-europene nu au reușit să se distanțeze de amprenta lăsată de trecutul comunist, ba, mai mult, au reușit să destabilizeze țara sub umbrela discursului european. În acea perioadă însăși natura regimului politic a fost pusă sub semnul întrebării: cine sunt liderii politici care guvernează țara și încotro o ghidează?

Cea mai mare realizare a pro-europenilor a fost semnarea Acordului de Asocierie, însă acestuia îi corespundea o agendă care trebuia îndeplinită pentru a nu risca să rămână doar o notă de subsol în istoria țării. Chiar dacă în doi ani la guvernare s-au succedat mai multe guvernări, cerințele de la Bruxelles au rămas mereu aceleași, același caiet de sarcini pe care oficialii europeni l-au înmănat de fiecare dată prim-miniștrilor veniți în exercițiu. Or, parcursul european a fost compromis, aruncat în confuzie și asta din cauza politicilor de guvernare. Șeful Delegației UE la Chișinău, Pirkka Tapiola, atenționa într-un interviu pentru

1. <http://www.politico.eu/article/moldovas-pro-western-facade-protest-chisinau-russia-ukraine/>

Europa Liberă că Republica Moldova își epuizează ultima șansă de a demonstra UE că este capabilă să ducă la bun sfârșit reformele începute¹. Schimbarea trebuia făcută din interiorul statului.

„Marea manipulare” a venit tot din interiorul țării, lansată de mass-media și de unii politicieni, prin susținerea ideii că principala responsabilă de situația din Republica Moldova ar fi „mâna Moscovei”, forța motrice care dorește destabilizarea țării. Falsele percepții au fost vehiculate de către „activiștii” care vedeau cauza tuturor problemelor venind dinspre Est. Este adevărat că rolul Rusiei în Republica Moldova a continuat și după 1991, când au fost susținute anumite partide politice care au întreținut propaganda rusească în regiune. Însă, în cazul furtului miliardului, „mâna Moscovei” pare că nu trebuia să mai întreprindă nicio măsură, pentru că politicienii de la Chișinău au reușit să destabilizeze țara fără niciun suport, financiar sau moral, venit din Est.

Pe de altă parte, au existat declarațiile Victoriei Nuland, adjunctul pentru Afaceri Europene și Eurasiatice al Secretarului de stat al SUA, prin care își exprima susținerea față de noul guvern instalat la Chișinău. Înaltul oficial american a declarat că cel mai important aspect era că în Republica Moldova se puseseră bazele unui guvern puternic pro-european. Declarația i-a dezamăgit pe foarte mulți moldoveni, ceea ce denota faptul că vestul ori nu înțelegea foarte bine situația din Republica Moldova ori era interesat să diminueze criza politică acută generată în 2015. Ambele explicații veneau în favoarea clasei politice a Republicii Moldova.

Cu toată susținerea pe care a avut-o, și noului guvern i-au fost trasate sarcini clare pentru restabilirea ordinii. Astfel, pe 15 februarie 2016, Consiliul European a elaborat o rezoluție prin care critica dur instabilitatea politică de atunci. Conform proiectului de text, Consiliul solicita punerea în plan prioritar a reformelor, depolitizarea instituțiilor și combaterea corupției². Marea dilemă era dacă se va merge spre UE și în ce condiții. E adevărat că s-au produs niște schimbări la nivel de organizare, dar personajele au rămas aceleași. Cu toată susținerea, guvernul trebuia să dovedească faptul că situația se poate reseta. În ceea ce privește susținerea financiară, aceasta rămânea suspendată până când urma să fie înfăptuiți pași concreți.

Bucureștiul a ținut să salute investirea guvernului Filip și să menționeze că instalarea acestuia va pune capăt crizei politice în vederea rezolvării problemelor strigente cu care se confrunta Republica Moldova. Votul de încredere oferit de România acelui executiv a stârnit reacții negative în rândurile experților de politică

1. <http://www.jurnal.md/ro/politic/2016/2/17/deutsche-welle-moldova-isi-epuizeaza-ultima-sansa-europeana/>

2. <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/02/15-fac-moldova-conclusions/>

externă din România și din Moldova, care considerau că Bucureștiul ori nu înțelege situația din Republica Moldova, ori din comoditate se complăce în situația de a se rezuma la un simplu discurs. Votul de încredere a fost urmat de vizita premierului moldovean la București, în cadrul căreia Filip a prezentat situația din țară și a oferit garanția că noua guvernare va lua măsurile necesare în vederea stabilizării situației politice, economice și sociale și continuarea reformelor. România s-a raportat timid față de situația din Moldova, ajutorul financiar promis fiind blocat temporar, iar singurul ajutor care l-ar fi putut acorda ar fi fost exportul de bune practici în vederea implementării reformelor.

Începând cu 2015, calea europeană a Republicii Moldova a fost aproape blocată. Clasa politică a avut atunci de ales între o stabilitate pe termen scurt sau schimbările necesare care să aducă un viitor prosper. Nu se putea numi stabilitate politică momentul în care populația acorda doar 15% încredere guvernului. Elita politică de la Chișinău trebuia să se mobilizeze rapid pentru a recâștiga încrederea populației; în caz contrar, populația urma să aibă parte de același discurs frumos la suprafață, dar lipsit de conținut. Pe de altă parte, liderii politici de la Chișinău trebuiau să recapete încrederea oficialilor de la Bruxelles, scop pentru care trebuiau să iasă din situația în care implementau măsuri superficiale doar pentru a distra atenția.

Paradoxul situației a fost că partidele declarate „pro-europene” i-au compromis traiectoria europeană prin scăparea de sub control a corupției; cu toate acestea, aceorași lideri politici li s-a oferit, din nou, șansa să salveze „statul eșuat”. Din povestea de succes a Parteneriatului Estic, Republica Moldova a devenit atunci elevul corigent al Europei. O poveste „de dragoste” atipică care nu părea să aibă un final fericit. Cel mai sumbru scenariu ar fi fost ca diplomații europeni să treacă pe plan secund parcursul european al Republicii Moldova.

Ce putea face clasa politică de la Chișinău atunci? Să renunțe la practica discursului și să se axeze pe reforme. Pro-europenii au mai primit o șansă de a nu rata oportunitățile care le-au fost oferite, de a nu rata ocazia de a oferi un viitor cetățenilor, de a face reforme, de a se apropia de un standard de viață european. Desigur, a fost mult mai ușor să dea vina pe „mâna Moscovei” decât să-și asume responsabilitatea pentru haosul creat – a fost atunci singura modalitate de a-și elibera conștiința.

Ce urma să facă populația? Este greu să construiești ceva fără încredere. Cetățenii, prin proteste, au trimis un mesaj foarte important, și anume că opinia și votul lor contează mai mult decât opiniile partenerilor externi. Greu de explicat atunci Occidentului faptul că protestele opiniei publice de la Chișinău se îndreptau tocmai împotriva unui guvern pro-european.

Perioada 2016-2023 a fost una tumultuoasă pentru Republica Moldova, marcată de crize politice succesive, conflicte interne și influențe geopolitice externe. Cu toate acestea, în ciuda provocărilor considerabile, țara a înregistrat

progrese semnificative către stabilitate și integrare europeană. Când lucrurile păreau să se așeze pentru Republica Moldova și parcursul european părea atât de realizabil, situația a căpătat o nouă turnură.

Anul 2016 a fost un punct de cotitură pentru Republica Moldova. Alegerea lui Igor Dodon ca președinte a intensificat polarizarea politică, accentuând diviziunile dintre facțiunile pro-ruse și pro-europene. Scandalul cunoscut sub numele „furtul secolului”¹, în care aproximativ un miliard de dolari a fost sustras din sistemul bancar, a dus la o criză profundă de încredere în instituțiile statului. Protestele masive și instabilitatea politică au devenit constante ale peisajului social și politic moldovenesc în acea perioadă.

Ca răspuns la criza de încredere și corupția endemică, în 2017, Maia Sandu a fondat Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS), care și-a propus să lupte împotriva corupției și să promoveze reformele necesare pentru integrarea europeană. PAS a devenit rapid o forță politică semnificativă, canalizând nemulțumirile publicului și oferind o alternativă la statu-quo-ul corupt.

Alegerile parlamentare din februarie 2019 au fost un moment decisiv pentru Republica Moldova. Deși niciun partid nu a obținut majoritatea, s-a format o coaliție între PAS, Platforma Demnitate și Adevăr (PPDA) și Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM). Deși fragilă și pe termen scurt, aceasta a avut ca obiectiv principal eliminarea influenței oligarhice, în special pe cea a lui Vlad Plahotniuc. Această coaliție a reușit să facă pași importanți către reformarea sistemului politic, chiar dacă divergențele interne au dus la destrămarea ei rapidă.

Guvernul condus de Maia Sandu a inițiat o serie de reforme profunde, concentrându-se pe justiție și combaterea corupției. Obiectivul principal al acestor reforme a fost asigurarea independenței sistemului judiciar și restaurarea încrederii cetățenilor în instituțiile statului. Cu toate acestea, divergențele interne din cadrul coaliției au limitat implementarea completă a acestor reforme.

Anul 2020 a fost marcat de pandemia de COVID-19, care a generat provocări economice și sociale majore. Cu toate acestea, victoria Maiei Sandu în alegerile prezidențiale din noiembrie 2020 a reprezentat un moment esențial pentru Republica Moldova. Alegerea sa a fost percepută ca un semnal clar al dorinței cetățenilor pentru schimbare și reforme autentice, victoria deschizând calea pentru transformări politice și economice semnificative.

După luni de blocaj politic și tensiuni între președintele Sandu și parlamentul dominat de PSRM, au fost organizate alegeri parlamentare anticipate în iulie 2021. PAS a obținut o majoritate clară, permițând formarea unui guvern stabil și dedicat reformelor. Noua guvernare a demarat un amplu program de reforme, axat pe consolidarea statului de drept, combaterea corupției și îmbunătățirea climatului de afaceri.

1. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-67-77.pdf

Una dintre realizările semnificative ale acestei perioade a fost obținerea statutului de candidat pentru aderarea la UE în decembrie 2022. Aceasta a reflectat progresul înregistrat și angajamentul ferm al Republicii Moldova față de valorile europene. Reformele economice au vizat atragerea investițiilor străine și sprijinirea antreprenoriatului local. Guvernul a pus accent pe modernizarea infrastructurii și digitalizarea serviciilor publice, pentru a crea un mediu mai favorabil dezvoltării economice¹.

Sprijinul internațional a jucat un rol crucial în redresarea Republicii Moldova. UE, prin diverse programe de asistență și finanțare, a sprijinit reformele guvernului și a contribuit la dezvoltarea capacităților instituționale. Parteneriatele cu organizații internaționale, cum ar fi Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional, au oferit resurse și expertiză pentru implementarea reformelor economice și administrative. Aceste colaborări au fost esențiale pentru stabilizarea financiară și promovarea unei guvernări transparente și eficiente.

Ieșirea din criza politică a Republicii Moldova în perioada 2016-2023 a fost un proces complex și dificil. Cu toate provocările, liderii politici și societatea civilă au demonstrat o voință puternică de a depăși criza și de a realiza reforme structurale. Protestele masive ale cetățenilor și presiunea publică au jucat un rol crucial în forțarea elitei politice să acționeze în interesul țării. Comunitatea internațională a oferit sprijin și asistență Republicii Moldova în eforturile sale de reformă și stabilizare. Inițiativele de la nivelul UE, precum și cooperarea cu organizații internaționale precum FMI și Banca Mondială, au fost cruciale în susținerea procesului de reformă.

Alegerile prezidențiale și parlamentare, ce au adus-o pe Maia Sandu în funcția de președinte și majoritatea PAS în parlament, au semnalat dorința populației de schimbare și au deschis calea pentru reforme importante. Republica Moldova a făcut pași importanți către reforme în domenii-cheie precum justiția, lupta împotriva corupției și consolidarea statului de drept. Aceste eforturi au fost însoțite de o orientare fermă către valorile europene și de o dorință de integrare mai strânsă în structurile europene.

Cu toate progresele înregistrate, Republica Moldova a rămas în continuare cu provocări destule, precum corupția persistentă, influența oligarhilor și tensiunile geopolitice între Est și Vest. Aceste aspecte au reprezentat obstacole în calea reformelor durabile și a stabilității pe termen lung. Totuși, în ciuda dificultăților, direcția pozitivă a reformelor și angajamentul pentru o guvernare transparentă și eficientă oferă speranță pentru un viitor mai bun pentru Republica Moldova. Continuarea sprijinului internațional și mobilizarea cetățenilor sunt cruciale pentru consolidarea progreselor și asigurarea unei dezvoltări durabile în următorii ani.

1. <https://www.bbc.com/news/world-europe-54959894>

În concluzie, procesul de integrare europeană al Republicii Moldova a traversat numeroase etape, iar fiecare acțiune și eveniment politic a avut un impact semnificativ asupra acestuia. De-a lungul timpului, Moldova a întâmpinat provocări și obstacole diverse în calea aderării la valorile și standardele europene. În ciuda progreselor realizate în unele domenii, cum ar fi reformele legislative și instituționale, au existat momente în care procesul de integrare a fost încetinit sau chiar blocat de divergențe politice interne, conflicte sau schimbări de direcție în politica externă a țării. Aceste fluctuații au creat incertitudine și au afectat încrederea atât a partenerilor europeni, cât și a cetățenilor moldoveni în perspectiva integrării europene. Totuși, este important de subliniat că, în ciuda acestor provocări, Republica Moldova continuă să-și exprime angajamentul față de parcursul european și să depună eforturi pentru implementarea reformelor necesare pentru a se alinia cât mai bine cu valorile și standardele europene.

Relațiile dintre Republica Moldova și UE au evoluat într-un parcurs de integrare europeană semnat de o serie de evenimente și acțiuni semnificative. Aceste etape, care au marcat angajamentul ferm al Moldovei față de valorile și principiile europene, au fost esențiale pentru consolidarea legăturilor politice, economice și sociale între cele două părți. De la semnarea Acordului de Cooperare și Parteneriat în 1994 până la includerea Moldovei în Politica Europeană de Vecinătate în 2004 și aderarea la Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est în 2006, Moldova a făcut progrese constante în consolidarea relațiilor sale cu UE și în integrarea în structurile europene. Instituirea Delegației UE în Republica Moldova, în 2005, și participarea la Parteneriatul Estic, din 2009, au deschis noi oportunități pentru colaborare și cooperare în diverse domenii, subliniind hotărârea Moldovei de a avansa pe calea integrării europene. Aceste eforturi au fost consolidate în special în urma semnării Acordului de Asociere la Summitul Parteneriatului Estic, din 2013, și a cererii de aderare la UE, în 2022. În plus, statutul de țară candidată acordat de liderii UE în 2022 a confirmat angajamentul ferm al Moldovei față de reforme și integrarea europeană.

Evenimentele regionale precum războiul din Ucraina au accelerat parcursul european al Moldovei, subliniind necesitatea consolidării angajamentului său față de valorile europene într-un context geopolitic complex și schimbător. Prin urmare, fiecare etapă a parcursului european al Moldovei reflectă nu numai progresele sale în direcția integrării europene, ci și capacitățile sale de adaptare și reziliență în fața provocărilor și oportunităților din regiune.

Unirea cu Uniunea Europeană¹

Mircea V. Ciobanu

Am recitit, cu ocazia reeditării cărții, textul scris în ediția de acum opt ani. Nu renunț la cele spuse, dar nici lucrurile nu s-au schimbat în cele câteva aspecte semnalate: exodul moldovenilor (în special, în țările UE) continuă, rămânând valabile ambele fețe ale monedei: exodul e o șansă, dar și o dramă; europenizarea continuă pe cont propriu, noile realități fiind mai curând (doar) noile posibilități; nu există moldoveni care nu vor în Europa, există doar victime ale politicii rusești concertate, cu un anume impact, inventând sperietori pentru nostalgicii după URSS; în fine, unionismul (mai intens ori mai palid, după context, rămâne și azi unul preponderent pragmatic, ca și europenismul, de altfel). S-au schimbat, între timp, doar niște realități: au fost pandemia, apoi războiul de agresiune al Rusiei în Ucraina și invitarea (în acest context) a Moldovei și Ucrainei la masa de negocieri pentru a se integra în UE. Evenimentele numite accentuează (eventual accelerează) procesele, dar ele rămân – toate cele pe care le menționasem în ediția din 2016 – la ordinea zilei. Dar fiindcă accederea Moldovei în UE e deocamdată mai mult promisiune decât realitate, singura schimbare majoră (și dramatică) este războiul, pe care îl vom comenta mai detaliat în câteva secvențe pe care le adaug la vechiul text.

Exodul – dramă sau șansă?²

O televiziune fixează într-un sondaj *ad-hoc*: „86% dintre telespectatori consideră că exodul moldovenilor *trebuie să ne îngrijoreze*”. Comentariul afirmă că

-
1. Prezentul capitol este varianta revăzută și adăugită a celui publicat sub același titlu în ediția din 2016.
 2. Primele patru subcapitole au fost publicate în ediția din 2016 și constituie fragmente ale unor articole ce au fost publicate în *Jurnal de Chișinău* sub următoarele titluri: „Unionismul pragmatic” (20.02.2015); „Exodul” (8.07.2014); „Cine (nu) vrea în Europa?” (1.07.2014); „Citind trecutul fără ură” (2.09.2014). Următoarele două subcapitole sunt fragmente ale unor articole ce au fost publicate în *Gazeta de Chișinău* între 25.02.2022 și 23.04.2024.

„exodul forței de muncă distruge societatea moldovenească... deoarece cadrele calificate, de care are nevoie Republica Moldova, alege calea străinătății *în căutarea unui trai mai bun*”. Lumea caută binele, iar tabloul e privit ca o catastrofă. În legătură cu liberalizarea regimului de vize cu UE, adversarii integrării europene se alarmau (și ei) teatral că lumea va părăsi țara. Logicii lor i se vedeau urechile sovietice: ideal ar fi fost, probabil, ca lumea să nu poată pleca nicăieri.

În oglindă, citisem niște poeme ale unei autoare de la Chișinău, emigrată peste hotare, în care își deplângea soarta, comparând trenul care o ducea spre *leagănul civilizației europene...* cu trenul care îi deporta pe moldoveni în Siberia. Comparația e o blasfemie. Cel puțin, din motivul că lumea de azi alege singură să plece. Și *nimeni nu interzice cuiva să rămână acasă*. E o dramă această plecare (de nevoie, nu de viață dulce), dar nici chiar așa. Memoria celor deportați nu poate fi speculată chiar atât de iresponsabil.

În fine, tot atât de dramatic este privit exodul moldovenilor de către cei care guvernează țara. Mai ales că pleacă tinerii, pleacă oamenii apti de muncă și (citez din rapoartele statistice) *de reproducere*. În acest sens, nu putem să nu vorbim de *exod ca dramă națională*. Numai că drama adevărată nu e cea deplânsă de specialiștii în statistică și în gestionarea forței de muncă, chiar dacă, în timp, aceste plecări se vor răsfrânge asupra economiei țării părăsite. *Drama adevărată* este chiar a acestor familii și nu este una proiectată în viitor, ci trăită în prezent. Drama umană a despărțirii de cei dragi, a ruperii familiilor, a copiilor rămași fără supraveghere și a satelor rămase fără adulți. Dar această dramă, pentru mulți, e și o șansă.

Imaginați-vă o caricatură: niște omizi cicălitoare pe banca din curte (pe *banca de la scară*) privesc fluturii și boscorodesc *bătrânicos*: „Uite ăștia, trădătorii, nu-și iubesc baștina!”. Cam așa suntem noi atunci când îi certăm pe cei care pleacă, care au aripi, dorință, posibilitate și, mai ales, *necesitatea de altceva*. Iar postura aparent umilitoare, de larve, a celorlalți nu e decât o fază în evoluție. Fie că abia vom ajunge la ea, fie că suntem acum, fie că am depășit-o. După caz.

Dacă li s-ar propune copiilor voștri să-și facă studiile la o instituție prestigioasă din Occident, ați refuza? Sau: dacă ați avea o invitație de la o firmă internațională să lucrați la sediul central din Geneva sau la cel periferic din Hong Kong, ați renunța? În măsura în care ai posibilitatea să studiezi ori să lucrezi într-un mediu favorabil și să ridici o bursă ori un salariu decent, de ce ai refuza oferta, fie și doar de dragul unei schimbări? Faptul că eu nu merg la muncă peste hotare nu înseamnă că trebuie să mă deranjeze plecarea altora. Până și cei mai mari patrioți sunt duși din satele de baștină. Într-o lume globalizantă, oamenii merg la lucru în Canada cum, altădată, băieții din sat plecau să lucreze la Bălți sau la Chișinău.

Cântecul *Veniți acasă, măi copii!* e doar un îndemn liric. Dacă am substitui discursul pragmatic cu versurile cântate și „copiii” ne-ar asculta, ce le-am propune *real*? Să vină aici ca să se uite la stele? Să bată praful drumurilor și să mestece

noroiul? Să sprijine stâlpii cafenelelor? Bine, noi, câțiva mai norocoși, ne-am găsit de lucru aici și ne mulțumim cu puținul. Dar dacă cineva nu și-l găsește? Odată deschisă, libertatea de circulație nu trebuie îngrădită cu fraze despre patriotism și iubire de baștină. Omul are dreptul să-și caute rostul și are dreptul la greșală pe cont propriu. Și la alegere, în consecință.

Sigur că noi am vrea ca cei mai buni să asigure prosperitatea acestei țări, nu a alteia. Dar pentru asta trebuie să le creăm condiții, nu să le batem obrazul cu slogane patriotice. De vreme ce buneii comunică cu nepoții prin Skype, mai contează – azi – dacă nepoții locuiesc la Sadova ori la Padova? Globul terestru este azi un sat mare, rudele noastre fiind imperial împrăștiate pe tot spațiul. Doar câteva țări de pe glob mai sunt închise „patriotic” intrărilor și ieșirilor.

Libertatea fără alternative e un slogan mincinos. Lumea în care trăim acum există de demult, numai că noi nu prea am știut de ea: Cortina de Fier ne desena un tablou al unei lumi împărțită în alb și negru și a pleca „dincolo” însemna trădare. Consecința acelei „educații patriotice” am auzit-o într-o emisiune televizată recentă, când un „moldovean”, fiind întrebat care este cel mai urât oraș din lume, a răspuns: Chicago (apoi New York!). Nu vizitase niciodată aceste orașe. Așa i s-a întipărit în minte. O neagră *moștenire mitologică* de la școala sovietică!

În plan narativ-moralizator, *Exodul* e o istorie fundamental dramatică, e povestea cu tâlc a celor 40 de ani în care Moise și-a tot rătăcit poporul, până ar fi murit toți cei care se născuseră în sclavie. O țară nouă el voia s-o facă cu oameni liberi. E o parabolă cu mai multe învățături necesare. Emigranții „noștri” vor trăi într-o lume liberă și vor reveni cu o altă mentalitate. Noi doar le ținem locul, până se vor întoarce. Sigur că încercăm și noi, din sfatul lui Cehov, să storcem, picătură cu picătură, sclavul din noi, dar asta mai durează.

Exodul înseamnă „o emigrare în masă a unei populații, evacuare, refugiere (în timp de război, cataclisme etc.)” sau: „plecare în număr mare (dintr-o regiune în alta, de la sat la oraș etc.)” (vezi DEX). Nu din plăcere se produc ele. Dar o criză gestionată bine poate să dea efecte benefice, în consecință. Așa se produc *modernizările*. Așa a apărut, după criza economică din anii '30, „minunea americană”; așa au apărut, după război, „minunea germană” sau „minunea japoneză”. Exodul irlandezilor, englezilor și francezilor în America și cucerirea „Vestului Sălbatic” nu au condus la dispariția civilizației în țările de origine. Nu aștept *minuni* de la exodul alor noștri. Dar dacă asta-i șansa supraviețuirii lor ca persoane și ca familii, înseamnă că-i și șansa neamului.

Europeanizarea pe cont propriu

Un țaran gorjean ajunge artist de referință la Paris. E Brâncuși, cel care i-a învățat pe occidentali cum se face sculptura modernă. Eugeniu Coșeriu din Mihăilenii județului Bălți visa să ajungă să-i învețe carte pe nemți și chiar a devenit marele lingvist al lumii și profesor la faimoasa Universitate din Tübingen. Fascinat de istoria religiilor, Mircea Eliade a ajuns să-i învețe și pe americani această știință. O catedră de la Universitatea din Chicago îi poartă numele. Eugen Ionesco, având inițial anumite complexe față de limba franceză, a ajuns să-i fie cel mai subtil *deconstructivist*. Toate cazurile de mai sus sunt „proiecte individuale”.

Oficialilor noștri le scapă că lumea s-a integrat în Europa de mult, pe cont propriu. Nu datorită eforturilor guvernării, ci în pofida piedicilor. Pe acești oameni, „integrați” cu de la sine putere, nu-i vezi la manifestările partinice pro-Europa: ei nu au timp pentru asta. Ei își construiesc (aici, acasă, în Europa sau în America) destinul, învățând ori lucrând în proiecte comunitare. Dovedind în fiecare zi că sunt cei mai buni.

Moldoveanul, înțelegător, învață și se integrează zilnic. Chiar și cel de aici, de acasă, a învățat să facă proiecte competitive, să-și declare veniturile, să respecte legea, să nu mai dea mită polițistului, s-a obișnuit să dea și să ia bonul de casă. El a învățat limbi străine, pentru a studia la universități prestigioase și pentru a lucra peste hotare. El și-a făcut pașaport românesc (plătind bani și suportând umilințe birocratice), ca să se poată integra în Europa. Așa cum înțelegea el. *Integrarea* haotică, pe cont propriu, a declanșat spiritul de inițiativă, omorât în oameni pe timpul comunismului.

Integrarea Republicii Moldova nu a întârziat (doar) în raport cu alte țări, ci și... cu propriii cetățeni, care s-au integrat mai de mult decât guvernarea. Ei colaborează economic și cultural cu parteneri occidentali de bună vreme, având afaceri și *proiecte comune*. Sigur că inițial – așa începe orice istorie – la limita legalității: plecarea semilegală la munci peste hotare, contrabandă etc. *Guvernarea actuală doar a legalizat* ceea ce lumea face de mult. Și guvernul poate să aducă această evoluție spontană a lucrurilor ca *argument* care anulează necesitatea oricărui referendum.

În loc de un referendum, ar fi binevenit un test/sondaj consultativ amplu (mult mai detaliat și mult mai eficient). Pornind de la nevoile fiecăruia, e mai lesne să sintetizezi și să răspunzi argumentat cât de oportună este integrarea și ce înseamnă întârzierea ei.

Cine nu vrea în Europa?

Eforturile politice soldate cu liberalizarea regimului de vize și cu semnarea acordului de asociere cu UE merită aplauze la scena deschisă. Este un succes politic remarcabil. Apreciem meritele punctuale ale fiecărui politician implicat și meritul comun. Dar și contribuția comunității europene și a politicienilor americani. Chiar dacă multe au depins de contextul geopolitic, fără implicări personale ar fi fost imposibilă această ascensiune.

Conjunctura fericită de a avea la timonă, odată cu vântul favorabil viselor europene, un trio diplomatic (Leancă-Gherman-Corman) care a știut să gestioneze oportunitatea, a fost decisivă. Iată că „împușcătura de la Saraievo” din Pădurea Domnească a detonat nu numai un război intern, ci și o schimbare necesară, trimițându-i pe Vlad Filat și Marian Lupu pe tușă (fie: pe banca de rezervă) în momentul crucial al meciului, când se cerea o altă tactică. Una post-modernă, pluralistă, multipolară, pliată pe contextul geopolitic actual. Aș mai spune ceva și de societatea civilă, și de diferite media fără angajamente politic-partinice, și de întreaga comunitate, deschisă spre schimbare. Dar sunt gata să las laurii... exclusiv guvernării, dacă asta e în beneficiul cauzei.

Dar cine nu vrea – sincer – în Europa? *Antieropeni* există, bineînțeles. Se opun ascensiunii, în primul rând, „oamenii Moscovei”. Agenți de influență, oameni plătiți pentru campania antieuropeană, oameni care vor să intre în grațiile Kremlinului etc. Cu aceștia nu poți face nimic, Moscova nu va tolera schimbarea vectorului spre Europa. Sigur că ei trebuie monitorizați, *având în vedere o influență străină*, dar nu merită să-ți răcești gura „polemizând” cu ei. Ei îndeplinesc o „misiune” și sunt antieuropeni incurabili, din oficiu.

O altă categorie (*eurosceptici* mai mult decât „antieuropeni”) sunt producătorii care s-au obișnuit cu piața estică ori s-au deprins să facă lucrul de mântuială. Comoditatea, un fel de lene națională discretă e o „calitate” a noastră. Născută ca armă de apărare împotriva exploatării în exces. Originea ei e în munca de sclav, de argat, ea vine de la munca în colhoz. Oamenii s-au obișnuit să lucreze „pentru stat” mai mult de formă, îngrijind discret mica lor gospodărie (și furând de la colhoz, de parcă ar fi furat de la străini!). Din acest motiv, nimeni nu-și făcea din munca în colhoz o cauză a vieții, nimeni nu se gândea la performanțe de calitate decât... atât cât îi cerea agronomul. Iar acesta îi cerea, de regulă, cantitate, nu calitate.

Unionismul pragmatic

Ce ați face dacă într-o bună zi rea ați afla strașnicul secret că Republica Moldova este (pe toată linia: politic, economic, financiar, militar) un stat ireversibil falimentar? Corect: nimic. Resemnarea e ocupația noastră milenară. Ne-am obișnuit că năpastele pe capul nostru le aduc alții și tot alții trebuie să le ia. Ca zăpada, pe care o topește Cine o presară.

Patrioții de serviciu vor spune că falimentul e zvon și calomnie, deși impotența și incompetența politicianilor noștri (în corpore!) sunt mai evidente decât oricând altădată. Pesimiștii vor intra în panică paralizantă. Optimiștii vor zice că încă nu e totul pierdut. În fine – ba în primul rând! –, șmecherii bine informați (să vă spun unde stau aceștia?) vor calcula chilipirul: oricând se găsește ceva să tragă foloase din energia negativă a crizelor.

Avem o țară parcă revendicată de două megaconstrucții geopolitice (unii le văd ca reflecții în oglindă, ca un fel de *yin* și *yang*, dar e multă asimetrie aici). De fapt însă arătăm ca niște orfani care nu trebuie nimănui. Țară nu e guvernată, ci exploatată în maniera „hoților în lege”: cei cu pâinea, cuțitul și deciziile sunt alții decât cei cu responsabilități și funcții de conducere. Aceștia din urmă-s doar executorii minori ai unor directive din umbră. Avem nu numai economie tenebră, ci și politică tenebră. Cu toată inflația de partide, de politicieni și de „VIP”-uri, lipsesc cu desăvârșire personalitățile!

Mișcările tectonice din spațiul geopolitic învecinat nu lasă loc manevrelor și măsurilor de protecție tradiționale: ne duce cu sine, în hău, lava și puhoiul. Nu cocioaba dărâmată trebuie salvată, ci însăși ființa. Trebuie găsită/construită barca, nu casa. Apropo: contemporanii lui Noe se puteau salva, dar nu au crezut *codul roșu* anunțat.

Majoritatea calificată a cetățenilor noștri (indiferent de preferințele politice!) are aceleași vise: trai decent, produse de calitate, drumuri bune, educație performantă, asistență socială și medicală adecvată, infrastructură eficientă, lipsa corupției, justiție echitabilă, protejarea claselor defavorizate, protecția minorităților sociale, naționale sau de oricare alt soi, securitate personală și națională. Să vă spun unde se găsesc toate astea? Să vă mai spun acum despre securitatea națională? Oricât de dragi le-ar fi americanilor ucrainenii sau georgienii, blocul nord-atlantic nu va apăra o țară din afara blocului atunci când e atacată de agresorul din est. E de gândit aici...

Populația noastră activă se afirmă tot mai mult în țările UE și asta ne face optimiști în perspectiva recuperării handicapului față de alte țări comunitare. Dar calea tradițională spre Europa e lungă. Integrarea clasică e posibilă numai cu participarea cea mai activă a clasei politice, care (ne) lipsește. Am putea găsi însă filiera populară: integrarea prin unire. În felul acesta, vom obține independența

cetățenilor față de sistemul corupt. Mai mult: nu va trebui să mimăm reforma justiției, să căutăm procurori necorupți ori să-i importăm. Ați urmărit cum lucrează justiția românească? Fără a ține cont de regalii!

Unii compatrioți au solicitat redobândirea cetățeniei române pentru a se simți atașați statutar de patria strămoșilor. Alții – pentru a putea vizita nestingherit țara. Unii pentru o existență onorabilă, alții pentru carieră. Sunt și dintre cei care au obținut cetățenia română doar pentru a circula liber în Europa, pentru a respira puțin aer european.

Înțelegeți încotro înclin eu? Exact! După cum basarabeni solicită masiv cetățenia română din considerente pragmatice, zic să cerem această *cetățenie europeană* pentru toți. Adică Unirea. Unirea cu țara-mumă pentru unii, cu frații de sânge, de istorie, de cultură pentru alții, unirea cu marea familie a popoarelor europene pentru toți! E o mică șmecherie aici, dar ar fi în beneficiul tuturor! Dacă unionismul sentimental a fost îmbrățișat numai de o parte din populație, poate că unionismul pragmatic va fi convingător pentru cei mulți!

La ceremonia semnării Acordului de asociere cu UE, prim-ministrul moldovean a rostit o frază emoțională despre „revenirea” noastră în Europa. Dar când a fost Republica Moldova parte a Europei? Când Basarabia era în componența URSS sau a Imperiului Rus? Când era în hotarele protectoratului otoman? E vorba de Moldova medievală, aflată, azi, în cvasitotalitate, cu tot cu capitalele ei, în dreapta Prutului? Numai în componența României Basarabia era parte a civilizației europene moderne. Așadar, „revenirea” în Europa ar însemna în primul rând „revenirea” acasă, în România. Orice referință la istorie trebuie făcută având în minte toate datele problemei și toate interpretările posibile. Remediu pentru buchetul nostru de boli poate fi doar unul neordinar: în loc de aderarea la UE – unirea cu UE! Aveți o propunere mai bună?

Rusia se învecinează cu cine vrea ea

Mai întâi, o parabolă modernă despre *Grănicerul cu stâlpul în spate*. Copiii sovietici de ieri (oriunde s-ar afla ei azi) mai țin minte poeziile lui Serghei Mihalkov despre „nenea Stiopa”. Unii și le amintesc în original, alții le cunosc în versiunea tradusă (în 1962, Cartea Moldovenească edita volumul *Nenea Stiopa – milițian*, tradusă de Grigore Vieru). Versuri nevinovate și amuzante despre un milițian de o statură fizică impozantă, poreclit *каланча* = turnul (de pompieri). Personaj de referință al Rusiei contemporane, Mihalkov e și coautorul imnului sovietic (și autor solitar al imnului Rusiei actuale), tatăl cineaștilor Andrei (Andron) și Nichita – ultimul, un tot mai înrăit adept al invaziei militare ruse în țara vecină.

Eroul istoriilor versificate ale lui Mihalkov-seniorul a avut mai multe meserii, respectiv aventuri. În 1939, personajul său era grănicer la hotarul cu Polonia. Aici, „la ceas târziu de noapte”, îi vine ordinul de sus, grănicerul Stiopa fiind chemat „să slujească poporul, frații și conaționali”, să le aducă „libertate săracilor și asupriților”. „Oastea noastră” înaintează, „panii polonezi” se retrag, „noi aducem fericire muncitorilor și țăranilor”. Sunt ocupate (acesta era cuvântul din poezia lui Mihalkov: „ocupat”!) orașele Lviv, Grodno, Stolbți; ostașii „se avântă în luptă...”. Toate astea ne sunt cunoscute, urmând „eliberarea” Finlandei, a Estoniei, Letoniei, Lituaniei și Basarabiei.

Dar esența politicii velicoruse, suprapuse drojdiilor „internaționaliste” de fabricație sovietică, valabilă și azi (după cum ne-o demonstrează discursurile președintelui rus și acțiunile criminale ale rușilor în Ucraina), e în următorul catren:

„Я возьму сегодня в бой
Пограничный столб с собой,
И он в землю будет врыт,
Где мне родина велит”.

Literalmente: „Am să iau cu mine în luptă stâlpul de hotar și am să-l îngrop acolo unde îmi va porunci patria”!

Cineva care nu cunoaște limba rusă va ruga traducătorul să verifice dacă nu a încurcat ceva. Cum poate un grănicer să umble cu stâlpul de frontieră subsuoară, când tocmai acest stâlp ar trebui să-i fie *reper fundamental*: aici începe patria mea, pe aici nu se trece?! Grănicerul cu stâlpul de hotar flotant e, ontologic vorbind, un soi de schizofrenie geopolitică. Apropo, după 1945, odată cu formarea blocului „socialist”, Polonia devenind „țara prietenă”, aceste secvențe de *poezie geopolitică* au dispărut din toate cărțile despre nenea Stiopa. Nu a dispărut însă năravul ocupantului, cu refrenul „*можем повторить*” („putem repeta isprava!”). Iată, deci, adevărul despre „prietenia popoarelor” și „libertatea republicilor” despre care cânta imnul lui Mihalkov-seniorul: domeniile imperiale se vor întinde până în locul în care nenii stiopa își vor instala stâlpii de hotar!

Cam aici se încheie scurta lecție de literatură sovietică, dar vine imediat o lecție de istorie. Presa a comentat deja apariția recentă, la Moscova, a noilor manuale de istorie a Rusiei și de istorie universală pentru clasele a X-a și a XI-a. Unul dintre autori e Vladimir Medinski, consilierul președintelui rus. Nu e de mirare că manualele pentru clasele superioare sunt scrise de cinovnici, și nu de savanți și profesori practicieni: cărțile sunt pură propagandă, în loc de informație, care, și ea, puțină, este interpretată subiectiv și manipulator. Presa a scris că mai multe pagini, încondeiate cu pana unor propagandiști demni de gloria unui Joseph Goebbels, sunt dedicate războiului din Ucraina, numit, desigur, „operațiune

specială”. Am reținut, de exemplu, prima frază din capitolul intitulat ca o concluzie fără drept de apel: „Ucraina, un stat ultranaționalist” (la ce să mai citești conținutul temei, dacă i s-a pus verdictul?): „Azi orice exprimare liberă în Ucraina este dur persecutată, opoziția este interzisă, iar tot ce este rusesc e declarat dușmănos”. Și asta o spune un funcționar de prim rang din Rusia, o țară în care, pentru o opinie particulară sau un protest pașnic împotriva războiului, oamenii fac ani grei de pușcărie! Materialul „didactic” va avea statut de „manual unic”, canonic în ceea ce ține de interpretarea evenimentelor istorice ale Rusiei și ale umanității.

Dincolo de faptul că manualele acestea, patru la număr, sunt dolidora de declarații antiucrainene, antieuropene, antioccidentale, m-a interesat o secvență (la paginile 261-262) din manualul în care, vorbind despre evenimentele din preajma războiului mondial (anul 1939), suntem vizați și noi... dar și „grănicerul” lui Mihalkov:

„Uniunea Sovietică știa că Germania se pregătește de invazia în Polonia, apoi în țările baltice. În aceste condiții, Stalin a acceptat propunerea Berlinului privind încheierea unui pact de neagresiune; acesta a fost semnat la 23 august 1939. Pactul avea anexat un protocol secret, privind delimitarea *sferelor de interes* ale celor două țări: în sfera sovietică au intrat Lituania, Letonia, Estonia, Finlanda, teritoriile Ucrainei de Apus și ale Bielorusiei de Apus (aflate sub dominația Poloniei din anul 2021), dar și Basarabia (ocupată de România în 1918)”.

Pauză explicativă. Mai întâi, este, se pare, pentru prima dată când Rusia actuală recunoaște public, fără echivoc, într-un manual școlar (!), existența *protocolului secret la Pactul Ribbentrop-Molotov* (că despre el vorbim). Remarcăm că în protocol e vorba de *teritoriile Poloniei*, iar în manual se spune despre „teritoriile Ucrainei de Apus și ale Bielorusiei de Apus”. Ce fel de „dominație” a Poloniei, când era vorba de propriile teritorii. Exact așa cum Basarabia ar fi fost „ocupată de România”, când, de fapt, fusese răpită de ruși în 1812. Dar să nu uit: „explicând” și „justificând” invazia sovietică în aceste țări străine, autorii manualului afirmă: „Acestea sunt teritorii pe care Rusia *le-a pierdut* în vremea Primului Război Mondial”. În limbaj istoric, asta înseamnă că Rusia sovietică, exact așa cum a procedat Germania nazistă, nemulțumită și ea de rezultatele războiului, și-a etalat *pretențiile revanșarde*. Vorbind despre țări independente, cu acte în regulă: Polonia, Finlanda, Lituania, Letonia, Estonia și România! Or, aceste pretenții explică, în toate studiile istorice, cauza declanșării conflagrației mondiale din 1939-1945. Pretențiile Rusiei sovietice stăteau la temelia lui, ca și cele ale Reich-ului german.

Dar analiza *poveștilor* din noile manuale mai demonstrează și alte lucruri. Dacă invazia Germaniei în Polonia era nu doar cunoscută, ci și coordonată cu

Rusia, potențiala „invazie nazistă” în celelalte țări e o *invenție a propagandiștilor ruși*, justificând agresiunea Rusiei, care a urmat peste un an de la semnarea pactului ruso-german. Cu atât mai puțin se potrivește în acest context „justificator” Basarabia, pe care Germania nazistă nu o avea deloc în planurile sale expansioniste (declarând și în protocolul secret „dezinteresul total” față de acest ținut). Spre deosebire de Rusia, care o considera, împreună cu alte teritorii, numite mai sus, *parte a imperiului*.

Și dacă atunci am fost ocupați fără niciun motiv (și cu un pretext fals), vă imaginați care sunt planurile de azi ale Rusiei în ceea ce ne privește! În aceste condiții, nu sunt deloc convins că *singura noastră garanție de securitate* ar trebui să fie „eroismul soldaților ucraineni”. Mai ales că nu putem contribui cu nimic la fortificarea potențialului ucrainean de apărare. Cât timp ne jucăm de-a *neutralitatea de mucava*, grănicerul rus deja stă în preajmă, dormind cu stâlpul în brațe, gata să-l instaleze între noi și lumea civilizată.

Victimă a violului propagandistic, portretul de azi al *patriotului rus de pretutindeni* acesta e: răstăcit în istoria și geografia de cauciuc a „lumii ruse”, lipsit de orice punct de vedere propriu; flămând și dezbrăcat, dar înarmat până-n dinți; hălăduind pe meleaguri străine: din Luhansk și Melitopol până pe malurile Nistrului, de la hotarul cu Polonia sau Lituania și până în pustiurile Africii și în văile Caucazului; ducând în spate un stâlp de frontieră și așteptând indicația „patriei”: unde să-l îngroape, unde să-și delimiteze „spațiul vital” și „zona de interes”.

Povara neutralității față de agresiunea imperiului

Agresiunea târâtoare a rușilor în Ucraina e (încă) o tentativă de refacere a vechiului imperiu. Un fel de puci GKCP, ratat de serviciile speciale sovietice în august 1991, un puci lipicios, dizgrațios, dar consecvent, ca mlaștina... Bălbăiala tremurândă a *actualului șef al securității ruse* – chemat la tablă, ca un elev repetent, de *dirigintele* Putin – amintea de *tremuriciul televizionat* al lui Ianaev, „liderul” *puciului comunist din august 1991*. Invazia în Ucraina, cu pași de reptilă, acoperită de recunoașterea „republicilor populare” și de angajamentele din acordurile cu aceste „state” (scrise înainte ca ele să fi fost „recunoscute”), face parte din scenariul banditesc.

Istoria începea în martie 1992, *proiect(il)ul neo-sovietic* explodând în Transnistria, la doar două luni de la decesul oficial al Uniunii Sovietice și la jumătate de an de la rușinosul eșec al GKCP-ului, expresia cea mai jalnică a KGB-ului. Or, *poliția secretă* a imperiului își demonstrase totala inconsistență, producând conflicte naționale și internaționale, deportând popoare, mutilând destine, dar fiind impotentă în fața dezagregării sistemului (ca în fața unui puhoi

de primăvară). Scenariile erau scrise (și ordinele date) de același comandament, fie că era vorba de Transnistria, fie de alte zone postsovietice, unde puteau fi speculate și duse la stări explozive relațiile interetnice. Toate urmărind nu atât desprinderea enclavelor de la țările respective (Georgia, Azerbaidjan, Ucraina, Moldova, fără a uita de Cecenia și tot Caucazul de Nord), cât presiunea permanentă asupra statelor hărțuite (aici intră și Armenia, cărei i se tot promite un Karabah reunit cu patria-mamă), în special asupra elitelor politice, ca să le treacă orice dorință de dezvoltare independentă, integrate în sistemele europene, aliniate la reperele civilizaționale occidentale.

Convinși că destrămarea URSS e „rezultatul uneltirilor Occidentului”, ignorând cauzele interne mult mai profunde și fenomenul dezagregării URSS ca unul obiectiv inevitabil, ștabii imperiului uneltesc revanșe, cu subminarea statelor independente. Metodele sunt cele vechi: decapitarea, deportarea, lichidarea, discreditarea, compromiterea sau coruperea elitelor naționale și destabilizarea internă, cu propulsarea oamenilor loiali Moscovei.

Cuvântarea liderului de la Kremlin și lecția lui de istorie din ziua „recunoașterii” enclavelor antiucrainene a confirmat inițial presupunerile că Rusia nu va ataca în mod direct Ucraina, dar va tensiona situația. Îngânând propriul refren despre *destrămarea URSS ca o catastrofă*, Putin își afișează în modul cel mai direct planurile revanșarde, iar învinuindu-l de „înfințarea Ucrainei” pe nimeni altul decât pe Lenin (sic!), liderul rus își precizează „liniile roșii” revendicate: el nu mai vrea o *uniune a republicilor-surori*, ci renașterea *imperiului rus unitar*. Aceste limite fiind trasate, el declară război Ucrainei, dar și tuturor teritoriilor care au fost cândva încorporate în Imperiul Rus. Suntem așadar *și noi* pe lista meniului. La desert, probabil.

Comemorându-i pe camarazii căzuți pe câmpul de luptă *pentru independență* acum trei decenii la Nistru (un coleg făcuse remarcă ce trebuie luat în calcul: în 1992, la Nistru s-a vărsat sângele care nu s-a vărsat în 1940, când Basarabia a fost cedată „pașnic”), e și mai acut să realizăm că, odată cu „recunoașterea independenței” regiunilor din estul Ucrainei (repetând exercițiul din nordul Georgiei, când Rusia a rupt de la fosta republică unională Abhazia și Osetia de Sud), Transnistria rămâne acolada încă deschisă. Când se va închide și cât va trebui să plătim pentru asta?

Când cer evacuarea armatei ruse, demnitarii noștri fac trimitere la statutul de neutralitate, ca „argument”. Fals! Acest statut nu e real atât timp cât avem aici trupe străine (impedimentul esențial pentru „neutralitate”). Și chiar dacă nu am fi fără neutră, nu ar trebui să le cerem evacuarea?! Răspunzând la întrebarea ce vom face în caz de război și cum ne vom apăra, ei s-au bălbăit inevitabil. Statutul de „fără neutră” nu ne apără de prezența militară străină. Soluția e doar umbrela NATO și aderarea la UE. Sau unirea, care le rezolvă pe ambele.

Posturile TV rusești ne otrăvesc, cu tot tacâmul: discursul de ură, apologia războiului, etalarea ambițiilor imperiale și șovine, discreditarea liderilor occidentali, amenințări la adresa statelor independente. Colegii din comisia parlamentară și consiliul audiovizualului au promis că vor monitoriza discursul posturilor TV, în contextul evenimentelor din Ucraina. Iar în seara zilei de 21 februarie 2022 (în preziua invaziei rusești în Ucraina), două posturi „moldovenești” (NTV Moldova, respectiv Primul în Moldova) au transmis – în direct, împotriva programului – ședința consiliului rus de securitate, plus „lecția de istorie” a liderului rus, mostră de *propagandă oficială* a Kremlinului. Același *discurs de ură* a fost retransmis pe canalul TV Mir (sic!), post oficial al CSI (dar care nu a transmis și discursul Maiei Sandu!), cofinanțat de guvernul nostru! Ce alte argumente pentru retragerea licenței? Să ne mai mire enormitățile debitate de *moldovenii intoxicați* în anchete și în sondaje și-n preferințele electorale recente?

Evenimentele din dimineața zilei de 24 februarie, cu declararea *de facto* a războiului, reconfirmă tezele de mai sus. Rusia începe agresiunea de o manieră care amintește încă o dată de începuturile celui de-al Doilea Război Mondial, repetând atât acțiunile führerului german în raport cu Cehoslovacia și Polonia, cât și pe ale satrapului Stalin în raport cu Finlanda și Polonia. Mizând pe o destabilizare a țării-victimă. Cu diversiuni și cu bombardarea teritoriului unui stat suveran. Toate urmate de dezinformările de rigoare, ceea ce implică în mod urgent deconectarea tuturor mijloacelor de (dez)informare ale statului-agresor. Plus soluțiile salvatoare pentru firea noastră, inclusiv, protecția prin acorduri inițiate de urgență, inclusiv, revizuirea statutului de țară „neutră”, adică neputințioasă în fața barbariei unui agresor cu fundul gol, dar înarmat până în dinți.

Se părea că războiul din Ucraina nu ne mai poate surprinde, dar Bucea, Irpen, Mariupol ne sugerează că *e abia începutul*. Cine se mai îndoiește de *ce ne așteaptă* ar putea să răsfoiască articolul publicat pe paginile agenției oficiale a Kremlinului RIA Novosti: „Ce ar trebui să facă Rusia cu Ucraina?”. Întrebarea însăși scutură ultimele iluzii. Iar în subsidiar se întrezărește imediat următoarea *grijă* a Kremlinului: „Ce vom face cu Moldova?”. „Neutralitatea” Ucrainei, construită pe garanțiile și sprijinul occidentalilor nu mai e pe placul Rusiei. Doar o *Ucraina ocupată permanent de armata rusă!* Recitind *documentul* (un comentator remarca, pentru un viitor Nürnberg: dacă crimele din Bucea vor trebui probate, acest articol este egal cu *autodenunțul* perfect!), vom vedea ce ni se pregătește *și nouă*. Or, măcelul din aceste zile nu e scopul final al actualilor criminali de război. Obiectivul strategic e *marcarea teritoriului* „noii ordini mondiale”. O *Ucraină cu relații în Occident* (ca și o *Moldovă* de același fel) nu intră în planurile Moscovei. Ea vrea un control total: militar, economic, cultural, politic, spațiu informațional.

Pentru *Faza a doua: Moldova*, scenariul e limpede. Un vasal obedient, fără alte calități decât devotamentul absolut președintelui rus (modelul Dodon); un guvern-marionetă, modelul Chicu; un parlament cu – cel puțin – o majoritate

pro-rusă; o Transnistria ca fir de siguranță, mereu inflamabil. Dacă moldovenilor nu le-ar fi ajuns înțelepciune să-l trimită pe Igor Dodon la plimbare, azi, pe străzile Chișinăului s-ar fi plimbat, perfect legal, omuleții verzi, iar Ucraina ar fi fost amenințată, dinspre Apus, nu doar de inerta deocamdată grupare din Transnistria, ci și de întreaga Moldova, „independentă și neutră”.

Azi Moldova se comportă onorabil. Războiul hibrid nu a fost prea eficient rușilor, nici în Ucraina, nici în Moldova. Moldova a condamnat invazia rusească (deci și-a determinat poziția), a depus cererea de aderare la UE (deci a făcut alegerea în cadrul „noii ordini mondiale”), a găzduit generos refugiații ucraineni (omenește, e cel mai frumos și real lucru făcut). Ar mai fi sancțiunile împotriva Rusiei și atitudinea față de Transnistria. Dacă neutralitatea noastră o mai poți invoca, apoi nealinierea la sancțiuni te transformă în rușinoasa calitate de „prieten al Rusiei”. Nu contează cât, contează că suntem dispuși să ne sacrificăm (toată lumea are ceva de pierdut în urma sancțiunilor) pentru *pedepsirea publică* a criminalului! Trebuie să anunțăm *alăturarea* la deciziile comunitare.

Iar relațiile noastre cu Transnistria trebuie, simplu de tot, afișate, explicate, oferite în sensul geopolitic potrivit. Pe lângă bunăvoința moldovenilor și a europenilor de a furniza materie primă pentru uzina separatiștilor de la Râbnîța, ca tentativă de a atașa Transnistria la trenul nostru, pornit, târâș-grăpiș, spre Europa, concomitent, trebuie să cerem, categoric, retragerea trupelor ruse din Transnistria și nimicirea munițiilor de război de la Colbasna. Cu invocarea pericolului în contextul războiului. Cu explicația că suntem „independenți”, calitate recunoscută de toți, inclusiv, de agresorul de azi (pe care nu vrem să-l supărăm, în naiva speranță că *pe noi* are să ne cruțe). Mi-am amintit de o metaforă involuntară a unuia dintre parlamentarii noștri din zorii „independenței”: „Globul Moldovei”. Așa își imaginau ei, probabil, că vom trăi de azi înainte: *lumea cu ale ei, noi cu ale noastre...* Ce naivitate!

Orice stat (iar unul neutru-autonom, fără un alt sprijin decât propriile forțe – cu atât mai mult) trebuie să aibă *doctrina de apărare*. Slăbirea intenționată a capacității de apărare a țării trebuie apreciată ca *trădare a intereselor naționale*. Or, dincolo de alte griji ale statului (sănătatea publică, educația, protecția socială, siguranța personală), apărarea de potențialii inamici externi este una dintre *sarcinile definitive* ale lui. Oamenii se adună în comunități deoarece împreună e mai ușor să te aperi. „Neutralitatea” nu oferă garanții decât în măsura în care țările momentan beligerante convin ele însele că nu vor implica în conflict aceste *entități neutre*. Altfel spus, neutralitatea nu exclude ci, dimpotrivă, *include imperativ* necesitatea întăririi capacității de apărare. Inclusiv, prin solicitarea și obținerea ajutorului militar și tehnic.

Am reținut cu toții declarația ministrului britanic de Externe, Liz Truss, făcută pentru publicația *The Telegraph*, că „au fost în desfășurare discuții cu aliații despre cum să ajute națiunile mai mici să se apere” și că discuțiile despre îmbunătățirea

apărării ucrainene pentru a descuraja agresiunile viitoare vor acoperi și „alte state vulnerabile, precum Moldova”. Apoi: „aș dori să văd Moldova echipată conform standardului NATO”, urmată de precizarea: „este o discuție pe care o avem cu aliații noștri”, declarații care au provocat previzibile reacții nu doar în presă, ci și în sferele înalte ale politicii, inclusiv la Kremlin.

Mă miră însă ușoara bâlbâială a ministrului *nostru* de Externe, care ar fi putut să explice simplu, așa cum a încercat să lămurească lucrurile Maia Sandu, într-o emisiune recentă: armata națională a fost lăsată de izbeliște; o modernizare a ei este stringent necesară, inclusiv, cu arme de ultimă generație. Cu arme, nu doar cu echipament, pentru că o armată e puternică prin calitatea armamentului și a tehnologiilor. Să admitem însă că declarația *Externelor moldovenești* nu res-pinge oferta Occidentului, ci o învăluie în limbajul echivoc al diplomației.

Și dacă ne referim la evenimentele din Ucraina (un exemplu, mai elocvent nu există): în 2014, când Rusia a ocupat mișelește Crimeea, lumea s-a revoltat, a protestat, a instituit sancțiuni... și cam atât. Peste opt ani, când aceeași Rusie a atacat din nou țara vecină, *dar armata ucraineană a opus deja rezistență*, lumea civilizată nu doar a condamnat războiul și agresorul, ci depune eforturi enorme pentru susținerea Ucrainei și pedepsirea agresorului. Deducția e simplă: dacă nu vom avea o armată bine dotată și *nu vom opune rezistență noi înșine*, agresorul ne va lua cu mâinile goale (teritoriul RM fără Transnistria – azi ocupată deja de Rusia – fiind egal cu teritoriul Crimeii). „Omuleții verzi” ai Moscovei nici nu trebuie aduși de undeva, ei sunt deja printre noi. Lumea se va revolta, dar va constata faptul consumat.

Nu mi-am pus întrebarea de ce Finlanda a decis anume acum (și încă în ritm alert) să intre în NATO. Era o țară neutră bine-mersi, nu atenta nimeni la integritatea ei teritorială și politică. Ce a făcut-o să-și schimbe opțiunea politică și existențială? Simplu: decizia explicită a lui Putin de a reface vechiul imperiu. Or, vechiul imperiu includea și Finlanda. Și, oricât de fantastică ar părea perspectiva înghițirii acestei țări de către Rusia dezlănțuită, mai ales în contextul unei Finlande prospere și al unei Karelii depășite de timp (Karelia e o parte a Finlandei răpită de Rusia în 1938 – azi, una dintre regiunile depresive ale imperiului în agonie), finlandezii au simțit pericolul. Noi nu îl simțim? Or, este tot mai limpede că în contextul nestabil de azi doar o alianță militară puternică ar putea să ne garanteze pacea și un viitor sigur. Numai integrarea în UE nu e o garanție. Doar NATO, fie prin integrare în paralel cu integrarea în UE, fie, în condițiile de forță majoră, prin reunire cu România. Fără isterici, fără fanatism, calculat, în rațiunile culturii (istorice, politice, economice) pe care am acumulat-o.

Între „continent” și „insula rusă”

Când veștile se schimbă nu doar zilnic, ci de la oră la oră, bornele istorice se pot pierde în molozul cotidianului. Iar odată cu ele – și esențele. Invazia rusă în Ucraina nu (mai) are nimic cu „apărarea” enclavelor rebele și a populației ucrainene de „naziști”: milioane de ucraineni se refugiază în Occident, nu în Rusia. Esența catastrofei se explică, inclusiv, psihanalitic, în „lecția de istorie” a lui Putin din 21 februarie curent, cea pe care a ironizat-o toată lumea (cu toată domnia lungă, liderul de la Kremlin nu prea are performanțe și, ca să intre în istorie, acest *Herostrat boreal* încearcă să dea foc lumii). O altă „lecție” explicativă datează din iulie 2021, iar încă mai departe (și se pare pentru prima dată în spațiul public) regăsim frustrările liderului rus în discursul său de la München, din februarie 2007. Adunate într-o carte, răbufnirile acestea ar putea fi intitulate: *Mein Kampf. Cauza mea, „Lupta mea”, da.*

Putin nu se teme de sancțiuni, nici de implicarea Occidentului în război. Dimpotrivă, el ar dori ca NATO să se implice: asta ar mobiliza rușii la *luptă cu dușmanul* dintotdeauna și (mai ales!) i-ar convinge pe aliații săi discreți (*marele cârmaci* din sud-est, ayatollahul din sud etc.) că *țarul* luptă cu Occidentul – cu SUA, în primul rând. De aici și mesajul său antioccidental, în care „grija” pentru Ucraina se estompează, iar enclavele rebele nici nu mai contează.

Dar „lecțiile de istorie” ale lui Putin explică, însă nu ele constituie *temelia geopolitică a cazului*. Nici „consiliul de securitate” (ne-am convins vizual!) nu e consultat și nu decide nimic. Pentru a ne imagina foarte limpede *cum și de ce* se desprinde de continent *insula Rusia*, ar trebui să vedem lucrătura diabolică a *eminențelor cenușii* ale noului Genghis-Han. Unul este Dughin, „filosoful” favorit, un Rasputin al zilei de azi. Paranoică lui *filosofie geopolitică*, cu teza despre „noua ordine mondială”, urmărind detașarea Rusiei de valorile civilizației occidentale îi aparțin lui, nu lui Putin. Rusia, după Dughin (un guru de care Putin ascultă fără să pună întrebări), nu trebuie să se teamă de sancțiunile Occidentului (= deconectarea de la performanțele lumii civilizate), ci să și le dorească. Izolându-se, în căutarea unei „identități” proprii. Altul – Doamne, mă iartă! – e patriarhul Kirill, cel care a definit „componenta metafizică” a războiului, „păcatele” lumii occidentale fiind chipurile motivul adevărat al războiului în Ucraina. Predica rostită la începutul Postului Mare (nu meditănd asupra existenței umane ca fapt divin suprem, nu chemând, fie și formal, la împăcarea părților beligerante, ci *justificând agresiunea* însoțită de *omucidere în masă*) îl convertește pe patriarh (Doamne, iartă!) în *comisar* al armatei lui Putin. O compromitere definitivă a Patriarhiei și a Bisericii Ortodoxe Ruse.

Mie, unuia, îmi pare rău de această „Rusie nouă”. Nu chiar în măsura în care aş visa o cruciadă civilizatoare întru salvarea ei, dar cel puțin i-aş ura sincer să

respingă „proiectul” paranoic și să revină în spațiul lumii civilizate. Or, cultura rusă – cu care se mândrește, pe bună dreptate, această țară enormă – e făcută în totalitate pe modele occidentale, de la Pușkin la Ceaikovski, de la Tolstoi la Stravinski, de la Repin la Dostoievski. Dar se pare că în viitorul previzibil – nu contează „succesele” ei militare în Ucraina și nici unde se va opri tăvălugul – Rusia va deveni o *paria* a umanității. Toți vor dori să o deconecteze de la *rețele*. Distanța dintre ea și restul lumii va fi tot mai mare. Salvându-se, lumea care trăiește pe alte principii decât forța brută va crea un coridor sanitar, ținând-o la distanță. Iar ideologii ei o vor scufunda irecuperabil într-un îndepărtat și obscur Ev Mediu.

După destrămarea URSS, majoritatea republicilor postsovietice – mă refer atât la populația largă, cât și la elitele naționale; atât la politicienii cu putere de decizie, cât și la opoziție; atât la factorii economici, cât și la oamenii de cultură) – au văzut o șansă de a se reconecta la sistemul mondial/occidental al valorilor umane. Unii au realizat acest deziderat prin integrarea europeană și aderarea la scutul NATO; alții mai întârzie, cu varii șanse de succes; în fine, unii fie au adaptat în țările lor sisteme similare celor performante, fie au emigrat câte unul în lumea mare. Azi, Putin le contestă accesul la valorile universale nu doar ucrainenilor (și altor *întârziați*, precum georgienii și moldovenii), ci și, în primul rând, elitelor sale, forțând deconectarea acestora de la normele societăților democratice, care pe el îl strâng în umeri. Pe acest fundal, important e unde vom rămâne noi: pe „continent” ori pe „insula rusă”. Ergo, cererea de aderare la UE pentru noi e o șansă. Una din salvările posibile.

Mă întrebam dacă „simplici cetățeni” ruși, părtași și executanți ai deciziilor criminale, înțeleg și ei ce *li* se întâmplă. Pentru că, oricât de dezastruos, războiul din Ucraina se va încheia odată, pe când rușii (și noii lor aliați!) vor fi supuși terorii, izolării și degradării în permanență (sic!). Marginalizarea Rusiei, eliminarea ei din formatul G8 (care a redevenit G7) a generat isterie. Citez din declarația lui Putin din 2018, ca răspuns la întrebarea dacă Rusia e gata să aplice arma nucleară (asta însemnând sfârșitul lumii): „Da, pentru omenire asta va fi o catastrofă globală. Dar eu, ca cetățean rus și conducător al statului rus, mă întreb: *la ce bună* pentru noi *o lume* în care Rusia va lipsi?” Atunci citeam aceste declarații ca pe o hiperbolă emoțională, acum însă vedem un plan real, aplicat cinic. Dar dacă scopul războiului din vecinătate nu este (doar) Ucraina, atunci *cu atât mai mult* trebuie să ne îngrijorăm și să căutăm urgent soluția evadării din apropiatul infern. Suntem în meniul câpcăunului. Dacă se instituie o „nouă ordine mondială”, trebuie să decidem *cât mai urgent posibil* pe care palier ne vom regăsi în următorul ev istoric: după *cortina rusă*, ori în afara țarcului, în lumea liberă? În disperare de cauză, într-un fel de „neutralitate” fără garanții, nu putem să rămânem *nealiniați* principiilor democrației occidentale. Ar fi un act sinucigaș. În contextul solidarizării cu Putin a oamenilor Moscovei de la Chișinău, se cere să

ne baricadăm, să încheiem geamurile. Or, tăvălugul imperial e ireversibil. Faptul că *unitatea cu destinație specială* a lui Putin s-a activat trebuie să ne pună în gardă, nu să ne paralizeze voința. Omuleții verzi sunt deja în preajmă. Iar asta înseamnă nu doar așteptare, ci și rezistență. A tuturor, împreună, dar și a fiecăruia, în parte. Suntem deja pe linia întâi a conflagrației mondiale.

Având în față o forță militară care ne depășește, încă nu înseamnă înfrângere; am mai demolat noi ziduri de imperii, fiecare dintre noi, discret dar ireversibil contribuind la clătinarea lui, astfel încât, fie și înarmat până în dinți (și dotat cu armă nucleară), imperiul a căzut. Se va dezagrega și copia lui jalnică, pe care încearcă să o refacă nostalgicii. Toate sunt în puterile și voința *fiecăruia dintre noi*, dacă ne vom opune. Și încă ceva. *Unitatea comunitară* și *Unitatea națională* trebuie conjugate cu *Reuniunea supranațională* a lumii civilizate. Succesele militare ale agresorului de azi nu sunt garanții de durată. Contează, întâi de toate, *asumarea (și apărarea!) alegerii noastre*: vrem să revenim în obscuritatea unui *ev mediu totalitar* sau mergem împreună cu lumea civilizată, explorând viitorul. Punând la treabă experiența milenară a umanității, nu revenind la *istoria neamurilor răzlețite în feude*.

Efectele propagandei ruse

Războiul real, sângeros și dezastruos din Ucraina a demonstrat două evidențe: *miza pe dezinformare* (sau, mai larg: miza pe *războiul hibrid*, care l-a anticipat pe cel clasic), dar și *eșecul generalilor* războiului hibrid. După decenii de infiltrare a rușilor în sferele lor vitale, proliferarea agenților de influență și compromiterea elitelor, ucrainenii au rezistat. În loc de florile promise, pe ocupanți i-a întâmpinat o rezistență cumplită. Se va întâmpla oare același lucru și cu moldovenii, tratați și ei cu *DDT (insecticidul arhaic) dezinformațional* din abundență, trezind cuiva nostalgiile după fostul imperiu comunist-sovietic sau forțând nota disensiunilor istorice dintre români și ucraineni? Toate dirijate, bineînțeles, din același centru de comandă.

Azi, când am devenit *obiectiv militar râvnit de inamic*, subiect de știri la toate agențiile mondiale, dar și subiect de discuție în forurile internaționale, logoreea nu mai are haz – dimpotrivă, poate conduce la urmări tragice. Pe fundalul muzical-coral al vorbăriei iresponsabile se construiesc perfect *strategii de manipulare*. Profesioniștii cunosc sursele autentice și pot să verifice informația, consultând nu doar surse alternative, dar și informații deliberat false, ca parte a contextului, a jocului. Demagogia manipulatorie nu îi afectează. Dar cei care nu au când să între în temă și ascultă o singură cobză (de regulă: un post de propagandă al celor specializați în prepararea sosului informațional în care condimentele schimbă total gustul ingredientelor de bază) înghit bucatele de cantină sovietică fără să-și

pună întrebări. Acești filistini *made in URSS*, consumatori leneși de mâncare informațională gata digerată, care pe timpuri strâmbau din nas la auzul unor știri de la „vocile străine”, singurele alternative posibile, nici nu vor să fie deranjați cu ceva care i-ar scoate din *zona de confort*.

Războiul schimbă lucrurile și spulberă iluziile. *În război se intră poeți și ies din el prozatori*. Actuala echipă de administrare a treburilor RM a venit nu doar pe valul unui demers european romantic, ci și pe o naivă încredere că ei (spre deosebire de predecesori) pot împăca lucrurile, pot echilibra extremele și pot îmblânzi ursul din Est. Ei chiar au crezut că o politică echilibrată în raport cu Estul și cu Vestul va fi acceptată de Moscova. În contextul ultimelor evenimente, ei înșiși se miră, probabil de această naivitate: Kremlinul nu ne acceptă decât pe post de vasali, de colonie, de *parte a „lumii ruse”*. Pentru asta se investesc bani și resurse, se deschid „centre culturale” și se pompează gaz în conducte. Nimic din generozitate, nimic din pragmatism economic, totul pentru victoria finală a *lumii ruse!*

Lumea rusă împotriva culturii ruse

Acum un secol, în toamna anului 1922, din Petrogradul sovietic, spre portul german Stettin, plecau două nave nemțești, *Oberbürgermeister Haken* și *Preussen*. Evenimentul, aparent lipsit de importanță, va primi numele „Nava (recte: navele) filosofilor” (în total, navele vor face cinci rute). *Noua putere* a bolșevicilor, anunțând o „nouă ordine mondială”, își avorta *vechii gânditori, neconformi regimului* și care-i subminau existența prin însăși prezența lor. Listele „inteligenței antisovietice” erau aprobate de Lenin la începutul lui august 1922.

La indicația directă a liderului bolșevic, gânditorii și profesorii ruși cu autoritate în mediul filosofic (Nikolai Berdiaev, Ivan Ilin, Serghei Bulgakov, Pitirim Sorokin ș.a.), dar și jurnaliști, istorici, ingineri, agronomi, zoologi, geologi și matematicieni erau expulzați forțat în Occident. Mai înainte părăsiseră țara „dictaturii proletariului”, re-construită pe calapodul autocratic al birocrăției comuniste, personalități marcante ale culturii ruse: compozitorii Serghei Rahmaninov, Igor Stravinski, Serghei Prokofiev; romancierii Vladimir Nabokov și Ivan Bunin; literații „veacului de argint” Dmitri Merejkovski, Zinaida Ghippius, Constantin Balmont, Andrei Belii, Aleksei Remizov; pictorul Vasili Kandinski. La început, mulți dintre ei rămân în Basarabia, Polonia, Letonia, Turcia, apoi, tot mai lipsiți de speranță, emigrează în America sau Europa Occidentală. Nabokov va deveni scriitor american (după cum Leonid Dobronravov, scriitor recunoscut în cercul lui Andrei Belii și Aleksei Remizov, va deveni scriitorul român Leon Donici), Kandinski va cunoaște celebritatea în Germania și Franța, iar Bunin va lua Premiul Nobel în emigrație. După cum apreciază istoricii culturii, odată cu

plecarea „navei filosofilor” cultura rusă se împarte în două secvențe distincte: *cultura sovietică* versus *cultura emigranților*.

În anii '90 ai secolului trecut, după căderea comunismului și a cortinei de fier, s-a creat iluzia (deh, doar iluzia) că toată cultura rusă se recoagulează, recăpătându-și vigoarea, vizibil slăbită în anii cenzurii și ai producției culturale conjuncturiste, obediente regimului și „comenzii sociale”, prin recuperarea memoriei istorice și culturale a emigrației, anunțând la orizont *o artă mai liberă ca niciodată*. Molozul proletcultist, enorm, nedigerabil, a devenit ținta parodiei lui Venedikt Erofeev și a congenerilor săi Sineavski, Bitov, Sokolov, apoi a mai tinerilor Victor Pelevin ori Vladimir Sorokin. Tărgurile de carte din Moscova *sfârșitului de secol sovietic* și *inceputului de mileniu civilizat* crea aparența că Rusia a ieșit definitiv de sub hipnoza totalitarismului. N-a fost să fie. Celulele canceroase ale „culturii sovietice”, dezvoltate pe trunchiul imperialismului rus, au alimentat frica față de capitalismul „globalist” occidental, propunând, ca alternativă indigenă, un surogat: *globalismul estic*, numit „lumea rusă”, declarat ca proiect cultural, destinat diasporei ruse, dar în esență un plan expansionist, amenințând să înghită tot *suveranismul patrioților de pretutindeni* în „noua ordine mondială”, declarată de liderul rus,.

Emigranții ruși de acum un secol, sperau într-o repatriere cât mai apropiată. Exact așa cum speră la o revenire cât mai grabnică în țara lor (cu condiția schimbării regimului de la Kremlin) oamenii de cultură din Rusia actuală, plecați în emigrație după invazia rusă în Ucraina și renunțarea Rusiei la vectorul occidental de dezvoltare. Revolta față de război și compasiunea pentru victimele lui e complementată de compasiunea pentru rușii care au emigrat *în tăcere* sau așteaptă *cumînți* să se încheie calvarul. Doar că acesta nu se va încheia de la sine, fără *revolta deschisă* și activă a rușilor, a reprezentanților culturii ruse, inclusiv.

Cu cultura rusă și războiul lucrurile sunt mai limpezi, deși și aici e un subiect de discuții și polemici: dacă există o mare cultură rusă, o cultură umanistă (în limbaj uzual ar fi chiar un pleonasm: cum să fie o cultură dacă nu umanistă?), de ce am ajuns până aici? Dacă Rusia e un produs al culturii ruse, de ce este un stat agresor? Și nu este pentru întâia dată în istorie! Fie că această cultură nu are puterea de iradiere pe care i-o atribuim, fie că populația este imună la influența culturii. Și nu este pentru prima dată când personalitățile marcante ale culturii ruse sunt nu doar împotriva războiului, ci și sunt în afara Rusiei. Marii scriitori, cei care contează cu adevărat, au protestat, iar mulți au plecat: scriitorii Victor Pelevin, Victor Sorokin, Ludmila Ulițkaia, Boris Akuni, Dmitri Bikov, Lev Rubinstein, Victor Șenderovici, Mihail Șișkin, Svetlana Aleksievici, jurnalistii Leonid Parfionov, Anton Dolin, artiștii Ciulpan Hamatova, Aleksandr Belii, Iuri Șevciuk, Alla Pugaciova, Leonid Agutin, Maxim Galkin, Ivan Urgant. Nu e pentru prima dată, cei buni întotdeauna pleacă din țările cu apucături criminale:

Ivan Bunin, Vladimir Nabokov, Serghei Rahmaninov, Mstislav Rostropovici, Aleksandr Soljenitin...

Refuzul Rusiei de azi de a se alinia valorilor culturale europene, în căutarea unui „drum propriu”, o duce la pierzanie. Îi rupe rădăcinile, care, cultural, o ținneau în arealul civilizațional european. Poate că – deși speranțele se diminuează cu zi ce trece – odată Rusia se va trezi și va dori să revină în acest spațiu al civilizației. Dar se vor pierde ani, destine, vieți umane!

Bine, dar noi? Ce facem noi, cu *cultura noastră*? Ce ne spune această cultură? Îmi pun aceste întrebări și în legătură cu ultimele sondaje care arată că cetățenii noștri, „pro-europeni” declarați (în aceleași sondaje), nu se pot dumeri într-o chestiune mai mult decât limpede: Putin și anturajul său sunt agresorii care au invadat Ucraina și care ne amenință și pe noi. Reținem acest detaliu: *ne amenință și pe noi*. Și nu e o invenție a „Occidentului colectiv”, sunt declarațiile tranșante ale liderului de la Kremlin. E suficient să recitim cele două declarații-motivații din 21 și 24 februarie (mai ales prima, mai desfășurată) ale președintelui rus, ca să înțelegem: programul-minim al administrației Putin este să restabilească hotarele Imperiului Rus unitar, cu iradierii ale influenței decizionale până în inima Europei.

Nu e doar o împărțire pe zone de influență, e o radiere a memoriei lumii și o construcție pe regulile „lumii ruse”, cu o cale distinctă de cea a civilizației europene. Altfel spus, renunțarea la valorile culturii ruse cu care ne-am obișnuit să operăm: cultura lui Tolstoi, Cehov, Ceaikovski, Rahmaninov, construită, spunem, sută la sută pe modelul civilizațional european (sau, mai exact: occidental-european). O cultură umanistă în ascensiune, mai ales începând cu Renașterea, continuând cu calculele intelectuale ale Iluminismului, cu individualismul Romantismului, cu libertățile raționale ale Lumii Moderne. Încercările intermitente de a reveni la obscurantismul medieval sunt atentate la firea liberă și armonios dezvoltată a ființei umane. Iată însă că Putin și ortacii săi vor să recreze o lume a instinctelor primare, agresivă, xenofobă și dominată autoritar de dictatori. Și noi, posibila (reală!) victimă, atacată prin mijloacele războiului hibrid, economic, ideologic, suntem deja implicați în acest război. Și vom fi doar victimă dacă nu vom fi activi și nu vom lua propriile decizii. Declarațiile lui Putin (iar el chiar ne-a declarat război) ne trimit pe front, cu voia sau fără voia noastră. Vrem să rămânem în spațiul obscurantismului sau ne aliniem lumii civilizate? – asta-i singura dilemă, deși pentru oamenii înțeleghători ea este o întrebare retorică.

În acest context, întrebați dacă războiul nu ne amenință și pe noi, nu putem să răspundem invariabil că „ucrainenii ne apără”. Or, este adevărat că noi încă nu suntem înghițiți de vechiul imperiu doar pentru că armata ucraineană rezistă. Dar nu putem să stăm doar în expectativă și să ne rugăm pentru oastea vecinilor. Una e că trebuie să susținem această oaste, alta e că trebuie să ne fortificăm frontierele. Cum? Iată aici intervine cultura. Cultura acumulată și asumată.

Inclusiv, recitindu-i pe Alecsandri, Kogălniceanu, Russo, Bălcescu, Eminescu, pe interbelici și pe contemporanii cu un grad suficient de cultură politică, economică, istorică, artistică.

Într-un anume sens, a avea cultură înseamnă și a fi bine informat sau... informat într-un mod convingător, argumentat. Cultură înseamnă deci și informația asumată, conștientizată. Ei bine, o țară cu memorie și cultură asumată reacționează fără inutile dezbateri la provocările timpului.

Prelații ca influenceri

O derivată la tema culturii ar fi una intitulată *Prelații ca influenceri*, un fel de predică de post, pentru credincioși și atei. Într-o lume pluralistă, biserica nu s-a retras, după cum așteptau unii, în credința sa, lăsând spațiul public ateilor. Dimpotrivă, ea a folosit toate posibilitățile și tehnologiile noi pentru a-și lărgi spațiul de emisie a ideilor. Dacă vom face o ochire retrospectivă, vom vedea că cele mai avansate forme de comunicare, de la apariția scrisului, la apariția cărților și de la apariția tiparului la radio și televiziune, biserica a fost printre cei mai activi utilizatori ai acelor tehnologii, cele mai avansate la timpul lor. Nu e de mirare că predicatorii tradiționali azi își asumă funcția de *influenceri*. În context, chiar dacă o bună parte din populația de azi, o lume multipolară, deschisă comunicării, avansată tehnologic, cu împletirea firească a culturilor, cu colaborări neimaginate până acum, acceptă religia mai curând ca un element istoric, cultural, tradițional, cu respect pentru toate credințele și ideile religioase, cu înțelegerea aportului cultural în istoria umanității, mai avem încă o felie groasă de fundamentaliști ireconciliabili în ariile celor mai diverse credințe, inclusiv, în cele mai numeroase, cum sunt iudaismul, creștinismul sau islamul.

Două texte/discursuri m-au adus în fața acestui fenomen: *prelații acționând ca influenceri*, adică proiectându-și discursul religios (gândit ca mesianic) pentru a influența și a mobiliza enoriașii smeriți ai propriei parohii, dar și a-i convinge pe cei mai puțin evlavioși, pentru a lărgi bazinul credinței (recte: al bisericii). Nu voi intra în detalii, tradiții și stilistica discursurilor, nu le voi aprecia – nu e domeniul meu – din punct de vedere ecleziastic. Le voi citi ca pe niște mesaje publice, cu impact mai larg decât cercul enoriașilor.

Discursul tradițional pascal al Papei Francisc I, *Urbi et Orbi*, era cumva previzibil. După ce a amintit istoria Învierii, capul Bisericii Catolice a invocat zonele fierbinți ale Terrei, începând chiar cu teritoriul care a cunoscut pașii lui Hristos, urmând o listă lungă: „victimele numeroaselor conflicte care au loc în lume, începând cu cele din Israel și Palestina, precum și din Ucraina”; „ajutoarele umanitare în Gaza și eliberarea imediată a ostaticilor răpiți la 7 octombrie”. Apoi: „Siria, care, de treisprezece ani suferă consecințele unui război lung și devastator...”;

Liban, „afectat de o criză economică și socială profundă”; Balcanii de Vest „unde se fac pași importanți către integrarea în proiectul european: diferențele etnice, culturale și confesionale să nu fie o cauză de divizare, ci să devină o sursă de îmbogățire”; conflictul, pe cale de aplanare, „dintre Armenia și Azerbaidjan”; susținere pentru poporul haitian, „ca să înceteze cât mai curând posibil violențele care sfâșie și însângerează țara”; Rohingya, „afectată de o gravă criză umanitară”, Myanmar, „țară sfâșiată de ani de conflicte interne”; urmând rugăciuni de pace „pe continentul african, în special pentru populațiile încercate în Sudan și în întreaga regiune Sahel, în Cornul Africii, în regiunea Kivu din Republica Democratică Congo și în provincia Cabo Delgado din Mozambic”. În fine, cuvinte de sprijin pentru migranți și copiii rămași orfani sau fără surse de supraviețuire, pentru solidaritatea tuturor oamenilor, împotriva traficului de persoane, lucrând neobosit pentru a destructura rețelele de exploatare și pentru a aduce libertatea celor care îi sunt victime, „făcându-ne conștienți de valoarea fiecărei vieți umane, care trebuie primită, protejată și iubită”¹.

Cineva ar zice că e normal să fie așa, asta se întâmplă în fiecare an, e valabil pentru toate credințele, iar discursul religios e întotdeauna pașnic și compasional prin definiție, astfel încât avem în față o listă de conflicte de pe mapamond și o sumă de doleanțe absolut previzibile. Aș fi gata să subscriu observației, dacă nu aș avea, în oglinda deformată a altui prelat, un alt discurs, un *cu totul alt discurs*, care mă șocase, cu doar trei zile mai devreme, chiar dacă nici el nu era o surpriză absolută.

Mai întâi, el este o dovadă a implicării bisericii în treburile statului (cu proiecție asupra statelor vecine), cu *indicații directe* date de reprezentanții bisericii forurilor decizionale ale statului. Or, documentul este o „porunca...”! Denumirea completă este: *Наказ XXV Всемирного русского народного собора «Настоящее и будущее Русского мира»*, adică: *Porunca/ordinul celui de-al XXV-lea Consiliu Mondial al Poporului Rus „Prezentul și viitorul lumii ruse”*. Se precizează că textul e un „document programatic” al „soborului poporului rus” (= Consiliul Mondial al Poporului Rus), desfășurat sub conducerea patriarhului Kiril la sfârșitul lui martie, în sala soborurilor din biserica lui Hristos Mântuitorul (sic!), care e și sediul patriarhiei ruse. Acest *document programatic* este, totodată, „poruncă” (*Наказ*) dată (eu citez, nu improvizez) „organelor puterii legislative și executive din Rusia”. Nu glumesc, iată și linkul: <http://www.patriarchia.ru/db/text/6116189.html>.

Este un document destul de mare, dar care începe direct cu durerea cea mai mare a bisericii ruse (care durere primordială nu e *demografia și familia, migrația, educația, dezvoltarea economică* – le-am citat în ordine, exact așa cum apar în

1. <https://www.vaticannews.va/ro/papa/news/2024-03/urbi-et-orbi-pasti-2024-papa-francisc.html>

document, cu dezvoltarea economică la sfârșit!): prima și cea mai acută durere ecleziastică fiind „operația militară specială” (agresiunea rusă în Ucraina) și „lumea rusă”, noul/vechiul proiect imperial, pe care îl asociază tradițional cu planurile expansioniste ale lui Putin, nicidecum cu politica Bisericii Ortodoxe Ruse. Și, fiindcă orice politică se sprijină pe o ideologie (iar mulți nostalgici se plâneau că asta lipsește în structura politicii Kremlinului), BORusă își asumă această misiune și oferă „suport teoretic” invaziei: „Din punct de vedere spiritual și moral, *operațiunea militară specială* este un *Război Sfânt* (sic!), în care Rusia și oamenii săi, apărând *spațiul spiritual unic al Sfintei Rusii*, îndeplinesc misiunea de „menținere”, apărând lumea de ascensiunea globalismului și victoria Occidentului căzut în satanism... După finalizarea operațiunii militare speciale, *întregul teritoriu al Ucrainei moderne trebuie să intre în zona de influență exclusivă a Rusiei*”.

Enoriașii BORuse de la Chișinău, în frunte cu mitropolitul Vladimir, nu au nimic de comentat aici? Or, după acest program de expansiune și agresiune, mi se pare firească nu doar o condamnare a intențiilor agresive ale BORuse, ci și interzicerea oricăror contacte cu această organizație care propovăduiește războiul și agresiunea, care, implicit, ne vizează și pe noi, în măsura în care biserica dominantă de la noi este subordonată acestui organism ecleziastic criminal. Altfel, nu doar că ne vom pomeni cu tancurile rusești defilând în piața libertăților noastre de adineaori, ci se va dovedi că noi i-am chemat, repetând, cu gura prelaților ascultători de Moscova, tezele soborului BORuse.

Apocalipsa și Evadarea

Scenariul apocaliptic, prin care trece țara vecină, dar care ne atinge vizibil și pe noi, ar trebui să ne trezească și să ne lumineze, fie și în ceasul al doisprezecelea. Or, „Apocalipsă” înseamnă, în limba greacă a originalului acestui text biblic, „revelație”. Dacă nu se vede lumină la capătul tunelului, *trebuie săpat un alt tunel*, nu continuat la nesfârșit cel fără ieșire. „Evadarea” noastră din trecutul totalitar durează atât de mult și de greu, încât se pare că în loc de tunel am nimerit într-o *gaură de vierme*, care ne învârtă pe loc, întorcându-ne permanent la „originile” totalitar-comuniste. Din comoditate, am acceptat aceste pârtii *săpate de-a gata*, în loc să ne proiectăm propriul drum (și era de ajuns să construim un pod!), fără să înțelegem că ni s-a întins o lungă și istovitoare capcană.

Contrar unor prejudecăți (a celor care nu au citit Cartea), *Apocalipsa* („Revelația”, da) nu revelează *sfârșitul lumii*, ci *sfârșitul unei lumi* (respectiv *nașterea alteia*). Există așadar viață și *după* evenimentele surprinse în *Revelația* lui Ioan Teologul (numit și Ioan Văzătorul). Și, fiindcă oricare ar fi cheia lecturii *Apocalipsei* clasice: directă/profană, simbolică, esoterică, sacră, futuristă sau citită ca *metaforă a grozăviilor epocii*, semnalul pe care îl dă e *avertizare*. Admonestare pentru degradarea

lumii până la disoluție totală, fie generată de mizeria umană, de ticăloșirea particulară și răutate funciară la fel de particulară, mizantropă, a lui *cutare sau cutărică*, fie născută de urgia comună, antropică, de la războaie și catastrofe tehnogene, la exploatarea fără milă a naturii... *Buchetul penal* poate fi și unul firesc-complementar, când pedeapsa e pentru *toate scadențele micimii umane*, ce conduc inevitabil la ură reciprocă, războaie și degradare concomitentă a umanității și a naturii.

Textul *Apocalipsei* e scris în epoca decadenței Imperiul Roman, când urmarea dogmatică și încăpățânată a „tradiției”, deja anacronice, aducea după sine sacrificii enorme, iar orice pas spre dezagregarea imperiului, spre crearea lumii noi (azi am zice: spre *modernizare*) – care avea să triumfe cu epoca Renașterii, cu era marilor descoperiri geografice (descoperiri ale *alterității*!), cu modernizarea lumii și cu impunerea unei estetici umaniste – naștea, la început, nu doar suspiciuni, ci și răbufniri violente, cu războaie sângeroase.

Reinterpretările *Apocalipsei* se reduc, cel mai adesea, la multiplicarea *secvențelor horror*, a scenelor de groază și abia de se strecoară, pe ici-pe colo, câte o „învățătură”, pe *filonul etic* al fenomenului. Și niciodată nu se merge mai departe (în sensul direct, al succesiunilor), deși cuvântul „postapocaliptic” există, e atestat de dicționar. Orice lectură și interpretare nu trebuie să ignore mesajul prim, originalul. Or... originalul se încheie luminos, cu triumful Adevărului și Dreptății. Iar când cităm: „Eu sunt Alfa și Omega... Începutul și Sfârșitul”, nu trebuie să ne fugă ideea „Începutului...” *Apocalipsa* nu imaginează (doar) *o judecată și o execuție*, ci și *un nou început*. Iar asta înseamnă că greul existenței *abia urmează*...

Încotro înclin eu cu această parabolă, se părea, arhicunoscută? Transferând mesajul spre zilele noastre, *spre apocalipsele noastre mici*, cotidiene: se va încheia și faza dureroasă de tranziție de la o lume sumbră, obscură, degradată, spre una civilizată. Spre lumea, azi, existentă doar pe tărâmurile visate/râvnite, încotro evadează, de-a valma, concetățenii noștri disperați că nu își pot găsi un rost aici, doritori de a se afirma în condiții în care performanțele le vor fi apreciate; căutătorii de comodități; cei care fug de război și sărăcie; emigranții politici ai țărilor totalitare (Rusia, Belarus, Iran ș.a.); dezertorii din armata lui Putin. Dar și cei mai devotați fani ai satrapului de la Kremlin, aplaudând în surdina teroarea acestuia, preferând însă un trai comod, în mediul civilizat al Marii Britanii, Germaniei, Elveției sau Americii...

Războiul le acutizează pe toate și, fără să ne gândim prea mult, folosim limbajul anturajului războinic. *Evadarea* e din acest registru. Evadarea, ca salvare (din infern, din închisoare sau din armata străină, ca Apostol Bologa din romanul lui Rebreanu), ca soluție extremă. Nu e de mirare că și ucrainenii și-au propus acest scop prioritar și strategic în plină operațiune militară: evadarea în Europa, în UE, de vreme ce umbrela NATO le-a fost, pentru moment, interzisă. De rând cu apărarea militară înverșunată, ucrainenii își caută calea de salvare în lumea civilizată. Nu e de mirare că și moldovenii au depus (ca și georgienii)

dosare pentru *integrarea europeană deplină*, întru salvare. Simplu spus, mesajul era acesta: despre *nuanțe* vom vorbi altă dată, acum trebuie să ne salvăm ființa însăși. Având în vedere contextul și pericolul real de a mirosi praful pe pușcă și a ne pomeni la mila agresorului, orice deviere de la direcția strategică salvatoare trebuie tratată nu doar cu suspiciune, ci și cu dispreț. Nu mai este loc de capricii, *elefanții monstruoși ai lui Hannibal* sunt la porțile cetății.

În sistemul geopolitic al Kremlinului, dincolo de planurile imperiale majore, azi există o lacună. Chiar dacă războiul din Ucraina le aduce numai pierderi, chiar dacă teritoriile din Georgia răpite la începutul acestui mileniu atârnă într-un suspans incert, rușii au făcut *pacostea* pe cât a fost posibil: o parte de Ucraina e declarată „teritoriu al Federației Ruse”, iar enclavelor din Abhazia și Osetia de Sud rușii le-au recunoscut „independența”. Transnistria azi *mai este recunoscută de Rusia ca parte a Republicii Moldova*, cel puțin formal. Dar nimeni nu se îndoiește că Rusia își dorește *legalizarea anexării* acestui teritoriu. Și azi, când rușii re-croiesc harta lumii, nimic nu le mai poate împiedica raptul formal (factual, ei deja sunt acolo). Oferta cu gazul gratuit și alte facilități pentru transnistrenii cu cetățenie rusă nu sunt cadouri, ci semnale limpezi: e de ajuns ca enclava să se dorească independentă de Moscova (și integrată în lumea civilizată) și li se va pune pe masă, imediat, contul pentru această plăcere.

Transnistria e *cap de pod (militar)* rusesc, pentru recucerirea lumii și *cui al lui Pepelea*, ce ține, ancorată la mal, corabia MD care *visează evadarea în lumea mare*. Planurile Kremlinului pentru Tiraspol și Chișinău le regăsim nu doar în declarația „neredactată” a lui Alexandru Musteață, ci și în *planul* – neredactat – de *renaștere a imperiului*, pe care președintele rus l-a vociferat la 21 februarie 2022 (declarația de război din 24 februarie era „versiunea redactată”). Suntem prima țintă, după Ucraina.

Soluții nu sunt prea multe. Acolo unde ne bălbăim, ni le șoptește viața sau... adversarii. Alexei Pușkov, șef de comisie parlamentară în Duma de Stat a Rusiei, a „descoperit” subit că „Moldova a pornit-o pe calea republicilor baltice”. O fi având dreptate, dacă asta înseamnă că – în sfârșit! – Moldova vrea să se rupă de imperiul care a ocupat-o în 1940. Dar există nuanțe. „Calea baltică” înseamnă *lichidarea consecințelor pactului Molotov-Ribbentrop*. Dacă asta ne sugerează Pușkov, suntem pe calea cea dreaptă.

Și dacă tot vorbim în termeni militari: e o ofensivă masivă, pe toate fronturile, pentru cucerirea redutelor europene. Și atacul este atât de vertiginos, încât asta îi derutează nu doar pe oponenți, ci și pe adepți, surprinzând și *propriile dispozitive*. E o avansare în forță de felul celora când avangarda înaintează atât de rapid, încât infrastructura nu reușește să țină pasul. Există și un pericol în aceste cazuri, deoarece forțele de avangardă pot să rămână fără susținere, fără muniții și fără alimentarea necesară. În aceste condiții cu totul speciale, ar trebui să punem umărul cu toții. Nu *să pună* (cineva, de la *guvern* și *alte instituții de stat*, la *tot poporul*), ci *să punem*.

Ceva de apărat: civilizația noastră

În cadrul șirurilor de manifestări prilejuite de Ziua Lecturii, vorbind la Universitatea „Ion Creangă”, despre rostul aflării la Chișinău a unui desant literar românesc, criticul literar Ion Bogdan Lefter a menționat:

„Avem un război în proximitatea noastră, în Ucraina, un război de o ferocitate cumplită, iar Basarabia este la margine, nu beneficiază de protecția de care se bucură România din partea NATO și a UE. Și cu toate acestea, lansăm aici, la Chișinău, în pofida împrejurărilor, o antologie poetică, vorbim despre literatură, despre importanța lecturii. Trăim într-o lume tot mai globalizată, tot mai conectată la același sistem de semne, repere, modele, criterii, valori. Agresiunea Rusiei, care merge împotriva acestor procese moderne de evoluție, nu are nicio șansă. Este zvârcolirea unui trecut de crimă și tiranie, condamnat de istorie. De aceea, vă îndemn să ne gândim cu toții la sensul prezenței noastre aici, în acest context dramatic pe care-l trăim. Și la rostul literaturii”.

Reproduc acest segment al discuției din reportajul lui Vitalie Ciobanu pentru *DW*, care continuă cu ceea ce mă interesează în mod deosebit, în contextul tristei aniversări a războiului de pe Nistru:

„O intervenție emoționantă în cadrul aceluiași colocviu a avut Nicolae Leahu, poet, eseist, critic literar, profesor la Universitatea de Stat «Alec Russo» din Bălți. Întrebați la București ce vor face dacă Rusia va invadea Moldova, unii dintre confracții basarabeni mai tineri au răspuns că sunt pregătiți, că stau cu bagajele la ușă”.

Și, mai departe, replica profesorului:

„Eu nu-mi fac bagajele, eu nu voi pleca nicăieri, a spus Nicolae Leahu. Eu mă voi afla de partea astălaltă a vămii de la Prut, pe malul basarabean. Eu nu voi pleca, pentru că am ce apăra aici, în Moldova. Și vă îndemn să vă gândiți la ce ați lăsa în urmă și dacă nu cumva aveți ce apăra și voi – o vatră, o cultură, o memorie, o continuitate a generațiilor”.

Într-un sens identitar foarte direct, estul Republicii Moldova din 1992 reprezenta hotarul răsăritean al românismului. Iar în plan absolut, dincolo de frontiere, având în vedere, pe de o parte, o entitate ce tocmai fusese recunoscută de Organizația Națiunilor Unite ca independentă față de imperiul anacronic și defunct (și care își declara, prin această rupere de trecut, atașamentul față de

valorile civilizației universale), zic, având în vedere această *metamorfoză, eroică în intenția ei*, vorbim de o *limită identitară dintre lumea civilizată și barbarie*.

Cum ne raportăm la această dată: 2 martie 1992, acum, după un an de agresiune rusă în Ucraina, o versiune mult mai extinsă și mai sângeroasă a războiului pe care Rusia îl dezlănțuise în Transnistria? Războiul Rusiei împotriva Ucrainei e un război identitar. Nu doar al delimitării a două națiuni (în Ucraina sunt atâtea ruși care, azi, urăsc Rusia!), ci a două civilizații. Nu te poți eschiva, așa e regula războiului. Nu se mai poate eschiva Europa, cea care credea, până mai adineaori, că un război continental sau global nu mai este posibil pe bătrânul continent. Nu ne mai putem eschiva noi, cei din preajma bătăliei sângeroase. Războiul din Ucraina a deschis ochii celor care se mai îndoiau de esența conflictului de la Nistru, din 1992, când imperiul defunct agoniza. Ce vom face dacă tăvălugul vine peste noi? Dincolo de fugă (rușinoasă, dar sănătoasă), ce soluții am mai avea? Mulți cred că au asul de aur în mânecă: Reunirea cu Țara, Umbrela NATO ș.a.m.d. Nu e un panaceu, deoarece războiul este global, el amenință toată lumea și agresorul nu ține cont de victime, proprii sau străine. Întrebarea mea era nu pentru ce ar trebui să facă anumite instanțe, ci pentru *ce va face fiecare dintre noi*. Crede, fiecare, precum Nicolae Leahu, că avem ce să apărăm aici? Fie și numai pentru ca urmașii să spună – indiferent de consecințele imediate ale conflictului – că aici există *lume care este gata să așere civilizația de barbarie*. Or, trebuie să se fi schimbat ceva în mentalitatea noastră *după invazia rusă în Ucraina*. Și dacă nu ne-am învățat minte în trei decenii, atunci cel puțin în ultimul an ar fi trebuit să înțelegem ceva. Altfel, jertfa (de sânge!) este inutilă.

Ce avem noi de făcut?

Pentru prima dată de la ruperea de imperiu, avem șansa să ne integrăm în această lume, văzută ca *Pământ al Făgăduinței*. Numai că nu ar fi frumos să ne „integrăm” acolo doar în calitate de consumatori ai *civilizației construite fără noi*. Că nu suntem niște neisprăviți. Iar ca să nu fim doar consumatori, trebuie să și contribuim. Aici e un subiect aparte, dar esența e asta: *după ce se vor încheia războaiele și tranzițiile, cât de viabili vom fi noi într-un mediu al performanțelor și meritocrației?*

Ziceam că dacă nu se vede nicio lumină la capătul tunelului, tunelul nu are justificare, trebuie săpat altul. Tocmai am descoperit (iată la ce sunt bune crizele, apocalipsele/revelațiile): trăim în condițiile unei economii naturale, medievale și depindem *în totalitate* de resurse energetice străine. Dacă nu găsim cum să răscumpărăm această dependență cu produse de calitate, solicitate pe piață și pe potrivă cheltuielilor; dacă nu găsim soluții de autoaprovizionare cu propriile

resurse energetice, atunci suntem inconsistenți ca entitate politico-economică. Alinierea la uniunile politico-economice încă nu înseamnă rezolvarea tuturor problemelor. Nimeni nu te va salva, *dacă nu vei furniza stabilitate economică proprie*. Exact așa cum nu poți intra într-o alianță militară doar pentru a fi protejat de toți ceilalți membri, fără ca tu însuși să furnizezi securitate pentru ceilalți, fără ca tu însuși să-i poți proteja pe ceilalți, să investești în apărarea colectivă.

Or, a construi și a urma un scenariu postapocaliptic înseamnă a guverna timpul. Dacă nu știi cum să administrezi timpul, cum să-l guvernezi, nu te aventure să conduci comunități de oameni, materie mult mai fluidă și imprevizibilă. Unul dintre criteriile esențiale de evaluare a unei (bune) guvernări, a administrării eficiente, e *capacitatea de a programa*, de a construi corect *un algoritm al acțiunilor de durată*, cu posibile manevrări, dar cu finalitate precisă, cu termeni de referință limpezi și cu termene de executare precise. Capacitatea de a prevedea lucrurile. Dimpotrivă, cei care se ocupă de treburi mărunte, veșnic agitați, *veșnic aflați în treabă*, cârpind „gospodărește” zidurile ruinate și acoperind eroic, cu propriul piept, găurile din sistem, sunt nepotriviți funcției.

În principiu, sugestiile recente ale Maiei Sandu pentru guvern au fost de aceeași natură: nu mai putem să tot mimăm activități, trebuie să avem proiecte durabile (ați observat că miniștrii care nu au planuri și proiecte de durată sunt cei mai aflați „în treabă”?).

„Situația tot mai complicată din domeniul energetic și nevoia de a urgenta elaborarea soluțiilor pe termen mediu și lung reconfirmă necesitatea reorganizării activității Guvernului în acest domeniu... Solicit Guvernului să prezinte în timp util opțiunile de reorganizare a sectorului. Guvernul trebuie să acorde atenție sporită domeniului energetic.”

Și tot aici, la fel de importantă, pentru credibilitate (pentru solidarizarea răbdătoare a comunității cu planurile de durată ale guvernării): *comunicarea*. Onestă, limpede, operativă, pentru descurajarea propagandiștilor străini și a provocatorilor. Maia Sandu:

„Securitatea energetică este un element foarte important al securității țării și fiecare cetățean trebuie să fie informat despre deciziile luate în acest domeniu. Guvernul este dator să explice clar și fără întârziere toate acțiunile întreprinse... astfel ca societatea să înțeleagă care au fost circumstanțele și condițiile ce au determinat deciziile adoptate”.

Sistemul nostru economic și social nu doar e construit pe model sovietic, anacronic și inefficient în condițiile economiei libere, ci și înlănțuit de mine cu efect întârziat, ținându-ne legați de spațiul controlat de Rusia. Ce să mai vorbim,

dacă până și conectarea la sistemul energetic românesc și european se face pe la Cuciurgan?! Iar reconectările directe (Isaccea-Chișinău, Suceava-Bălți etc.) se vor rezolva în timp și au nevoie de investiții. Dar altă soluție nu există!

Nu e vina actualilor politicieni, așa fost construit sistemul, ca să fie conectat la (și monitorizat de) metropolă. Teritoriul a fost exploatat aproape exclusiv ca furnizor de producție agricolă, de (doar) câtorva produse, dar în cantități industriale, fixate la „centru” și *în funcție de necesitățile centrului*. Industria a fost dezvoltată conform aceluiași plan: uzinele esențiale, inclusiv, furnizoarele de energie, erau plasate strategic în stânga Nistrului, pentru a ni se tăia accesul, în cazul *mofturilor suverane*. Chiar și atunci când au fost inaugurate câteva unități industriale în dreapta Nistrului (Chișinău și Bălți), inclusiv uzine producătoare de aparataj electronic, ele erau destinate, oricum, unor dispozitive din domeniul militar-economic al imperiului. Fără avioanele, rachetele și submarinele sovietice, uzinele electronice din Moldova își pierdeau rațiunea de a fi.

Soluția trebuie găsită acum. Până mai ieri, dependența de furnizorii energetici ruși nu era resimțită, deoarece strategiile rusești nu erau periclitate. Noi eram *membri ascultători* ai CSI (platformă creată, aparent, pentru divorțul civilizat al statelor ex-sovietice, dar dezvoltându-se ca *centru de recoagulare a fostei Uniuni*), cu o deșănțată „neutralitate” declarată, cu armata rusă pe teritoriu, acceptând toate capriciile fostului patron. *De facto*, continuăm să fim o „republică unională”, fără să pedalăm foarte insistent pe o autonomie economică și energetică.

Dacă însă ne dorim această independență, trebuie să ne demonstrăm consistența. Dacă nu, recunoaștem că fără un „frate mai mare” nu putem exista și ne conformăm capriciilor celor care ne susțin existența. În fine, *nu configurația geopolitică ce se va prefigura într-un final* mă interesează atât de mult, cât *posibilitatea unei existențe demne*. Posibilitatea de a contribui, fiecare dintre noi, la securitatea colectivă, la prosperitatea economică și la soluționarea unor probleme sociale, ce țin de infrastructură. Simplu spus, să valorificăm potențialul celor care au atins performanțe. Cu produse apreciate pe piața cea mai exigentă. Valorificând potențialul uman care își poate demonstra consistența. Altfel spus, indiferent de conturul definitiv al frontierelor în urma mișcărilor tectonice din acest timp tulbure, e nevoie să mizăm pe noi înșine, să avem strategii, nu doar să așteptăm *sprijinul altora*. Că nu suntem niște handicapați, la urma urmei!

Pentru unul, construirea unui pod în plus între cele două maluri românești înseamnă apropierea malurilor, pentru altul (relatez un caz real), care vede aici doar „construirea unei vămi în plus” (sic!), astea înseamnă „înstrăinarea malurilor”. Cum să-l împaci? Să distrugi toate podurile (implicit, vămile) dintre frați? Să lichidezi vămile, azi transparente, *prin reconstruirea cortinei de fier*? Să-i înstrăinezi pe toți, definitiv, ca să li se facă dor de neamuri, de neam, de Țară, dar... și de Europa, că-i tot încolo?

Eu salut orice pas care apropie malurile și, implicit, contribuie la integrarea sistemelor economice și comunicaționale, fie și – deocamdată – așa cum se integrează cultura națională, azi chiar una fără hotare. Aș menționa, în context, un detaliu care, nu știu de ce, scapă comentatorilor noștri politici. De vreo doi ani, cu toate complicațiile și crizele interne ale celor două state românești, cu schimbarea de guverne în fiecare dintre ele (iar în România asta însemnând și reconfigurarea politică a guvernării), relațiile dintre România și Republica Moldova (la nivel de președinție, parlament și guvern) au fost constante și benefice, în primul rând, malului basarabean. Niciodată acest principiu fratern nu a lucrat atât de consecvent. Bineînțeles că el se datorează și contextului, și atitudinii prietenoase ale guvernelor actuale, dar și anturajului internațional, geopolitic. Mi-aș dori ca această atitudine să fie constantă, indiferent de culoarea politică a guvernelor de la București sau Chișinău. Ar fi bine ca acest principiu să fie fixat în tratate și în legislație. În Constituție, da. Un fel mic NATO local: orice atentat (ideologic, politic, economic, militar) la integritatea sau stabilitatea vecinului să fie considerată atac la propria integritate.

Nu e nimic deosebit în ceea ce am vrut să propun aici. Deoarece, de vreme ce discutăm de interpretare, discursul Maiei Sandu în fața moldovenilor *europeni în aspirații*, se reduce, pe o anumită dimensiune, la sloganul: „Jos hotarul de la Prut!”. Or, atunci când afirmă că „moldovenii trebuie să fie europeni nu doar în valori, așa cum suntem azi, ci și în acte”, asta presupune că, pe lângă respectarea principiilor lumii civilizate, pe lângă alinierea la acordurile și legislația UE, noi trebuie să devenim europeni „și în acte”, asta însemnând identitatea europeană declarată, recunoscută. Adică: lichidarea frontierelor și a vămilor, inutile, după cum sunt ele inutile în interiorul UE. Pentru că, bineînțeles, orice integrare europeană și orice drum european al Republicii Moldova duce prin România.

Aici și acum, lucrurile sunt mai limpezi decât oricând. O înțeleg nu doar unioniștii declarați, ci și adepții integrării europene, dar, mai important, o înțeleg și o recunosc și politicienii în funcție, atât cei de la București, cât și cei de la Bruxelles, și cei de la Chișinău. România devine forța motrice pentru apropierea malurilor de Prut, care, odată unite, ne-ar aduce în România și în Europa, concomitent. O fi fiind posibilă și calea inversă (mai întâi unirea, apoi integrarea europeană)? Bineînțeles, nicio variantă nu se exclude. Dar pentru asta e nevoie de efortul celor care pledează pentru o altă soluție. Doar să fie reală și să aibă susținerea necesară. Or, tocmai asta spunea Maia Sandu în interviul recent acordat postului Euronews România: aderarea la NATO și unirea cu România nu se exclud din agendă, doar că ele trebuie să aibă susținerea necesară.

Și încă ceva, poate cel mai acut impediment, în toate versiunile parcursului nostru european: integrarea, unirea plus intrarea în NATO, nu elimină automat,

peste noapte, toate problemele: *tatarbunarele* noastre ipotetice, absolut reale, absolut posibile, abia așteaptă semnalul de la Moscova ca să distorsioneze și să compromită orice tentativă de a ieși din raza defunctului imperiu, azi în agonia cea mai periculoasă pentru vecini. Vom putea înlătura însă acest impediment doar prin *coalizarea tuturor forțelor antiimperiale*. Nu e de glumă. Și capriciile estetului, pieptănat, în vreme de restriște, în nuanțe și cărări patriotice sunt criminale.

Rolul crizelor de origine externă în formularea discursului politic din Republica Moldova.

Studiu de caz: criza ruso-ucraineană, ediția 2022¹

Angela Grămadă

Agresiunea rusă împotriva Ucrainei s-a extins pe 24 februarie 2022. Criza anterioară – anexarea Crimeii și susținerea acțiunilor separatiștilor din estul țării de către Moscova – a evoluat și s-a transformat într-un război nedeclarat al Rusiei împotriva Ucrainei², cu efecte asupra integrității teritoriale, a suveranității țării vecine, dar și asupra securității altor state din regiune, inclusiv asupra Republicii Moldova. Acest context geopolitic nou este mult mai periculos decât criza anterioară, la care m-am referit în ediția precedentă a acestui volum. Războiul afectează, așa cum am spus, nu doar Ucraina și cetățenii săi, dar depășește frontiere naționale, atinge sub-regiuni și regiuni, influențând modul în care este construit sistemul de relații internaționale și cerând, în același timp, o regândire radicală a formatului de cooperare internațională pentru pace sau de abordare a unor strategii de soluționare a conflictelor înghețate sau dezghețate recent.

La doi ani de la extinderea agresiunii Federației Ruse asupra Ucrainei, ocuparea temporară și anexarea ilegală a noi teritorii, Republica Moldova se află din nou la răscruce. Pe de o parte, agresiunea rusă a forțat luarea unor decizii rapide de apropiere a Ucrainei, a Republicii Moldova și a Georgiei de UE și depunerea

-
1. Prezentul capitol este varianta revăzută și adăugită a celui publicat sub titlul „Rolul crizelor de origine externă în formularea discursului politic din Republica Moldova. Studiu de caz: criza ruso-ucraineană” în ediția din 2016.
 2. Oficial, Federația Rusă susține că extinderea agresiunii militare asupra Ucrainei este o operațiune militară specială, nu un război. Cu toate acestea, teritorii importante au fost ocupate temporar și anexate la Federația Rusă. Procesul de anexare a fost formalizat și legal, fiind menționate în legislația internă. Astfel, teritorii din regiunile Donețk, Lugansk, Zaporjje și Herson au fost anexate ilegal după extinderea războiului.

cererii de aderare pentru obținerea statutului de membri, iar pe de altă parte, a contribuit la lansarea unor noi dezbateri în spațiul public despre politici externe, politici de securitate și strategii de reintegrare teritorială, fiecare dintre cele trei state confruntându-se cu aflarea sub ocupație temporară a unor părți importante din teritoriile lor. Anume acesta a fost momentul în care autoritățile guvernamentale de la Chișinău au realizat că nevoia de a avea politici bune de securitate și o strategie de abordare a conflictului transnistrean nu mai este doar o formalitate discursivă, pe care o poți folosi în campanii electorale, dar este o nevoie reală, care schimbă multe opțiuni și discursuri politice.

Această analiză își propune o revizuire a principalelor tendințe în formularea discursurilor de politică externă în Republica Moldova după extinderea agresiunii militare ruse împotriva Ucrainei și o succintă evaluare a principalelor opțiuni pe care liderii politici de la Chișinău le apreciază pentru perioada următoare.

Extinderea agresiunii ruse în Ucraina. Noi provocări pentru Republica Moldova

Pentru începutul lunii martie 2022, erau planificate noi discuții în cadrul formatului 5 + 2¹ de soluționare a conflictului transnistrean. Autoritățile de la Chișinău se pregăteau pentru interacțiunea cu participanții formatului. Discuțiile urmau să fie complicate din nou și fără prea mari așteptări pentru obținerea unei rezoluții concrete. Extinderea agresiunii militare ruse în Ucraina și cucerirea unor noi teritorii, care ulterior au fost anexate ilegal, a mobilizat adoptarea unei decizii diferite de cele anterioare în Republica Moldova: Chișinăul trebuia să își asume să discute cu liderii separatiști de la Tiraspol pentru a evita implicarea regiunii necontrolate de autoritățile guvernamentale în războiul ilegal împotriva Ucrainei sau pentru a evita o intervenție a militarilor din regiune spre alte teritorii naționale. Formatul 5 + 2 se transformă în formatul 1 + 1, unde Chișinăul și-a asumat responsabilitatea de a limita prin intervenții discursive, politice și diplomatice² o escaladare a situației în raioanele necontrolate de autorități și să țină sub control pretențiile liderilor separatiști.

1. 5 + 2 este formatul de negociere a conflictului transnistrean. Participanți ai formatului sunt: Republica Moldova, Transnistria – în calitate de părți, Rusia, Ucraina și OSCE – mediatori, Uniunea Europeană și Statele Unite ale Americii – observatori. Comunicate și declarații de presă referitoare la negocierile în format 5 + 2 privind reglementarea Transnistreană, <https://www.osce.org/ro/mission-to-moldova/392570>
2. „Oleg Serebrian, despre negocierile cu Tiraspolul: «Ca să ne așezăm la masă negocierilor, trebuie să avem cu cine negocia»”, *Deschide.md*, Chișinău, 16 septembrie 2022, <https://deschide.md/ro/stiri/23/114192/Oleg-Serebrian-despre-negocierile-cu-Tiraspolul-Ca-s%C4%83-ne-a%C8%99ez%C4%83m-la-mas%C4%83-negocierilor-trebuie-s%C4%83-avem-cu-cine-negocia.htm>

Într-adevăr, au urmat mai multe întruniri și runde de discuții conceptuale între Chișinău și Tiraspol, fără prezența altor membri ai formatului de negociere. S-a schimbat contextul geopolitic, dar s-a schimbat în același timp și abordarea statutului anumitor actori în formatul de negociere. Pentru Ucraina, care era unul din mediatorii în cadrul formatului 5 + 2, Rusia devenise agresor în ambele situații: și în Moldova, dar și în Ucraina. În consecință, au fost formulate de către autoritățile de la Kiev alte priorități, diferite de poziția sa anterioară: Rusia nu poate fi și agresor și mediator într-un format de negociere. Moscova a pierdut accesul direct spre regiune, chiar și cel facilitat anterior de autoritățile de la Chișinău prin aeroportul internațional. Rocada militarilor ruși, prezenți în regiune, se face de mult timp prin apel la locuitori ai raioanelor necontrolate de autoritățile constituționale. Nici poziția OSCE nu s-a evidențiat printr-o intervenție mai accentuată. Totuși, au existat mai multe momente în care provocările dinspre Tiraspol au avut drept obiectiv destabilizarea procesului decizional din capitala Republicii Moldova.

În lunile care au urmat după extinderea agresiunii militare ruse împotriva Kievului, autoritățile guvernamentale de la Chișinău, în mod special Biroul pentru Reintegrare, au demonstrat că există capacitate internă de a modifica structural abordarea față de regimul separatist de la Tiraspol. Moldova trebuia să-și asume un dialog fără intermediari. Problema esențială însă rămânea: Republica Moldova nu a avut niciodată un plan sau o strategie proprie de soluționare a conflictului și a acceptat să discute propuneri externe, improprii intereselor sale naționale, în special a celor de securitate. Mai mult, acest nou context regional și agresiunea militară a Rusiei a introdus din nou pe agenda politică de la Chișinău dezbaterile despre neutralitate¹. Pe de o parte, experții din societatea civilă argumentau că neutralitatea nu trebuie să mai fie abordată în termenii anteriori, limitativi cu actul decizional, dar cu grijă față de capacitatea de a se apăra a Republicii Moldova în cazul unor crize extinse. De cealaltă parte, voci din cadrul partidelor de opoziției, parlamentare sau extraparlamentare, încercau să propună o argumentare cu premise false: guvernul ucrainean² dorește intrarea în război a Republicii Moldova, iar executivul moldovenesc mai dorește să promoveze integrarea euro-atlantică, adică aderarea la NATO. Mai exista și

1. „Experți: «În condițiile războiului din Ucraina, statutul de neutralitate al Republicii Moldova este important»”, *TRM.md*, Chișinău, 22 august 2022, <https://trm.md/ro/politic/experti-in-conditiile-razboiului-din-ucraina-statutul-de-neutralitate-al-republicii-moldova-este-important>
2. „Socialiștii sugerează că Ucraina încearcă să atragă R. Moldova într-un conflict militar”, *Europa Liberă Moldova*, Chișinău, 10 februarie 2023, <https://moldova.europalibera.org/a/sociali%C8%99tii-sugereaz%C4%83-c%C4%83-ucraina-%C3%AEencarc%C4%83-s%C4%83-atrag%C4%83-r-moldova-%C3%AEintr-un-conflict-militar-/32265139.html>

o a treia poziție, cea a guvernului în exercițiu, care a luat toate măsurile, inclusiv și pe cele inutile pentru a diminua interesul societății pentru o discuție sinceră și eficientă despre principiul neutralității: nu cel introdus în Constituție, dar așa cum a fost prezentat acesta de-a lungul timpului societății și și-a concentrat atenția pe discuțiile cu Tiraspolul pentru a evita provocări formulate împotriva securității naționale a Republicii Moldova dinspre regiune.

De la război la statut de țară candidată și începere a negocierilor de aderare

O altă consecință a agresiunii extinse a Federației Ruse împotriva Ucrainei a fost obținerea în mai puțin de doi ani a statului de țară candidată și a demarării procesului de negociere cu UE de către Chișinău și Kiev. Autoritățile guvernamentale de la Chișinău au recunoscut, indirect, că agresiunea rusă a adus Europa de Est și parțial și Caucazul de Sud mai aproape de procesul de integrare europeană.

Republica Moldova, urmând exemplul Ucrainei, a depus cererea de aderare la UE în luna martie 2022¹. A urmat o perioadă complexă de completare a chestionarului formulat de Bruxelles, iar apoi o altă etapă de implementare a recomandărilor Comisiei Europene pentru a putea obține statutul de țară candidată și, ulterior, începerea negocierilor. La început, Kievul și-a arătat nemulțumirea față de pașii urmați de autoritățile de la Chișinău, dar și de cele de la Tbilisi, acuzații grave fiind lansate de la Kiev în acest sens. Ulterior însă nevoia de coeziune, atât în interiorul proiectului european, cât și în rândul noilor aspiranți a devenit esențială pentru a convinge publicul că aceste state vor reuși să-și amelioreze situația și să atingă acele standarde de dezvoltare economică.

Succesele obținute de instituțiile publice responsabile de acest proces complex de integrare europeană au nemulțumit nu doar o parte din forțele pro-ruse de la Chișinău², dar chiar Moscova, care a adoptat o politică de sabotare și subminare prin diferite mijloace și instrumente eforturile de apropiere a momentului. A urmat o perioadă complicată, cu proteste și provocări, organizate de

1. Valentina Ursu, „Nicu Popescu: «Moldova a depus cererea de aderare la UE. Ce urmează?»”, Europa Liberă Moldova, Chișinău, 3 martie 2022, <https://moldova.europalibera.org/a/nicu-popescu-moldova-a-depus-cererea-de-aderare-la-ue-ce-urmeaz%C4%83-/31734555.html>
2. Anișoara Mîțu, „Socialiștii, nemulțumiți că zeci de mii de cetățeni au venit în PMAN pentru a susține integrarea europeană a R. Moldova”, *Vocea Basarabiei*, Chișinău, 22 mai 2023, <https://voceabasarabiei.md/socialistii-nemultumiti-ca-zeci-de-mii-de-cetateni-au-venit-in-pman-pentru-a-sustine-integrarea-europeana-a-r-moldova/>

Partidul Șor căruia i s-au alăturat și alte forțe politice. Opoziția față de integrarea europeană s-a extins și-n alte localități, acolo unde minoritățile etnice sunt veriga slabă a comunicării strategice a Chișinăului. Deși ținta principală a declarațiilor oficialilor ruși a fost constant președinta țării, Maia Sandu¹, libertatea presei², drepturile încălcate ale minorităților etnice³ și a concetățenilor ruși, "încălcate flagrant" de autoritățile de la Chișinău, au fost printre cele mai prezente teze în aceste adresări.

Mobilizarea eforturilor interne și externe a fost esențială pentru reușita obținută în cadrul Summitului Consiliului UE din decembrie 2023⁴, atunci când a fost luată decizia de a începe negocierile de aderare la UE a Ucrainei și Republicii Moldova. Dar, pentru că autoritățile în exercițiu de la Chișinău doresc ca acest proces să devină unul ireversibil, a fost luată decizia de a organiza un referendum constituțional, în care cetățenii să-și poată exprima voința în această privință. Astfel, după anunțul de începere a negocierilor, a urmat o nouă decizie, care a fost prezentată publicului ca fiind inițiativa președintei Maia Sandu.

Referendumul pentru integrare europeană: provocare sau criză pentru liderii politici?

În toamna anului 2024, odată cu alegerile prezidențiale, în Republica Moldova va fi organizat un referendum constituțional. Inițiativa promovată de președinta în exercițiu, Maia Sandu, are drept obiectiv introducerea în Constituția Republicii Moldova a obiectului de integrare europeană. În pofida rezultatelor obținute de autoritățile guvernamentale actuale, există forțe politice care se opun acestui proces. Astfel, Ilan Șor, politicianul condamnat pentru implicare în

1. Tudor Ioniță, „Zaharova, o nouă acuzație halucinantă la adresa Maiei Sandu. Compară restabilirea limbii române cu practicile naziste”, *Deschide.md*, Chișinău, 9 mai 2024, https://deschide.md/ro/stiri/anti_fake/149868/Zaharova-o-nou%C4%83-acuza%C8%9Bie-halucinant%C4%83-la-adresa-Maiei-Sandu-Compar%C4%83-restabilirea-limbii-rom%C3%A2ne-cu-practicile-naziste.htm
2. Ana-Maria Dolghii, „Ambasada Rusiei la Chișinău, reacție la blocarea a 31 de site-uri: «Atacurile asupra libertății de exprimare iau proporții grotești»”, *Newsmaker*, Chișinău, 31 octombrie 2023, <https://newsmaker.md/ro/ambasada-rusiei-la-chisinau-reactie-la-blocarea-a-31-de-site-uri-atacurile-asupra-libertatii-de-exprimare-iau-proportii-grotesti/>
3. Ministerul Afacerilor Externe al Federației Ruse, *О нарушениях прав российских граждан и соотечественников в зарубежных странах*, Moscova, 14 iunie 2022, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/humanitarian_cooperation/1815559/#_Toc104561453
4. Republica Moldova, Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/enlargement/moldova/>

scheme de corupție și delapidarea unor sume importante din sistemul bancar al țării, a declarat că va întreprinde măsuri pentru ca referendumul să nu aibă rezultatul scontat de autoritățile în exercițiu. Eforturile întreprinse deja sunt vizibile. Dar rezultatele vor depinde de mobilizarea celorlalte forțe politice în jurul ideii de aderare la UE și de explicarea importanței acesteia pentru viitorul politic și socioeconomic al țării.

Republica Moldova nu are o istorie bună de organizare a referendumurilor, fie acestea și cu statut consultativ. Această constatare prejudiciază într-o oarecare măsură rezultatul final așteptat: votul în favoarea parcursului european. Cu toate acestea, autoritățile guvernamentale în exercițiu consideră că organizarea alegerilor prezidențiale în același timp cu referendumul constituțional poate să devină un avantaj pentru forțele pro-europene parlamentare și extraparlamentare. Există, totuși, o condiție: acestea trebuie să dea dovadă de maturitate politică și voință de a acționa ferm și sincer pentru atingerea unui rezultat pozitiv și să se concentreze mai puțin pe divergențele cu privire la modul în care ar trebui să fie gestionate afacerile interne și externe ale țării. În mod evident, discuțiile despre politici publice și decizii politice trebuie să fie parte obligatorie a dezbaterii publice între actorii politici, dar și reprezentanții politici. Însă acestea nu trebuie să obțină un caracter formal, steril și fără propunerea unor soluții concrete.

Concluzii

Deși agresiunea rusă din Ucraina ar fi trebuit să contribuie la generarea unei coeziuni politice în jurul definirii corecte a intereselor de securitate națională, diferiți actori politici din Republica Moldova formulează obiective proprii, care nu coincid cu nevoile reale ale țării. Lupta politică internă, fără o înțelegere corectă a riscurilor asociate cu extinderea războiului Rusiei în Ucraina, afectează capacitatea instituțiilor publice de a răspunde corect la provocările și la riscurile asociate nu doar cu criza umanitară, consecință evidentă a războiului, dar și cu capacitățile limitate de a încuraja interacțiunile economice cu alți parteneri și piețe de desfacere. În consecință, opțiunile de accesare a tehnologiei pentru dezvoltare a unei economii sustenabile și a unei societăți democratice devin din ce în ce mai puțin accesibile.

Contextul prezentat și incursiunea succintă în realitățile politice ale Republicii Moldova demonstrează încă o dată cât de fragilă poate fi o țară sau o societate atunci când actorii politici dispun de capacități limitate de evaluare și voință politică redusă pentru luarea unor decizii într-adevăr eficiente pentru viitorul țării pe care o reprezintă. Criza, sau războiul în situația aceasta, trebuie să fie tratată și ca oportunitate, nu doar ca generatoare de dificultăți pentru actul decizional.

BIBLIOGRAFIE

- DOLGHII, Ana-Maria, „Ambasada Rusiei la Chișinău, reacție la blocarea a 31 de site-uri: «Atacurile asupra libertății de exprimare iau proporții grotești»”, *Newsmaker*, 31 octombrie 2023, <https://newsmaker.md>
- IONIȚĂ, Tudor, „Zaharova, o nouă acuzație halucinantă la adresa Maiei Sandu. Compară restabilirea limbii române cu practicile naziste”, *Deschide.md*, 9 mai 2024, <https://deschide.md>
- MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE AL FEDERAȚIEI RUSE, „О нарушениях прав российских граждан и соотечественников в зарубежных странах”, Moscova, 14 iunie 2022, <https://www.mid.ru>
- MÎȚU, Anișoara, „Socialiștii, nemulțumiți că zeci de mii de cetățeni au venit în PMAN pentru a susține integrarea europeană a R. Moldova”, *Vocea Basarabiei*, 22 mai 2023, <https://voceabasarabiei.md>
- URSU, Valentina, „Nicu Popescu: «Moldova a depus cererea de aderare la UE. Ce urmează?»”, *Europa Liberă Moldova*, 3 martie 2022, <https://moldova.europalibera.org>
- ***, „Experți: «În condițiile războiului din Ucraina, statutul de neutralitate al Republicii Moldova este important»”, *TRM.md*, 22 august 2022, <https://trm.md>
- ***, „Oleg Serebrian, despre negocierile cu Tiraspolul: «Ca să ne așezăm la masă negocierilor, trebuie să avem cu cine negocia»”, *Deschide.md*, 16 septembrie 2022, <https://deschide.md>
- ***, Republica Moldova, Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, <https://www.consilium.europa.eu>
- ***, „Socialiștii sugerează că Ucraina încearcă să atragă R. Moldova într-un conflict military”, *Europa Liberă Moldova*, 10 februarie 2023, <https://moldova.europa-libera.org>

Între speranțe și amenințări: locul în care orice este posibil până în 2030

Valentin Naumescu

Nu avem îndoieli că toți cei care semnăm contribuții în acest volum ne dorim aderarea Republicii Moldova la UE. Ca specialiști, nu propunem însă un volum ca să spunem lucrul acesta. Cartea de față și, în general, analiza politică și cercetarea își găsesc o justificare nu în dorințele, speranțele și așteptările personale ale autorilor, ci în identificarea elementelor existente în realitate, precum și a indiciilor care pot constitui baza realistă a unor evoluții viitoare, respectiv a formulării unor prognoze sau scenarii. Voi lăsa așadar deoparte în acest text atât dorința, cât și speranța mea ca cetățean român cu o mare parte a ascendenților născuți în teritoriul de peste Prut al Regatului României ca Republica Moldova să se alăture în viitor UE și astfel să se reunească, în această finalitate europeană, cu România.

Din perspectiva celor enunțate de mai sus, nu știu dacă acesta era cel mai potrivit moment pentru ediția a doua a volumului din 2016, *Calea europeană a Republicii Moldova*. În plin război (ba chiar într-un moment foarte dificil al războiului) și într-o transformare accelerată a ordinii europene de securitate post-1991, respectiv a UE, NATO și relațiilor dintre marile puteri, *orice este posibil, și într-un sens, și în celălalt*. Nu este nimic decis, nimic cert.

Există în prezent o multitudine de scenarii, mai ales într-un spațiu de periferie geopolitică, eterogen din punct de vedere identitar și complet dependent de procesele politice, economice și securitare exterioare, așa cum este cel pe care-l ocupă Republica Moldova. În plus, pentru a vorbi de o eventuală aderare a Republicii Moldova la UE până la sfârșitul acestui deceniu, este necesar mai întâi să se producă *decuplarea de Ucraina*, cea din urmă având șanse infime să adere pe termen mediu (5-6 ani). Dar decuplarea se va produce oricum în procesul negocierilor de aderare, este inevitabilă. Nu știm acum cât de mari sunt șansele de aderare ale Republicii Moldova la UE, dar cu siguranță sunt mai mari (deocamdată) decât ale Ucrainei. Și vor rămâne categoric mai mari, dacă Odessa

va rezista ofensivei rusești și va rămâne pe termen lung a Ucrainei, deci dacă suveranitatea Republicii Moldova nu va fi periclitată de o invazie a Moscovei.

Nu se pot da „verdict” definitive într-un context atât de dinamic și volatil ca cel din prezent, cu atât de multe variabile pe plan extern și intern. O „reașezare” (stabilizare) a spațiului geopolitic și a „destinului” strategic al Europei de Est, înțeleasă ca Vecinătate Estică a UE/NATO, pentru cel puțin 1-2 generații de acum înainte, o vom avea probabil abia la începutul deceniului următor, deci după 2030, când lucrurile vor deveni mai clare.

A „forța” acum o concluzie optimistă, la doar câteva luni după decizia conjuncturală a Consiliului European de a deschide negocierile de aderare cu Ucraina și Republica Moldova, este cel puțin riscant. Multe se mai pot întâmpla în politica europeană și globală în anii următori, iar drumul până la aderarea deplină la UE este lung. În Balcanii de Vest, de exemplu, *Serbia a început negocierile de aderare acum 10 ani* și este departe de a deveni stat membru. Sigur că, în siajul deciziei istorice de la Bruxelles, din decembrie 2023, există multe voci tentate să evalueze perspectivele în cheie exclusiv optimistă, dacă nu chiar triumfalistă.

Poate mai elocvent ca moment ar fi fost, în vederea unei noi *evaluări de etapă* a perspectivelor europene ale Chișinăului, *finalul anului 2025 sau începutul lui 2026*, din cel puțin două motive. După alegerile parlamentare din Republica Moldova din vara lui 2025 vom vedea la lucru *noua coaliție majoritară și noul guvern de la Chișinău* (asumând că, în prealabil, actuala președintă Maia Sandu va trece de 50% în turul al doilea al prezidențialelor din toamna lui 2024, ceea ce încă nu este cert¹), și tot atunci, în iarna lui 2025-2026, vom desluși cel mai probabil *modalitatea în care se va încheia războiul din Ucraina*, precum și eventualele aranjamente de securitate provizorii discutate între SUA, UE, Rusia, China etc. la nivel global și european. Tot până atunci, vom avea și o clarificare a opțiunilor strategice ale noii conduceri a UE, rezultată după alegerile europene din 6-9 iunie 2024, aflând astfel viziunea postelectorală a Bruxellesului și a statelor membre cu privire la orizontul de largire a Uniunii. „Puțintică răbdare”, așadar...

Pe de altă parte, este la fel de evident că acum, în momentul în care scriem², orice analiză, evaluare și prognoză trebuie să țină cont de extraordinara oportunitate creată pentru Republica Moldova de decizia UE de a începe negocierile de aderare. Da, *este posibil ca până la sfârșitul lui 2030 Republica Moldova să adere*

1. Redacția UNIMEDIA, „(sondaj) Maia Sandu vs. Igor Dodon: Cine ar ocupa fotoliul, dacă duminică ar avea loc alegeri prezidențiale”, *Unimedia*, 19 decembrie 2023, <https://unimedia.info/ro/news/51f8e48a3a2edb55/sondaj-maia-sandu-vs-igor-dodon-cine-ar-ocupa-fotoliul-daca-duminica-ar-avea-loc-alegeri-prezidentiale.html>, accesat pe 6 februarie 2024.
2. Acest text a fost scris în perioada februarie-martie 2024.

la Uniunea Europeană, cu o serie întreagă de condiționări care trebuie depășite cu succes până atunci. Este doar *unul dintre scenariile existente*, așa cum vom vedea. Cel mai fericit, fără îndoială, dar nu singurul. Iar aderarea, la rândul ei, nu este singura miză pentru Republica Moldova. Perioada de stat candidat aflat în negocieri de aderare cu Comisia Europeană este/ poate fi în sine o perioadă deosebit de fructuoasă și plină de oportunități, de reforme structurale și apropiere substanțială de modelul european de organizare, reglementare și dezvoltare.

Într-un cuvânt, procesul de *europenizare* este esențial (chiar dacă termenul din anii '90 nu se mai utilizează oficial), așa cum a fost și pentru România perioada dintre decembrie 1999 și decembrie 2006. Să o numim „perioada de pre-aderare”. Europeanizarea, așa spune, este tot atât de importantă ca aderarea în sine la UE, mai ales pentru o republică provenită din fosta Uniune Sovietică, cu toate consecințele și moștenirea acestui trecut sovietic. Iar pentru reușita obiectivelor de modernizare și dezvoltare trebuie înțeles că perioada de pre-aderare în sine, oricât de lungă ar fi, poate deveni extrem de utilă și de benefică dacă este tratată cu seriozitate și responsabilitate de către autorități, societate și mediul economic. Toată lumea întreabă cu nerăbdare, dar poate puțin cam prematur, *când o să aibă loc aderarea*, deși accentul ar trebui să cadă acum pe reformele și oportunitățile specifice perioadei de pre-aderare.

Privind înapoi spre capitolul cu care am contribuit la prima ediție a volumului, așa constata câteva lucruri. Scris în ianuarie 2016, textul surprindea declinul, degingolada și lipsa de credibilitate a coaliției de guvernare „pro-europene” de la vremea respectivă, formată din PLDM, PDM și PL¹. Fragila și instabila AIE, ajunsă atunci la versiunea a III-a, era acuzată de corupție, pierduse sprijinul populației și al UE și își trăia urât ultimul capitol al existenței, într-un lung șir de scandaluri interne.

Ca magnitudine, se distingea scandalul „furtului miliardului” de dolari din Banca de Economii (BEM), în 2014-2015. Chiar dacă unul din principalii acuzați, Ilan Șor, a fugit din Republica Moldova, nu s-a putut trece cu vederea că delapidarea, uriașă pentru dimensiunile mici ale economiei moldovene, s-a petrecut în timpul guvernării pro-europene. De altfel, fostul lider politic și premier Vlad Filat avea să își încheie cariera politică într-un mod dezamăgitor, urmând să fie condamnat în iunie 2016 (deci la câteva luni după elaborarea contribuției pentru prima ediție) la nouă ani de închisoare în legătură cu acest caz.

Crizele politice și căderile de guverne se țineau lanț în acei ani. Republica Moldova avea așadar, la vremea respectivă, toate caracteristicile unui *stat eșuat*, în care niciuna din cele trei opțiuni strategice majore încercate în epoca postsovietică (pro-Rusia, neutralitate sau pro-Vest) nu funcționase. Iar vârful crizei încă

1. Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat din Moldova și Partidul Liberal.

nu fusese atins. Cea mai bună dovadă a eșecului de atunci este chiar victoria în alegerile prezidențiale de la sfârșitul acelui an a socialistului pro-rus Igor Dodon și mandatul, de asemenea eșuat, al acestuia, în intervalul decembrie 2016 – decembrie 2020. Părea că nimic nu merge. Și totuși, am încheiat capitolul din prima ediție afirmând, desigur fără să știm că va urma, peste ani, șansa politică numită Maia Sandu: „Vor trece ani și se va schimba o generație pentru a vedea altceva la lucru. Dar criza aduce, ca întotdeauna, și oportunități”¹.

...Iar oportunitatea a apărut. Din fericire, implicarea în politică, începând din 2019, a Maiei Sandu, o fostă ministă tehnocrată de succes a Educației (2012-2015), cu formare occidentală, a schimbat spectaculos peisajul cenușiu, incompetent și corupt al politicii de peste Prut. Șansa a fost mandatul prezidențial excepțional al Maiei Sandu (2020-2024), majoritatea parlamentară fermă a PAS și guvernele pro-europene reformiste, Gavrilița (august 2021 – februarie 2023) și Recean (din februarie 2023).

Elementelor reformiste de putere politică internă li s-a suprapus însă o a doua oportunitate istorică (deși poate părea cinic termenul „oportunitate”, dar până acum asta a fost pentru Republica Moldova), anume războiul din Ucraina și trezirea Occidentului față de amenințarea rusă. Prin cumularea celor două categorii de condiții politice, interne și externe, s-a ajuns la situația fericită a relației revigorate a Republicii Moldova cu UE.

Fără invadarea Ucrainei de către Rusia lui Putin, cu siguranță nu am fi vorbit astăzi de Ucraina și Republica Moldova ca state candidate la integrare europeană, cu negocierile de aderare deschise. Războiul din regiune a fost declinul. La fel s-a întâmplat cu România în 1999, căreia războiul din Kosovo și decizia președintelui Constantinescu de a „deschide cerul” României pentru avioanele NATO care bombardau Belgradul i-au adus șansa nesperată de a fi invitată să deschidă negocierile de aderare la UE, în decembrie 1999, la Consiliul European de la Helsinki. Ne-a spus-o foarte clar premierul britanic Tony Blair, când ne-a dat vestea cea mare, în discursul din fața Parlamentului României, pe 4 mai 1999. Istoria își are fețele ei multiple, uneori paradoxale.

Contextul actual european și regional este *deopotrivă plin de speranțe și plin de amenințări pentru Republica Moldova*. Unele sau altele se vor materializa în anii care vin și vor prevala în conturarea perspectivelor pe termen lung ale Chișinăului. Până la borna simbolică a începutului deceniului următor (1 ianuarie 2031), între *scenariul extrem-optimist* (aderarea deplină la UE până la sfârșitul lui 2030) și *scenariul extrem-pesimist sau catastrofal* (ocuparea de către Rusia și dispariția efectivă a Republicii Moldova ca stat suveran, în cazul puțin probabil al căderii Odessei), orice este, teoretic, posibil. Să le luăm pe rând.

1. Valentin Naumescu, „Republica Moldova, un stat eșuat. Vârful crizei abia urmează. Ce trebuie să facă România”, în Sorin Bocancea, Radu Carp (coord.), *Calea europeană a Republicii Moldova*, Iași, Adenium, 2016, pp. 214-220.

Scenariul 1, extrem-optimist, aderarea la UE până la sfârșitul deceniului (decembrie 2030). Un astfel de scenariu de vis nici măcar nu exista până în vara lui 2022, nici la Bruxelles, nici la Chișinău. Republica Moldova nici nu depusese cel puțin cererea de aderare acum 20 de luni, încercând doar să profite cât mai mult de Tratatul de Asociere cu UE, semnat în 2014, și de Parteneriatul Estic. Lucrurile au avansat însă rapid și spectaculos, începând din vara lui 2022, în contextul războiului din Ucraina. În prezent, președinta Maia Sandu privește spre „2030 ca orizont realist de aderare” a Republicii Moldova la UE. Teoretic da, este posibil.

Pentru ca acest lucru să se întâmple, procedural ar trebui ca Tratatul de aderare a Republicii Moldova la UE să fie semnat înainte de alegerile europene din iunie 2029, așadar negocierile să se încheie cu succes până la sfârșitul lui 2028, pentru a lăsa apoi timp suficient ratificării în cele 27 de state membre, proces care durează de regulă 1-2 ani¹, dacă nu apar probleme în anumite țări. Este suficient să vedem că, într-un caz cu mult mai puține implicații economice și sociale, Ungaria a ținut Suedia la porțile NATO aproape doi ani de la semnarea Acordului de primire în Alianță, amânând penibil ratificarea.

Așadar, *cinci ani (2024–2028) pentru închiderea celor 35 de capitole de negocieri și 1-2 ani pentru ratificările naționale* – din nou, teoretic este posibil, cu o serie de condiționări importante, de asemenea interne și externe. Care ar fi acestea?

Cinci condiții esențiale trebuie îndeplinite pentru realizarea acestui scenariu fericit.

Prima, menținerea constantă a *opțiunii politice pro-europene și reformiste la Chișinău*, pe toate palierele de putere (prezidențial, parlamentar și guvernamental), la alegerile prezidențiale din 2024 și parlamentare din 2025, precum și la cele din 2028 și 2029. O pierdere a majorității pro-UE în orice moment al acestui interval și o revenire a partidelor și opțiunii pro-ruse ar însemna fără îndoială înghețarea procesului pentru o lungă perioadă de timp.

A doua, menținerea constantă a *voinței politice de lărgire rapidă la nivelul instituțiilor UE*, de către noua conducere. Vom vedea după alegerile europene din 6-9 iunie a.c. cum va arăta noua coaliție majoritară din Parlamentul European (alcătuită probabil din 3-4 grupuri parlamentare cu viziuni diferite), cum se va forma Comisia Europeană și cine va fi președintele Consiliului European. Să presupunem, și pe acest palier, că nimic nu se va schimba din opțiunea

1. În cazul României și Bulgariei, ratificarea Tratatului de aderare la UE, semnat pe 25 aprilie 2005, a durat un an și jumătate.
2. Vitalie Călugăreanu, „Se deschid negocierile de aderare cu Moldova și Ucraina”, *Deutsche Welle*, 14 decembrie 2023, <https://www.dw.com/ro/consiliul-european-deschide-negocierile-de-aderare-cu-moldova-%C8%99i-ucraina/a-67726015>, accesat pe 6 februarie 2024.

pro-lărgire de la Bruxelles. Mai este un aspect important de clarificat, legat de strategia lărgirii – se va face *cu sau fără reforma instituțională prealabilă a UE*? Vor cere oare Franța, Germania și țările din nucleul central o revizuire a Tratatului de la Lisabona sau o reformă politică înainte de a extinde Uniunea? Dacă da, atunci lucrurile se complică, pentru că orice schimbare ar necesita unanimitatea în Consiliu. O eventuală condiționare a celor două procese politice europene (lărgirea condiționată de revizuirea Tratatului) ar fi o idee neinspirată și ar putea atrage UE și statele candidate în „capcana perfectă”, în care să nu se mai facă nici una, nici alta, așa cum am mai explicat cu alte ocazii¹. Pentru a evita această capcană, președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, a prezentat recent o variantă în care cele două procese să se desfășoare simultan², cu o integrare treptată și parțială a statelor candidate, combinată cu reforma (în paralel) a instituțiilor și mecanismelor decizionale ale UE, atât cât permite actualul Tratat de la Lisabona, înainte de aderarea deplină a acestor state.

A treia condiție, menținerea *unanimității statelor membre pentru lărgirea UE*, având în vedere că respingerea ratificării în orice stat membru ar însemna, practic, blocarea aderării, chiar și după semnarea Tratatului de aderare. Există state care au obligația constituțională de a supune unui *referendum* orice tratat al UE (inclusiv cele de extindere), nefiind suficientă ratificarea în parlament. Așa cum știm, referendumurile sunt imprevizibile și în general populații care contestă ceva/orice au mult succes la referendumuri. În 2017, de exemplu, Olanda a respins în referendum un banal Acord de Asociere UE-Ucraina, ceea ce arată cât de periculoasă poate fi această fază finală a procesului de integrare.

A patra condiție, *rezolvarea problemei Transnistriei* și, așa cum vedem recent, chiar a Unității Teritoriale (parțial autonome) a Găgăuziei. Ambele servesc ca instrumente ale Rusiei împotriva ambițiilor europene ale Chișinăului. Republica Moldova nu va putea adera cu un teritoriu separatist, care nu recunoaște legislația europeană și nu respectă autoritatea instituțiilor UE. Varianta reintegrării economice a Transnistriei, pe care mizează autoritățile de la Chișinău, nu pare realistă, în condițiile existenței trupelor ruse și a încercărilor repetate ale Moscovei de destabilizare politică a Republicii Moldova, utilizând pârghia Transnistriei. Mai fezabilă pare sugestia președintei Maia Sandu, făcută în noiembrie 2023, de a

1. Valentin Naumescu, „Revizuirea Tratatului de la Lisabona: soluție sau capcană pentru viitorul proiectului european?”, în *Revista Română de Drept European*, nr. 4/2023, 77-85.
2. Robert Lupițu, „Reforma «pre-extindere» a UE: Comisia propune integrarea treptată a țărilor candidate în piața unică și un mecanism de decizie cu majoritate calificată fără a periclita interesele strategice naționale”, în *Calea Europeană*, <https://www.caleaeuropeana.ro/reforma-pre-extindere-a-ue-comisia-propune-integrarea-treptata-a-tarilor-candidate-in-piata-unica-si-un-mecanism-de-decizie-cu-majoritate-calificata-fara-a-periclita-interesele-strategice-nationale/>, 20 martie 2024, accesat pe 20 martie 2024.

adera „în doi pași”¹, prima dată cu teritoriul dintre Prut și Nistru, apoi (cine știe când și dacă...) restul teritoriului, adică Transnistria. Ar fi o reluare a modelului de aderare a Ciprului la UE în 2004, posibilitate confirmată inclusiv de Înalțul Reprezentant Josep Borrell. De asemenea, o asemenea metodă ar implica, *de facto*, renunțarea elegantă și discretă la Transnistria, așa cum Republica Cipru a renunțat *de facto*, prin aderarea la UE, la așa-zisa Republică Turcă a Ciprului de Nord. Dar nu avem în acest moment nicio garanție politică și juridică a fezabilității acestei variante de integrare în cazul Republicii Moldova.

În fine, a cincea condiție, *finalizarea războiului din Ucraina* într-o formulă care să permită integrarea europeană a Republicii Moldova. Ne referim aici inclusiv la suveranitatea republicii și la amenințarea rusească permanentă asupra Chișinăului. Această condiție necesită în mod obligatoriu rezistența Ucrainei, în special în zona de sud, a Odesei, fără de care însăși supraviețuirea statală a Republicii Moldova ar deveni incertă. O analiză îngrijorătoare în acest sens a fost publicată recent de Paul Hockenos în *Foreign Policy*². Ne referim, de asemenea, la inexistența oricărei înțelegeri formale sau informale a unor țări occidentale (de exemplu, Franța sau Germania) cu Rusia, la finalul războiului din Ucraina, de a nu mai extinde UE și NATO spre Est, în fostul spațiu sovietic.

Dacă toate cele cinci condiții de mai sus vor fi îndeplinite, iar negocierile de aderare vor merge bine, fiind o țară foarte mică, există șanse de aderare în orizontul de timp amintit.

Scenariul II, moderat-optimist: prelungirea negocierilor de aderare după 2030. Și în acest scenariu, aderarea Republicii Moldova la UE rămâne posibilă (dar nu certă), chiar dacă nu se va realiza până la sfârșitul deceniului. În această variantă însă, calendarul încheierii negocierilor întârzie, din cauze care țin fie de Republica Moldova (ritmul lent al reformelor, schimbări politice la guvernare după 2025 sau ulterior etc.), fie de UE, care ar avea nevoie de mai mult timp pentru a lua o decizie finală privind lărgirea spre Est. Totuși, perspectiva europeană a Chișinăului ar rămâne valabilă pe termen mediu și lung iar reformele de tip european ar continua în Republica Moldova, deși cu o viteză redusă. Ar putea fi avansată în cele din urmă o dată pentru aderarea deplină, corespunzătoare legislaturii europene 2029-2034, iar între timp ar putea avea o integrare treptată

1. Alina Cotoros, „Maia Sandu susține că R. Moldova ar putea adera la UE în doi pași, prima dată fără Transnistria”, în *Adevărul*, 14 noiembrie 2023, <https://adevarul.ro/stiri-externe/republica-moldova/maia-sandu-sustine-ca-r-moldova-ar-putea-ader-la-2316068.html>, accesat pe 8 februarie 2024.
2. Paul Hockenos, „Ukraine’s War is Killing Another Country”, *Foreign Policy*, 21 martie 2024, <https://foreignpolicy.com/2024/03/21/moldova-transnistria-ukraine-russia-war-odesa/>, accesat pe 25 martie 2024.

și parțială, în diverse domenii, oricând reversibilă (dacă se schimbă ceva în dorința politică a celor două părți), așa cum propune Ursula von der Leyen.

Scenariul III, neutru (de tip Serbia). Este un scenariu al stagnării. Nu este avansată nicio dată precisă pentru aderare, discuțiile cu Comisia Europeană trenează de-a lungul mai multor ani, dar nici nu este anulată oficial perspectiva europeană. Nu sunt întrunite toate condițiile pentru lărgirea UE sau pentru acceptarea Republicii Moldova. Entuziasmul pro-UE al populației începe să scadă în Republica Moldova, apoi și atitudinea Bruxellesului începe să se schimbe față de țara candidată. Impulsul favorabil din 2022-2023 se stinge treptat, pe măsură ce alți lideri politici ajung pe scenă, atât în Europa, cât și la Chișinău. Totuși, chiar și în scenariul „tip Serbia”, orice modificare de tendință și dinamică este oricând posibilă, în funcție de schimbarea contextului politic pe plan local. Nu este totul pierdut.

Scenariul IV, moderat-pesimist: suspendarea discuțiilor privind lărgirea UE până la reforma instituțională sau chiar revizuirea Tratatului de la Lisabona. În această variantă, Franța și Germania, poate și alte state cu economii importante din nucleul UE (Olanda, Italia, Spania, Suedia, Austria etc.), solicită *reforme instituționale înainte de lărgire* – de exemplu, renunțarea la principiul unanimității decizionale și trecerea la votul cu majoritate calificată, reducerea numărului de comisari europeni de la 27 la 15 sau 20, alte modificări în textul Tratatului etc. Problema este că, în acest caz, foarte probabil nu s-ar realiza consensul nici pentru aceste reforme politice și nici pentru revizuirea TUE, întreaga situație devenind o capcană – nu se realizează nici lărgirea, nici reforma Uniunii. Scenariul este moderat-pesimist pentru că nu vorbește în mod explicit de anularea definitivă a șanselor de aderare, ci doar de un *blocaj politic* pe termen indefinit. Diferența esențială între scenariile III și IV ține de asumarea oficială a necesității unei revizuii a Tratatului de la Lisabona înainte de lărgirea efectivă a UE.

Scenariul V, extrem-pesimist sau catastrofal. Armata ucraineană cedează în fața Rusiei, iar frontul cedează, din lipsa sau insuficiența sprijinului militar occidental (american), Odessa cade în mâinile ocupanților, iar trupele ruse de ocupație invadează rapid inclusiv Republica Moldova, venind dinspre sud. Practic, Republica Moldova dispare ca stat suveran. Scenariul este foarte puțin probabil, dar teoretic nu imposibil, dacă vedem dificultățile de aprovizionare cu muniție și presiunile tot mai mari la care este supusă armata ucraineană la începutul lui 2024, precum și retorica tot mai ostilă a Moscovei la adresa Republicii Moldova.

În lumina foarte diferită a acestor cinci scenarii, „calea europeană a Republicii Moldova” poate îmbrăca așadar mai multe forme. Nu putem calcula „procente de probabilitate” a scenariilor formulate, chiar dacă am fi tentați în acest moment să spunem că primele trei scenarii au un grad mai mare de probabilitate decât ultimele două. Rămân posibile, totuși, toate cele cinci variante. Ele există și punct.

Este esențial ca acum, atât timp cât curentul pro-european și pro-lărgire este favorabil, Chișinăul și Bruxellesul să facă pași importanți înainte, pentru a construi o fundație solidă, dincolo de care procesul de integrare europeană să devină la un moment dat ireversibil. Eventual să fie mai lung decât speră acum autoritățile de la Chișinău, trecând dincolo de orizontul lui 2030, dar să fie oricum ireversibil. Deocamdată nu suntem în acel punct fără întoarcere.

Referințe bibliografice

- CĂLUGĂREANU, Vitalie, „Se deschid negocierile de aderare cu Moldova și Ucraina”, *Deutsche Welle*, 14 decembrie 2023, <https://www.dw.com>
- COTOROS, Alina, „Maia Sandu susține că R. Moldova ar putea adera la UE în doi pași, prima dată fără Transnistria”, în *Adevărul*, 14 noiembrie 2023, <https://adevarul.ro>
- HOCKENOS, Paul, „Ukraine’s War is Killing Another Country”, *Foreign Policy*, 21 martie 2024, <https://foreignpolicy.com>
- LUPÎȚU, Robert, „Reforma «pre-extindere» a UE: Comisia propune integrarea treptată a țărilor candidate în piața unică și un mecanism de decizie cu majoritate calificată fără a periclita interesele strategice naționale”, în *Calea Europeană*, <https://www.caleaeuropeana.ro>, 20 martie 2024.
- NAUMESCU, Valentin, „Republica Moldova, un stat eșuat. Vârful crizei abia urmează. Ce trebuie să facă România”, în Sorin Bocancea, Radu Carp (coord.), *Calea europeană a Republicii Moldova*, Iași, Adenium, 2016, 214-220.
- NAUMESCU, Valentin, „Revizuirea Tratatului de la Lisabona: soluție sau capcană pentru viitorul proiectului european?”, în *Revista Română de Drept European*, nr. 4/2023, 77-85.
- UNIMEDIA, „(sondaj) Maia Sandu vs. Igor Dodon: Cine ar ocupa fotoliul, dacă duminică ar avea loc alegeri prezidențiale”, *Unimedia*, 19 decembrie 2023, <https://unimedia.info>

Continuarea parcursului european al Republicii Moldova și șansa unei vieți mai bune pentru cetățenii săi¹

Sabin Drăgulin

Introducere

Ipoteza de lucru pe care am demonstrat-o în studiul publicat în ediția precedentă a acestui volum a fost că, odată cu prăbușirea „Imperiului răului”, a apărut o fereastră de oportunitate care a permis statelor aflate în componența URSS sau în lagărul est-sovietic să se îndrepte către modelul de civilizație reprezentat de spațiul occidental. Însă, în cazul Republicii Moldova, lipsa unei decizii clar asumate de clasa politică și confuzia de la nivelul maselor în alegerea unui model civilizațional diferit au condus la un parcurs care a dus la catalogarea ei ca stat eșuat. Pentru a demonstra ipoteza de lucru, am realizat o analiză statistică, de tip comparativ, între județele din partea stângă a Nistrului și Republica Moldova, fără Transnistria, prin care am demonstrat că parcurgerea de către statul român a unui drum spre integrarea în UE și NATO a produs ridicarea progresivă a nivelului de trai, în timp ce de cealaltă parte analizată s-a constatat o stagnare.

După aproape opt ani de la acel moment, situația Republicii Moldova este mult ameliorată, deoarece aceasta a făcut pași importanți spre recuperarea decalajului în parcursul spre integrarea în spațiul de cultură și civilizație occidental. În acest context, acum voi demonstra faptul că pericolul statului eșuat s-a îndepărtat de Moldova în raport direct proporțional cu apropierea de România și UE.

1. Prezentul studiu este o continuare a contribuției publicate în ediția precedentă („Parcursul european al Republicii Moldova și șansa unei vieți mai bune pentru cetățenii săi”).

Pașii Republicii Moldova către Uniunea Europeană

Relațiile dintre Republica Moldova (RM) și Uniunea Europeană (UE) au fost formal lansate odată cu semnarea, la 28 noiembrie 1994, a Acordului de Cooperare și Parteneriat, care a intrat în vigoare la 1 iulie 1998, pentru o durată inițială de 10 ani, ce a asigurat baza colaborării cu UE în domeniul politic, comercial, economic, juridic și cultural-științific. În anii care au urmat, procesul de apropiere a cunoscut următoarele etape:

- pe mai 2004, RM a fost inclusă în Politica Europeană de Vecinătate a UE¹;
- pe 22 februarie 2005, a fost semnat Planul de Acțiuni comune²;
- pe 4 mai 2006, RM a fost acceptată în calitate de membru cu drepturi depline în cadrul Procesului de Cooperare în Europa Sud Est³;
- pe 6 octombrie 2005, a fost instituită Delegația UE în Republica Moldova;
- în iunie 2008, a fost lansat Parteneriatul de Mobilitate RM-UE⁴;
- pe 7 mai 2009, RM participă la inițiativa Parteneriatului Estic⁵;
- pe 1 ianuarie 2010, RM a devenit membru cu drepturi depline al Comunității Energetice Europene⁶;
- în ianuarie 2010, a fost lansat Grupul pentru Acțiunea Europeană a Republicii Moldova (GAERM);
- pe 15 iunie 2010, a fost lansat Dialogul RM-UE în domeniul liberalizării vizelor;
- în ianuarie 2011⁷, RM a primit *Planul de acțiuni privind liberalizarea vizelor*;
- pe 24 ianuarie 2011, RM a primit în mod oficial un plan de acțiune pentru instituirea unui regim fără vize pentru călătoriile de scurtă ședere de la comisarul UE⁸;

1. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/170/politica-europeana-de-vecinatate> (accesat 28.03.2024).
2. http://www.viitorul.org/files/28_0.pdf (accesat 28.03.2024).
3. <https://ziare.com/international/republica-moldova/republica-moldova-reforma-uniunea-europeana-ajutor-financiar-1686758> (accesat 28.03.2024).
4. <https://www.moldova.org/ue-a-lansat-un-parteneriat-de-mobilitate-cu-rm-124906-rom/> (accesat 28.03.2024).
5. <https://mfa.gov.md/ro/content/ce-este-parteneriatul-estic> (accesat 28.03.2024).
6. <http://energyefficiency.clima.md/libview.php?l=ro&idc=195&id=635> (accesat 28.03.2024).
7. <https://mfa.gov.md/ro/content/dialogul-rm-ue-privind-liberalizarea-regimului-de-vize>
8. Comisia Europeană, „Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu. Al patrulea raport privind punerea în aplicare de către Republica Moldova a Planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize”, 21.6.2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0459&from=SL> (accesat 27.03.2024).

- pe 1 mai 2011, a fost definit protocolul privind principiile generale pentru participarea RM la programele UE¹;
- pe 26 iunie 2012, a fost semnat Acordul privind aderarea Republicii Moldova la Spațiul Aerian Comun cu UE;
- pe 28 și 29 noiembrie 2013, la al III-lea Summit al Parteneriatului Estic de la Vilnius, RM a semnat Acordul de Asociere;
- pe 27 februarie 2014, Parlamentul European a votat eliminarea vizelor de intrare pe teritoriul UE pentru cetățenii RM;
- pe 27 iunie 2014, s-a semnat Acordul de comerț liber cu privire la crearea Zonei de Comerț Liber Cuprinzător și aprofundat (ZLSAC);
- pe 1 septembrie 2014, miniștrii de Externe ai UE au consemnat intrarea în vigoare a Acordului de Asociere cu UE².

Observăm că în această perioadă eforturile RM de a parcurge un drum spre integrare au fost limitate de voința politică a guvernelor de a avea o politică echilibrată cu interesele Federației Ruse în zonă. În anii care au urmat, relațiile bilaterale s-au răcit, ca urmare a alegerii, în data de 23 decembrie 2016, ca președinte al Republicii Moldova a pro-rusului Igor Dodon. Atitudinea noului președinte al statului față de continuarea deschiderii față de UE s-a observat în momentul în care, imediat după prestarea jurământului de credință, a ordonat ca steagul UE să fie dat jos de pe Palatul Prezidențial³. Această atitudine a dovedit atât politica pro-rusă a președintelui Igor Dodon, cât și presiunea exercitată în RM de către Federația Rusă după agresiunea din Ucraina, care a condus la ocuparea peninsulei Crimeea în martie 2014 și a altor teritorii din estul țării, precum viitoarele Republica Populară Donețk (RPD) și Republica Populară Luhansk (RPL).

1. Uniunea Europeană, „Protocol la Acordul de parteneriat și cooperare de instituire a unui parteneriat între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, referitor la un acord-cadru între Uniunea Europeană și Republica Moldova privind principiile generale de participare a Republicii Moldova la programele Uniunii”, *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 19.01.2011 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22011A0119\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22011A0119(01)&from=EN) (accesat 27.03.2024).
2. https://ro.wikipedia.org/wiki/Rela%C8%9Biile_dintre_Republica_Moldova_%C8%99i_Uniunea_European%C4%83#:~:text=Acordul%20de%20Parteneriat%20%C8%99i%20Cooperare,durat%C4%83%20ini%C8%9Bial%C4%83%20de%2010%20ani (accesat 27.03.2024).
3. „Scandal în R. Moldova pe steagul UE: Dodon l-a dat jos de pe clădirea Președinției, liberalii l-au pus la loc”, *Ziare.com*, <https://ziare.com/igor-dodon/presedinte-republica-moldova/scandal-in-r-moldova-pe-steagul-ue-dodon-l-a-dat-jos-de-pe-cladirea-presedintiei-liberalii-l-au-pus-la-loc-1448118> (accesat 27.03.2024).

Presiunile pro-europene care au provenit din interiorul societății au făcut ca, pe 8 iunie 2019, Parlamentul Republicii Moldova să o aleagă pe Maia Sandu în funcția de prim-ministru. Este momentul în care începe o perioadă de redeschidere ce a provenit atât dinspre autorităților guvernamentale ale RM, cât și din partea diferitelor componente ale UE.

În cadrul reuniunii Consiliului Afaceri Externe (CAE) din 17 iunie 2019, s-a evidențiat un apel puternic de sprijin în favoarea guvernului Maia Sandu și importanța implementării Acordului de Asociere (AA), ca element fundamental al cooperării UE-RM. În perioada 19-20 iunie 2019, a avut loc vizita la Chișinău a comisarului UE Johannes Hahn¹, ca un prim pas pentru a transmite un semnal privind interesul UE pentru RM și angajamentul de a sprijini agenda de reforme subsumată Acordului de Asociere. La 24 iunie, o delegație a Parlamentului European – formată din Heidi Hautala (vicepreședintele PE, Grupul Verzilor/ Alianța Liberă Europeană, Finlanda), Siegfried Mureșan (Partidul Popular European, România) și Claire Moody (Alianța Progresistă a Socialiștilor și Democraților, Marea Britanie) – a efectuat o vizită în Republica Moldova. Vicepreședintele Parlamentului European, Heidi Hautala, a promis o nouă pagină în relația dintre UE și noul Guvern de la Chișinău în implementarea reformelor democratice².

Evoluția pozitivă în parcursul european al Republicii Moldova a fost favorizată de demersurile președintei Maia Sandu și de deschiderea realizată de Comisia Europeană care a anunțat, la 2 iunie, aprobarea unui Plan de redresare economică pentru Republica Moldova (EU Economic Recovery Plan – PRE), care prevedea alocarea unor fonduri substanțiale de investiții din partea UE, în valoare de 600 mil. de euro, pentru o perioadă de trei ani, sub formă de asistență macrofinanciară, granturi și investiții susținute de garanții financiare și de tip *blending* (cu sprijinul și implicarea instituțiilor financiare internaționale)³.

1. „Vizita lui Johannes Hahn, Comisarul European pentru Politica Europeană de Vecinătate și Negocieri pentru Extindere, în Republica Moldova”, *The Diplomatic Service of the European Union*, 23.09.2016, https://www.eeas.europa.eu/node/10356_ro (accesat 28.03.2024).
2. „O delegație a Parlamentului European se va deplasa la Chișinău, pentru evaluarea situației la Chișinău”, *Agerpres*, <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/06/23/o-delegatie-a-parlamentului-european-se-va-deplasa-luni-la-chisinau-pentru-evaluarea-situatiei-si-un-shimb-de-opinii--330302> (accesat 28.03.2024).
3. „600 de milioane de euro în următorii trei ani pentru promovarea investițiilor și sprijinirea recuperării după pandemia de COVID-19 pentru cetățenii Republicii Moldova”, https://www.eeas.europa.eu/delegations/moldova/planul-de-redresare-economic%C4%83-pentru-republica-moldova-fost-discutat-%C3%AE-n-timpul_ro?s=223 (accesat 28.03.2024).

PRE conține o serie de măsuri/proiecte concrete, structurate pe cinci piloni principali de acțiune:

1. îmbunătățirea finanțelor publice, guvernantei economice și stabilității macro-economice – până la 220 de milioane de euro;
2. sprijin pentru o economie inovativă, circulară și competitivă, comerț și IMM-uri – până la 100 de milioane de euro;
3. investiții în infrastructură – până la 230 de milioane de euro;
4. educație și creșterea șanselor de angajare – până la 25 de milioane de euro;
5. stat de drept, justiție și lupta împotriva corupției – până la 25 de milioane de euro.

Un alt obiectiv propus spre implementare a fost elaborarea unei strategii de comunicare proactivă pentru a promova eficient sprijinul din partea UE la nivelul cetățenilor din Republica Moldova. Implementarea PRE a fost condiționată de angajamentul și progresele autorităților de la Chișinău în materie de reforme, mai ales în domeniul justiției și combaterii corupției.

Cu toate că guvernul condus de Maia Sandu a fost destituit de către Parlamentul Republicii Moldova (12 noiembrie 2019)¹, ca urmare a deciziei președintelui Dodon, și a urmat o perioadă de recul în ceea ce privește continuarea dialogului cu instituțiile UE, parcursul spre integrare europeană al țării a continuat ca urmare a alegerii Maiei Sandu în funcția de președinte al statului (24 decembrie 2020) și a câștigării alegerilor legislative de către partidul pe care l-a condus, PAS, din iulie 2021².

Din păcate, în prima perioadă a guvernării, noua administrație s-a confruntat cu două mari probleme care s-au succedat: pandemia de COVID-19, care oficial s-a declanșat odată cu declararea de către Organizația Mondială a Sănătății (OMS) ca o urgență de sănătate publică de interes internațional la 30 ianuarie 2020, și atacul militar nejustificat a Federației Ruse împotriva Ucrainei din 24 februarie 2022. Cu toate acestea, la 3 martie 2022, RM a depus o cerere de aderare la UE, la 17 iunie 2022, Comisia Europeană și-a emis avizul privind cererea de aderare la UE, iar la 23 iunie 2022, Consiliul European a acordat RM statutul de țară candidată³. Ca o consecință a acordării statului de țară candidată, UE a decis prelungirea măsurilor de liberalizare suplimentară a importurilor din RM.

-
1. Vitalie Călugăreanu, Guvernul condus de Maia Sandu a fost demis, *DW*, 12.11.2019, <https://www.dw.com/ro/guvernul-condus-de-maia-sandu-a-fost-demis-dodon-se-apuc%C4%83-s%C4%83-%C8%99i-fac%C4%83-propriul-cabinet/a-51212876> (accesat 30.03.2024).
 2. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/moldova/republica-moldova-alege-astazi-in-incercarea-a-iesi-din-stransoarea-rusiei-donald-tusk-mesaj-in-romana-pentru-moldoveni-1593389> (accesat 30.03.2024).
 3. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/enlargement/moldova/> (accesat 30.03.2024).

La 18 iulie 2022, Consiliul UE a adoptat un regulament de liberalizare temporară a comerțului în privința a șapte produse agricole din RM (roșiile, usturoiul, strugurii de masă, merele, cireșele, prunele și suc de struguri). Propunerea COM de prelungire a măsurii a primit vot favorabil în Parlamentul European la 11 iulie 2023.

Reacția Federației Ruse nu a întârziat. Aceasta a continuat să destabilizeze și să șantajeze RM prin adâncirea în continuare a crizei energetice. Gazprom a majorat de 7 ori prețurile la gaze pentru RM în 2022. În ciuda faptului că RM (malul drept) a plătit integral și chiar în avans pentru gazele naturale achiziționate, Gazprom a redus livrările de gaze naturale cu 30% în octombrie 2022, în noiembrie cu 49%, iar începând din 1 decembrie urmau să scadă cu 56,5% față de volumul prevăzut în contractul pe care compania Moldovagaz l-a încheiat cu Gazprom în 2021¹. În aceste condiții, inflația anuală a atins nivelul de 34,6% în octombrie 2022² (una dintre cele mai mari rate din Europa).

Opoziția antieuropeană și pro-rusă din Republica Moldova s-a exprimat în forme variate. Din punct de vedere politic s-a observat o activare importantă pentru cele două campanii electorale: alegerile pentru noul bașcan în Găgăuzia (30 aprilie 2023) și alegerile locale generale (în toamna anului 2023). Rezultatul a fost promițător pentru opoziție, în condițiile în care la Chișinău alegerile pentru primar au fost câștigate de către I. Ceban, iar bașcan a fost aleasă Evghenia Guțul.

Inițiative europene pentru integrarea RM

În cele ce urmează, voi prezenta măsurile luate de către UE pentru a facilita integrarea europeană a Republicii Moldova.

Regimul de sancțiuni pentru acțiuni de destabilizare la adresa Republicii Moldova

La 28 aprilie 2023, Consiliul UE a decis crearea unui regim de sancțiuni pentru contracararea acțiunilor de destabilizare la adresa RM, inițiativă lansată de ministrul Afacerilor Externe al României la Consiliul Afaceri Externe al UE (CAE) din 20 februarie 2023. La 30 mai 2023, *cinci persoane*³ au fost listate în

1. „Cum Gazprom a stimulat creșterea prețurilor la gaze în Europa și Moldova”, 15.05.2023, <https://www.mold-street.com/?go=news&n=16105> (accesat 30.03.2024).
2. „În octombrie, inflația anuală a atins nivelul de 34,6 %. FMI: Efectele războiului continuă să afecteze economia”, 1.dec.2022, *Realitateamd*, <https://realitatea.md/in-octombrie-inflatia-anuala-a-atins-nivelul-de-346-la-suta-fmi-efectele-razboiului-continua-sa-afecteze-economia/> (accesat 1.04.2024).
3. Ilan Șor, Igor Chaika, Gheorghe Cavaliuc, Marina Tauber și Vladimir Plahotniuc.

baza regimului de sancțiuni pentru contracararea acțiunilor de destabilizare a RM, iar *două persoane*¹ au fost listate în baza regimului pentru acțiuni care subminează sau amenință integritatea teritorială, suveranitatea și independența Ucrainei, acestea fiind în strânsă conexiune cu acțiunile de destabilizare a RM².

Norvegia a anunțat că se alătură listărilor. Macedonia de Nord, Muntenegru, Albania, Ucraina și Bosnia și Herțegovina, precum și Elveția, Islanda, Liechtenstein și Norvegia s-au alăturat în iunie 2023 listărilor UE pe acest subiect. La 5 iunie 2023, SUA (Oficiul pentru Controlul Activelor Străine al Trezoreriei SUA, OFAC) au listat șapte persoane din cadrul unui grup cu legături la serviciile de informații ale Rusiei, precum și o entitate pentru rolul acestora în acțiuni ale Rusiei de destabilizare a RM³. Canada a impus sancțiuni privitor la șapte persoane și o formațiune politică (Partidul Șor)⁴.

Al treilea pachet de asistență în cadrul Facilității Europene pentru Pace (EPF)

Consiliul UE a adoptat, pe 4 mai 2023, o nouă măsură de asistență sub umbrela EPF, în valoare de 40 mil. de euro. Prin acest pachet financiar, este vizată achiziția de echipamente neletale (echipamente de supraveghere aeriană, mobilitate și transport, logistică, apărare cibernetică, precum și comandă și control). Măsura completează sprijinul acordat prin EPF în 2022 (40 mil. euro) și în 2021 (7 mil. euro). La 31 mai 2023, UE a livrat o primă tranșă semnificativă de echipamente. În cadrul documentului privind Orientările strategice pentru EPF în 2024, a fost propusă alocarea a 50 mil. euro, cu 10 mil. mai mult decât în 2023⁵.

1. Aleksandr Kalinin și Grigore Caramalac.
2. Consiliul Europei, „Republica Moldova: șase persoane și o entitate incluse pe listă pentru subminarea statului de drept, a stabilității și a securității în țară”, <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2024/02/22/republic-of-moldova-six-individuals-and-one-entity-listed-for-undermining-the-rule-of-law-stability-and-security-in-the-country/> (accesat 30.03.2024).
3. „SUA sancționează șapte persoane afiliate serviciilor secrete ruse pentru participarea în campania de destabilizare a R. Moldova”, Radio Europa Liberă Moldova, 5 iunie 2023, <https://moldova.europalibera.org/a/sua-sanctioneaza-sapte-persoane-afiliate-serviciilor-secrete-ruse-pentru-participarea-in-campania-de-destabilizare-a-r-moldova/32445789.html> (accesat 30.03.2024).
4. „Șapte persoane și un partid politic, pe lista de sancțiuni a Canadei pentru acțiuni de destabilizare a R. Moldova”, ZDG, 2 iunie 2023, <https://www.zdg.md/importante/sapte-persoane-si-un-partid-politic-pe-lista-de-sanctiuni-a-canadei-pentru-actiuni-de-destabilizare-a-r-moldova/> (accesat 30.03.2024).
5. „Consiliul European a adoptat asistența în valoare de 40 mln euro pentru sprijinirea sectorului apărării din R. Moldova”, 4 mai 2023, <https://tv8.md/2023/04/05/consiliul-european-a-adoptat-asistenta-in-valoare-de-40-mln-euro-pentru-sprijinirea-sectorului-apararii-din-r-moldova/228821> (accesat 30.03.2024).

Misiunea de Parteneriat UE în Republica Moldova (EUPM Moldova)

Lansarea oficială a Misiunii de Parteneriat UE în Republica Moldova (EUPM Moldova) – misiune civilă PSAC a cărei constituire a fost activ susținută de România – a avut loc la 31 mai 2023, la Chișinău, cu participarea ÎR/VP Josep Borrell. Aceasta vizează sporirea rezilienței sectorului de securitate al RM în domeniul *gestionării crizelor* și al *amenințărilor hibride*, inclusiv în ceea ce privește securitatea cibernetică și acțiunile de dezinformare. Ea a inclus o *celulă de proiecte* responsabilă de identificarea și punerea în aplicare a proiectelor în domeniile menționate. EUPM Moldova va avea un mandat inițial de doi ani¹.

La 22 iunie 2023, COM a prezentat propunerea unui Plan de acțiuni prioritare pentru implementarea Acordului de Asociere dintre UE și Republica Moldova (DCFTA) UE-RM pentru 2023-2024². La 28 iunie 2023, Comisia și Serviciul European de Acțiune Externă (SEAE) au publicat conținutul Pachetului de sprijin pentru Republica Moldova. Chiar dacă nu conține noi măsuri de asistență (financiară sau de natură tehnică), el reprezintă un instrument util de comunicare publică. Principalul element de noutate este semnalarea posibilității redistribuirii, pe viitor, către RM a unor fonduri neutilizate/deblocați din Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe (NDIC), ca urmare a trecerii Ucrainei în cadrul viitoarei facilități (Ukraine Facility)³. În conformitate cu propunerea COM cu privire la revizuirea la jumătate de termen a cadrului financiar multianual (CFM), aproximativ 600 mil. de euro ar putea fi redistribuiți în perioada 2024-2027 pentru sprijinirea altor state din vecinătatea estică, inclusiv RM.

La nivel intern, guvernul RM a aprobat, la 27 octombrie 2023, Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la UE pentru anii 2024-2027, care conține 242 de pagini de acțiuni concrete, legi, regulamente, directive, cu termene exacte de implementare. În cadrul documentului, sunt menționate 1 200 de acțiuni concrete sau legi pe care trebuie să le adopte RM în procesul de aderare la UE în cadrul celor 33 de capitole de politici prin care este structurat procesul de ajustare a legislației interne la standardele și necesitățile

1. Consiliul Uniunii Europene, „Republica Moldova: UE instituie o misiune civilă pentru a consolida reziliența sectorului de securitate”, 24 aprilie 2023, <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2023/04/24/moldova-eu-sets-up-a-civilian-mission-to-strengthen-the-resilience-of-the-security-sector/> (accesat 30.03.2024).
2. https://gov.md/sites/default/files/pnarmue-1182-maeie-2023_0_1.pdf (accesat 30.03.2024).
3. https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_en (accesat 30.03.2024).

statutului de membru al UE¹. Adoptarea acestui plan a avut loc în pregătirea raportului privind extinderea UE, care urma a fi prezentat de către Comisia Europeană pe 8 noiembrie 2023.

La 8 noiembrie 2023, Comisia Europeană a publicat Comunicarea privind politica de extindere a UE pentru anul 2023 (Pachetul extindere), cuprinzând o Comunicare orizontală (incluzând concluzii și recomandări) și rapoarte individuale detaliate de țară pentru cei șase parteneri din Balcanii de Vest, Turcia și, în premieră, pentru Republica Moldova, Ucraina și Georgia. Comunicarea recomandă deschiderea de către Consiliu a negocierilor de aderare cu RM și Ucraina, în baza progreselor înregistrate în îndeplinirea reperelor enunțate prin Opiniile Comisiei din iunie 2022. În cazul RM și Ucrainei, important este faptul că recomandarea Consiliului este identică, în sensul deschiderii negocierilor de aderare. Totodată, Comisia recomandă Consiliului să adopte cadrele de negocieri cu RM și Ucraina ce vor fi fost îndepliniți pașii restanți (dintre cei specificați în Opiniile respective – 3 linii principale de acțiune pentru RM)².

La 14 decembrie 2023, Consiliul European a aprobat deschiderea negocierilor pentru aderarea Republicii Moldova la UE³.

Reducerea tarifelor de roaming UE-RM

Comisia Europeană a adoptat, la 1 septembrie 2023, propunerea de a include serviciul de roaming în Acordul de Asociere UE-RM. Includerea RM în zona UE, „în roaming, ca acasă”, reprezintă una dintre acțiunile-cheie din Planul de acțiuni prioritare UE-RM, convenit în luna iunie 2023. Această decizie survine ca urmare a semnării, la 1 iunie 2023, de către operatorii de telefonie mobilă din UE și RM a Declarației voluntare pentru reducerea tarifelor de roaming (voce și date) începând cu 1 ianuarie 2024⁴.

1. Guvernul Republicii Moldova, Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la UE, aprobat de Executiv, 27.10.2023, <https://gov.md/ro/content/planul-national-de-aderare-republicii-moldova-la-uniunea-europeana-aprobat-de-executiv> (accesat 1.04.2024).
2. Parlamentul European, „PROPUNERE DE REZOLUȚIE referitoare la cea de-a 30-a aniversare a criteriilor de la Copenhaga: un nou impuls pentru politica de extindere a UE”, 8.12.2023, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2023-0505_RO.html (accesat 1.04.2024).
3. Consiliul Uniunii Europene, „Republica Molodova, 23 martie 2024, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/enlargement/moldova/> (accesat 1.04.2024).
4. Comisia Europeană, „Declarația comună a operatorilor de telefonie mobilă din UE și din Republica Moldova privind reducerea tarifelor de roaming”, 30 mai 2023, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/ro/library/joint-declaration-eu-and-moldovan-mobile-operators-reduce-roaming-charges> (accesat 30.03.2024).

De remarcat este faptul că un astfel de acord a fost semnat mai întâi între România și RM (11 februarie 2022, în cadrul ședinței comune a celor două guverne)¹. La 7 iulie 2023, autoritățile de profil din cele două state (ANCOM și ANRCETI) au publicat „Raportul comun după primul an de aplicare a Acordului de roaming între România și Republica Moldova”, în care se arată creșterile spectaculoase ale traficului de internet în roaming în 2022, de 20 de ori în cazul utilizatorilor din RM găzduiți în roaming în România, respectiv de aproape 3 ori în cazul utilizatorilor din România găzduiți în roaming în RM. Primul an al Acordului marchează creșteri importante ale traficului de telefonie în roaming. Creșterea traficului de roaming bilateral a fost consecința ieftinirii tarifelor, realizată de operatorii din cele două state în aplicarea Acordului. Costul roamingului în cele două state a scăzut cu aproape 70% în cazul utilizatorilor din RM și cu 30% în cazul celor din România².

Programul pentru Piața Unică

Ca răspuns la continuarea politicii de reforme, RM a semnat Acordul de asociere pentru participarea la Programul Uniunii Europene privind Piața Unică, la data de 8 septembrie 2023. Programul a fost conceput să pregătească atât sectorul privat, cât și instituțiile statului pentru regulile și standardele europene, oferind un cadru de finanțare mai coerent pentru fortificarea capacităților de accesare a Pieței Unice Europene. Programul pentru Piața Unică sprijină și promovează o cultură a inovației prin dezvoltarea ecosistemelor industriale capabile să încurajeze crearea start-upurilor și dezvoltarea IMM-urilor existente, în special, prin promovarea noilor modele de afaceri, inclusiv în cadrul parteneriatelor europene între clustere și rețelele organizațiilor de afaceri. RM și-a exprimat interesul de a participa la două componente ale Programului: supravegherea pieței și competitivitatea IMM-urilor. De asemenea, pe lângă acces la instrumente financiare, aderarea la Program va oferi acces la expertiză, experiența și bune practici ale altor state, beneficiare ale Programului³.

1. Guvernul României, ședința comună a Guvernelor României și Republicii Moldova, 11 februarie 2022, <https://gov.ro/ro/stiri/sedinta-comuna-a-guvernelor-romaniei-i-republicii-moldova> (accesat 30.03.2024).
2. ANCOM, „Roaming între România și Republica Moldova, în primul an de Acord: mai ieftin, mai mult”, 7.07.2023, https://www.ancom.ro/roaming-intre-romania-si-republica-moldova-in-primul-an-de-acord58-mai-ieftin-mai-mult_6868 (accesat 30.03.2024).
3. Virginia Nica, „Ce aduce R. Moldova programul UE privind piața unică și ce înseamnă integrarea în această piață”, Radio Europa Liberă Moldova, <https://moldova.europalibera.org/a/explainer-ce-aduce-r-moldova-programul-ue-privind-piata-unica-si-ce-inseamna-integrarea-in-aceasta-piata/32603215.html> (accesat 30.03.2024).

Asistența financiară

Din octombrie 2021, 1,2 md. de euro au fost puse la dispoziția RM de către UE, Banca Europeană de Investiții (BEI) și Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), după cum urmează:

- 404,5 mil. euro investiții în baza Planului Economic și de Investiții dedicat RM (Economic and Investment Plan, EIP);
- până la 295 mil. euro asistență macrofinanciară;
- 240 mil. euro sprijin bugetar pentru energie;
- 15 mil. euro granturi pentru sprijinirea grupurilor vulnerabile;
- 114 mil. euro asistență bilaterală pentru impulsivarea reformelor în economie, energie și justiție;
- 48 mil. euro asistență umanitară;
- 30 mil. euro sprijin pentru managementul frontierelor;
- 8 mil. euro sprijin pentru securitate cibernetică, lupta împotriva dezinformării și criza refugiaților;
- 3 mil. euro pentru mass-media independentă locală;
- 87 mil. euro în cadrul Facilității Europene pentru Pace (European Peace Facility);
- 13,3 mil. euro pentru European Union Police Mission (EUPM).

Forme de sprijin ale României acordate Republicii Moldova

România a sprijinit eforturile de stabilizare ale guvernului Natalia Gavrilița pe diferite componente:

1. Acord asistență financiară în valoare de 100 000 000 euro¹

Guvernul României și Guvernul RM au semnat un Acord privind implementarea programului de asistență tehnică și financiară în baza unui ajutor financiar nerambursabil; era vorba de 100 mil. de euro acordate de România Republicii Moldova. Acordul a fost semnat la 11 februarie 2022, cu prilejul

1. Guvernul României, Comunicat de presă - ședință de guvern - Finanțare nerambursabilă pentru Republica Moldova, în valoare de 550.000 de euro, pentru gazoductul Ungheni-Chișinău, 5 octombrie 2023, <https://www.gov.ro/ro/media/comunicate/comunicat-de-presa-edinta-de-guvern-finantare-nerambursabila-pentru-republica-moldova-in-valoare-de-550-000-de-euro-pentru-gazoductul-ungheni-chi-inau&page=1> (accesat 1.04.2024).

ședinței comune a Guvernului României și Guvernului Republicii Moldova desfășurate la Chișinău și se află în stadiu de implementare.

2. Asistența acordată Republicii Moldova de România după 24 februarie 2022

Prin Hotărârea Comitetului Național Pentru Situații de Urgență din 6.03.2022, a fost aprobată acordarea de asistență pentru RM, din stocurile constituite ca rezerve de stat aflate în administrarea Administrația Națională a Rezervelor de Stat și Probleme Speciale (ANRSPS), constând în: 155 443 litri motorină, 150 993 litri benzină și 5 000 tone de păcură. Valoare totală: 18 954 000 lei (echivalentul a 3,8 mil. euro)¹.

3. Acordul privind asistența nerambursabilă în valoare de 100 000 000 euro

La 12 octombrie 2022, Comitetul de Coordonare pentru Managementul Acordului de asistență bilaterală România – Republica Moldova, coordonat de șeful Cămarilor prim-ministrului, Mircea Abrudean, a aprobat notele concept ale unor proiecte în valoare de aproximativ 25,5 mil. de euro pentru demararea implementării proiectelor în domenii strategice, precum educație și îmbunătățirea serviciilor de utilitate publică.

Spre exemplu, prin cele 57 de proiecte investiționale prevăzute în proiectul Satul European², s-a asigurat creșterea accesului la servicii îmbunătățite de apă și canalizare a peste 95 000 de persoane. Totodată, pentru asigurarea unui proces educațional de calitate, vor fi dotate 135 de instituții de învățământ secundar cu echipamente de laborator pentru cabinetele de fizică, chimie și biologie. În plus, au fost achiziționate 125 de microbuze și 14 autobuze școlare, special amenajate pentru transportul copiilor cu dizabilități.

4. Sprijin bugetar direct în valoare de 10 000 000 euro

La 20 octombrie 2022, Guvernul României a transferat către Guvernul RM sprijinul bugetar direct în valoare de 10 mil. de euro, anunțat la Conferința de lansare a Platformei de sprijin pentru Republica Moldova. A fost pentru prima oară când România a acordat sprijin bugetar direct peste hotare.

1. Guvernul României. Comitetul Național pentru Situații de Urgență, HOTĂRÂRE nr. 14 din 06.03.2022 privind acordarea de asistență internațională, cu titlu gratuit, Ucrainei și Republicii Moldova https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/HCNSU_nr_14_din_06_03_2022_asistenta_umanitara_Ucraina_s%CC%A6i_Rep_Moldova_ANRSPS.pdf (accesat 1.04.2024).
2. Oficiul Național de Dezvoltare Regională și Locală, S-a lansat Programul Național „Satul European”, 20 decembrie 2023, <https://ondrl.gov.md/s-a-lansat-programul-national-satul-european-editia-2024/> (accesat 1.04.2023).

5. Proiecte de asistență pentru dezvoltare ale MAE pentru anul 2022

Cu finanțare MAE/RoAid au fost implementate în 2022 proiecte precum:

- curs de pregătire dedicat diplomaților și altor experți ai administrației centrale din RM (a avut loc în perioada 23-29 octombrie);
- transfer de expertiză în beneficiul judecătorilor și procurorilor din RM (realizat de INM RO);
- dotarea tehnică (cu scannere) a Agenției Naționale a Arhivelor (aflată în subordinea Ministerului Justiției al RM);
- în domeniul sănătății, sunt derulate următoarele proiecte:
 - dezvoltarea serviciului național unic pentru apelurile de urgență 112;
 - achiziția unor echipamente pentru scafandri pentru a opera în situații de urgență;
 - consolidarea capacităților secției de Terapie Intensivă și Anesteziologie din cadrul Spitalului Raional Florești¹.

În anul 2023, nivelul cooperării bilaterale a continuat să fie ridicat. Proiectele destinate RM în domeniul asistenței pentru dezvoltare, reunite sub umbrela Fondului de Democratizare și Dezvoltare Sustenabilă pentru Republica Moldova, acoperă domenii esențiale pentru consolidarea rezilienței instituționale și la nivelul societății, precum: transfer de expertiză și dotare cu echipamente în domeniul afacerilor europene, justiție, gestionarea situațiilor de urgență etc. Complementar, România s-a implicat la nivel european și internațional pentru mobilizarea de asistență robustă – financiară, tehnică, precum și politică – în beneficiul Republicii Moldova.

6. Platforma de Sprijin pentru Republica Moldova

Platforma de Sprijin pentru Republica Moldova a fost creată la inițiativa ministrului Afacerilor Externe Bogdan Aurescu, alături de omologii din Germania și Franța. Pe parcursul anului 2022, au fost organizate trei Conferințe ministeriale ale Platformei de Sprijin pentru Republica Moldova (la Berlin – 5 aprilie, București – 15 iulie și Paris – 21 noiembrie)².

Conferința de la Berlin a generat angajamente financiare în valoare de 659 500 000 euro ca împrumuturi, sprijin bugetar, angajamente de relocare în alte state a 12 000 de refugiați ucraineni din RM, precum și ajutor umanitar în

1. Ministerul Afacerilor Externe, Activitățile realizate de România în cadrul politicii de cooperare internațională pentru dezvoltare și asistență umanitară, finanțată din fonduri publice, în anul 2022, https://www.mae.ro/sites/default/files/file/2024.01.29_raport_national_2022.pdf (accesat 1.04.2023).

2. <https://moldova.europalibera.org/a/ce-este-platforma-de-spririn-pentru-r-moldova-si-ce-obtin-autoritatile-la-reuniunile-ei/32639329.html> (accesat 1.04.2023).

valoare de 71,3 mil. euro. În acest cadru, România a anunțat un sprijin bugetar direct de 10 mil. euro¹.

Cele cinci grupuri de lucru ale Platformei lansate inițial la Berlin au fost:

1. Grupul de lucru privind situația umanitară a refugiaților din Ucraina (coprezidat de Germania și Canada);
2. Grupul de lucru privind combaterea corupției (coprezidat de România și Regatul Unit);
3. Grupul de lucru în domeniul securității energetice (coprezidat de Franța și Italia)
4. Grupul de lucru privind asistența financiară și consolidarea rezilienței economice a Republicii Moldova (prezidat de Comisia Europeană);
5. Grupul de lucru dedicat managementului frontierelor (prezidat de Statele Unite ale Americii).

La București, la 15 iulie 2022, ministrul Afacerilor Externe Bogdan Aurescu a găzduit și coprezidat alături de ministrul Afacerilor Externe al Germaniei, Annalena Baerbock, și de ministrul de stat pentru Dezvoltare, Francofonie și Parteneriate Internaționale din Franța, Chrysoula Zacharopoulou, cea de-a doua ediție a Conferinței ministeriale a Platformei de Sprijin pentru Republica Moldova. Conferința de la București a generat, de asemenea, rezultate foarte bune: au fost anunțate 615 mil. de euro ca asistență financiară, din care peste 432 mil. de euro sunt granturi. De asemenea, la București a fost creat al șaselea grup de lucru, la inițiativa ministrului român de Externe, dedicat reformei administrației publice și administrării finanțelor publice – o zonă prioritară de reformă pentru RM, inclusiv în planul agendei europene, cu impact direct asupra perspectivelor de dezvoltare economică și de atragere a investițiilor străine.

La Paris, la 21 noiembrie 2022, ministrul Afacerilor Externe Bogdan Aurescu a coprezidat, alături de ministrul pentru Europa și Afaceri Externe al Franței, Catherine Colonna, și de ministrul Afacerilor Externe al Germaniei, Annalena Baerbock, cea de-a treia Conferință ministerială a Platformei. Conferința de la Paris a beneficiat de participarea președintelui Franței, Emmanuel Macron, și a președintelui Republicii Moldova, Maia Sandu. La Paris a fost convenită mobilizarea pe mai departe a unui solid sprijin concret, politic, financiar și tehnic, al comunității internaționale pentru Republica Moldova, iar ministrul Afacerilor

1. Guvernul României. Secretariatul General al Guvernului, „Secretarul general al Guvernului Mircea Abrudean a coprezidat cea de-a patra Conferință ministerială a Platformei de Sprijin pentru Republica Moldova”, 18 octombrie 2023; <https://sgg.gov.ro/1/18-10-2023-secretarul-general-al-guvernului-mircea-abrudean-a-co-prezidat-cea-de-a-patra-conferinta-ministeriala-a-platformei-de-sprjin-pentru-republica-moldova/> (accesat 1.04.2023).

202 Externe al României a punctat coordonatele principale ale asistenței alocate RM de România în actualul context dificil¹.

A patra ediție a Conferinței a avut loc la Chișinău, la 17 octombrie 2023. Evenimentul a fost coprezidat de secretarul general al Guvernului României, Mircea Abrudean, ministrul pentru Europa și Afaceri Externe al Franței, Catherine Colonna și de ministrul Afacerilor Externe al Germaniei, Annalena Baerbock, alături de viceprim-ministrul și ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene al RM, Nicu Popescu. Mesajul general al participanților s-a concentrat pe exprimarea sprijinului pentru aderarea Republicii Moldova la UE și pe necesitatea continuării agendei de reforme. Pentru susținerea acestor obiective s-a agreeat continuarea acordării de sprijin financiar și asistență tehnică, precum și adaptarea Platformei la necesitățile concrete ale RM².

7. Contribuție financiară voluntară către OSCE

România a contribuit la cofinanțarea următoarelor două proiecte:

- 180 000 euro pentru „Sprijinirea eforturilor Guvernului Republicii Moldova de combatere a corupției”;
- 20 000 euro pentru activitățile privind RM din cadrul proiectului „Combaterea spălării de bani prin intermediul unor active virtuale și a criptomonedelor”.

Concluzii

Parcursul european al Republicii Moldova a avut o evoluție lentă până în 2019. Pentru schimbarea ritmului a fost nevoie ca cetățenii din RM să o aleagă prin vot direct ca președinte pe Maia Sandu, în anul 2019, iar un an mai târziu ca PAS să câștige alegerile parlamentare. Din 2020, forțele pro-europene și reformatoare din RM au început să implementeze măsurile de reforme solicitate de UE, beneficiind, în plan intern, de o majoritate confortabilă în Parlament și de sprijinul doamnei președinte, iar în exterior de cel al României și ulterior al structurilor UE.

1. „Ministrul Afacerilor Externe, Bogdan Aurescu, va co-prezida luni, 21 noiembrie, la Paris, cea de-a treia Conferință ministerială a Platformei de Sprijin pentru Republica Moldova”, Agerpres, <https://www.agerpres.ro/politica/2022/11/21/ministrul-bogdan-aurescu-va-co-prezida-conferinta-ministeriala-a-platformei-de-sprrijin-pentru-republica-moldova-la-paris--1016640> (accesat 1.04.2023).
2. „La Chișinău are loc cea de-a patra ediție a Platformei de sprijin pentru Moldova”, 17.10.2023, <https://radiomoldova.md/p/23052/la-chisinau-are-loc-cea-de-a-patra-editie-a-platformei-de-sprrijin-pentru-moldova>

Din punct de vedere economic, schimbările au fost foarte importante. Dacă ne uităm la Produsul Intern Brut (PIB), acesta a fost de 8,15 md. de USD, în anul 2015, iar în 2023 aproape dublu, ridicându-se la 15,82 md. USD. PIB-ul cap de locuitor din Moldova a fost, în perioada 1995-2022, în medie de 2 269 USD. În perioada guvernării Maia Sandu și PAS, ca urmare a luării deciziei de a ridica nivelul implementării reformelor structurale și a dezvoltării relațiilor cu UE, nivelul PIB (în USD) a crescut simțitor: la 3 190 (în plină pandemie) în 2020, la 3 688 în 2021, la 3 582 în 2022 și la 3 650 în 2023¹. După cum se observă, PIB a cunoscut o creștere de aproximativ 50%.

Semnarea Acordului de Liber Schimb cu UE a permis RM să mărească exporturile pe Piața Comună la un nivel din ce în ce mai mare. Conform datelor statistice, volumul total al exporturilor (în USD) a crescut de la 1,9 mil. în 2015, la 2,8 mil. în 2019, cunoscând o scădere în 2020, ca urmare a pandemiei, la 2,4 mil. în 2020, pentru ca în 2022 să totalizeze 2,5 mil, ceea ce a reprezentat o pondere de 58,6% din total².

Bibliografie

- ANCOM, „Roaming între România și Republica Moldova, în primul an de Acord: mai ieftin, mai mult”, 7.07.2023, <https://www.ancom.ro>
- CĂLUȚĂREANU, Vitalie, „Guvernul condus de Maia Sandu a fost demis”, *DW*, 12.11.2019, <https://www.dw.com>
- COMISIA EUROPEANĂ, „Declarația comună a operatorilor de telefonie mobilă din UE și din Republica Moldova privind reducerea tarifelor de roaming”, 30 mai 2023, <https://digital-strategy.ec.europa.eu>
- COMISIA EUROPEANĂ, „Raport al Comisiei către Parlamentul European și Consiliu. Al patrulea raport privind punerea în aplicare de către Republica Moldova a Planului de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize”, 21.6.2013, <https://eur-lex.europa.eu>
- CONSILIUL EUROPEI, „Republica Moldova: șase persoane și o entitate incluse pe listă pentru subminarea statului de drept, a stabilității și a securității în țară”, <https://www.consilium.europa.eu>
- CONSILIUL UNIUNII EUROPENE, „Republica Moldova, 23 martie 2024, <https://www.consilium.europa.eu>
- CONSILIUL UNIUNII EUROPENE, „Republica Moldova: UE instituie o misiune civilă pentru a consolida reziliența sectorului de securitate”, 24 aprilie 2023, <https://www.consilium.europa.eu>

1. <https://tradingeconomics.com/moldova/gdp-per-capita> (accesat 1.04.2023).

2. https://statistica.gov.md/ro/comertul-international-cu-marfuri-al-republicii-moldova-in-luna-9539_60309.html; <https://www.moldova.org/unde-ce-si-cat-exporta-republica-moldova-in-4-infografice/> (accesat 1.04.2024).

- GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA, „Planul național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la UE”, 27.10.2023, <https://gov.md>
- GUVERNUL ROMÂNIEI, „Comunicat de presă – ședință de guvern – Finanțare nerambursabilă pentru Republica Moldova, în valoare de 550 000 de euro, pentru gazoductul Ungheni-Chișinău”, 5 octombrie 2023, <https://www.gov.ro>
- GUVERNUL ROMÂNIEI, Ședința comună a Guvernelor României și Republicii Moldova, 11 februarie 2022, <https://gov.ro>
- GUVERNUL ROMÂNIEI, Comitetul Național pentru Situații de Urgență, HOTĂRÂRE nr. 14 din 06.03.2022 privind acordarea de asistență internațională, cu titlu gratuit, Ucrainei și Republicii Moldova, <https://gov.ro>
- GUVERNUL ROMÂNIEI, Secretariatul General al Guvernului, „Secretarul general al Guvernului Mircea Abrudean a co-prezidat cea de-a patra Conferință ministerială a Platformei de Sprijin pentru Republica Moldova”, 18 octombrie 2023, <https://sgg.gov.ro>
- MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE, „Activitățile realizate de România în cadrul politicii de cooperare internațională pentru dezvoltare și asistență umanitară, finanțată din fonduri publice, în anul 2022”, <https://www.mae.ro>
- NICA, Virginia, „Ce aduce R. Moldova programul UE privind piața unică și ce înseamnă integrarea în această piață”, Radio Europa Liberă Moldova, <https://moldova.europalibera.org>
- OFICIUL NAȚIONAL DE DEZVOLTARE REGIONALĂ ȘI LOCALĂ, „S-a lansat Programul Național *Satul European*”, 20 decembrie 2023, <https://ondrl.gov.md>
- PARLAMENTUL EUROPEAN, „Propunere de rezoluție referitoare la cea de-a 30-a aniversare a criteriilor de la Copenhaga: un nou impuls pentru politica de extindere a UE”, 8.12.2023, <https://www.europarl.europa.eu>
- UNIUNEA EUROPEANĂ, „Protocol la Acordul de parteneriat și cooperare de instituire a unui parteneriat între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, referitor la un acord-cadru între Uniunea Europeană și Republica Moldova privind principiile generale de participare a Republicii Moldova la programele Uniunii”, *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 19.01.2011 <https://eur-lex.europa.eu>
- ***, „600 de milioane de euro în următorii trei ani pentru promovarea investițiilor și sprijinirea recuperării după pandemia de COVID-19 pentru cetățenii Republicii Moldova”, 4.06.2021, <https://www.eeas.europa.eu>
- ***, „Consiliul European a adoptat asistența în valoare de 40 mln euro pentru sprijinirea sectorului apărării din R. Moldova”, 4 mai 2023, <https://tv8.md>
- ***, „Cum Gazprom a stimulat creșterea prețurilor la gaze în Europa și Moldova”, 15.05.2023, <https://www.mold-street.com>
- ***, „În octombrie, inflația anuală a atins nivelul de 34,6 %. FMI: Efectele războiului continuă să afecteze economia”, 1.dec.2022, *Realitatea.md*, <https://realitatea.md>
- ***, „La Chișinău are loc cea de-a patra ediție a Platformei de sprijin pentru Moldova”, 17.10.2023, <https://radiomoldova.md>

- ***, „Ministrul Afacerilor Externe, Bogdan Aurescu, va co-prezida luni, 21 noiembrie, la Paris, cea de-a treia Conferință ministerială a Platformei de Sprijin pentru Republica Moldova”, *Agerpres*, <https://www.agerpres.ro>
- ***, „O delegație a Parlamentului European se va deplasa la Chișinău, pentru evaluarea situației la Chișinău”, *Agerpres*, 23.06.2023, <https://www.agerpres.ro>
- ***, „Scandal în R. Moldova pe steagul UE: Dodon l-a dat jos de pe clădirea Președinției, liberalii l-au pus la loc”, *Ziare.com*, <https://ziare.com>.
- ***, „SUA sancționează șapte persoane afiliate serviciilor secrete ruse pentru participarea în campania de destabilizare a R. Moldova”, Radio Europa Liberă Moldova, 5 iunie 2023, <https://moldova.europalibera.org>
- ***, „Șapte persoane și un partid politic, pe lista de sancțiuni a Canadei pentru acțiuni de destabilizare a R. Moldova”, *ZDG*, 2 iunie 2023, <https://www.zdg.md>
- ***, „Vizita lui Johannes Hahn, Comisarul European pentru Politica Europeană de Vecinătate și Negocieri pentru Extindere, în Republica Moldova”, *The Diplomatic Service of the European Union*, 23.09.2016, <https://www.eeas.europa.eu>

România – Moldova.

Vremea podurilor reale

Radu Magdin

Există foarte multă nostalgie (o vreme a „podurilor de flori”), cel puțin în România, în legătură cu relația cu Republica Moldova. Această nostalgie este asociată, de cele mai multe ori, cu discuția despre unire. În Republica Moldova, totuși, există și cetățeni care susțin unirea, există și cetățeni care nu o susțin și există chiar și cetățeni care se tem de această unire. Pentru Republica Moldova, realist vorbind, cea mai rapidă cale spre unire pare să fie integrarea europeană, pentru că sondajele arată un sprijin consistent, chiar majoritar al cetățenilor pentru această opțiune. Sunt premise foarte bune ca acest lucru să se confirme la referendumul constituțional din 20 octombrie 2024, ținut odată cu alegerile prezidențiale. România este principalul partener comercial al Republicii Moldova. În relația comercială sunt lucruri concrete care unesc cele două maluri ale Prutului și pe aceste aspecte trebuie insistat, în acord cu ceea ce și susțin decidenții politici din cele două state. În același timp, sunt chestiuni mult mai îndrăznețe care pot fi făcute, într-o viziune pe termen lung, pe care le voi descrie în partea finală a acestei analize.

O asemenea abordare nu înseamnă negarea curentului unionist (din contră, înseamnă un unionism *smart*), care caută trezirea unor sentimente ce au fost tot timpul prezente. Până la urmă, familiile n-au putut fi niciodată despărțite. Sunt mulți cetățeni români care s-au stabilit după cel de-al Doilea Război Mondial în România, după ce au fost alungați din Moldova sovietică. Practic, aici vorbim de acea fibră națională care are prea puțin de-a face cu politica. Foarte mulți moldoveni sunt supărați că așteaptă redobândirea cetățeniei și doi-trei-patru ani, chiar dacă toate serviciile românești consulare sunt gratuite, iar programarea se face doar în format electronic. Aici, previzibil, lucrurile s-ar putea face mai rapid.

Reperete concrete ale relației bilaterale – situația la zi

Relația specială dintre România și Republica Moldova nu are cum să fie o relație simplă. Un exemplu este Parteneriatul strategic, ce presupune suita de acțiuni care trebuie realizate împreună cu Republica Moldova, astfel încât aceasta să fie pregătită să devină membră a UE. În fiecare an, pe 27 aprilie, celebrăm parteneriatul strategic. Prin prisma lui, Bucureștiul susține o serie întreagă de proiecte concrete pentru toți cetățenii din Republica Moldova. El direcționează și ghidează într-un format cât se poate de complet ansamblul acțiunilor pe care le face România pentru Republica Moldova, împreună și la diverse niveluri. Pe platforma dată, România stabilește un buget de 100 de milioane de euro drept sprijin pentru proiecte de infrastructură din Republica Moldova. Din banii respectivi au fost deja finanțate proiectele majore de renovare a edificiilor culturale – la Chișinău, Sala cu Orgă, Muzeul Național de Artă, construcția Teatrului „Bogdan Petriceicu-Hașdeu” din Cahul; au fost achiziționate din banii aceștia cele 196 microbuzele școlare care au fost donate în toate raioanele Republicii Moldova; a fost finanțată și o parte din proiectul gazoductului Ungheni-Chișinău, prin realizarea studiului de fezabilitate; au fost reparate sau construite de la zero peste 1 200 de grădinițe. Deci această sumă de 100 de milioane de euro a avut impact în diverse proiecte în folosul cetățenilor pe întreg teritoriul Republicii Moldova, indiferent de ce limbă vorbesc acele comunități, inclusiv în UTA Găgăuzia. Condiția a fost existența acestui proiect de interes general și, după finalizarea lui, autoritățile să dovedească responsabilitate și susținere.

Dimensiune de cooperare interparlamentară și interguvernamentală înseamnă că sunt organizate comisii pentru opțiunea parcursului european al Republicii Moldova, că există transferuri directe de expertiză. De exemplu, avem programe directe, cu schimburi de experiență derulate între instituțiile de pe cele două maluri ale Prutului. Dimensiunile parlamentară și guvernamentală depind esențialmente de guvernele politice și guvernele care pot să aibă sau pot să nu aibă o anumită voință politică de a avansa anumite proiecte. Din fericire, voința politică și la București, și la Chișinău este un plus în ultimii ani.

Cu sprijinul României, s-a realizat încheierea de către Republica Moldova a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, cu componenta sa de Acord Cuprinzător de Liber Schimb, care reprezintă cadrul comercial perfect valabil între Republica Moldova și UE în ansamblu, care reprezintă principalul partener comercial al Republicii Moldova în momentul de față. *Tot cu suportul României, în decembrie 2023 s-a reușit obținerea statutului de țară candidată la Uniunea Europeană.* A fost un foarte mare efort diplomatic al Bucureștiului, foarte apreciat și la Chișinău. Cu sprijinul României, cetățenii Republicii Moldova *călătoresc fără vize* în spațiul UE. În 2024, Republica Moldova marchează cea de-a

zecea aniversare a liberalizării regimului de vize cu UE. În această perioadă, mai mult de 2,54 de milioane de cetățeni moldoveni au efectuat peste 31 de milioane de călătorii în statele din spațiul Schengen.

Au fost realizate și sunt în realizare foarte multe proiecte care au unit universitățile și domeniul educațional din Republica Moldova de universitățile și domeniul educațional din România și din întreg spațiul UE.

Pandemia de COVID-19 a reprezentat și o oportunitate pe care UE și statele membre UE au valorificat-o în folosul cetățenilor Republicii Moldova, pentru că, în toată această perioadă, UE și statele membre, inclusiv România, au dat dovadă de solidaritate, oferind Chișinăului suport în vaccinuri și-n alte echipamente medicale necesare. De exemplu, în perioadă pandemică, România a oferit peste 404 mii de doze de vaccin anti-COVID-19 Republicii Moldova.

În baza Acordului de Asociere al Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, ale cărui prevederi încă sunt implementate, piața UE a devenit piața numărul unu unde ajunge marfa moldovenească, în primul rând în România. Prin urmare, România este cel mai mare partener comercial al Republicii Moldova și, evident, aceasta este valabil și în valori absolute, și în valori relative la alte state membre ale UE. Schimburile economice comerciale depășesc deja 2 mld. de dolari americani. În anumite momente, mulți se întrebau ce explicații are România, când e vorba despre exporturile din regiunea transnistreană pe piața românească. Acestea sunt exporturi din partea Republicii Moldova. Companiile care sunt geografic în Transnistria fac exporturi în spațiul european, inclusiv în România. De fapt, ele sunt înregistrate de autoritățile de la Chișinău, aceste exporturi sunt făcute în numele Republicii Moldova.

Autostrada Unirii, care va uni Moldova românească din dreapta Prutului cu Transilvania, se va termina într-un pod la Ungheni care trebuie cât mai rapid construit, astfel încât Moldova să fie conectată cu Vestul printr-o autostradă. Mai mult, de la Ungheni, cu fonduri europene, se poate construi atât autostrada spre Chișinău, cât și de la Chișinău o arteră spre Odessa și o alta spre Kiev, Ucraina. Am avea aici un proiect-cheie pentru cooperare regională în contextul reconstrucției Ucrainei. Așa cum bine știm, aproape toate proiectele de infrastructură majoră din România vor fi finalizate cu fonduri europene. Este aici o ocazie unică pentru România de a-și dezvolta infrastructura de transport, de a-și dezvolta interconexiunile, de a dezvolta drumuri și de a face astfel încât cetățenii români, dar și vecinătatea imediată să poată beneficia la maximum de această oportunitate.

Investițiile românești se cifrează la sute de milioane de euro și la zeci de mii de locuri de muncă, contribuind la susținerea masivă a unor întregi sectoare de activitate din Republica Moldova. Extinderea acestor investiții depinde în mod decisiv de reforma justiției din Republica Moldova, dar și de un sistem bancar sigur, predictibil și transparent. Moldova oferă o serie întreagă de oportunități

care încă nu sunt valorificate la deplinul lor potențial. În primul rând, trebuie imaginate acele proiecte care să-i convingă pe moldovenii să rămână acasă și să le ofere salarii atractive, astfel încât să nu mai fie nevoiți să migreze. Este greu să găsești o singură familie din Republica Moldova care să nu fie afectată de această traumă. Acest aspect este foarte serios și grav. Duce la neîncredere în orice guvernare și facilitează pasivitatea civică. Un factor ce nu a fost deci suficient explorat de România este prezența businessului în Republica Moldova. Astfel, circa 1 600 de companii cu capital românesc sunt înregistrate în Republica Moldova și circa 6 500 de companii cu capital din Republica Moldova sunt înregistrate în România.

Înfrățirea primăriilor este o oportunitate care nu este încă valorificată suficient. În România, există legislație care permite autorităților centrale și autorităților locale să intre în programe directe de înfrățiri cu structuri similare din Republica Moldova. Mai mult, primăriile pot să finanțeze direct anumite proiecte în folosul cetățenilor. Foarte multe comunități au beneficiat de proiectele de înfrățire, inclusiv în Chișinău. În parcul Valea Morilor, a existat o contribuție substanțială din partea unei primării de sector a Municipiului București. La Soroca, sunt secții spitalicești care au fost renovate de la zero cu bani din România. Sunt deci foarte multe proiecte derulate direct între entitățile respective. Toate aceste proiecte au contribuit la strângerea legăturilor directe, interpersonale, care au existat și care vor exista în permanență.

Parcursul de integrare europeană a Republicii Moldova, un parcurs deloc ușor, presupune un efort susținut, în primul rând din partea autorităților. Până la urmă, autoritățile sunt cele care trebuie să dea dovadă de voință politică, atunci când se pune problema unor reforme. În acest context, este foarte important ca Republica Moldova să-și definească cu claritate viziunea strategică și să acționeze cu claritate pentru a-și atinge această viziune.

Șansa Republicii Moldova este ca majoritatea cetățenilor să păstreze direcția pro-europeană clară prin votul pozitiv din toamna 2024 la alegerile prezidențiale și referendumul constituțional de introducerea cursului strategic de aderare la UE. În plus, acest vot trebuie confirmat la alegerile parlamentare din anul 2025. Dacă, așa cum se preconizează, majoritatea cetățenilor vor fi pentru o direcție pro-europeană clară, Republica Moldova are șansa să se transforme în bine, să devină un spațiu din care moldovenii să nu mai opteze să plece, iar cei care au plecat să-și dorească să revină. Dacă cetățenii vor vota altfel, vom avea perpetuarea unui echilibru instabil, într-o situație de vecinătate destul de complexă și care poate inhiba serios dezvoltarea.

Subiecte-cheie pentru viitorul Republicii Moldova

Dincolo de decizii politice majore, viitorul Republicii Moldova se va decide în proiecte foarte concrete, în care România poate juca un rol consistent. Totul începe cu realizarea deplină și necondiționată a Planului național cu privire la acțiunile pentru aderarea Republicii Moldova la UE pe anii 2024-2027; acesta prevede acțiuni specifice de armonizare și transpunere a acquisului UE, reorganizarea instituțiilor publice, un redesign al administrației publice centrale și locale. Republica Moldova poate deveni sustenabilă, fără a depinde de volumul mare de împrumuturi externe, dacă are curajul reformei administrativ-teritoriale și administrației publice.

Astăzi, Republica Moldova este organizată în 898 de primării și 35 de raioane. Este necesară crearea de regiuni compacte, funcționale, prin reducerea aparatului administrativ existent în cele 35 de raioane și consolidarea în șase regiuni: Nord, Centru, Sud, mun. Chișinău, UTA Găgăuzia și Transnistria. La acest moment, din bugetul de stat se cheltuie circa 105 milioane de euro (2 mld. lei MD) anual doar pentru salarii și mentenanță. Odată aplicată o astfel de reformă, se obține un buget disponibil pentru proiecte de infrastructură și alte proiecte strategice de circa 85-90 milioane de euro anual, din resurse interne. Un alt aspect pozitiv al unei astfel de reforme este preluarea de către regiunile nou-create a unor competențe centralizate încă din perioada sovietică. Acestea pot ține de domeniul educației, culturii, protecției sociale, sănătate, ce nu fac parte istoric din atribuțiile exclusive ale guvernului central. Odată ce Republica Moldova va deschide negocierile de aderare la UE, este necesară crearea de capacitate administrativă în regiuni pentru a putea genera colaborare la nivel de EuroRegiuni, înfrățiri și accesări comune de fonduri structurale, care să nu mai depindă de Guvernul central de la Chișinău.

Securitatea energetică este de asemenea o prioritate: gazoductul Iași-Chișinău și proiectele de interconexiune energetică ale Republicii Moldova cu spațiul european (o interconexiune pe partea de gaz și o interconexiune pe partea de linii electrice, inclusiv o stație de interconexiune energetică *back-to-back* și de o linie electrică aeriană care leagă sudul Republicii Moldova de Chișinău) vor elimina șantajul energetic și politic al Moscovei.

Ce poate însemna viziunea Bucureștiului pentru relația cu Republica Moldova? Viziunea Bucureștiului pe termen lung și cu impact major pentru unitatea popoului român ce locuiește pe ambele maluri ale Prutului trebuie centrată în jurul unor teme majore, unele cu valoare economică, altele profund simbolice. Este important să avem un inventar cât mai complet al acestor subiecte și să fim cât mai ambițioși. Iată doar câteva exemple:

1. *Libertatea de călătorie* între două țări fără puncte de frontieră: crearea zonei comune de călătorie, pe modelul Marea Britanie și Irlanda (Common Travel Area, CTA), cu toate beneficiile față de cetățenii acestor două țări românești. O astfel de decizie nu ar fi contrară regulilor europene și ar reprezenta un semnal major despre cum își imaginează cele două state viitorul.
2. *Transport*: adoptarea de modificări administrative și legislative necesare pentru a considera rute aeriene, auto și feroviare cu destinația Chișinău drept rute interne pentru România, sub regim tarifar identic cu cel pentru București-Cluj sau București-Iași.
3. *Serviciul poștal*: reglementarea regimului poștal ca libertate de călătorie a zonei comune, cu regim tarifar și vamal similar unei piețe interne.
4. *Educație*: uniformizarea curriculei educaționale și recunoașterea reciprocă a actelor de studii pentru a fi tratate echivalent, în scopul facilitării unei zonei comune de educație și de muncă.
5. *Business*: atribuirea către Guverne a rolului principal în promovarea platformei de investiții reciproce, cu accent pe investiții strategice.
6. *SMURD*: extensia operațională deplină în toată zona comună a celor două țări.
7. *Casa Regală Românească*, un simbol comun al celor două țări românești, prin atribuirea de statut protocolar garantat prin deciziile ambelor guverne și realizarea de măsuri protocolare și diplomatice comune externe în scopul promovării României și Republicii Moldova drept Comunitatea celor Două Țări Românești (Commonwealth of two Romanian countries) cu o singură Casă Regală.
8. Unificarea treptată a *sistemului bancar* și trecerea la o singură valută convențională.
9. *Rotația sistemului de guvernare profesională* la nivel de funcții medii guvernamentale (secretari de stat, șefi de agenții și direcții), cu scopul de a aduce un suflu nou, acolo unde România are reușite și le poate exporta ca know-how.

Între frică și independență. Cum a învins Republica Moldova dependența de gazul rusesc?

Ludmila Stuparu

Frica de a rămâne fără căldură sau lumină a predominat multă vreme în rândul populației Republicii Moldova. Această teamă a fost frecvent alimentată de politicienii cu simpatii pro-ruse de la Chișinău¹. Aceștia au insistat în mod constant asupra necesității de a menține o relație prietenoasă cu Rusia, din cauza dependenței aproape totale a Republicii Moldova de resursele energetice rusești. Mai mult, atât în cadrul mediului academic², cât și în cel al centrelor analitice naționale³, dependența de importurile energetice din Rusia și Transnistria a fost percepută ca un risc pentru securitatea națională și drept un obstacol în calea democratizării și europenizării țării⁴. Totuși, acest argument a fost combătut recent prin faptul că Republica Moldova a reușit eliberarea completă de dependența de gazul rusesc⁵ prin eforturi politice ale guvernelor pro-europene și

-
1. „Moldova trebuie să fie prieten și să comercializeze cu Rusia”, *Noi.md*, 18 decembrie 2023, Chișinău. <https://noi.md/md/politica/igor-dodon-moldova-trebuie-sa-fie-prieten-si-sa-comercializeze-cu-rusia>
 2. Iulian Viță & Cristina Elena Nicolescu, „The vulnerabilities of the gas supply system of the Republic of Moldova in the context of its energetic security”, *Theoretical and Applied Economics*, vol. XXIV, nr. 1(610), 2017, pp. 247-260.
 3. Exemple de centre analitice care au publicat despre dependența energetică a Republicii Moldova: Asociația pentru Democrație Participativă, Centrul Analitic Independent Expert-Grup, IDIS Viitorul etc.
 4. Alexandr Baltag & Nadejda Afanasieva, „Asigurarea securității energetice a Republicii Moldova: Oportunități interne și externe”, în *Asociația pentru Democrație Participativă* (ADEPT), mai 2014, Chișinău.
 5. Leo Litra, „The final frontier: Ending Moldova’s dependency on Russian gas”, *European Council of Foreign Relations*, noiembrie 2023, <https://ecfr.eu/article/the-final-frontier-ending-moldovas-dependency-on-russian-gas/>

beneficiind de sprijin politic din partea României și a UE. Deloc de ignorat e și faptul că invazia Rusiei în Ucraina a forțat Guvernul actual al Republicii Moldova să caute urgent variante de înlocuire a energiei importate din Rusia. Cum a reușit Guvernul de la Chișinău să elimine dependența de energie rusă și care au fost contribuțiile României și ale UE în acest proces? Aceasta e întrebarea la care prezenta analiză încearcă să răspundă.

Republica Moldova a început să facă pași concreți spre integrarea în piața energetică europeană ca urmare a semnării în data de 27 iunie 2014 a Acordului de Asociere cu UE. Prin semnarea acestui document, autoritățile de la Chișinău și-au asumat lansarea reformelor în toate sectoarele. Acordul de Asociere presupune inclusiv angajamentul Republicii Moldova de a-și consolida cooperarea energetică cu UE prin implementarea Capitolului 14 – Cooperarea în Sectorul Energetic și transpunerea directivelor și reglementărilor UE din domeniul energiei în calitatea sa de membru al Comunității Energetice începând cu 2010. Însă, din cauza crizelor politice frecvente din acea perioadă, cum au fost furtul miliardului de dolari din sistemul bancar al țării și alte acțiuni ale politicianilor oligarhi, Republica Moldova nu a făcut progrese esențiale în implementarea prevederilor Acordului până la venirea la guvernare a PAS. Din cauza lipsei de reforme și a corupției la nivel înalt, UE a întrerupt temporar finanțările europene, iar relansarea lor a fost condiționată de rezultate concrete. Cu toate acestea, România a continuat să sprijine Republica Moldova în pofida guvernării oligarhice de la Chișinău și în pofida poziției dure luată de UE. Mai exact, din partea României a existat constant voința politică pentru consolidarea cooperării în domeniul energiei cu Republica Moldova. În mai 2015, în plină criză politică la Chișinău, Guvernele României și Republicii Moldova au semnat un memorandum privind realizarea proiectelor necesare interconectării rețelelor de gaze naturale și de energie electrică din cele două state¹. Proiectele au progresat cu multe întreruperi și întârzieri, ajungând să fie doar parțial realizate. Un nou Memorandum a fost semnat în 2023 de către Guvernele acestor două țări pentru a continua realizarea proiectelor necesare interconectării rețelelor de gaze naturale și energie electrică din România și Republica Moldova. Conform comunicatului de presă al Ministerului de Energie al României², Memorandumul de înțelegere adoptat între Guvernele României și Republicii Moldova va sta la baza consolidării securității energetice a Republicii Moldova și diversificării surselor sale de aprovizionare.

1. Memorandumul de înțelegere între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind realizarea proiectelor necesare interconectării rețelelor de gaze naturale și energie electrică din România și Republica Moldova, din 21.05.2015.
2. Comunicat de presă publicat de Ministerul Energiei al României: „România va colabora cu Republica Moldova pentru continuarea realizării proiectelor necesare interconectării rețelelor de gaze naturale și energie electrică”, 17 mai 2023, București.

Partea bună este că sectorul energetic din România se numără printre cele mai robuste sectoare ale economiei, poziționând țara ca al doilea mare producător de gaze naturale din cadrul UE, imediat după Olanda¹. Chiar și cu această poziție bună, România tot mai rămâne într-o mică măsură dependentă de importurile de gaze naturale, importând aproximativ 5%² din energia consumată. Pentru a reduce și mai mult această rată de dependență, România a explorat de-a lungul timpului diverse opțiuni. Un moment semnificativ în acest sens a fost îmbunătățirea perspectivelor de independență totală față de gazul rusesc, care a devenit posibilă după ce Bulgaria a realizat interconexiunea cu Grecia prin conducta Trans-Adriatică³. Această evoluție strategică nu doar că a deschis noi posibilități pentru diversificarea surselor de aprovizionare cu energie în Europa de Sud-Est, inclusiv în România, dar, după cum a declarat von der Leyen, „Această conductă schimbă situația securității energetice pentru Europa. Acest proiect înseamnă libertate”⁴. Prin urmare, acest pas reprezintă o evoluție crucială pentru România deschizând calea pentru înlocuirea dependenței de gazul rusesc fie cu cel provenit din Azerbaidjan, fie cu gazul lichefiat (GPL) care este livrat prin terminalele din Turcia.

O altă oportunitate este proiectul BRUA – coridorul conductei de transport Bulgaria-România-Ungaria-Austria – care a primit finanțare europeană în valoare de 179,3 milioane euro care contribuie la îndeplinirea acestui obiectiv⁵. Acest proiect oferă avantaje mari României deoarece deschide accesul la noi surse de gaze naturale din sectorul românesc al Mării Negre. Datorită acestui proiect, România devine o alternativă viabilă la gazul rusesc pentru Republica Moldova în condițiile în care există deja o interconectare între aceste două țări prin gazoductul Iași-Ungheni-Chișinău.

Conducta de gaze Iași-Ungheni-Chișinău, care în prezent leagă energetic România de Republica Moldova, a fost finalizată în octombrie 2021 și este acum complet operațională⁶, marcând un pas important pentru Moldova în accesul la piața energetică europeană. Aceasta are o lungime de aproximativ 150 km, cu 110 km pe teritoriul Moldovei, și poate transporta anual până la 2,2 miliarde de

1. Oana Despa, „Este sau nu România independentă energetic? Care sunt resursele energetice ale țării și cât produce în realitate”, în Europa Liberă, 10 octombrie, 2022.
2. International Trade Administration, „Romania – Country Commercial Guide”, 12 ianuarie, 2024, <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/romania-energy>
3. Oana Despa, *op. cit.*
4. Europa Liberă, „Șefa Comisiei Europene: Noul gazoduct dintre Grecia și Bulgaria înseamnă «libertate față de Rusia»”, 1 octombrie, 2022.
5. Comunicat de presă SNTGN TRANSGAZ SA, publicat la data de 20.01.2016.
6. Comunicat de presă INFOTAG: „Gazoductul Iași-Ungheni-Chișinău Este pe Deplin Funcțional”, 5 octombrie 2021, <https://www.infotag.md/finances-ro/294504/>

metri cubi de gaz, acoperind astfel aproximativ 75% din necesitățile Moldovei¹. Acest proiect a implicat achiziția de Transgaz (companie românească) a operatorului moldovenesc Vestmoldtransgaz și investiții românești semnificative în valoare de 93 de milioane de euro². Mai mult, finanțarea gazoductului Iași-Ungheni-Chișinău a inclus împrumuturi de la BERD și BEI în valoare de 41 de milioane de euro, precum și un grant acordat de UE în valoare de 10 milioane de euro³.

În contextul războiului din Ucraina, Gazprom a redus și apoi a întrerupt livrarea de gaz în Republica Moldova în luna octombrie 2022. În același timp, atacurile masive ale Rusiei asupra infrastructurii energetice din Ucraina au dus la oprirea temporară a exporturilor de energie electrică a Ucrainei către Republica Moldova. Astfel, Moldova a ajuns în cea mai gravă situație de criză de energie din istoria ei, fix la început de iarnă, singurul avantaj fiind acela că se aștepta la această situație critică.

România a fost principalul aliat care a ajutat Republica Moldova să iasă din această situație fără un impact tragic asupra populației. Printr-un acord politic implementat rapid, Republica Moldova a importat energie electrică din România⁴ la prețuri sub cele ale pieței, cu toate că mai scump decât energia importată anterior din Transnistria. În ceea ce privește gazul, Republica Moldova a importat din Grecia⁵, tranzitând România. S-a dovedit astfel că inițiativa interconectării sistemului de transport de gaz al Republicii Moldova cu România (prin gazoductul Iași-Ungheni) a fost o realizare politică de excepție, cu valoare crucială pentru Republica Moldova. Interconectarea sistemului de energie electrică al Moldovei la rețeaua electrică europeană a fost de asemenea de mare importanță strategică.

Înainte de finalizarea conductei Iași-Ungheni-Chișinău, Republica Moldova era total de dependentă de gazul rusesc livrat exclusiv de Gazprom, fără a dispune de alternative viabile. Este important de subliniat că, înaintea conflictului din Ucraina, infrastructura energetică a Moldovei era dominată de Moldovagaz, o companie parțial controlată de Gazprom, cu o participație de 50%, în timp ce Republica Moldova deținea 35,3% și administrația de la Tiraspol – 13,4%. Această situație poziționa Moldova printre cele mai vulnerabile țări europene în fața dependenței de energia rusă. Cu toate acestea, în urma invaziei Ucrainei de către Rusia, Republica Moldova, sprijinită de România și UE, a întreprins pași

1. *Ibidem*.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*.

4. Kamil Całus, „Moldova: diversifying supplies and curbing Gazprom's influence”, *Centre for European Studies*, 15 iunie 2023, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-06-15/moldova-diversifying-supplies-and-curbing-gazproms-influence>

5. Reuters, „Moldova buys Greek gas to test new import routes”, 13 aprilie 2023, <https://www.reuters.com/article/idUSL1N36G0ZU/>

216 decisivi spre atingerea independenței energetice, diversificându-și sursele de aprovizionare cu gaz, deschizând piața energetică și contestând datoria față de Gazprom prin angajarea unui audit independent. Aceste eforturi au contracarat tentativa Rusiei de a utiliza energia ca instrument de presiune, reducând semnificativ influența Moscovei asupra Chișinăului, cu excepția regiunii separatiste Transnistria.

Această transformare subliniază că dependența energetică a Moldovei a fost folosită în mod propagandistic de către politicienii pro-ruși de la Chișinău, care insistau pentru o relație prietenoasă cu Rusia și o amânare a integrării europene a Republicii Moldova pentru a nu rămâne fără curent și gaze. Acum a devenit evident că nu dependența energetică a Republicii Moldova a reprezentat un factor care bloca democratizarea și europeanizarea reale ale țării, ci lipsa voinței politice. Ultimele evoluții din sectorul energetic moldovenesc ne demonstrează că Republica Moldova a avut tot ce-i trebuie pentru a se elibera de dependența față de Rusia și ar fi putut realiza acest lucru cu mulți ani înainte. A fost strict o problemă de voință politică.

Bibliografie

- BALTAG, Alexandr, AFANASIEVA, Nadejda, „Asigurarea securității energetice a Republicii Moldova: Oportunități interne și externe”, în *Asociația pentru Democrație Participativă* (ADEPT), mai 2014, Chișinău.
- CAŁUS, Kamil, „Moldova: Diversifying supplies and curbing Gazprom’s influence”, *Centre for European Studies*, 15 iunie 2023, <https://www.osw.waw.pl>
- COMUNICAT DE PRESĂ SNTGN TRANSGAZ SA, publicat la data de 20.01.2016.
- COMUNICAT DE PRESĂ INFOTAG: „Gazoductul Iași-Ungheni-Chișinău Este pe Deplin Funcțional”, 5 octombrie 2021, Chișinău, <https://www.infotag.md>
- DESPA, Oana, „Este sau nu România independentă energetic? Care sunt resursele energetice ale țării și cât produce în realitate”, *Europa Liberă*, 10 octombrie 2022.
- EUROPA LIBERĂ, „Șefa Comisiei Europene: Noul gazoduct dintre Grecia și Bulgaria înseamnă „libertate față de Rusia”, 1 octombrie 2022.
- INTERNATIONAL TRADE ADMINISTRATION, „Romania – Country Commercial Guide”, 12 ianuarie 2024, <https://www.trade.gov>
- LITRA, Leo, „The final frontier: Ending Moldova’s dependency on Russian gas”, *European Council of Foreign Relations*, noiembrie 2023, <https://ecfr.eu>
- MINISTERUL ENERGIEI AL ROMÂNIEI, *România va colabora cu Republica Moldova pentru continuarea realizării proiectelor necesare interconectării rețelelor de gaze naturale și energie electrică*, 17 mai 2023, București.
- REUTERS, „Moldova buys Greek gas to test new import routes”, 13 aprilie 2023, <https://www.reuters.com>

VIȚĂ, Iulian, NICOLESCU, Cristina Elena, „The vulnerabilities of the gas supply system of the Republic of Moldova in the context of its energetic security”, *Theoretical and Applied Economics*, vol. XXIV, nr. 1(610), 2017, pp. 247-260.

217

***, *Memorandumul de înțelegere între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind realizarea proiectelor necesare interconectării rețelelor de gaze naturale și energie electrică din România și Republica Moldova*, din 21.05.2015.

***, „Moldova trebuie să fie prieten și să comercializeze cu Rusia”, *Noi.md*, 18 decembrie 2023, Chișinău, <https://noi.md>

Studiu analitic privind probleme de securitate în regiunea transnistreană și în localitățile Zonei de Securitate

Vitalie Guțu

Introducere

24 februarie 2022 – moment de cotitură pentru ordinea globală. Agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei a declanșat un șoc ce comportă ecouri resimțite în toate colțurile lumii. De-a lungul a celor 730 de zile, realitatea s-a transformat radical, forțând o reconfigurare și o regândire a sistemelor la scară locală, regională, națională și internațională. Războiul a declanșat o serie de crize interconectate, afectând din temelie securitatea, economia, energia și societatea. Criza energetică a dus la creșterea prețurilor la produsele esențiale, provocând schimbări în costul vieții. Securitatea a devenit o prioritate majoră, fiind reevaluate strategiile de apărare și consolidată cooperarea militară. Economia globală a suferit și ea o schimbare semnificativă, marcată de perturbări ale lanțurilor valorice din punct de vedere financiar și economic. Pe plan social, războiul a generat o criză umanitară de proporții, cu milioane de oameni strămutați și afectați de traume psihologice. Actorii politici, economici și sociali au fost nevoiți să se adapteze rapid la o realitate impusă și definită de război. S-au identificat anumite soluții pe termen scurt și mediu pentru a face față provocărilor generate de războiul ruso-ucrainean, de la sprijinul umanitar pentru refugiați la diversificarea surselor de energie și consolidarea capacităților de apărare.

În contextul războiului din Ucraina, au crescut vulnerabilitățile de securitate și de dezinformare. Analiza mea se va axa din această perspectivă pe teritoriul Republicii Moldova. Dezinformarea și propaganda rusească s-au proliferat în arealul regional și-n cel din Republica Moldova, având ca scop destabilizarea statului și crearea de tensiuni interne. În acest studiu, mă voi axa pe câteva

elemente definitorii din perimetrul *Zonei de Securitate* și din *regiunea transnistreană*¹.

În perioada în care am desfășurat cercetarea a fost dificil accesul în stânga Nistrului pentru a mediatiza pe larg realitățile de securitate din toate punctele de vedere. Astfel, m-am condus după informațiile oferite de pretinsele autorități de la Tiraspol, așa-numitele instituții de presă, dar și de canalele de televiziune din partea stângă a Nistrului etc. De asemenea, am operat și cu informații din surse sigure de informare din dreapta Nistrului, cu actanții responsabili de problematica transnistreană, care au venit cu expertiza necesară.

În partea de est a Republicii Moldova, mai exact în regiunea transnistreană, există un vid informațional despre eforturile pe care le depune Chișinăul pentru a reîntregi cele două maluri ale Nistrului. Cetățenii de acolo, în marea majoritate, se informează cu date care denotă „realitățile” din stânga Nistrului. Tocmai de aceea, instituția noastră de presă – *zonadesecuritate.md* – vine ca o alternativă informațională de calitate. Din septembrie 2023, a fost lansată și versiunea în limba rusă, astfel cetățenii Republicii Moldova din stânga Nistrului, vorbitori de limbă rusă, au posibilitatea și oportunitatea să se informeze în limba rusă despre toate procesele de pe direcția reîntregirii celor două maluri.

Elemente ale securității și rezilienței în regiunea transnistreană

Pentru a înțelege și mai bine cum sunt amplasate localitățile din Zona de Securitate propun o hartă interactivă ce poate fi consultată pe platforma *zonadesecuritate.md*². Trebuie specificat că Zona de Securitate, creată în 1992, a devenit o zonă sensibilă, cu risc sporit de escaladare a conflictului. Prezența trupelor rusești în regiunea transnistreană și lipsa de control a autorităților constituționale moldovenești în acest perimetru amplifică vulnerabilitatea. În ansamblu, teritoriul Republicii Moldova devine ținta campaniilor de dezinformare și propagandă rusească care au ca scop:

- subminarea încrederii în instituțiile democratice;
- alimentarea sentimentului de divizare socială;
- promovarea ideilor separatiste;

1. Zona de Securitate a fost creată în 1992, fiind delimitată regiunea cea mai apropiată de teritoriul controlat de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova și teritoriul temporar controlat de autoritățile neconstituționale din stânga Nistrului. În regiunea transnistreană locuiesc peste 350 000 de cetățeni moldoveni.
2. Harta interactivă unde este proiectată Zona de Securitate: <https://zonadesecuritate.md/securitate/harta-zs-zona-de-securitate/>

- crearea unei atmosfere de frică și incertitudine;
- polarizarea societății moldovenești;
- creșterea neîncrederii în instituțiile mass-media;
- dificultăți în combaterea discursului de ură;
- slăbirea capacității de apărare a țării.

Când vorbim de securitate și reziliență în contextul regional axându-ne pe regiunea transnistreană și pe localitățile din Zona de Securitate, trebuie să punem un accent deosebit pe următoarele aspecte:

1. *Informații limitate și riscuri de securitate*, care pot fi descrise prin:
 - lipsa de transparență din partea pretinselor autorități din stânga Nistrului, care limitează accesul la informații verificate despre situația cetățenilor moldoveni din regiunea transnistreană, despre încălcarea drepturilor omului etc.;
 - accesul restricționat al jurnaliștilor din dreapta Nistrului în regiune creează un mediu propice pentru dezinformare și propagandă.
2. *Transparență și gestionare eficientă a situației din regiunea transnistreană*:
 - informații detaliate și actualizate sunt disponibile pentru localitățile din Zona de Securitate aflate sub controlul constituțional;
 - cunoașterea exactă a numărului de cetățeni, a nevoilor lor și a condițiilor de viață, care permite o gestionare eficientă a situațiilor lor;
 - reintegrarea oamenilor din stânga Nistrului în partea dreaptă, prin acces echitabil la educație și oportunități de muncă etc.
3. *Amenințări hibride și impactul propagandei*:
 - mesajele manipulatorii din mass-media din stânga Nistrului pot influența opinia publică și pot genera tensiuni sociale (cel mai recent exemplu îl constituie preținsele proteste organizate de autoritățile neconstituționale de la Tiraspol cu privire la noile modificări operate la Codul Vamal al Republicii Moldova);
 - propaganda rusă este utilizată pentru a submina încrederea în autoritățile constituționale de la Chișinău și a crea o atmosferă de frică și de incertitudine în rândurile cetățenilor moldoveni din stânga Nistrului;
 - combaterea dezinformării și promovarea gândirii critice sunt esențiale pentru menținerea securității și a coeziunii sociale.

Iată câteva exemple de amenințări hibride:

- informații false despre prezența militară a NATO în regiunea transnistreană;
- manipularea statisticilor/datelor/informațiilor pentru a crea o imagine pozitivă a situației din regiune;

- promovarea discursului urii și a sentimentelor antisecuritate în partea stângă a Nistrului.

În contextul actual, trebuie să se ia măsuri necesare pentru combaterea dezinformării și a propagandei, iar pentru acest lucru am următoarele propuneri:

- educarea cetățenilor pentru a discerne informațiile false;
- sprijinirea instituțiilor mass-media independente;
- consolidarea capacităților instituțiilor de stat;
- cooperare regională și internațională.

Actorii implicați în cercetare

Ultima perioadă a fost marcată de o intensificare a problemelor de securitate în stânga Nistrului și în localitățile din Zona de Securitate. Această situație complexă a mobilizat o serie de actori-cheie care-și asumă responsabilitatea de a gestiona provocările și de a promova reziliența în regiune.

Actorii implicați sunt:

1. *Autoritățile locale* – au rolul principal în gestionarea situației la nivel local, fiind responsabile de:
 - menținerea ordinii publice;
 - asigurarea securității cetățenilor;
 - implementarea măsurilor de protecție civilă;
 - colaborarea cu autoritățile centrale și celelalte structuri implicate.
2. *Autorități centrale* – au un rol strategic în coordonarea eforturilor de securitate la nivel național, prin:
 - elaborarea și implementarea politicilor de securitate;
 - alocarea resurselor financiare și umane necesare;
 - cooperarea cu actorii internaționali.
3. *Sectorul asociativ* – contribuie semnificativ prin:
 - sprijinirea grupurilor de populație vulnerabile;
 - monitorizarea situației din regiune;
 - sensibilizarea oamenilor cu privire la problemele de securitate;
 - implementarea proiectelor de consolidare a rezilienței.
4. *Mass-media* are un rol esențial în:
 - informarea publicului despre evenimentele din regiune;
 - combaterea dezinformării și propagandei;
 - promovarea dialogului și înțelegerii reciproce.

Colaborarea eficientă dintre toți actorii implicați este primordială pentru a consolida reziliența în stânga Nistrului și în Zona de Securitate. Autoritățile locale, prin vocea primăriilor și consiliilor locale sau raionale, mereu au avut întrevederi și întâlniri cu reprezentanții Biroului de Politici de Reintegrare, fie la Chișinău, fie în localitățile din Zona de Securitate. Aceste întâlniri sunt organizate în mod regulat.

Probleme de securitate ale regiunii

Pe parcursul analizei noastre, am contactat anumite lacune și cele mai prezente probleme de securitate. Printre acestea, se numără:

1. Abuzuri în domeniul educației

- Timp de peste trei decenii, contrar constatărilor Curții Europene a Drepturilor Omului, cele 8 instituții de învățământ cu predare în grafia latină din regiunea transnistreană s-au confruntat (și se confruntă și-n continuare) cu numeroase presiuni și provocări create de către administrația *de facto* de la Tiraspol.
- Clădirile ce aparțineau școlilor au fost confiscate ilegal de către pretinsa administrație de la Tiraspol. Această situație a determinat instituțiile de învățământ să identifice spații alternative. Totuși, sediile actuale sunt inadecvate pentru desfășurarea procesului educațional, făcându-i pe elevi și profesori să se confrunte cu dificultăți precum lipsa laboratoarelor specializate, săli de clasă mici și absența facilităților esențiale, precum cantine și săli de sport.
- Limitarea libertății de circulație și riscul de a fi înrolați în mod forțat în „armata rmn”. Periodic, sunt constatate probleme în trecerea liberă a elevilor și profesorilor, dar și a bunurilor destinate procesului de instruire.
- Periodic, pretinsa administrație de la Tiraspol solicită liste cu datele băieților din aceste școli pentru evidența militară.

2. Abuzuri față de drepturile politice

- Mai mult de jumătate dintre locuitorii comunei Corjova din raionul Dubăsari (stânga Nistrului) au riscat să nu poată vota la alegerile locale din 5 noiembrie 2023, deoarece în fișele de însoțire a buletinelor de identitate au vize de domiciliu diferite, deși locuiesc pe aceeași stradă, iar uneori chiar și în aceeași casă. Deși denumirea străzilor coincide, nu doar după formă, dar și amplasare geografică, la scrutin au putut participa doar cei care au expres indicată în buletin comuna Corjova.

- În toamna anului 2023, Tiraspolul a instalat o barieră din piloni cu scopul de a îngreuna libera circulație între satul Varnița, care este sub jurisdicția Chișinăului, și orașul Bender/Tighina, aflat în afara controlului constituțional. Au fost săpate zeci de gropi de-a lungul liniei ce delimitează administrativ localitățile, unde au fost instalați pilonii.

3. Crearea dependenței energetice față de Rusia

- Energocom a anunțat că va procura până la sfârșitul anului 2024 cea mai mare parte din necesarul de energie electrică de la MGRES, din regiunea transnistreană a Republicii Moldova, aflată în afara controlului constituțional. Ce nu se spune este cui aparține MGRES – Federației Ruse. În 2005, aceasta a fost ilegal privatizată, apoi a devenit parte a grupului rus Inter RAO. Acționarul principal al companiei Inter RAO este Rosneftegaz (26,37%), iar cota Inter RAO Capital este de 29,56%. La sfârșitul lui 2021, alte 8,57% aparțineau PJSC Federal Grid Company – Rosseti, iar 34,24% se afla în liberă circulație. Rosneftegaz este controlată de guvernul rus și se află sub sancțiunile Ucrainei și ale Canadei.

4. Subminarea ordinii constituționale

- Pretinsul ministru de Externe de la Tiraspol, Vitalii Ignatiev, este bănuțit într-un dosar de subminare a ordinii constituționale a Ucrainei și de colaborare cu statul agresor sau cu administrația sa de ocupație. Pe 9 ianuarie, în ziarul guvernamental al Cabinetului de Miniștri al Ucrainei, *Урядовий Кyp'ep*, a fost publicată citația prin care lui Ignatiev i se cere să se prezinte la Serviciul de Securitate al Ucrainei în calitate de cetățean al acestei țări.
- Modificările la Codul Vamal au provocat nemulțumiri în rândul pretinselor autorități de la Tiraspol. Astfel, așa-numita administrație din stânga Nistrului a organizat două proteste: primul, la linia administrativă cu regiunea transnistreană, la intrare în orașul Tighina/Bender. Mai mulți muncitori de la întreprinderile din regiune au fost aduși organizat la postul ilegal de control pentru a protesta față de introducerea taxelor vamale de către autoritățile constituționale. Oamenii au ținut pancarte identice pe care erau scrise sloganuri: „Moldova agresoare”, „Moldova ne-a oprit întreprinderile” sau „Furtul nu este calea spre UE”. Cel de-al doilea protest a fost organizat în centrul orașului Tiraspol și a fost desfășurat după același scenariu și utilizate aceleași pancarte ca la primul miting. Din informațiile pe care le dețin jurnaliștii despre Zona de Securitate de la unii muncitori implicați în proteste, mitingul a avut loc la câteva zile de la intrarea în vigoare a noului Cod Vamal al RM, deoarece televiziunile din regiune, care au fost în prima săptămână din an în vacanță, le-au așteptat. Mulți dintre manifestați au

purtat măști și se acopereau cu pancarte pentru că nu și-au dorit să fie văzuți că au ieșit la proteste.

5. Încălcarea dreptului la liberă exprimare

- Reținerea pentru câteva ore a jurnaliștilor Viorica Tataru și Andrei Captarenco, dar și declararea fotoreporterului Elena Covalenco persona non-grata pe teritoriul regiunii transnistrene se înscriu în această categorie.

Reacțiile autorităților

Trebuie de specificată implicarea prin răspuns prompt sau de durată medie ale autorităților locale și centrale. Un aspect extrem de important este și contribuția structurilor internaționale (Misiunea OSCE, UE, NATO), de reținut fiind:

1. Întrunirea grupurilor de lucru pentru drepturile omului la sediul din Bender/Tighina ale Misiunii OSCE în Moldova. Experții din partea Chișinăului au atenționat asupra problemelor legate de îngrădirea de către Tiraspol a libertății de circulație a cetățenilor spre regiunea transnistreană, în special în privința jurnaliștilor și promotorilor drepturilor omului, au cerut accesul companiilor media din dreapta Nistrului pe malul stâng, pentru a asigura dreptul la informare al locuitorilor. A fost evocat cazul jurnalistei Elena Covalenco, căreia structurile de forță de la Tiraspol nu doar că i-au oprit deplasarea la un meci de fotbal, dar i-au și interzis să mai vină în regiunea necontrolată timp de 3 ani. Concomitent, au fost readresate cerințe cu privire la restabilirea în drepturi a cetățenilor Dudnic, Dimov, Menzarari, Pleșcanov, Pogorlețchii și alte persoane deținute ilegal de către structurile de forță subordonate Tiraspolului.

2. Preocuparea autorităților de la Chișinău privind asigurarea condițiilor adecvate de funcționare a penitenciarelor nr. 8 și nr. 12 din subordinea Administrației Naționale a Penitenciarelor, care sunt amplasate în Bender. S-au menționat dificultățile care persistă în segmentul liberei circulații a funcționarilor penitenciari, în furnizarea de produse alimentare, medicamente, carburanți și alte bunuri de strictă necesitate, în aprovizionarea neîntreruptă cu resurse energetice și de comunicații, excluderea impedimentelor din orice alte procese administrative etc.

3. Comisia Unificată de Control (CUC) a audiat rapoartele Comandamentului Militar Întrunit privind situația din Zona de Securitate. Între timp, și reprezentanții Misiunii OSCE în Moldova au informat că au fost efectuate 14 deplasări cu scop de monitorizare a perimetrului Zonei de Securitate. În context, delegația Republicii Moldova a atras atenția că în aria de responsabilitate a Forțelor Mixte de Menținere a Păcii continuă să se afle posturi ilegale.

S-a menționat că aceste posturi au fost instalate abuziv de structurile de forță transnistrene prin sfidarea actelor ce stau la baza operațiunii de menținere a păcii pe Nistru și a fost reiterată cererea de a le elimina necondiționat și de a asigura libera circulație în Zona de Securitate.

4. Delegația Chișinăului din cadrul CUC a abordat și incidentul provocat în septembrie 2023 în marja unor așa-zise antrenamente ale structurilor de forță transnistrene cu utilizarea muniției de luptă. În urma acestui caz au rămas urme de gloanțe pe pereții unor blocuri de locuit din Râbnița, geamuri sparte și apartamente deteriorate. Partea transnistreană a confirmat incidentul și a menționat că nu au fost înregistrate victime și că, după o documentare suplimentară, va prezenta Comisiei alte detalii.

5. La prima ședință a CUC din 2024, membrii delegației Republicii Moldova au semnat o declarație prin care au relatat un ultim caz de ignorare a actelor de bază ale CUC, referindu-se la antrenamentele pe care le-a desfășurat contingentul militar al Forțelor de menținere a păcii ale Federației Ruse în data de 22 decembrie 2023. Acțiunile s-au realizat la posturile Forțelor Mixte de Menținere a Păcii, în afara punctelor de dislocare, cu utilizarea armelor, tehnicii și echipamentelor militare, unele tipuri dintre care nici nu au fost notificate ca fiind în dotarea contingentului militar (Quadcoptere). Site-urile de specialitate scriu că quadcopterele au capacitatea de a pluti pe loc, în timp ce dronele aeriene cu aripă fixă trebuie să se miște constant. Quadcopterele sunt, de asemenea, capabile de manevre aeriene mult mai precise, în timp ce dronele aeriene cu aripă fixă pot face doar curse de zbor mult mai puțin precise. La fața locului erau prezenți doi comandanți militari ruși, care au încălcat regulamentul întrucât nu dispuneau de aprobarea Comandamentului Militar Întrunit. Concomitent, reprezentanții Federației Ruse și regiunii transnistrene au blocat deplasarea observatorilor militari pentru documentarea incidentelor, a autorităților de resort ale statului, ale asociațiile obștești, ale misiunilor diplomatice și organizațiilor internaționale care gestionează componenta drepturilor omului în Republica Moldova.

6. CUC din februarie 2024, care s-a desfășurat la Tighina/Bender, a abordat incidentele de la posturile Forțelor Mixte de Menținere a Păcii. În special, a fost evidențiată repetarea cazurilor de oprire a autoturismelor misiunilor diplomatice acreditate în Republica Moldova. S-a atras atenția că superiorii posturilor și șeful statului-major întrunit, delegați de Federația Rusă în Forțele Mixte de Menținere a Păcii, își încălcă atribuțiile atunci când admit asemenea situații. Reprezentanții Misiunii OSCE și ai Ucrainei în CUC, participanți la discuție, au menționat că cerințe neîntemeiate de îngrijire a circulației au fost aplicate și în privința lor. Delegația Republicii Moldova a subliniat caracterul provocator al încălcărilor

semnalate și a avertizat asupra consecințelor ce pot surveni dacă nu se va renunța la abuzuri. Totodată, Misiunea OSCE în Moldova a informat că echipele sale de monitorizare au realizat pe parcursul lunii ianuarie 24 de deplasări pe teren, constatând noi porțiuni de parapet metalic de-a lungul drumului ce separă localitățile Bender și Varnița, precum și prezența blocurilor de beton în același perimetru. Cu referire la posturile de control ilegale ale Tiraspolului, delegația Republicii Moldova și-a reiterat apelul privind eliminarea lor din Zona de Securitate. Propunerile delegației Chișinăului au fost respinse de exponenții Tiraspolului, care și-au demonstrat astfel lipsa interesului pentru a reorienta spre normalitate activitatea Comisiei Unificate de Control.

Noi amenințări hibride

„Războiul hibrid” nu este un concept nou pentru Republica Moldova. Odată cu încetarea focului din 1992, pe teritoriul Republicii Moldova a început activizarea războiului politic, economic și energetic¹. Toate acestea au fost și sunt, în funcție de perioade, prezentate sub diferite forme. Un aspect important în dejucarea războiului hibrid îl constituie pregătirea instituțiilor statului pentru a face față acestui război și pentru a contribui la contracararea lui. Or, putem observa că, odată cu declanșarea invaziei ruse în Ucraina, Republica Moldova este ținta directă a acestui război, iar instituțiile statului au demonstrat că deocamdată nu sunt suficient de rezistente la noi amenințări.

Vorbind despre regiunea transnistreană, amenințările interne sunt determinate de câteva aspecte:

1. Prezența militară rusă ilegală din 1992, ce reprezintă un risc sporit prin:
 - staționarea ilegală a trupelor rusești din 1992, menținând tensiunile și sporind vulnerabilitatea regiunii;
 - desfășurarea de către aceste trupe a exercițiilor militare, deținerea de arsenal militar semnificativ și controlarea infrastructurii strategice, consolidând influența Moscovei.

Retragerea completă și transparentă a forțelor militare rusești este fundamentală pentru detensionarea situației și consolidarea suveranității Republicii Moldova.
2. Prezența formațiunilor paramilitare în regiune transnistreană generează:
 - instabilitate și pune în pericol securitatea regiunii;
 - activități clandestine, lipsă de transparență și control exercitat de Tiraspol, elemente ce amplifică riscul de provocări și escaladări.

1. *Evoluția reglementării conflictului Transnistrean/Evoluția Politicii Externe Republicii Moldova 1998-2008*, Cartdidact, Chișinău, 2009, pp. 153-156.

3. Depozitul de muniții de la Cobasna, despre care nu se știe cu exactitate în ce stare sunt păstrate, reprezintă un risc sporit. Odată cu declanșarea războiului la granița Republicii Moldova, de nenumărate ori s-a adus pe agenda discuțiilor publice faptul că Federația Rusă ar putea utiliza în munițiile de la Cobasna pe câmpul de luptă.
4. Cazurile de violare a spațiului aerian al Republicii Moldova de către rachetele lansate de Federația Rusă ce ar putea în orice moment cădea asupra acestor depozite.
5. Pretinsele atacuri teroriste care au fost stabilite în stânga Nistrului, la fel, fac parte din scenariul amenințărilor hibride și de destabilizare a situației în regiune.
6. Propaganda rusă transmisă de canalele locale din regiunea transnistreană, cât și cele din Federația Rusă retransmise în stânga Nistrului, se manifestă prin:
 - perpetuarea intensă a mesajelor antioccidentale și anti-NATO;
 - dezinformarea, discursul urii și narativele false ce sunt utilizate pentru a manipula opinia publică și a diviza societatea.
7. Narativele anti-UE și cele de promovare a Republicii Moldova și UE ca adevărați inamici pentru populația din stânga Nistrului.
8. Protestele față de introducerea modificărilor Codului Vamal al Republicii Moldova:
 - mitingurile organizate împotriva modificărilor Codului Vamal al Republicii Moldova au fost instrumentalizate de forțe separatiste pentru a crea tensiuni;
 - manipularea economică și mișcările de natură socială sunt utilizate pentru a destabiliza regiunea și a submina autoritatea Chișinăului.
9. Organizarea alegerilor prezidențiale din Rusia, deschiderea secțiilor de votare în stânga Nistrului fără acordul Chișinăului.
10. Desfășurarea alegerilor prezidențiale în Republica Moldova și, concomitent, organizarea referendumului de integrare în UE – cum vor fi implicați cetățenii Republicii Moldova din stânga Nistrului?
11. NATO – narativele false.

Dezinformarea. Câteva exemple

Dezinformarea este una dintre cele mai dificile probleme, dată fiind prezența foarte slabă a informațiilor venite de la Chișinău în regiune. Iată care sunt coordonatele situației de acolo:

1. Posturile de televiziune din stânga Nistrului difuzează constant materiale denigratoare despre Alianța Nord-Atlantică. De aceea, echipa Zona de Securitate a lansat o serie de materiale, sub titlul „NATO, pe bune!”, în care distruge miturile promovate de mașinăria propagandei a Kremlinului de la Tiraspol:

- Mitul 1: relația Republicii Moldova cu NATO contravine statutului de neutralitate al țării;
- Mitul 2: apropierea de NATO înseamnă război;
- Mitul 3: Republica Moldova este forțată să adere la NATO;
- Mitul 4: NATO vrea să-și creeze aici baze militare;
- Mitul 5: antrenamentele comune cu NATO sunt pentru atacarea regiunii transnistrene.

Toate aceste mituri au fost demontate pentru Zona de Securitate de secretarul general adjunct, Mircea Geoană¹.

2. Din mesajul șefului grupării separatiste, Vadim Krasnoselski, cu privire la pretinsa nemulțumire privind introducerea taxelor vamale reiese că se încalcă principiile democratice și europene spre care Moldova tinde. Drept „argument”, acesta și-a amintit de DCFTA, acord între UE și Republica Moldova prin intermediul căruia regiunea transnistreană exportă circa 70% din produsele sale în UE². Krasnoselski însă a jonglat cu jumătăți de adevăruri și a exclus rolul Chișinăului din acest proiect: „UE a acordat Transnistriei dreptul, prin programul DCFTA, de a desfășura activitate economică externă cu UE și le mulțumesc pentru aceasta. Ce a făcut Chișinăul? Au făcut totul pentru a pune bețe în roată. Voi sunteți cei care nu deschideți conturi bancare pentru întreprinderile noastre care sunt înregistrate în Moldova. Voi paralizați sistemul bancar (...) Voi sunteți cei care încalcă toate valorile europene”. Adevărul este că autoritățile constituționale au propus ca și regiunea să fie inclusă în acord, motivând că este parte a RM. De altfel, regiunea nu ar fi putut exporta în UE.

3. Pretinsul minister al securității din regiunea transnistreană (MGB) a emis un comunicat de presă în care anunță că ar fi pregătite „grupuri speciale” de militari veniți din Ucraina care ar urma să comită „atacuri teroriste” în regiune. Biroul Politici de Reintegrare a dezmințit anunțul: „Sunt informații cu tentă provocatoare ce urmăresc scopuri propagandistice. Repetăm recomandarea informării din surse publice oficiale, difuzate de către autoritățile constituționale”, se arată în răspunsul Biroului pentru Zona de Securitate. Anunțul de la Tiraspol

1. „Mircea Geoană dezmințe top cinci MITURI despre NATO create la Tiraspol”, <https://www.youtube.com/watch?v=dJhKaCztE7Y>

2. Lozovanu V., „Implementarea ALSAC în regiunea Transnistreană: Progres sau retorică”, <https://dcfta.md/uploads/0/images/large/5436294-md-implementare-z.pdf>

privind preținsele antrenamente din Republica Moldova a fost preluat de mass-media din Federația Rusă, pe fondul prelungirii de către șeful grupării separatiste, Vadim Krasnoselski, a codului galben de alertă teroristă în stânga Nistrului. Decretul a fost semnat pe 12 ianuarie cu termenul până la 14 martie 2024. În stânga Nistrului alerta teroristă a fost instituită în aprilie 2022 și prelungită până în martie.

4. Tiraspolul a inventat un nou fals pentru a distra atenția de la lucrările ilegale dintre Varnița și Bender/Tighina, prezentând imagini cu lucrări ingineresti de curățare a canalelor pluviale de la Criuleni drept tranșee militare. După ședința CUC, canalul de telegram pro-rus *Sputnik*, interzis în Moldova, a publicat un video cu Oleg Belyakov, copreședintele CUC din regiunea transnistreană, în care acesta „și-a exprimat îngrijorarea” cu privire la apariția unor tranșee de-a lungul drumului din apropierea satului Slobozia-Dușca din regiunea Criuleni. El a arătat că subiectul „tranșeele de la Criuleni” nu a fost discutat în cadrul ședinței propriu-zise, nu a fost nicio întrebare pe ordinea de zi și nu au fost prezentate fotografii și că delegația Republicii Moldova i-ar fi informat despre acest lucru. Belyakov a pregătit imaginile printate special pentru „presă”. Biroul pentru Reintegrare de la Chișinău a răspuns imediat falsului lansat de Belyakov, publicând un videoclip cu așa-numitele tranșee. Potrivit Guvernului, compania Drumurile Criuleni realizează lucrări ingineresti de curățare a canalelor pluviale. Biroul pentru Reintegrare a remarcat că declarațiile Tiraspolului sunt o încercare de a distra atenția publicului de la lucrările neautorizate pe drumul care leagă Bender/Tighina cu Varnița.

5. Presa de la Tiraspol emite și-n continuare știri false la capitolul taxe vamale pe care trebuie să le achite agenții economici din stânga Nistrului. Jurnaliștii din stânga Nistrului califică aceste acțiuni ca „genocid economic” pentru Tiraspol din partea Chișinăului. În regiune, în toată această perioadă se vorbește despre un pretins furt din bugetul Transnistriei și s-a recurs la titluri și declarații manipulative. Presa de acolo susține, prin vocea lui Vadim Krasnoselski, că regiunea nu a știut de noile modificări care au intrat în vigoare de la 1 ianuarie 2024 și că entitățile comerciale din regiune nu se așteptau la asemenea taxe. Astfel, Krasnoselski nu s-a oprit doar la apeluri și nu s-a limitat doar la presa locală, dar a oferit comentarii manipulatorii pentru agențiile de stat ruse TASS și RIA Novosti. În realitate, noul cod vamal a fost adoptat în august 2021 și tot atunci a fost publicat, adică cu aproape doi ani și jumătate până la intrarea lui în vigoare. Serviciul Vamal a anunțat că din momentul adoptării și până la intrarea în vigoare nu au fost aduse modificări regimului juridic al agenților economici din stânga Nistrului. Se pare că agenții economici din regiune deja știau despre noile reguli și chiar le-au urmat.

Concluzii

Regiunea transnistreană și Zona de Securitate se confruntă cu o influență semnificativă din partea actorilor externi, în special a Federației Ruse. Această influență poate genera tensiuni geopolitice și poate afecta stabilitatea regiunii. Iată câteva consecințe ale acestei stări de lucruri:

- staționarea trupelor rusești în regiunea transnistreană, în ciuda lipsei de recunoaștere internațională, constituie o amenințare la adresa securității Republicii Moldova;
- persistența tendințelor separatiste în regiunea transnistreană menține un climat de incertitudine și împiedică reintegrarea țării;
- gestionarea acestor situații sunt deprinse pe parcurs, în funcție de dispozițiile venite de la nivel central și ajustate la nivel local, în funcție de politicile, de directivele trasate, de complexitatea problemelor și de potențialul localității în procesul de reintegrare etc.;
- abordarea problemelor de securitate în regiunea transnistreană și Zona de Securitate necesită o colaborare strânsă între diverșii actori implicați, inclusiv autorități locale și centrale, societatea civilă, organizații internaționale și experți;
- politicile și strategiile de securitate trebuie adaptate la specificul fiecărei localități din regiune, ținând cont de nevoile și de vulnerabilitățile specifice;
- susținerea dialogului și a cooperării dintre Chișinău și Tiraspol este importantă pentru a depăși impasul politic și a identifica soluții viabile la problemele comune;
- asociațiile obștești de pe ambele maluri ale Nistrului pot juca un rol major în promovarea securității și a rezilienței, prin implementarea de proiecte și campanii de sensibilizare. Colaborarea cu organizații internaționale oferă asociațiilor obștești acces la resurse și expertiză necesar pentru a-și amplifica impactul în regiune;
- menținerea unei conexiuni permanente cu factorii de decizie de la nivel local și central este esențială pentru asigurarea faptului că nevoile și perspectivele cetățenilor sunt luate în considerare în procesul de elaborare a politicilor de reintegrare;
- propaganda rusă rămâne, în continuare, elementul de izolare a locuitorilor regiunii transnistrene de realitate;
- posturile TV și cele radio din regiune pot fi ascultate și în localitățile aflate sub control constituțional;
- amenințările hibride persistă în regiunea transnistreană la nivel politic, economic, social și energetic.

Ca urmare a acestor realități, formulez următoarele recomandări:

- îmbunătățirea procesului de comunicare;
- comunicarea unităților centrale de la Chișinău cu factorii responsabili din stânga Nistrului și din Zona de Securitate;
- o comunicare pe axa asociațiilor obștești de pe ambele maluri ale Nistrului în sprijinul procesului de reintegrare a cetățenilor Republicii Moldova din stânga Nistrului;
- accesul nelimitat al jurnaliștilor și al responsabililor în gestionarea crizei refugiaților în partea stângă a Nistrului;
- implicarea reprezentanților din sectorul asociativ de pe ambele maluri ale Nistrului în schimburi de experiență, politici și tactici de reacționare;
- lupta politică la nivel local trebuie să dispară în contextul securității și rezilienței;
- structurile politice responsabile de acest domeniu, Biroul de Reintegrare și Comisia Unificată de Control, trebuie să asigure monitorizarea și controlul eficient al situației din stânga Nistrului;
- dezvoltarea capacității personalului managerial din autoritățile publice locale de la diferite niveluri prin instruiți;
- elaborarea și implementarea de programe și proiecte concrete care să abordeze problemele specifice de securitate din regiune;
- transparentizarea costurilor privind reintegrarea regiunii transnistrene;
- penetrarea spațiului informațional din stânga Nistrului cu conținut media-tic echidistant – măcar difuzarea posturilor publice de televiziune și radio Moldova 1 și Radio Moldova în regiunea transnistreană;
- eficientizarea colaborării între instituțiile de stat, cele din sectorul asociativ și refugiați pentru a evita abordarea fragmentată a procesului de gestionare a situației;
- promovarea educației pentru pace și toleranță pentru a preveni conflictele viitoare.

BIBLIOGRAFIE

LOZOVANU, V., „Implementarea ALSAC în regiunea Transnistreană: Progres sau retorică”, <https://dcfta.md>

***, *Evoluția reglementării conflictului Transnistrean/Evoluția Politicii Externe Republicii Moldova 1998-2008*, Cartdidact, Chișinău, 2009.

***, „Mircea Geoană dezmințe top cinci MITURI despre NATO create la Tiraspol”, <https://www.youtube.com/watch?v=dJhKaCztE7Y>

<https://zonadesecuritate.md/securitate/harta-zs-zona-de-securitate/>

Moldova, mereu la răscruce

Iulia Badea-Guéritée

Ultimul meu text despre Republica Moldova l-am scris în urmă cu destul de mulți ani, fără ca acest fapt să însemne automat că interesul și atenția mea ar fi scăzut. Dimpotrivă. De aproape sau de departe, din postura diverselor posturi pe care le-am ocupat în decursul acestor ani din punct de vedere al carierei profesionale, Moldova a fost mereu prezentă de cele mai multe ori ca subiect al proiectelor pe care le implementam. Dar și ca subiect al atenției acordate presei din Republica Moldova, pentru necesitățile jobului de jurnalist *freelance* însărcinat cu presa de limbă română la *Courrier International*.

Am reușit să observ și cum, pe măsură ce apetitul Rusiei pentru alte noi teritorii în „portofoliul” său creștea, presa străină se ferea oarecum să vorbească pe față sau direct despre Moldova. Ca și cum punctul de vedere al abordării subiectului Republica Moldova, sau al oricărui subiect venit din Europa de Est, s-ar fi făcut doar privind prin ochelarii Moscovei. Chiar și astăzi, știind că de mai mult de doi ani Occidentul a fost obligat să recunoască existența unui război la frontierele sale de Est, de când Rusia a trecut la un nou stadiu al războiului dus împotriva Ucrainei (început practic în 2014), am senzația că Occidentul poartă în continuare „mănuși” în relația sa cu Rusia. Căci nu se știe niciodată, nu-i așa?

În acest context, fraza pe care o notam la un moment dat în ultimul meu text (*Oare a auzit cineva de noi?*) primește alte valențe: „Marginile oricărui imperiu devin importante cu adevărat, subiect de presă în speță, doar atunci când frontierele sunt amenințate. Când invadarea lor sau statu-quo-ul devine o problemă”. Aș reformula astăzi: „subiect de pradă și/sau de presă”.

Din nou deci, ca de multe ori de-a lungul istoriei sale, Republica Moldova a revenit subiect de pradă (și de presă) din cauza situației sale geografice. Evident, statutul său geopolitic a evoluat în acest timp (că socotim de la timpul trecut de la ultima mea analiză, de la ultima oară când s-a aflat la răscruce de drumuri sau de când Vlad Filat, prim-ministru în urmă cu exact zece ani, arbora pentru prima oară steagul UE la Chișinău): dacă până nu demult vorbeam despre aspirații europene și despre elevul-model al Parteneriatului Estic, astăzi vorbim despre

stat candidat la aderarea la UE și care a început negocierile de aderare în decembrie 2023. Toate aceste etape s-au petrecut nicidecum treptat și firesc, ci brusc, nefiresc și cu foarte mult noroc geopolitic: atât Ucraina, cât și Moldova și Georgia au depus cererea de aderare la UE practic la nicio lună de la izbucnirea războiului în Ucraina, deci în martie 2022. În nici doi ani, Moldova a traversat și a ars etape de neimaginat înainte de 24 februarie 2022, momentul în care Rusia a atacat Ucraina.

La răscruce de drumuri

Pentru mai toți analiștii a fost clar că această mutare a fost o alegere inspirată datorată circumstanțelor, unui simț politic acut al conducerii Moldovei și necesității de a asigura o protecție de această dată în fața acestei reiterate situații: izbucnirea războiului a pus din nou Moldova la răscrucea drumurilor ruso-europene, ruso-ucrainene, NATO-rusești etc. Ca de multe ori în istorie, Moldova s-a aflat pur și simplu într-un punct tectonic al hărții, fiind regiunea geografică din care s-au tot rupt bucăți, pe teritoriul căreia s-au înfruntat puteri cu mult mai mari, dar care la final au considerat firesc să pună mâna și pe glia moldovenească. Iar existența regiunii Transnistria, pe de o parte, și a regiunii autonome Găgăuzia nu simplifică deloc lucrurile, ci dimpotrivă. Asemenea partajului dintr-un divorț nesoluționat, Moldova continuă să-și țină păcatele în dulap, fără a realiza că aceste două teritorii o lestează: ceea ce tu nu lași să moară nu te va lăsa să trăiești.

La răscruce de vânturi

Alegerea europeană a fost alegerea umbrelei de vreme rea – ceea ce, în sine, nu este deloc o mutare rea. Dacă ținem cont însă de faptul că sub umbrelă nu te plouă, însă nici nu ești ferit de vânt sau tunete și trăsnete, admitem că soluția nu este finalizată.

Din punct de vedere militar, Moldova a ales cu foarte mult timp în urmă neutralitatea. Aș spune că tot această neutralitate o face să rămână pe veci în bătaia vântului, deoarece, iată, 9 mai a însemnat în Republica Moldova atât Ziua Europei, cât și Ziua Victoriei. Ziua Victoriei, o zi sărbătorită de toate fostele state de sub umbrela Moscovei.

Cu riscul de a fi cinică mă întreb, încă surprinsă, dacă nu și Moldova stă pe două scaune, pentru că nu se știe niciodată, nu-i așa? Cu riscul de a mă repeta, observ totuși că și această situație, de a fi mereu în bătaia vântului, potrivit sau prielnic, nu este o *bis repetitia*. S-a mai întâmplat ca Moldova să se orienteze în

234 funcție de cum bat vânturile și de fiecare dată s-a dovedit o proastă alegere. Sau o lecție niciodată învățată.

La răscruce de gânduri

Am introdus o nouă variantă și voi și explica de ce „răscrucea de gânduri”. Ocuparea Crimeii în 2014, dar și, azi, dificultățile de front cu care se confruntă Rusia, dorințele de a fi „protejate” de Kremlin exprimate de Transnistria și Găgăuzia fac ca Chișinăul să fie prezent în gândurile de viitor ale lui Vladimir Putin. Depozitul de muniție situat nu departe de Tiraspol, capitala Transnistriei, apropierea de Crimeea sau justificarea unei noi agresiuni prin „apelul” lansat la a fi apărate, toate sună deja a ceva deja cunoscut: cam așa au fost ocupate militar și regiunile ucrainene deținute acum de ruși.

Nici „gândurile” moldovenilor din ultimele luni nu sunt chiar grozave, ci chiar dimpotrivă, dau multă apă la moară rușilor. Să decizi introducerea unor taxe vamale între Transnistria și restul Moldovei nu a fost deloc un gând inteligent, iar persoana care a avut această idee și-a deservit patria. Ce poate însemna o frontieră, o vamă, o delimitare, potrivit teoriei lui Regis Debray, dacă nu recunoașterea diferenței și delimitării celuiilalt? Iar Chișinăul a introdus această delimitare fără să se gândească o clipă – chiar așa pare – că pentru transnistreni (și tot restul lumii, dar mai ales Rusia) va însemna „recunosc că ești diferit și din acest motiv am introdus o vamă”. Gândul rău.

Și nu a fost singurul. Imediat după deciderea, în decembrie 2023, a începerii negocierilor de aderare la UE, ministrul de Externe al Moldovei, excelentul Nicu Popescu, a fost lăsat să plece. Probabil că este adevărat că a fost decizia sa, însă schimbarea unui antrenor care aduce echipa până la calificări înainte de semifinale este o gravă eroare. Jocul politic are întotdeauna ceva de-a face cu imaginea oamenilor din echipă: Nicu Popescu era cunoscut, cunoscut ca integru, carismatic, priceput, recunoscut ca o autoritate în domeniul său, iar ușile tuturor cancelariilor occidentale i se deschideau pentru toate aceste motive, dar și pentru că era franco-moldav, iar multe din deciziile lumii de azi se iau, că ne place sau nu, la Paris. Parisul nu a văzut deloc cu ochi buni faptul că a fost „lăsat” să plece, iar răceala în relațiile Occidentului cu Moldova a fost imediată.

Noii responsabili în procesul de aderare pot fi pricepuți, pot fi integri, poate carismatici, ce doriți, dar numele lor nu este încă, sau din păcate (și nu este vina lor), sinonim cu nimic. Dubiile mele sunt mari și în privința capacității de a vorbi franceza... Nicu Popescu a fost sinonim cu lupta continuă și din orice poziție juca (ECFR sau ministru, analist sau cercetător) cu lobby-ul patriotic și dezinteresat pentru țara sa. O reputație care nu se construiește în zece zile, ci în mai multe zeci de ani. Plecarea sa a fost o mare lovitură pentru Moldova și regretul

meu este legat și de faptul că autoritățile de la Chișinău nici măcar nu realizează acest aspect.

Un alt gând rău, ca să nu zicem prost, în contextul în care aceste ultime realizări pe plan politic european s-au construit atât de greu, atât de inteligent și de minuțios, încât este de-a dreptul păcat pentru eroarea de gând care a readus totul la punctul de pornire.

La răscruce de interese

În fine, există un real interes pentru ceea ce se întâmplă în mica Republică Moldova, iar cei interesați sunt numeroși: Rusia, Statele Unite ale Americii, România, Franța, NATO, Ucraina, UE. Toate aceste entități au gânduri pozitive, dar și interese. Tot pozitive. Fără să uităm că și Moldova și președinta ei, Maia Sandu, au propriile sale interese. De aceea a și început, din martie 2022, un dans care nu mai seamănă a vals calm și calculat, ci a foxtrot precis și ritmat. Există, la toate nivelurile diplomatice moldovenești, o bătaie diplomatică acerbă pentru a nu cădea în uitare, pentru a face cât mai mult în cât mai puțin timp, iar rezultate se văd :

- diplomație politică cu foarte multe întrevederi în marile capitale europene;
- diplomație culturală tot în marile capitale occidentale, dar și la București;
- diplomație economică (a vinului, printre altele, cu operațiuni de seducție bine calibrate și bine orientate);
- diplomație administrativă (la nivel de încheiere de contracte și decizii la nivel bilateral, de exemplu evitarea dublei impozitări între Franța și Moldova).

Pe scurt, ofensiva este totală, însă, privită din afară, nu se realizează mereu cu cei mai buni soldați. Pare mai degrabă o aruncare în bătaie cu cine se poate și chiar fără generali: ce contează, toți acționează în numele comandatului suprem... Rezultatele sunt în mare bune, însă nu par durabile și nici calculate, gândite pe termen lung, ci mai degrabă în lumina interesului de moment. Evident, există o justificare: urmează în toamnă alegeri prezidențiale cu mare interes.

Dacă este să revenim la interesele celorlalte state, dincolo de energie (revenirea la independența sa energetică a fost o mare victorie pentru UE, care a văzut astfel din nou în Moldova un elev excelent), de IT, de mână de muncă și de spionaj, există dorința de a nu vedea Moldova căzând în mrejele Rusiei. Din nou. Căderea Moldovei ar însemna apropierea Rusiei, la frontierele directe ale UE, de România. Ar fi doar un aspect. Interesele României sunt pur patriotice, reunirea, undeva, cândva, și eforturile sunt pe măsură. Logistic, această reunire ar putea exista doar în frontierele UE, nu pe sistemul Germania de Est/Germania

236 de Vest, ci pe un sistem hibrid adecvat situației. Ucraina are același interes, să împiedice capturarea Moldovei și deschiderea unui alt front în acea zonă.

Este Chișinăul conștient de toate aceste interese? Răspunsul este da. Va reuși oare această luptă de rezistență, dar și cu sine însăși? Greu de spus.

Ce poate fi relativ simplu de observat este că „moștenirea otrăvită” din dulap – regiunea secesionistă Transnistria, regiunea autonomă Găgăuzia – sunt piedici serioase la intrarea în UE și este greu de crezut că Uniunea își va băga cadavrul în casă de una singură. De fapt, două. Este aceeași situație cu Georgia și Abhazia ei secesionistă. Până și Ucraina. Din aceste puncte de vedere, deschiderea negocierilor pare să fie ceva gen „deschisei fereastra, dar mai vedem”. Mă tem că Chișinăul se îmbată cu apă rece în lipsa unei politici clare și vizionare de spălare a rufelor înainte de a merge la bal.

Iar în absolut, pur și simplu devine din ce în ce mai clar că Moldova a ratat grav întâlnirea sa cu istoria în 1991: decizia independenței în pofida unirii cu țara-mamă pare să fie o greșală de destin ireparabilă și plină de consecințe, ca un fel de decizie de a rămâne mereu la răspântie. De ceva, de cineva, cu cineva, cu ceva.

Note despre autori

ANA-MARIA AMBROSĂ, lector la Universitatea „Petre Andrei”, Iași. Licențiată în științe politice la Universitatea „Petre Andrei”, Iași (2004), masterat în administrație publică (Universitatea din București, 2007), doctor în filosofie (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016, cu teza „Consecințe epistemologice ale bipolarismului ideologic”). În prezent, pregătește o teză de doctorat în drept administrativ la Universitatea de Stat din Chișinău.

SORIN ANTOHI, istoric al ideilor, eseist, traducător și consultant liber-profesionist. Studii de engleză, franceză (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași) și istorie (EHESS, Paris). A predat mai ales la University of Michigan, Ann Arbor; Universitatea din București; Central European University, Budapesta. Are stagii, între altele, la institute de studii avansate (Bielefeld, Stanford, Berlin, Essen, Viena). A coordonat proiecte și rețele de cercetare, colecții de carte. A fost în conducerea unor instituții, organisme profesionale (membru în Biroul Comitetului Internațional de Științe Istorice și secretar general al Comisiei Internaționale de Istoria și Teoria Istoriografiei), publicații, asociații, fundații. A (co)organizat conferințe, seminare, școli de vară. A ținut conferințe și comunicări în treizeci de țări. A publicat cinci volume de autor (unul la Paris), șase de convorbiri (cu: Adrian Marino, Mihai Șora, Alexandru Zub, Moshe Idel, Virgil Nemoianu, Cioran și Luca Pițu), șapte coordonate (unele în colaborare), șase traduse din franceză și engleză (în colaborare cu Mona Antohi), precum și texte de mai mică întindere. Este membru al *Academia Europaea*.

IULIA BADEA-GUÉRITÉE, jurnalistă și scriitoare, traducătoare româno-franceză. Trăiește în Franța din 2000. A scris pentru *Courrier International*, *L'Express*, *Adevărul*, *Dilema Veche*, *Historia*, *Foreign Policy*, *Q Magazine*. În prezent se ocupă de rubricile „România” și „Moldova” pentru *Courrier International* (Paris), scrie pentru *Historia*, moderează ateliere de jurnalism, participă la realizarea de manuale pentru jurnaliștii europeni, intervine în diverse emisiuni de analize politice europene. Membră a Asociației Jurnaliștilor Europeni. Distinsă cu premiul

„Louise Weiss” (2006) pentru cel mai bun tânăr jurnalist european și cu Premiul pentru excelență în diaspora acordat de ziarul *Occident românesc* (Spania). Din 2018 este coordonatoare de proiecte la Institutul Cultural Român de la Paris.

CRISTIAN BOCANCEA, profesor universitar, doctor în științe politice (Université Toulouse 1 Capitole, 1997) și doctor în filosofie (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001). Și-a completat formarea academică prin stagii la Université des Sciences et Technologies Lille I, Université Paris-Sud (XI), Università degli Studi di Genova și Université Libre de Bruxelles. Predă discipline din sfera filosofiei politice și dreptului constituțional la Universitatea „Petre Andrei”, Iași. A fost cadru didactic titular sau asociat la „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, Universitatea „Danubius”, Galați, și Universitatea „Andrei Șaguna”, Constanța. Este membru al Association internationale des sociologues de langue française (AISLF).

SORIN BOCANCEA, profesor universitar și prorector al Universității „Petre Andrei”, Iași. Este directorul revistei *Polis* și președinte al Institutului de Studiere a Ideologiilor (ISI). Printre lucrările publicate se numără: *Instituții și politici publice în Uniunea Europeană* (2004), *Cetatea lui Platon* (2010), *Noi și postcomunismul* (2012) și *Trei decenii de învățământ superior privat în România. Universitatea „Petre Andrei” din Iași* (2021). A coordonat 12 volume colective (dintre care patru în colaborare) și a realizat alte cinci în coautorat. A publicat peste 60 de articole științifice în reviste și în volume colective. Cea mai recentă lucrare a sa este *Războiul din Ucraina. Un conflict regional cu efecte globale* (coordonator), Editura Polis Books, Iași, 2023 (eBook).

RADU CARP este profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, director al Școlii doctorale de științe politice. Doctor în drept al Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca (2002). MA în studii europene și relații internaționale, Institut Européen des Hautes Etudes Internationales, Nisa (1996). A ocupat funcțiile de director general al Institutului Diplomatic Român (2010–2012), prodecan (2008–2010) și secretar științific (2010–2012) la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. A avut colaborări și stagii de predare la universități de prestigiu din Europa și a participat la proiecte de cercetare în colaborare cu mai multe instituții naționale și internaționale. A publicat peste 20 de cărți în calitate de autor și coautor. Ultima lucrare este realizată

împreună cu Daniel Șandru, în 2019, și se intitulează *Cine suntem și ce ne ține împreună?*

VITALIE CIOBANU, prozator, eseist, critic literar, ziarist (presa scrisă), comentator și realizator al podcastului „Cultura la frontieră” la Radio Europa Liberă. Este licențiat în jurnalism la Universitatea de Stat din Chișinău, 1986. A lucrat ca lector și redactor-șef la Editura Hyperion (1986-1993). Este redactor-șef al revistei *Contrafort* (din 1994). Este autorul volumelor *Schimbarea din strajă* (1991), *Frica de diferență* (1999), *Valsul pe Eșafod* (2001), *Anatomia unui faliment geopolitic: Republica Moldova* (2005), *Literatur Express. Europa de la fereastra vagonului. Jurnal pe două voci* (împreună cu Vasile Gârneț, 2007), *Scribul în grădina fermecată. Jurnal de lectură* (2014), *Vin rușii! 5 perspective asupra unei vecinătăți primejdioase* (coautor cu Sabina Fati, Ioan Stanomir, Marian Voicu și Valentin Naumescu, 2018), *Zilele după Oreste* (2019), *Revanșa literaturii. Ficțiuni critice* (2019) și *Stat captiv – mod de funcționare: Republica Moldova* (2024). A colaborat la revistele *22*, *Dilema veche*, *Observator cultural*, *România literară*, *Lettre Internationale*, *Cultura*, *Viața Românească*, *Secolul XXI*, *Interval* (Brașov), *Apostrof*, *Steaua* (Cluj), *Timpu*, *Convorbiri literare* (Iași), *Orizontul* (Timișoara), *Sud-Est Cultural*, *Semn* (Chișinău), la cotidienele *România liberă*, *Evenimentul Zilei* (București) ș.a. Este membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova din 1992, membru al Uniunii Scriitorilor din România din 1993, membru al PEN Centrului Internațional din 1995 și președinte Moldova PEN Centru (din 2004).

MIRCEA V. CIOBANU, scriitor, critic literar, editor de carte și jurnalist (editorialist). Absolvent al Facultății de Filologie a Universității de Stat din Chișinău. Din anul 2000 este redactor-șef la Editura Știința din Chișinău și editorialist la *Gazeta de Chișinău*. Ține rubrici permanente la revistele *Viața românească*, *Luceafărul* (București), *Scriptor* (Iași), *Revista Literară*, *Moldova*, *Timpu* (Chișinău), colaborează cu *Vatra*, *Cronica*, *Limba română*, *Convorbiri literare* ș.a. Este membru PEN Club, al Uniunii Scriitorilor din România, al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova. Volume publicate, selectiv: *Haydn între două claxoane* (1995), *Stația terminus* (1998), *Plăcerea interpretării* (2008), *După-amiaza unui faun* (2013), *Resetare* (2014), *Deziluziile necesare* (2014), *Tratat cu literatură* (2015), *O legendă: Teatrul Luceafărul* (2018), *Căderile în realitate ale criticului* (2017), *Biblioteca* (2021), *Un tărâm al literarului* (2021) ș.a.

ȘERBAN FILIP CIOCULESCU, absolvent al Facultății de Litere și al Facultății de Științe Politice, ambele în cadrul Universității București. Studii de masterat în relații internaționale, apoi doctor în științe politice (2009) la aceeași universitate. În prezent, este cercetător științific principal gradul II în domeniul Securității internaționale la Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din cadrul Ministerului Apărării Naționale. Este lector invitat în cadrul Facultății de Științe Politice a Universității București (din 2005). A publicat peste o sută de articole în domeniul securității, relațiilor internaționale și geopoliticii în diverse reviste științifice prestigioase din țară și din străinătate. A efectuat stagii de pregătire științifică în Africa de Sud, China, Coreea de Sud, Canada și Franța. Este preocupat de teoria relațiilor internaționale, studii strategice, geopolitică, organizații internaționale și diplomație. Volume de autor: *Introducere în teoria relațiilor internaționale* (2007), *România postcomunistă în ecuația strategică a vecinătăților: Balcanii, Marea Neagră și Orientul Mijlociu Extins* (2009), *Terra incognita? Repere pentru „cartografierea” haosului din relațiile internaționale contemporane* (2010), *Viitorul nu ia prizonieri* (2013) și *China. De la strălucirea ascunsă la expansiunea globală* (2018).

SABIN DRĂGULIN, profesor doctor și decan, Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității „Petre Andrei”, Iași. Licențiat în științe politice (2009) și istorie (1997) la Universitatea din București. Doctorat la Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava (2008), studii (2013) la Universitatea din București (2013). Domeniile de cercetare: fenomenul modernizării românești, extrema dreaptă românească, naționalism, extremism și rasism, fenomenul migrației internaționale, gândirea politică a lui Antonio Gramsci și Niccolò Machiavelli. Cărți publicate în calitate de autor, coautor, coordonator etc. (ultimii trei ani): Antonio Gramsci, *Caietul 6 (VIII). 1930–1932. Miscelanea*, ediție îngrijită împreună cu Angelo Chielli (2022); Antonio Gramsci, *Caietul 8 (XXVIII). 1930–1932. Miscelanea și Note de filosofie III*, ediție îngrijită împreună cu Angelo Chielli (2022); Vasileios Syros, *Gândirea politică islamică medievală în dialog cu tradiția umanistă a Renașterii italiene* (2021); Antonio Gramsci, *Caietul 3 (XX). 1930. Miscelanea*, ediție îngrijită împreună cu Angelo Chielli (2021); Antonio Gramsci, *Caietul 2 (XXIV). 1929–1933. Al doilea caiet*, ediție îngrijită împreună cu Angelo Chielli (2020); Antonio Gramsci, *Caietul 1 (XVII). 1929–1930. Primul caiet*, ediție îngrijită împreună cu Angelo Chielli (2020); *Tratatul de la Trianon și destinul României Mari* (coord., 2021); Sabin Daniel Drăgulin, Ancuta Brașoveanu, *Idei liberale în (pre)facerea României Mari* (2020).

SIMION GHEORGHIU, cercetător științific III în cadrul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. Doctor în istorie (2013). Membru în colegiul de redacție al revistei *Studii și Materiale de Istorie Contemporană* (secretar general de redacție din 2020). Printre domeniile de interes se numără: relațiile româno-sovietice în perioada Războiului Rece, istoria postbelică a URSS, comunismul românesc. A publicat mai multe studii și articole științifice. În decembrie 2017, pentru lucrarea *Independență versus reformă. România în contextul relațiilor sovieto-americane în perioada „perestroika” (1985–1989)* (Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăila „Carol I”, 2015), a fost distins de Academia Română cu Premiul „Eudoxiu Hurmuzaki”.

NATALIA GÎRJEU, doctor în științe politice, Universitatea din București, cu teza de doctorat *Activitatea și organizarea minorităților etnice în Basarabia din 1812 până în prezent*. Domeniul de interes: spațiul ex-sovietic.

ANGELA GRĂMADĂ este născută în Republica Moldova, unde a absolvit Facultatea de Relații Economice Internaționale la Chișinău. Studii de masterat și doctorat la București, Școala Națională de Studii Politice și Administrative. A fondat Asociația Experts for Security and Global Affairs (la București) și a implementat mai multe proiecte dedicate spațiului ex-sovietic. Monitorizează evoluția societății civile în statele din Bazinul Mării Negre, este preocupată de impactul politicii externe a Federației Ruse asupra statelor din Europa de Est și Caucazul de Sud.

VITALIE GUȚU, doctorand, lector la Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova. Este președintele A.O. Academia de Creație și Inovații Mediatică din anul 2013. Este jurnalist și cofondatorul unicei platforme media din Republica Moldova – zonadesecuritate.md – care reflectă, în exclusivitate, problema transnistreană cu toate valențele sale. De 17 ani profesează jurnalismul de televiziune. Pe parcursul activității sale a fost reporter, editor, producător, director al departamentului Știri și Dezbateri la postul public de televiziune Moldova 1. În 2014 devine corespondent special al TVR 1 la Chișinău, ulterior reporter la TVR Moldova, moderator de talk-show-uri social-politice. Peste trei ani ajunge director-coordonator al departamentului Știri la TVR Moldova. În paralel, realizează munca de editor-șef la postul regional de televiziune ELITA TV. Are publicate mai multe articole științifice care reflectă o arie variată de subiecte: strategii de comunicare ale

242 instituțiilor media, inovații în sistemul educației, managementul media în era digitală, problema transnistreană etc.

PETRE M. IANCU a studiat germanistică și anglistică la Facultatea de Filologie a Universității București. A absolvit universitatea cu o lucrare de licență pe tema mitului și istoriei în tetralogia lui Thomas Mann, *Iosif și frații săi*. Redactor și asistent de regie la studiourile Sahia, a emigrat ulterior în Germania în 1987. A devenit redactor la postul de radio Deutsche Welle (1988 și 1990). A lucrat apoi vreme de doi ani pentru redacția română a Europei Libere, în perioada imediat consecutivă Revoluției din 1989. Din 1993 lucrează din nou ca redactor la *Deutsche Welle*. Scrie pentru diverse publicații din România, Israel și Germania.

RADU MAGDIN este analist, consultant și trainer global, CEO Smartlink Communications. A fost consilier de premieri în România (2014-2015) și Moldova (2016-2017).

GEORGE DAMIAN MOCANU, cercetător științific în cadrul Centrului European de Studii în Probleme Etnice al Academiei Române. A lucrat pentru publicații precum ziarul *Ziua*, postul de radio *Deutsche Welle*, revista *Magazin Istoric* și a coordonat ediția din Republica Moldova a ziarului *Adevărul* din București. În activitatea sa publicistică, a abordat teme legate de geopolitică, istoria diplomației românești și Basarabia, iar în 2014 a susținut la Universitatea din București teza de doctorat cu titlul „Influența factorului economic asupra politicii externe a României în anii dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial”.

VALENTIN NAUMESCU, profesor de relații internaționale la Facultatea de Studii Europene a Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, președintele think tankului Inițiativa pentru Cultură Democratică Europeană (ICDE) și directorul Centrului EUXGLOB (Centrul de Studii ale Relațiilor Externe ale UE și Ordinii Globale). Este abilitat în conducerea de doctorate în domeniul relații internaționale și studii europene și este coordonatorul programului de master de Relații Internaționale, Politică Externă și Managementul Crizelor (în limba engleză) de la Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca. Între 2005 și 2007 a fost secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, iar între 2008 și 2012 a fost consulul general al României la Toronto. Are gradul diplomatic de ministru-consilier, obținut prin concurs. A publicat 23 cărți, în România și în străinătate (Marea Britanie, Canada, Olanda), ca autor unic, coautor, editor sau

coeditor și peste 60 de articole științifice și capitole/studii în reviste de specialitate și volume colective. Printre cărțile publicate în ultimii ani se numără: *Politica marilor puteri în Europa Centrală și de Est. 30 de ani de la sfârșitul războiului rece* (Humanitas, 2019), *The New European Union and Its Global Strategy: From Brexit to PESCO* (Cambridge Scholars Publishing, 2020), *Războiul pentru supremație SUA-China și cele cinci forțe care schimbă lumea. Consecințe pentru România* (Polirom, 2022) și *Great Powers' Foreign Policy: Approaching the Global Competition and the Russian War against the West* (Brill, 2023).

RADMILA POPOVICI, poetă, absolventă a Școlii Pedagogice din Călărași (1991) și a Facultății de Litere a USM (1996). A fost traducătoare la Institutul Botanic din Chișinău (1992-1993) și profesoară de limbă și literatură română (1993-1994). Este membră a Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și din România. Primele apariții editoriale: *Mi-s* (Editura Prut Internațional, Chișinău, 2008), *EvAdam* (Editura Gunivas, Chișinău 2012), *a(l)ta* (Editura Tipo Moldova, Iași 2013), *Portativul cu pistrui* (Editura Arc, Chișinău 2013). Volume publicate recent: *Intimatum* (Editura Vinea, București 2014), *Iseult arrive* (traducere în limba franceză de Olivier Martin-Grâce; Editura Vinea, București 2015), *Unicat* (Editura Vinea, București 2015), *Unique* (traducere în limba franceză de Victoria Sicorschi; Editura Vinea, București 2016), *Urâta* (Editura Vinea, București 2016). Cel mai recent volum este *Și eu sunt Ucraina. Manifest poetic* (Editura Junimea, Iași, 2023).

OLEG SEREBRIAN (n. 1969), scriitor, istoric, politolog și diplomat. În 1998-1999 a fost purtător de cuvânt al MAE al Republicii Moldova, între 1999 și 2005 a fost prorector al Universității Libere din Moldova, apoi profesor invitat la diverse centre universitare din Europa de Vest și din SUA. În 2010-2015 a fost ambasador al Republicii Moldova în Franța și pe lângă UNESCO, iar din 2015 până în 2022 a fost ambasadorul Republicii Moldova în Germania.

LUDMILA STUPARU is a PhD student at the Graduate Institute of International and Development Studies in Geneva. Her research interests are regional cooperation, peacebuilding efforts, democracy promotion and democratization in non-EU Eastern European countries. She obtained a BA from the University "Ștefan cel Mare" of Suceava and an MA from the National University of Political and Administrative Studies in Bucharest.

MARIUS VĂCĂRELU, cadru didactic la Școala Națională de Studii Politice din București și avocat. A efectuat studii și stagii de documentare în țară și în Marea Britanie, Franța, Germania, Belgia și Austria. Este autor, coautor și coordonator a 24 de volume, autor a peste 250 de articole științifice, publicate în țară, precum și în SUA, Marea Britanie, Rusia, Cehia, Polonia etc. A susținut lucrări la manifestări științifice organizate în țară și în Marea Britanie, Franța, Cehia, Polonia, Rusia, India, Peru etc. Este membru în asociații și organizații profesionale din domeniul dreptului și geopoliticii. Este blogger al ziarului *Adevărul*.